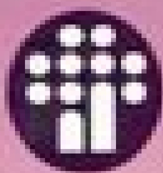
REŞAT NURİ GÜNTEKİN

BÜTÜN ESERLERİ 19

Miskinler Tekkesi

İnkılâp Kitabevi

Reşat Nuri Güntekin - Miskinler Tekkesi

Reşat Nuri Güntekin'in Eserleri

1 — Çalıkuşu
13 — Gökyüzü
2 — Dudaktan Kalbe
14 — Değirmen
3 — Akşam Güneşi
15 — Yeşil Gece
4 — Acımak
16 — Olağan İşler
5 — Damga
17 — Gizli El
6 — Kızılcık Dalları
18 — Harabelerin Çiçeği
7 — Eski Hastalık
19 — Sönmüş Yıldızlar
8 — Miskinler Tekkesi 20 — Tanrı Misafiri
9 — Anadolu Notlan I-II
21 — Kan Davası
10 — Yaprak Dökümü 22 — Kavak Yelleri
11 — Ateş Gecesi
23 — Leylâ ile Mecnun
12 — Bir Kadın Düşmanı
24 — Son Sığmak

Piyesleri :

Hançer Balıkesir Muhasebecisi
Hülleci Tamı Dağı Ziyafeti
Çalıkuşu (N. Cumalı)
Eski Şarkı
Bir Köy Öğretmeni
Yaprak Dökümü

Tercümeleri :
Hz. Muhammed'in Hayatı
Bir Fakir Delikanlı
(Emil Dergmenheim'den)
la Dam 0 Kamelya
Kahramanlar (Cariyi) (A. Dumas Fils)
Don Kişot
Evham
(Cervantes Saavedra) Hakikat (Emil Zola)
Yabancı itiraflar (J. J. Rousseau)
Atlı Adam

Hayatı

Güntekin, 1889'da, Askeri tabip olan Nuri Bey ile Erzurum valisi Yaver Paşa'nın kızı Lütfiye Hanım'ın oğlu olarak İstanbul'da doğmuştur. Öğrenim hayatı boyunca birçok il gezen Güntekin, ilköğrenimine Çanakkale'de başlamıştır. Daha sonra İzmir'deki Frerler okulunda bir süre öğrenim görüp sınavla girdiği Darülfünun Edebiyat Şubesi'ni 1912'de bitirdi. Böylece öğrenim hayatını yirmi üç yaşında bitirmiş oldu.

Güntekin 1927'e kadar Fransızca ve Türkçe öğretmenlikleriyle müdürlük görevlerini üstlenmiştir. Bazı görev aldığı okullar Bursa Sultanisi, İstanbul Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi, Fatih Vakf-ı Kebir Mektebi, Akşemseddin Mektebi, Feneryolu Murad-ı Hâmis Mektebi, Osman Gazi Paşa Mektebi, Vefa Sultanisi, İstanbul Erkek Lisesi, Çamlıca Kız Lisesi, Kabataş Erkek Lisesi, Galatasaray Lisesi ve Erenköy Kız Lisesi'dir.

Güntekin, 1927'de maarif müfettişi oldu ve bu arada Dil Heyeti'yle birlikte bazı çalışmalarda bulundu. 1939'da ise Çanakkale milletvekili olarak TBMM'de bulundu. Bu görevini 1946'ya kadar sürdürdü. 1947'de, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ankara'da yayımlanan Ulus gazetesinin İstanbul kolu olan Memleket gazetesini çıkardı. Güntekin daha sonra müfettişlik görevine geri döndü ve 1950'de UNESCO Türkiye temsilciliği ve öğrenci müfettişliği görevleriyle Paris'e gitti. 1954'te ise yaşında dolayı bu görevden

ayrılmak zorunda kaldı. Emekliliğinden sonra bir süre İstanbul Şehir Tiyatroları edebi heyeti üyeliği yapmıştır.

Güntekin'e Akciğer kanseri teşhisi konulduktan sonra tedavisi için Londra'ya gitti ve orda hastalığına yenik düşerek öldü. 13 Aralık 1956 günü, Karacaahmet Mezarlığı'na gömüldü.

Miskinler Tekkesi

Şimdi olduğu gibi çocukken de pek canımın kıymetini bilirdim. Koşmaca, kaydırak, birdirbir gibi oyunlar asla işime gelmezdi. Akşam üstleri açılır - kapanır iskemlemi konağın bahçe kapısına kurar, vücuduma göre çok kocaman olan başımı mutfağın sarmaşıklarla kaplı duvarına yaslayarak karşı

viranede oynayan çocukları seyrederdim.

Çocuklar, kendileri gibi başkalarına da rahmi olmayan, hasbetenlillâh kötülük yapmaktan zevk duyan küçük canavarlardır. Hiç sebep yokken arada bir bana da sataşırlar, fesimi kaparlar, yüzüme toprak atarlar, altımdan iskemlemi çekerlerdi.

Gene şimdi olduğu gibi o zaman da gücüm, kuvvetim yerindeydi. Hangisini istesem, evvelallah, ayağımın altına alır evire çevire tepeliyebilirdim. Fakat bunun için yerimden kalkmak, koşmak, toz toprak içinde yuvarlanmak gibi bir sürü lüzumsuz hareket yapmak lâzımdı. Ancak değer mi? Hayvan yavruları gibi ne yaptıklarını, ne istediklerini bilmiyen birtakım abuk sabuk mahlûklara uyarak tatlı

canımı sıkıntıya sokmaktan ne çıkacak?

— Ne mi çıkacak? Sana yapılan haksızlığın altında kalmamış olacaksın. Elin, ayağın biraz zedelense de yüreğin ferahlayacak...

Belki hakkınız var. intikam duygusu asîl bir duygudur. Asil dediğimiz insan; şahsına, onuruna, mal ve canına yapılan tecavüzlere karşı aşın bir titizlik ve hazım sizliği olan insanlardır. Ancak kızdırılan hayvanlar da başka türlü mü yaparlar ya? Kedinin en miskinine, köpeğin en dalkavuğuna haddin varsa, bir parça takıl... Velinimeti bile olsan hemen öfkelenir; dişiyle, tırnağiyle karşı koymağa kalkar.

Hayvanların en asîlî olan at, onlardan da mantıksızdır. Önündekinin bir hareketinden pirelendiği zaman arkasındaki hiç suçu, günahı olmayan biçareyi çiftelemeğe kalkar. Hele devenin kendisine fenalık yapanı zamanla da affetmediği, bir aşiret reisi seba-tiyle kin güttüğü meşhurdur.

Evet, intikam duygusunun yokluğu bir insan için belki iyi alâmet değildir. Fakat ben hayatımın hiçbir çağında böyle bir heyecanın, beni yoklamadığını itiraftan çekinmeyeceğim. Ne yapalım, böyle yaratılmışım. Cüzzamlı yanık acısına ne kadar duygusuzsa, ben de kuyruk acısına öyleyim.

Gene diyebilirsiniz ki:

— intikamın faydalı bir tarafı vardır. Yaptığı kötülüğün yanına kalmadığını gören kimse (hiç olmazsa acısını unutuncaya kadar) sizi rahat bırakır.

Bu da doğru. Fakat unutmamalı ki bu neticeye varmak için daha yumuşak yollar da vardır. Meselâ

yalvarmak. Benim o zaman bana sataşan çocuklara yaptığım gibi: «îki gözüm kardeşim. Bilirim sen benim başımı yarabilirsin. Hiç ben, seninle başa çıkabilir miyim? Başım yanlırsa yazık değil mi bana... Vesaire...»

Hele bunu söylerken biraz da boynunu bükmesini, sesini titreyerek sızıldanmasını bilirsen hiç mesele yoktur.

Meslek icabı olarak gayet iyi bilirim: Oldukça dişe dokunur bir maddî menfaate dayanmayan meselelerde rica ve niyaz en kuvvetli bir silâhtır. Yalvarmasını, amma usul ve âdabına göre yalvarmasını bilen insan için açılmayacak kapı, erilmeyecek mertebe yoktur. Nitekim ben, daha o yaşta gayet ustalıkla kullanmağa başladığım bu silâh sayesinde kendimi yalnız sokak çocuklarının MISKÎNLER TEKKESİ

şerrinden korumakla kalmıyor, onları burnu halkalı Arap köleler gibi tepe tepe kullanıyordum.

Gözünüzün önüne getirin: Bahar, bütün saltanatiyle gelmiş, ağaçlar pıtrak gibi kiraz dökmüş. Yalnız, ne yazık ki kudret, onlan kırmızı gelincikler gibi ayaklarımızın altında yetiştirmiyor... Hepsi hava kuşları gibi elimizin erişemiyeceği boşluklar içinde sallanıyorlar... Yanlarına varmak için bir sürü

tehlikeyi göze alarak ağaçlara tırmanmayı mertlik damarlarını okşamayı bilirsen onlar, ağacı takımiyle senin ayaklarına indirirler.

Kirazlardan sonra canım bir araba sefası isterse, açılır - kapanır iskemlemi katlayıp bir köşeye bırakarak bahçıvanının tek tekerlekli çekçek arabasına kurulur, bir eski zaman kralı saltanatiyle kendimi tebaama çektirirdim. Hep aynı tatlı dil, güler yüz sayesinde...

Ancak ne de olsa çocuktum. Bebeklerle evcik oyunu oynıyan kız çocuklar, teneke kılıçlarla muharebe oyunu oynıyan oğlan çocuklar gibi benim de zaman zaman bir şeyin oyununu oynamaya, büyük insan taklidi yapmaya ihtiyacım vadn. Lapacı mizacına çok uyan; kolay, rakipsiz ve kavgasız bir oyun icadetmiştim: Dilencilik oyunu.

Taklidin benzemesi için kâh göz kapaklanma sigara kâğıdı yapıştırarak kör, bir kolumu tersine çevrilmiş hırkamın içine saklayarak, çolak, kâh dolaptaki dedemden kalma bastonları koltuk değneği gibi kullanarak topal olurdum. Sonra: «Alilim... Elim ermez, gözüm görmez... Bir sadakacık verin!»

diye sızıldanarak minderler, sandalyeler arasında dolaşırdım.

Kimseye bir zararı olmamakla beraber, bu oyun nedense büyükleri kızdırırdı. Sudanlı Gülfidan dadımız beni o halde gördükçe parmaklarının ucuna tükürerek:

— Tuu... Tuu... Tuu... Ayo, sen hiç utanmaz mısın? diye ince ince haykırır; sonra salavat parmağını

diliyle ıslatıp duvara işaretler çizerek:

— Görürsünüz... Bu oğlan eninde, sonunda dilenci olur, derdi.

Tehlikeli haşarılıklarla yüreğini oynatmadığım için beni konağın öteki çocuklarından fazla seven büyük annem, hemen bacıya çıkışırdı:

— Ağzından yel alsın... Bak şu kuş beyinli fellâhın yakıştırdığına... Sen, ondaki kafaya baksana... Bu yaşta onun bildiğini sen bilmezsin... Görürsünüz o, ne adam olacak inşallah!.

Kürkü ve gecelik entarisiyle daima evde kadınların arasında oturan dayıma gelince, o, benim için bir türlü kararını veremiyordu. Arasıra içindeki maddeyi merak eder gibi kocaman kafamı elleri içinde evirip çevirir, karpuz muayene edenlerin yaptığı gibi ötesine, berisine fiskeler vurarak: «Bilmem amma... Bu büyüklük pek hayra alâmet olmasa gerek!» derdi.

Büyük annemin buna da cevabı vardı:

— Büyük babam Şemseddin Mollaya Kocabaş Kazasker dediklerini unutuyor musun? Arabaya bindiği zaman başını tutmak için yanına bir lala oturturlardı... Sizin kafalarınız yumruk kadar amma Kocabaş Kazasker gibi padişah sofrasında yemek yiyemediniz. Hepiniz hâlâ ondan kalan nimetin kınntılariyle geçiniyorsunuz.. Bu çocuk da ona çekmiş. Hele bir büyüsün, göreceksiniz ne adam olacak o...

Dünya hali acayiptir. Talihin beni de bir Kocabaş Kazasker yapmasına hiç mâni yoktu. Fakat nedense Gül-fidan bacının tahmini büyük anneminkinden daha doğru çıktı. Birbirini kovalıyan bir sürü

vak'alardan sonra nihayet... bacının dediği oluyorduk.

MÎSKÎNLER TEKKESİ

II

Dedelerim arasında gerçekten değerli kimseler vardır. Bunlann bazıları tarih kitaplarına geçmiş, yalnız bizim ailenin değil, bütün memleketin kendileriyle öğünmesine hak kazanmış büyük adamlardır.

Arasıra kibar cenaze alayları arkasında Eyüp'e, E-dirnekapı'sına, Merkezefendi'ye gittikçe birkaçının hâlâ ayakta duran mezar taşlanna rastladım: Sudur-i izamdan Hacı Nasır Molla, Akidecibaşı Osman Melali Efenw di, Kaputan-ı Derya Rükneddin Paşa, Abuvada Müselli-mi Tahir Bey ve niceleri...

Dedelerimin bu mezarlıklarda hâlâ vakar ile dikilen kavuklu taşlanna bakarken gözlerim dolar, göğsüm iftiharla kabanr. Fakat onların son torunlariyle iftihar edebileceklerini ummadığım için yanlarına pek sokula-mam. Hele Sultan Mahmut'la dizdize yemek yemiş Kocabaş Kazaskerin yana çarpılmış bir kavuklu taşı vardır ki beni tanışa büsbütün yıkılmasından korkarım.

Evet bu padişahlarla bir sofrada yemek yemiş, dağlara, deryalara hükmetmiş adamlardan ben nasıl çıktım? Bizim Sudanlı Gülfidan bacı kafasiyle düşünürsek bu Allanın akıl ermez bir hikmetidir. Fakat ben kendi hesabıma bu işe pek de şaşıyor değilim.

Bugünkü mesleğimde bu hürmete, dedelerin tesirleri bence parmakla gösterilecek gibi açıktır.

Hayatlarını iyi bilmiyorum; şecerenamemiz ve daha başka kâğıtlar ve fermanlar Aksaray yangınında yandı. Fakat çocukluğumda onlara dair dinlediğim hikâyelerden aklımda bazı şeyler kalmıştır. Meselâ

başımın kocamanlığın-dan dolayı kendime en yakın saydığım Kocabaş Kazasker, gerçekten Sultan Mahmut'un gözbebeği hükmün-deymiş. Konağında belki yirmi otuz halayık, köle, aşçı, 10

ayvaz vesaire bannırmış. Böyle olduğu halde bu mübarek adam Padişahın sofrasında kaymak gördükçe ellerini açarak dua edermiş: «Allah ömr-i şahanelerini müz-dad eylesin. Abd-i fakir ancak say-i devletinde kaymak tadıyor. Yoksa kaymağa el sürmek biz gibilerin haddine mi düşmüş?»

Gene o büyük adam, Sultan Mahmut'un önünde kalan ekmek kırıntılarını yüzüne, gözüne sürerek toplar, sırf bu iş için yaptırılmış bir sedef kutuya koyarak dualar, senalarla el üstünde konağa getirirmiş. Ben, bu mesut devreye yetişemedim. Fakat yıllarca ailenin yeni doğan çocuklarına teberrüken tattırılan ilk dünya nimeti (Sakal-ı Şerif gibi kat kat işlemeli bohçalar içinde saklanan) bu padişah artıkları olmuştur. Yavrunun bütün ömrünce yiyeceği ekmek zahmetsiz ve sıkıntısız bir el ekmeği olsun diye.

Benim yetiştiğim îkinci Abdülhamit zamanlarında bile arasıra saraydan (adına resmen Sadaka-i Şahane denen) elli altınlık, yüz altınlık ihsanlardan gelir ve Ka-racaahmet'in meşhur Miskinler Tekkesi'nde olduğu gibi bütün aile, büyük sofada toplanarak «âmin, âmin» çağırırdı.

Demek ki sadaka benim mayamdadır; Kocabaşlar ailesinin hamuru onunla yoğurulmuştur ve şanlı

dedele-rimdeki Tanrı vergisinin ilerleye ilerleye bende tam kemal mertebesini bulmuş olmasına şaşmamak lâzımdır.

Sekiz, on sene evvel şair dedem Osman Melâlî Efen-di'nin Divanını ele geçirmiştim. Arasıra ibretle okurum. Bu divan, baştanbaşa bir yalvarıp yakarma kitabıdır... Dedem; başta Allaha, peygambere ve teşrifat sırasiyle ashaba yalvarır... Arkasından padişahlar, vezirler gelir. Nihayet kasideler bitip âşıkane gazeller başlayınca bu sefer de canana bitip tükenmez yalvarışlar: Bir nigâh için, bir hande için, zülf-i semenbűdan bir tel için...)

III

«însan, yedisinde neyse yetmişinde de odur!» derler. Âmenna! Fakat yedisinde neyse on yedisinde, hattâ yirmi yedisinde, pek o kadar «o» değildir de ancak kırka doğru tekrar yedisindekne benzemeye başlar. Meselâ, yedisinde korkak olan çocuğa on yediye doğru bir cesaret gelir; kanı kaynar; ötede, beride bazı tehlikeli atılganlıklar yaptığını görürsünüz. Fakat kırktan sonra damarlar katılaşmağa başlayınca eski korkaklık gene deliğinden burnunu gösterir. Yedide cadıdan, elli yedide hırsız veya polisten korkan insanla yirmi yedide karanlık sokaklarda ıslık çalarak dolaşan genç adam arasında —

ıslığın sesi biraz titirek de çıksa - her halde bir fark tanımak lâzımdır.

Yedisinde babasının eteği dibinde namaz kılan çocuk, yirmi yedisinde felsefe okurken dinsiz olur, cennet ve cehennemden gülerek bahseder. Fakat elliye doğru hava tekrar dönmeğe başlar. Kitap rafında beliren damar ilâcı, kuvvet ilâcı vesaire şişeleriyle beraber zihninde de birtakım tereddütler,

«acaba» lar uyanır. Arasıra yapılışındaki ustalığı seyre gittiği Süleymaniye camiine, birkaç yıl önce Amerikalı seyyah gibi ayağında terliklerle grdiği halde, şimdi kunduralannı eline alarak, çorapla girer ve Allaha, Peygambere karşı tereddütle ve mahcup bir mülâzemet-i âşıkaneye başlar.

Evet, insamn hamur veya çamuru yedide neyse yetmişinde de muhakkak odur. Fakat gençlik dediğimiz o mukaddes kavak yelleri çağında, bu mayanın az çok kabardığını ve yirmi yaşındaki delikanlıya çocuk ve ihtiyar insandan çok farklı bir çeşni verdiğini kabul etmek lâzımdır.

Anlatmak istediğim şu ki sekiz, on yaşındaki «ben» ile bugünkü «ben» arasında pek ayn gayn yok gibidir.

Fakat birbirini gayet iyi anlıyan bu iki «ben» arasında, delikanlılık çağımda, bir yabancı «ben», bir nevi teklifli misafir girmiştir.

Şimdi onu kendimle aynı kandan, fakat bazı fikirlerinden, huysuzluklarından dolayı bir türlü

kaynaşmamıza imkân olmayan bir akraba gibi hatırlarım. Evet, erkek olma yaşıma doğru bende bir başkalaşma oldu. Baharda soğanlar gibi birtakım yeşerme alâmetleri belirmeğe başladı. Yüzüm uzuyor, derimdeki kırışıklıklar kayboluyor, yanaklarımda pembe bir renk dalgalanıyordu.

Bakışlarımda bir derinlik, sesime tatlı bir ıslaklık gelmişti. Âdeta kıvırcıklaşarak uzayan saçlarım altında başım bile daha küçülmüş, daha insana benzemiş görünüyordu. Kılık kıyafetimde de epeyce değişiklikler vardı. Çocukken son derece çapaçul olduğum halde gitgide âdeta şıklaşıyordum. îkide bir dadımı sıkıştırarak pantalonumu ütületiyor, sokağa çıkarken boynuma kolalı yaka, kelebek boyunbağı takıyordum. Hâsılı, kısa bir zaman için zerzevatı çiçeğe benzeten bahar beni de insana benzetmişti. Açılır -kapanır iskemleden ayaklandım, kozasından çıkan kelebek gibi orada, burada kanat çırpmağa başladım. Akşamlan pencereden yıldızlara bakarken kâh göğe uçmak arzusiyle yüreğimde çarpıntılar uyanıyor, kâh acayip düşüncelerle gözlerim ya-şanyor ve dalıyordu.

Artık hareketleri eski vurdum duymazlıkla karşılı-yamaz olmuştum. Cesur ve cömerttim. Yalnız, bu duygular hareket halinde dışarı çıkacak derecede kuvvetli olmadığı için şimdilik nazarî ve hayalî

kalıyordu. Meselâ bir gece eve hırsız geldiğini tasavvur ederek üzerine saldırıyor, her biri korkudan bir köşeye kaçan konak halkının gözleri önünde kollarını bağlıyarak polise teslim ediyordum.

(Benimle korkak diye alay edenlere karşı ne intikam!) Bir başka gün kendimi piyangoda zengin MÎSKÎNLER TEKKESİ 43

olmuş görerek büyük annemin aylık kâğıtlarım sarraftan kurtarıyor, konağın yıllanmış borçlarını bir çırpıda temizliyordum.

Şimdi, böyle bir delikanlıya bir de sevgili lâzım değil miydi? Ben yaştaki çocuklar için mesele yoktu.

Bir kısmı mart kedileri gibi tavan aralarında ahretlik kovalıyorlar, bir kısmı akşam üstleri kız rüştiyesinin kapısında nöbet tutarak kendilerine sevgili tedarikine uğraşıyorlardı. Ben, daha ziyade bu ikinci nevi âşıklardandım. Göz pekliği istiyen kapı arası âşıkları benim yaradılışıma uymuyordu.

Sonra, ihtiyar kadınlar arasında büyüyen birçok çocuklar gibi çapkınlığı büyük bir ayıp ve günah sayıyordum. Benim istediğim, ilerde Allahın emriyle karım olacak eli, yüzü düzgün bir hanım kız bularak uzaktan uzağa işaretler, gülümsemeler ve mektuplarla sevişmekten ibaretti. Ne tehlike, ne yorgunluk! Sonunda kucağıma düşeceğine emin olduğum bir şeftalinin, dalında ağır ağır irileşip kızarmasını beklemeye benzer zahmetsiz ve sakin bir aşk!

Yalnız eski şairin de dediği gibi:

«Âdeme kendi ayağı ile devlet gelmez!»

Küçükken yalvarma ve izzet-i nefislerini okşama yoliyle başka çocukları ağaca çıkararak kendime kiraz toplatabiliyordum. Fakat şimdi rüştiye kızlarını aynı kolaylıkla ayağıma getirmeme imkân var mıydı? Mutlaka ben de bir parça onlara doğru birkaç adım atmalıydım. Çaresiz, ben de akranlarıma katılarak köşe başlarında sevgili avına çıkmayı ciddî bir surette düşünmeğe başladığım bir zamanda talih, imdadıma yetişti.

* Talih diyorum; fakat hakikatte bu, bir felâkettir. Bir ramazan akşamı, iftar sofrasından kalkmak üzereydik. Kalfalardan biri uzakta, Edirnekapı tarafla-14

nnda bir yangın haberi verdi, ihtiyarlar, yerlerinden kımıldanmadılar; gençler ve çocuklar, birbirinin peşi sıra, konağın dördüncü katındaki tahtaboşa çıktılar. Gülfidan bacı ile ben ikinci kattan yukarısını

göze alamamıştık. Karşımız kapalı olduğu için gökte, akşamın alaca karanlığı içinde bir hafif kızıllıktan başka bir şey farkedemiyorduk. Tahtaboştakiler, tâ uzaklarda bir cami minaresi ile bir servi arasında bir evin yandığım söylüyorlardı.

Bir aralık ben de yukarı çıkmaya yeltenir gibi oldum. Fakat bacı:

— Hadi çocuk, deli olma... Allahm yangınını görmedin mi? dedi.

Gülfidan bacıya göre her vaka Allahm bir şeyi idi: (Allahm hastalığı, Allahm soğuğu, Allahm delisi v.s.) Bunun için ufak tefek vakalann pek öyle üzerine varmaya gelmezdi.

Bacı ile tekrar aşağı inmek için camı kapayacağımız zaman sokaktan bir tulumba takımının geçtiğini gördük ve durduk.

Koca şehrin bir başından öte başına kadar yalınayak koşan tulumbacılar benim için dünyanın en şaşılacak kahramanıydı.

Bacı, gerçi onlardan korkar ve adlan anıldığı zaman nefretinden yerlere tükürürdü. Fakat bu, onun gündelik hayata mahsus bir görüşüydü ve yangın zamanlarında tulumbacı, onun gözünde de ehemmiyetli bir insan olurdu. Dadım, beyaz başörtüsünün kenarlan uçarak pencereden sarkıyor:

— Hadi, Padişahın arşlardan, gorayim sizi. Allah yolunuzu açık etsin, diye bağınyordu.

Sonra, bütün aile, gene yemek odasına döndü. Arkasından erkekler teravihe gittiler; muşamba fenerlerle kadın misafirler geldi, epeyce bir zaman peçiç ve yüzük 15

oynandı. Ayağına üzenmeyenler birkaç kere yukarı çıkarak yangının büyüdüğüne dair haberler getirdiler. Aşağıdakiler bunu ezbere münakaşa ediyorlar:

— Merak etmeyin karanlıktan öyle görünüyordur. Hem orası neresi, burası neresi, diyorlardı. Evet, orası neresi, burası neresi? Ancak şu oldu ki imsak topundan biraz sonra ortalık yavaş yavaş

ağarırken bizim zavallı konak çatısından tutuşuyor ve bütün aile, bunu biraz aşağımızdaki sıra bostanların birinden ağlaşa bağrışa seyrediyorduk.

IV

Yangından sonra Cinci meydanı taraflarında gene bir eski zaman konağına yerleştik. Öteki gibi bunun da haremi, selâmlığı, trabzanlan kopmuş, yelpaze merdivenleri, büyüklerin «içinde at koştur»

diye tarif ettikleri taşlık ve sofaları, yüksek şahnişli pencereleri, yıllarla kuruya, çürüye kav halini alan ve tutuşmak için havadan bir kıvılcım bekliyen oymalı saçakları vardı.

Barınılmaz hale gelen bazı odalar battal edilmiş, yıkılma tehlikesi gösteren tahtaboşların kapısına kalaslar çivlenmişti. Damın yağmurdan akmayan tarafı kalmadığı için yukarı kata yalnız yaz ortasına doğru —Çamlı-cada hava tebdiline gider gibi— hafif eşya ile çıkılırdı. Bununla beraber yağmur şiddetli olursa ikinci kat da akar, böyle zamanlarda yatak odalarına boş gaz tenekeleri ve çamaşır leğenleri dizilirdi.

Tavanlardaki iki ayrı çeşit mimariden anlaşıldığına göre konak bir tarihte esaslı tamir görmüştü.

Bünyedeki bozukluğun tamirle düzeleceğine inanan bol paralı ve iyi niyet sahibi bir adamcağız, eski tavanın çöken, akan yerlerini yeni kalfalara yamatıp boyatmış, fakat 16

bir zaman sonra tabiate karşı uğraşmanın nafileliğini anhyarak her şeyi hali üzere bırakmıştı.

Geniş döşeme tahtalarının aralan o kadar açılmıştı ki arasıra kaza ile elimizden düşen onluk ve kuruşlar — yerde daire çevirerek döndüğü sırada atik davranıp üstüne basamazsak — mutlaka bunlardan birine düşer ve kayboluyordu. Oda ve sofadaki su tenekelerinin bir vazifesi de şayet günün birinde bu aralıklar arasına yanar bir sigara kaçarsa onu söndürmekti.

Yanan konaktan pek az eşya kurtanlabilmişti. Bunların kırılır cinsten olanları o kargaşalıkta bostana taşınırken kullanılmaz hale gelmişti. Hele ikinci kattaki misafir odasının pencerelerinden bahçeye atmak suretiyle kurtarılmış bir ceviz koltuk takımı vardı ki bir türlü tamir tutmamış, tahta âzalı malûller gibi çarpık kalmıştı.

Ailemiz, yangından sonra niçin derli toplu bir evce-ğize sığınmamış da bu berhaneyi başına belâ

etmişti? Bunu başta büyükannem olmak üzere bütün ev halkının sık sık tekrar ettiği «Allah kimseyi gördüğünden yâdet-mesin» sözü kâfi derecede anlatır sanınm. Kocabaşlar ailesi için asalet: konak ve bir miktar da Arap ve Çerkez halayık demekti, öyle sanınm ki yangından sonra yeni bir eve çıkmış

olaydık, hepimiz çadıra çıkmış gibi kendimizi küçülmüş görecektik.

Tavanlardan kopup sarkan muşamba parçalan üstündeki boyalı ve yaldızlı resim artıklan; kış gelirken kenarlarına bez, yahut kâğıt şeritler çirişlenen ve rüzgârlı havalarda köçek zilleri gibi şıngırdayan battal pencereler; renkli camlan kınldıkça yerlerine âdi cam ve bazan da mukavva takılan merdiven camekânlan; içinde çok kere bir gaz tenekesi kuru soğanla biraz kuru fasulye ve pirinçten başka bir şey bulunmayan kiler odası; haremle selâmlık arasındaki dönme yemek dolabı; bakkaldan günü

gününe alınan kömürü mangalda üfliyerek

yakan Arab bacılar, sabahlan küçüm hanımlarla, küçüi beyleri dizlerinin arasında çerkezce şarkılı masallarla oyalayarak saçlarının sirkesini ayıklayan dadılar; misafirlerin eteğini öpen başı konaklı, ayağı çorapsız Anadolulu ahretlikler, bu insanlara eski debdebenin devamı gibi görünüyordu: «Allah, insanı gördüğünden yâdetme-sin!»

Ailenin demirbaşları büyük annem, büyük halam ve dayımdı. Gene demirbaşlardan sayılmak lâzım gelen bacı ve dadılar müstesna, geri kalan kısmı, irili, ufaklı bir alay çoluk çocuk ve her gün değişen bir kervansaray kalabalığı idi.

Meselâ: «Ruhi dayılar izinle hava tedbiline geliyor.» denir. Birkaç kadın ve çocukla seyrek sakallı, kısa boylu bir efendi birkaç hafta veya ay konağın bir tarafına yerleşir, sonra kaybolur gider.

Bir başka gün: «Rüstem Paşa, Manastır'dan, Trabzon'a geçiyor» derler. Paşa hakikaten geçer ve ailesini beş, on gün bize misafir bırakır. Sonra, Çerkez amcaların Hicaz'a gittiği haberi çıkar. Bir hafta, on gün selâmlık odasının duvarları dibine kalpaklı, sakallı, çizmeli ihtiyarlar çömelir.

Hele, nemiz olduğunu bilmediğim bir Kadı Rasim Efendi merhum vardı ki her gittiği yerden yüzünün akı ile altı ayda geri döner ve yeniden bir kadılık alıncaya kadar bizde otururdu. Bu altı ay, öyle kesili bicili bir zamandı ki kadı, biraz gecikti mi «Rasim Efendi'den ses şada çıkmadı. Sakın bir hal olmasın biçareye!» diye merak ettiklerini hatırlarım.

Büyük annemin diline doladığı sözlerden biri de «Allah kimsenin kapısını kapamasın!» di. Misafirleri daima güler yüzle karşılar. Hattâ Türkçe bilmeyen ve yüzlerine baktıkça utançlarından parmaklarını ısıran

sakallı Çerkezleri bile karşısına alarak saatlerce konuşmaya çalışırdı.

Büyük annem, gerçekten misafirden hoşlanır mıydı? Yoksa bunu, bir hanedan kişilik vazifesi saydığı

için mi böyle yapardı, bilmiyorum. Yalnız, ay sonralarına doğru eldeki para tükendiği ve sokak satıcıları kapıyı aşındırmaya başladığı zaman bütün kibarlığını kaybeder, «dilenci beslemekten yandım» diye avaz avaz haykırırdı. O esnada civarda misafir varsa bacılar ve dadılar (sünnet çocuklarının yaygaralannı bastırmak için yapıldığı gibi) hep birden bağrışarak, el ve ayak vurarak gürültü ederlerdi. Büyük annemin bu taşkınlıklarına hak vermek lâzımdı. Çünkü Abdülhamit'in mabeyincilerinden olan büyük dayımın bile arasıra ondan para istemesine göre değirmen onun başında dönüyordu.

îradı, aylığı, mücevherleri, hazır parası var mıydı? Hazır parayı zannetmem. Böyle bir şey olsaydı

afiyetle yenecek ve her ay gürültü çıkmayacaktı. Fakat birkaç parça iradı, mücevherleri ve epeyce bir aylığı olduğu muhakkaktı. Miktarlarını büyük annemin kendisinin de bildiğini zannetmem. Çünkü

mütemadiyen Kosti adında bir sarrafa gidilip gelindiğine göre göre aylık, kayd-ı hayat şartiyle kırdırılmış olacaktı, iratlarla mücevherlerin en büyük kısmının rehinde bulunduğunu da gene durmadan birtakım muamelecilere, Emniyet San-dığı'na ve bankalara taşınmadan anlardım. Zavallı

hanımefendinin bütün kârı rehinler satılığa çıkarıldıkça eline kalan bir miktar paralardan ibaret olsa gerekti.

Hâsılı, gidiş iyi bir gidiş değildi. Fakat ne büyük annem; ne de saraydan artan zamanlarını Naima tarihi okumak ve kendinde vahmettiği hastalıktan birtakım uydurma ilâçlar ve fosfatın muhallebileriyle tedaviye uğraşmakla geçiren büyük dayım, bu batağı görmekte

Afrikalı Arab bacılarımız ve Kafkasyalı Çerkez kalfalarımızdan daha ileri değillerdi.

Aradığım sevgiliyi işte Cinci meydanı civarındaki bu ikinci konakta buldum. Bitişimizide bizden kale duvarları kalınlığında bir yangın duvariyle ayrılmış bir pembe konak vardı. Sevdiğim bu konakta yaşıyor ve güzel havalarda bahçeye çıkarak havuzun kenarında oturuyordu. Sarı saçlı, al yanaklı, yusyuvarlak bir kızdı. O da benim gibi ağır başlı ve büyük adam tavırlı id. Gene benim gibi nafile hareketlerden hoşlanmaz kısa kollarının ucundaki pembe, tombul ellerini, yaşına göre bir parça fazla çekik karnının üzerinde

birbirine kilitliye-rek saatlerce kımıldamadan otururdu. Nihayet, o da ben gibi susadığını, yahut başka bir şey istediği zaman etraftan gelip geçenlere tatlı bir sesle yalvarırdı.

Hâsılı, biz âdeta birbirimiz için yaratılmıştık. Bugün bir yangını vesile ederek bizi birbirimize komşu yapan Tanrı, yarın da evlenmemizi nasip eder ve az çok kısmetimizi de ayağımıza gönderirse, büyük başımı Mesrure'nin — benim için hazırlanmış bir atlas yastığa benziyor — göğsüne yaslıyarak tadına doyulmaz bir ömür geçireceğime hiç şüphe yoktu.

Onu yeni konağımızın henüz perdeleri takılmamış pencerelerinden görür görmez âşık olmuştum. Hiç

unutmam, güzel bir bahar günüydü. Bir mermer havuz kenarında, sarmaşıkla sarılmağa başlamış bir çardağın altında güneşe karşı oturuyordu. Yan belinden yukarısının aksi, hemen hemen hakikatteki renkleriyle, önündeki havuzun aynasına düşerek onu iki başlı bir iskambil kızına benzetmişti.

Mesrure, o seneki bahar, yaz ve sonbaharın bir kıs-

mim hemen hemen böyle kımıldamaz bir resim vaziyetinde geçirdi.

Çekinmeden penceremin önüne oturabilseydim mesele yoktu. Benim onu seyrettiğim gibi o da — bir başka tablo halinde — beni seyrede ede nihayet sevmeğe mecbur olacaktı. Fakat ne yazık ki henüz kaç göç devrinde idik. Terlemeğe başlayan bıyıklarımla kendimi yetişmiş bir erkek sayıyor, komşu kadınlarını gözetliyen bir çapkın vaziyetinde görülmekten fena halde ürküyor-dum. Sonra, dadısının onu bahçenin bir başka köşesine götürüp oturtması da başka bir tehlikeydi. Bunun için Mesrureyi seyredişim çaresiz, inik Şam perdeleri arkasından, fotoğrafçıların başlarını örtü altına sokarak fotoğraf çekmeleri gibi bir şey oluyordu.

Bu gizliliğin bir ikinci faydası da, başımın ayıbını saklaması idi. Ne zaman bir yabancı ile karşılaşsam ilk önce başıma dikkat ettiğini, vaziyete göre ona acınacak, yahut gülünecek bir şey gibi baktığını

görürdüm. Bu hal, çocukken beni rahatsız etmişti. Fakat zamanla alışmış, bu bakışlara pek aldırış

etmez olmuştum. Ancak bütün vehim ve heyecanlariyle genç bir adam olmağa ve hele sevmeye başlayınca derdim yeniden depreşiyor, kabuğu kopmuş bir yara gibi ince ince sızlamaya başlıyordu.

Gülfidan bacı, yangın gecesi şaşkınlıkla bir ayna, yakalamış, sandığın bütün eşyasını bırakarak yalnız onu kurtarmıştı. Büyük annem, bu vakayı kahkahalarla gülerek anlatır, hikâyeyi daima «hangi yüzünü seyredecektin akılsız fellâh?» diye bağırdı.

Bacının yeni konaktaki odamızın bir köşesine yerleştirdiği bu ayna karşısında ne hüzünlü saatler geçir-mişimdir.

Fotoğraf karşısında titremiş gibi dağınık ve karar-

sız çizgilerim, ekseri zayıf iradeli kimselerde görüldüğü üzere yassı, yaygın ve gevşek bir burnum vardı. Bu burunun hafif bir çizgi ile ortadan ikiye bölünmüş ucunda büyücek bir et beni sivrilirdi.

Süzme bal rengi gözlerime, ağzıma ve hele çene çukuruma çirkin denemezdi. Ancak ne çare ki alnımda, kalın çatık kaşlarımın üstünde hafif bir çıkıntı yaptıktan sonra birdenbire üfürülüp şişen başım hepsinin üzerine tüy dikiyordu.

Aynanın karşısında saçlanmı sağa sola, öne, arkaya tanyarak yaptığım tecrübeler korkunç neticeler verirdi. Bir türlü yola gelmeyen bu baş karşısında bazan deniz tutmuş gibi safranın kabardığını ve vücudumun bütün azasına soğuk bir titreme yapıştığını hissederdim.

Bu başla kendimi Mesrure'ye gösterecek olursam felâketti. O da herkes gibi evvelâ yalnız, başıma bakacak ve artık başka tarafımı görmeyecekti. Vapur ve şimendifer biletçilerinin deliği gibi yalnız yüzümü gösterecek bir delikten Mesrure ile konuşmayı ne kadar isterdim. Bal rengi gözlerimle, düzgün ağzımdan gülümsüyor gibi çıkan tatlı dalkavuk sesimle ona mutlaka kendimi beğendirmenin yolunu bulacaktım. Etrafım-daki kadınlardan öğrendiğime göre çirkin kızları satmak için de zaten böyle yapılıyordu. Çiçek bozuğu, şaşılık vesaire gibi kusurlar evvelâ peçe, boya vesaire ile gizleniyor, sonradan nikâhtaki kerametle bunların hepsi görülmez hale geliyordu.

Kafamı her hangi bir vasıta ile küçültmek, yahut küçük göstermek mümkün olmadığına göre başka bir çareye başvurmak

lâzımdı. Uzun uzun düşündükten sonra nihayet bir şey keşfeder gibi oldum: Hemen günaşırı bize gelen Hüsniye yengemiz vardı ki güzel ud çalardı. Bir çok yalvarıp yakarmalarla bu Hüsniye yengeyi bana ders vermeye razı ettim ve sonbaharın ilk 22

günlerinde Uşşak peşrevinden işe başladık. Maksadım ertesi yaza kadar bir şeyler becermek ve Mesrureyi udumun sesine âşık etmekti.

O kış, hayatımın en mesut senesi olmuştur, diyebilirim. Musikiye gerçekten istidadım mı vardı; yoksa aşkın acayip mucizelerinden biri mi demek lâzım, bilmiyorum. Birkaç hafta içinde peşrevden şarkılara geçtim. Sokakta lapa lapa kar yağarken ben, köşe minderinde sırtımda şal örneği hırkam, göğsümde udum ile durmadan çalıyordum. Sesler umulmayacak kadar sür'atle temizlenip tatlılaşıyor, ilk zamanlarda dehşetle başka odalara kaçışanlan yavaş yavaş etrafıma toplamaya başlıyordu.

Bahçe mevsimi tekrar gelince udum da Mesrure'ye dinletilecek bir hale gelmiş bulunuyordu. O, daha büyümüş, fakat çocuk halini kaybetmemişti. Havuzun yanındaki kanapesinde gene uslu uslu otururken göğsünün üzerinde kavuşmuş parmaklariyle tempo tutmasından ve arasıra pencerelerimize bakmasından beni dinlediğini anlıyor, sevinçten ağlayacak gibi oluyordum. Yaz ilerleyince akşamın alaca karanlığında bahçeye de çıkmaya başladım. Mehtaplı gecelerde onun beni görebileceği yerlerde dolaşmaktan korkmuyor ve en tatlı sesimle konuşup gülüyordum.

Fakat bütün bu ölçülü, bicili büyük adam tedbirlerime rağmen ne de olsa çocuktum. Bir akşam, bana birçok göz yaşına malolmuş bir talihsizlikten kendimi ko-ruyamadım.

Parlak mehtaplı bir ağustos gecesiydi, öyle kudurtucu bir mehtap ki Mesrure'yi bile kanapesinden kaldırarak bahçede koşturuyor ve sesini kuş sesleri gibi cıvıl datıyordu.

Yanıma iki ufak misafir çocuğu almıştım. Meşru-

renin işitebileceği bir sesle konuşuyor, biçarelere yaşlarının çok üstünde birtakım şeyler anlatıyordum.

Bir incir ağacının altındaydık. Birdenbire bana bir fikir gfeldi ve yüreğim şiddetle çarpmağa başladı.

Ne pahasına olursa olsun bu gece ağaca çıkacaktım. Çok kere başkalarında ayıplıyor gibi yaptığımız şeyler için içimizde ne hevesler, ne hasetler çöreklenip yatar..

Heyecandan kısılan bir sesle çocuklara:

— Durun size incir koparayım, dedim ve bir bahçe iskemlesine basarak ağacın bir koltuk gibi rahat ve ferah olan birinci çatalına çıktım. Sonra oradan daha yu-kanki dallara doğru yeni bir yürüyüş...

Yapraklan hışırdatarak mehtap içinde yüzer gibi dalga dalga mesafeleri aşarak yükselirken yüreğimi şişiren gururu göklerde taklak atan tayyareci bilmem duyabilmiş midir?

Yerden kim bilir kaç karış yüksekteydim. Fakat oraya bakarken bir minare tamircisi gibi gözlerim kararıyordu.

îşte o esnada melun bir tesadüf, konağın aşçısı Kasım Ağa'yı bahçenin öbür ucundaki mutfağından çıkarmış, acaip bir şarkı mırıldanarak ağır ağır bizim bulunduğumuz tarafa doğru sürüklemişti. Aşçı, beni ağaçta görünce birdenbire ahengi değiştirerek bağırmağa başlamasın mı:

— Amanın dirim; amanın dirim... Sen haline bakmadan ağaca da mı çıkarsın?, în aşağı çabuk..

Kafam kabak gibi patlatıp da başımı belâya mı sokacaksın?

Büyük annem, bahçedeki bütün vakalardan Kasım Ağa'yı mesul tuttuğu için adamcağız, başından korkmakta belki haklı idi. Fakat hayatımın en nazik dakikasında bu müdahale, beni canevimden vuruyor ve «kafamı kabak gibi patlatmak» tâbiri tuz biber ekiyordu.

Komşu bahçede sesler birdenbire kesilmişti. Bu de-

mekti ki Mesrure ile dadıları bizi dinliyorlar. Gökyüzü tepemde fini fini dönmeye başlamıştı. Kısık bir sesle lâf anlatmak istedim. Fakat ne mümkün! Ayı, dinlemiyor, âdeta öğretmişler gibi inadına dik bir sesle bağırmaya devam ediyordu:

— Tanımam... in aşağı diyorum sana çocuk... Ağaç kim, sen kim?

Asıl korkması lâzım gelen şey benim düşmem olduğu halde üzerinde bulunduğum dalı ucundan yakalıya-rak canavarca silkeliyor, böylece tehlike yüzde beşten yüzde elliye, altmışa çıkıyordu.

Nihayet, ayağındaki nalınları fırlatarak ağacın altındaki iskemleye çıktı ve beni belimden tutarak, eşekten indirir gibi, kolayca yere aldı.

Dediğim gibi bu vaka, bana çok tesir etmişti. Beni, sevdiğimin yanında küçük düşüren ayıya karşı

aylarca karanlık intikamlar düşündüm. Meselâ onun çok sevdiği priyol saatini, tulumbada abdest aldığı sırada, usu-letle aşırarak kuyuya atıvermek. Yahut bunun tersine olarak büyükannemin para çantasını mutfaktaki bulaşık bezleri arasına saklayarak aşçıyı hırsızlıkla töhmet-lendirmek. Bereket versin her türlü harekete karşı olan nefretim, bu tehlikeleri önlüyor ve namert intikamlarım, birer hayalden ibaret kalıyordu.

O yıl kış, çok hazin başladı. İlk yağmurlarla beraber Mesrure, bahçeden kaybolmuştu. Her halde konağın kuytu bir köşesinde, gene el el üstünde oturuyor olmalıydı. Fakat ne çare ki bunu görmek değil, tasavvur etmek imkânından bile mahrumdum.

Bu iki senede udu daha fazla ilerletmiştim. Şimdi geceleri:

«Vuslat yine mi kaldı güzel, bahara?» şarkısı için ev halkından bana âdeta yalvaranlar oluyordu.

Evet «Vuslat yine mi kaldı güzel, başka bahara?» Bunu tekrar ederken bazan gözlerimden yaşlar geliyordu. Eh, o geldikten sonra da insanın yaptığı herhangi bir işi fena yapmasına galiba imkân yoktur.

Ud, ilâhî aşkımın âdeta bir hastalık halini aldığı bu uzun ve gamlı kış gecelerinde beni böyle avutuyor. Fakat başımda bir dert daha var. Rüştiyenin son sınıfın-dayım. Yüze yüze kuyruğuna getirdik. Sonra bu kafa pe-rişanlığiyle bu sene bu kuyruğun altından nasıl kalkacağım?

Benim uddan başka bir marifetim olduğunu galiba söylemedim. Güzel yazı yazardım. Yani hüsnühattım vardı. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse hiç kazaya uğramadan son sınıfa kadar gelişim biraz da onun yüzü suyu hürmetine olmuştu. Evet, tembel olduğu muhakkak bir çocuk; fakat hattat! Hocalardan iyi yazı yazıyor! Zaten hattatın cahil olması kaide değil midir? Sonra, insana gayriihtiyarî hürmet veren bir kocaman başı var. Sonra uslu... Bana şimdiye kadar sınıf geçirten sebepler bunlardır... Fakat bundan sonrası ne

olacak? Al-lahın büyüklüğüne bakın ki talih burada da imdadıma yetişiyordu. Daha mektebin ilk açıldığı gün müdür, beni odasına çağınyor; bilmem hangi kütüphaneden aldığı yazma bir divanın bir suretini çıkarmamı emrediyor, okuyamadığım yerleri geilp kendisinden sormamı istiyor. Bu, en aşağı sene sonuna kadar sürecek bir iştir. Sınıfın en arka sırasına çekiliyordum. Bir daha artık hiçbir hoca, ne derste, ne de imtihanda, beni nafile suallerle rahatsız etmeğe cesaret edemiyecektir. Geceleri udun sesinde olduğu gibi gündüzleri de önümdki deftere bir siyah nur gibi akan bezir mürekkebinde Mesru-re'nin hayaline gülümsiye gülümsiye belki en güzel senemi geçiriyordum.

Vücutta en kolay işliyen âza, belki hattâ çeneden

de evvel, parmaklar olacaktır. Dikkat edilirse hareketten en çok nefret eden büyük sultanî tembellerin bile, köşelerinde otururken ellerini birbirine kilitliyerek şeha-det parmaklariyle durmadan çark çevirdikleri görülür. Benim ud gibi yazıda gösterdiğim kabiliyetin de sebebi bu olsa gerekti. Udun da, yazının da beni Mesrure'ye yaklaştırmakta çok büyük faydalan olmuştur. Anlatayım.

Bizim konak, baştan kara giden bozuk bir devlete benzerdi. Kendi hırgürümüzden söz açamadığımız için komşularla meşgul olmaya vakit bulamazdık. Bu sebepten yanan konakta olduğu gibi burada da mahalleli ile hiçbir münasebetimiz yok gibidir. Ancak, benim talihime o kış, komşumuz Mesut Paşa ile dayım arasında sıkı bir ahbaplık başlamıştı.

Mesrure'nin babası benim gözümde Tann gibi bir şey olduğu için onun geleceği geceler en yeni elbiselerimi giyer, misafir odasının bir köşesine otururdum.

Doğrusu aranırsa ilk zamanlarda Paşa, bana benim kendisne baktığım gözle bakmıyordu. Hattâ

arasıra hiç bakmamak için gözlerini öteye, beriye kaçırdığına da dikkat ediyordum. Fakat küçükten beri büyük insanlar arasında otura otura onların ne taraflanndan yakalanacaklarını öğrenmiştim.

Mesut Paşa, kürkünün içinde hafifçe omuzlarını kısarak etrafına bakmağa başlayınca hemen sobaya bir odun parçası atılır, o, elini

sigara kutusuna götürürken parmaklarımın arasında bir şamalı kibrit parlardı.

Yazısı pekiyi olmıyan dayım bir akşam, saraya takdim ettiği arizalan bana temize çektirttiğini söylemişti. Paşa, gözlüğünü takıp benim birkaç satırıma bakar bakmaz âşık oldu ve bana öyle geldi ki o zamandan sonra gözlerini benden kaçırmadı.

işi bu kadarla da bırakmadım ve Mesrure'nin baba-

sına kendimi beğendirmek için daha ustalıklı tertiplere giriştim.

Paşa, şiir meraklısı geçinirdi. Her su içişte işini çekerek:

— Nedir efendim, Fuzulî'nin o su kasidesi, der ve okurdu:

«Dökme ey göz, eşkten gönlümdeki odlara su

Kim bu denlű tutuşan odlara kılmaz çare su»

Paşa, bundan sonra güçlükle bir iki mısra daha okur, fakat arkasını getiremezdi. Gençliğinde daha fazlasını bilir miydi bilmem. Fakat (hay Allah cezasını versin bu ihtiyarlığın... Hafıza kalmadı) diye kabahati yaşına yüklerdi.

Dayımın kütüphanesini karıştırarak evvelâ Divanı, sonra su kasidesini buldum; yazdım; sonra Farisî

hocamıza okutup dikkatle harekeleyerek ağır ağır ezberledim. Aşk insana ne yaptırmaz?

Derken gene bir gece Paşa: «Nedir efendim, o su kasidesi..» diye başladı. Fakat biraz sonra durduğu zaman, camilerdeki mukabele hafızları gibi, onun bıraktığı yerden ben alarak devam ettim.

Bunu ellerim dizlerimde, gözlerim kapalı okurken kocaman başımı saat rakkası gibi vezne uydurarak ağır ağır iki yana sallıyordum. Paşa hayretler içindeydi. Bitirdiğim zaman «vüs'at-i mütalâanızı tebrik ederim. Allah feyzinizi artırsın» dedi.

Doğrusu aranırsa dayımın hayreti de onunkinden aşağı değildi. Fakat bu tebrikten kendisine de bir pay ayrılması lâzım geleceğini düşünerek bozmadı. Hattâ: «musiki gibi şiire de merakı vardır» diye yalancı şahitliği de etti.

Dayım, bu vesile ile şair dedemizin Divanından da bir parça bahsetmişti. Fakat Paşa, onun Kocabaş

Kazasker ile karıştırdı:

— Demek merhumun şairliği de vardı. Görülüyor ki cedd-i vâlâsına çekmiş küçük bey, dedi.

Bahar çiçekleri açmaya başlayınca bir başkası.. Meselâ şubatta yeni yılın kuzulan kesilmeye başlayınca zemin ve zamana münâsip bir şiir:

«Bilsem şu kuzu neden gam almış? Her nâlesi kalbe dağzendir; Feryadederek koşar nedendir?

Sütsüz mü, refiksiz mi kalmış?» Paşa artık avucumun içindeydi. Fakat bu adamcağıza karşı en büyük tertibim «Ha-zine-i Fünun» da rastladığım bir manzumeyi kendime mal etmem olmuştur.

«Felek yeter daha mı vakf-ı ıstırap olayım Bırak ki ben de ölüp tû-me-i gûrap olayım Kemiklerim çürüsün bir avuç türab olayım Safa-yı ömr gibi birden nakş-i ber'ab olayım...» vesaire... Bunu en güzel yazımla yazdım ve bir akşam Paşa'ya uzattım:

— Efendimiz. Rüştiyede bir arkadaşım vardır.. Arasıra bazı şiirler karalar. Bunu da yazmış. Tashihini rica ediyor.

Paşa ne olur, ne olmaz, şiiri evvelâ sessiz, sonra yüksek sesle okudu. Manalı manalı gülerek:

— Kimmiş bu şair arkadaş bakayım? dedi.

Aynı zamanda hileyi yutmadığını anlatmak için de dayıma kaş, göz işaretleri yapıyordu.

Ben, şaşalamış gibi görünerek ortaya isimler atmaya, birbirini tutmaz lâkırdılar söylemeye başladım.

Şiiri doğrudan doğruya kabullenmeyisin! belki çakılır diye idi. Fakat bu tedbirim, Paşa'ya bir tevazu yalanı gibi görünüyor, beni onun gözünde büsbütün yükseltiyordu.

Bu defa dayımı tebrik etti:

— Küçük beyle hakikaten iftihar edilmeli... Li-san-ı nazma bu yaşta bu derece tasarruf şayah-ı

hayrettir. Allah feyzini arttırsın.

Sonra, bir meslektaşla, bir akranla konuşur gibi bana kendisinin de vaktiyle şiire heves etmiş, hattâ

bazı gazeller karalamış olduğunu anlattı, bunları şayet bulursa bana okuyacağını vâdetti.

Turnayı gözünden vurmuştum. O, söylerken ben Mesrure'yi telli, pullu gelinlik elbiseleriyle koltuğunda görüyor, dizlerimin karıncalandığını, kafatasımın sarsılmış bir saat çanı gibi için için öttüğünü duyuyordum. Kafamın büyüklüğü artık lehime dönmüştü. Paşa, şimdi ona bir asalet hücceti, asırlardan kalma bir hazinenin mahfazası gibi bakıyor, beni Kocabaş Kazaskerin öz torunu sayıyordu:

— Maşallah, maşallah.. Cedd-i vâlâsının vâris-i ke-malâtı olacak inşallah... «Akıbet gürkzade gurk şeved.»

Yangın duvarının öte tarafındaki konağa henüz ayak basmamıştı. Fakat Köroğlu'nun adı dağlarda gezdiği gibi benimki de şimdi bu konakta geziyordu. Paşanın arasıra elini öpmeğe giden akraba ve ahbap çocuklarına beni misal gösterdiğini, ağzım kulaklarıma vararak, öteden, beriden işitiyordum.

On sekiz yaşında rüştüyeyi bitirdiğim zaman benim bir baltaya sap olmamda dayımdan ziyade Paşa'nın emeği geçmiştir. Balta, o vakitki Evkaf-ı Hümayun Nezaretiydi, îlk başlangıcım pek parlak oldu. Hakikatte ben, oturmaktan ve arasıra başımı çevirerek yanımdaki pencerenin kalın Şam perdeleri arasından Marmarayı seyretmekten başka bir şey yapmıyor görünüyordum. Fakat talih beni, havasını bulmuş bir yelken gemisinde gibi durmadan ileri götürmekteydi. Güzel yazım rüştiyeden kulağımda kalmış Farisî beyitler ve yaşlı insanlar meclisinde öğrendiğim edibane konuşma tarziyle bir

araya gelince, hele buna kocaman kafatasımın verdiği ağırlık da katılınca Evkaf Nezaretinin birinci sınıf insanları arasına girmekten daha tabiî bir şey olamazdı.

Öteki meseleye gelince, bizim zamanımızda geçim ucuzdu; sinema kadınlarımıza henüz yeni hayat usullerini öğretmemişti. Tanrının kör kurdundan bile geçmediğine inanılırdı ve bir kör kurdun nafakasına razı olduktan sonra da fukaralıktan korkmaya sebep

kalmazdı. Mektepten çıkan ve eli ekmek tutan çocuğu solutmadan evlendirmek o zamanın güzel bir âdeti idi.

Benim için de konakta günden güne ciddileşen şakalar başladıktan sonra bir fırsatını kolladım ve bir gün dayıma açıldım. Komşu konağa damat olmak istememi kimse acayip bulmadı. Paşa, bana hayrandı, bir papağan kadar cahil bir saraylı olan hanımefendiyi düşünmeye bile sebep yoktu. Kala kala bir Mesrure kalıyordu ki bizim dadılar onunkilerle el ele verdikten sonra bu saf çocuğu kafese koymak da işten değildi. Bununla beraber kızın en aptalı bile görünüşlere karşı hassas olduğu için kafamın zannedildiği kadar kocaman olmadığım ve yaşım ilerledikçe daha da ufulacağım Mesrure'-ye ispat etmek epeyce zor olmuştur: Kız uzun zaman bocaladı. Dadılarının anlatışlarına göre, arasıra yumuşar gibi oluyor; sonra gene cayarak:

— Getir dadı şu iskambilleri... Bir fal daha atayım.. Papaz çıkarsa varmayacağım; oğlan çıkarsa varacağım, diye kararsızlıklar içinde yanıyordu. Perdeler, dürbünler vesaire ile rasathane haline gelen penceremden onu gözetlediğim zamanlarda bazan sinirli hareketlerle papatyalan dittiğini görüyor, bunun benim için bir fal olduğunu anlayarak heyecana kapılıyordum.

Mesrure'nin dadısı iki taraf arası lâkırdı götürüp getirirken metinlerde daima iki tarafı da okşayacak değişiklikler yapardı. Fakat bizim Gülfidan bacı, kafasız

olduğu için her şeyi bana olduğu gibi söylüyordu. Dadımın bana anlattığına göre Mesrure:

«Kalfacığım, çehresi fena değil amma başı da pek büyük. Koca diye elâ-lemin içine nasıl çıkarırım?»

der, bacı da:

— Aman kızım, günah günah... Hiç Allalhın yarattığı başa kusur bulunur mu? diye beni müdafaa edermiş.

Son yağmurlarda bahçedeki ara duvarının birazı çöktüğü için şimdi birbirimizi daha iyi görebiliyorduk.

Mesrure, benim bahçede dolaştığımı farkedince yerinden kalkıyor, paldır paldır bahçe kapısına kaçıyordu. O zamana göre bunun büyük mânası vardı: Mesrure benden utanıyordu, demek ki beni sevmeye başlamıştı.

Nihayet, bizimkiler, kalenin içinden fethedilmek üzere olduğuna hükmederek Paşa'ya, açıldılar.

Paşa'nın beni gene göklere çıkardığı bir gün dayım: «Keşke lâyık olsaydı da kendisini evlâtlığa kabul buyurmanızı istirham etseydik» demiş; o da gülümsiyerek: «Biz asalet ve zekâ âşıkı insanlarız... Hele şu Ramazan geçsin. Bu meseleyi salim kafa ile bir kere daha görüşürüz» diye cevap vermiş. Bu söz, hemen hemen bir vait demekti.

Dadılar, içerden zorlama hareketlerine devam ediyorlardı. Çiçekli ve kuşlu bir mavi kâğıda benim kalemim ile uzun bir name yazıldı ve kimseye gösterilmiye-ceğine dair büyük yeminlerle Mesrure'ye teslim edildi. Eğri büğrü bir yazı ile gelen cevapta sevgilim: «Ben de sizi seviyorum. Allah kısmet ederse mesud oluruz inşallah» diyordu. Çok tuhaf şey! Ben, kendi mektubumda böyle açık açık aşk ve alâkadan bahse cesaret edememiştim. Anlaşılan birçoğu «Cezmi» romanından alınmış

cümlelerimi Mesrure de benim gibi pek anlamayarak daha kestirme yoldan yürümüştü.

Dadılar, kim bilir ne düşünmüş olacaklar ki beni Mesrure ile bir kere yüz yüze konuşturmak istediler.

Güveyin gelini koltuk merasiminde tanıdığı devirler

çoktan geçmiş olduğu için bunda zaten bir zarar da yoktu.

Parlak bir haziran mehtabı!.. Paşa'nın işi haber alarak dadıları sıra dayağına çekmesi tehlikesine karşı bahçeye gözcüler kondu ve Mesrure, duvarın yıkık yerine kadar getirildi. Benden utandığı için zavallı kızın önünden çekip arkasından iterek âdeta katır gibi haydıyorlardı. Ben dua eder gibi ellerimi açıp başımı sallayarak güçlükle birkaç kelime söyleyebildim. Mesrure, onu da beceremedi. Dadılar, ona ısırttıkları bir armudu benim ağzıma soktular. Yüreğimde tatlı bir ezinti ile dişlerinin yerini ağzımdan hissettim. Mesrure'nin bütün tadı benim için bundan ibaret kalmıştı. Hayatta görüp göreceğim tek aşk!..

VI

bir

Ben yaşta olanlar Meşrutiyet inkılâbının nasıl hengâme olduğunu iyi hatırlarlar.

Sokaklarda imamlarla papazlann sarılıp öpüştüğü, mızıka ve nutuk gürültüsünden ürken atlann dükkânlara girdiği o ana baba günlerinden birinde caddemizin üst başından bayraklı ve davullu bir nümayiş alayı koptu ve biraz sonra bizim konağın kapısına dayandı. Dayım, dedikleri gibi, kafası

ezilecek bir hafiye miydi? insanın alacası içinde olduğuna göre belki evet... Fakat nümayiş yapanlar da bu meselede benden fazla bir şey bilmedilkeri-ne göre belki de hayır... Muhakkak olan şu idi ki yukarıdan kopan dalga, yolunun üstünde başka bir konağa tesadüf etmediği için, çaresiz, bizimkine çarpıp kırılmıştı.

Damgalıların sıkı duracak vaziyette olanlarından bir çoğu o günlerde az çok hırpalanmışlar, fakat sonradan tekrar çulu düzmeğe muvaffak olmuşlardır. Bize gelince, yukarda bir parça anlttığım gibi bizim şangıranga konak zaten yıkılmak için bir bahane anyordu.

33

Büyük annemden ödünç para almadan ay sonunu getiremeyen dayım büyük paşalarla beraber, sürgüne gön-derilince konak dağıldı; dadılar Çerkeş'e gittiler; Arapların ne olduklarım bilmiyorum.

Bunlardan bir tanesini çok sonradan bir hamam kapısında susam satarken gördüm.

Ben, büyükannem ve Gülfidan bacı, Bağlarbaşı'nda çırak çıkarılmış bir ihtiyar kalfanın evine sığınmıştık. Kazan kaynamadığı için artık misafir gelmiyordu. Fakat buna mukabil sarraflar, muameleciler ve bunlara benzer daha birtakım acayip adamlar kapımızdan eksik olmuyorlardı.

Tanrının günü istanbul'a inen büyükannem mahkeme, defterhane ve Emniyet Sandığı arasında mekik dokuyor.

Fakat bu, çok sürmedi. Bir dülger hikâyesi vardır. Ölüm döşeğine düşmüş bir ihtiyar dülger bir türlü

can veremez, gözleri kapalı: «Kireçleri getirin; tuğlaları dizin, çivileri çakın» diye emirler verirmiş.

Nihayet uzun alışkanlıkların ne olduğunu bilen biri kulağına eğilmiş, akşamüstleri yapılarda kalfaların bağırdıkları sesle «Pay-dooos» diye bağırmış, artık yapılacak işi kalmıyan adamcağız da

derhal ruh teslim etmiş. Onun gibi bütün ömrünce konağın yükünü çekmiş olan zavallı büyükannem de son takririni ve son borcunu verdiği günün akşamı yatağına uzandı. «Çocuklar, bana bir şey oluyor; galiba öleceğim» diye âdeta şakacıktan bir telâş gösterdi ve biraz sonra sahiden oluverdi.

Bu kadar akraba, bu kadar tanıdık... Fakat cenazesinde Gülfidan kalfa ile yalnız kalıyordu. Sonra, evde de gene öyle...

Gelelim şimdi bana! Evkafta her şey ağır yürür, derler. Benim oradan yürütülmem de öyle oldu.

Evvelâ kimsenin bana ses etmediğine bakarak epeyce ümitlere

kapılmışım. Fakat inkılâptan birkaç ay sonra yapılan meşhur tasfiyede ilk sokağa atılanlardan biri ben oluyordum.

** Evkafta Sakallı Talât diye bir çocukla ahbap olmuştum. Gerçi o zaman Evkafta sakallı olmayan devede kulaktı. Fakat onunkinin sebebi büsbütün başka: Talât, Eyüp Peygamber kadar fukara bir adamdı. Çok çocuklu bir küçük gümrük kâtibinin oğlu imiş. Son derece ça-lışkanmış. İptidaiyi, rüştiyeyi, idadiyi ateş alır gibi geçerek çocuk denecek yaşta Mülkiye'nin kapısına dayanmış. Fakat kaza insana kaştan, gözden yakındır. Evlerinde oturacak, duracak yer olmadığı için karşılarındaki mezarlıkta mülkiye imtihanlarını hazırlarken biçareye bir ahretlik kız musallat olur.. Sıcak öğlelerinde kızgın mezar taşları ve diz boyu kuru ot ve diken kümeleri arasında ahretlik arsız arsız sırnaşmağa ve el şakaları yapmağa başlayınca ne olacağı malûm.. Mahalleli harekete gelerek kızı zorla Talât'a yamar; ahretliğin efendisi el etek öperek ona Evkafîta iki yüz kuruş aylıkla bir kâtiplik becerir. Derken arkadan çocuklar sökün etmeğe başlar ve sayıları altı senede dördü bulur. Buna karşılık maaş henüz üç yüz elli... Arkadaşlar arasına iane toplarlar; fakat bunu para olarak eline vermeyi uygun görmedikleri için yağ, pirinç, şeker gibi ayniyat alarak evine gönderirlerdi. Bu Talât'ın sakalı

sofuluktan değil, züğürtlüktendi. Bir gün, bana bir büyük sır anlatır gibi:

— Ne yaparsın birader, demişti, kılık kıyafet malûm... Üstelik beş altı gün de tıraş parası

bulamayınca büsbütün hırpaniye dönüyorum... îyisi mi namusumla bir sakal koyuvereyim dedim.

Talât, ufak yapılı, gösterişsiz bir adamdı. Bu yüzden her bulunduğu yerde daima ayak altında kalmağa mah

kûmdu. Yirmi beşini geçmeden ötesinden, berisinden ağarmaya başlayan bu sakal olmasaydı

tasfiyede onun da kim vurduya gitmesi pek mümkündü. Bununla beraber bu badirede Talât'ı koruyan şeyin yalnız bu sakal olmadığına da şüphe etmemek lâzımdır. Talât, çok çalışkan ve becerikli bir memurdu. Sade kendi işlerini değil, bizimkilerini de o çıkanr, bütün kalemlerde her başı sıkışan ona koşardı diyemeyeceğim, fakat hademe ile onu ça-ğırtırdı. Talât'ın durup dinlenmeden işlemesi bazan bizim sükűn zevkimizi bozar; hattâ doğrudan doğruya bizim için uğraştığı bazı zamanlarda, deniz tutmuş gibi elimizi gözlerimize götürerek: «Aman, Allah aşkına dur biraz» diye onu azarlardık.

Kalemlerde kayıt, kuyut hak getireydi. Geçmiş günlere ait muameleler için en emin defter Talât'ın hâfızasıy-dı. Tasfiye encümeninde bulunan bazı âmirler bu kuru ve kılıksız küçük memuru her halde sakalından ziyade bu işleriyle hatırlamış ve taburcu edildiği halde dairede kopacak curcunayı bir an gözlerinden geçirmiş olmalıdırlar.

Sakallı Talât aynı zamanda da çok geçimliydi. Gerçi «olmaz da ne yapardı» denebilir amma hiç

değilse bazı uygunsuz muamelelere karşı surat asmak kabildir ya. Halbuki o, en ağır hareketleri iltifat gibi karşılar ve bir teşekkür etmediği kalırdı. Yalnız, onu da söylemeliyim ki o hiçbir şeyi anlamıyor gibi göründüğü halde domuzuna hassastı. Hattâ bazı en zararsız kelime ve hareketlerden türlü akla gelmez mânalar çıkarmasına göre vesveseli ve içinden pazarlıklı da denebilirdi, îşini bitirdiği ve kendini yalnız zannettiği zamanlarda bu hareketleri birer birer hatırlar ve tefsir eder; her birine yenip yutulmaz hamal küfürleriyle karşılık vererek içini boşaltırdı.

Sakallı Talât'a neşeli demek belki doğru olmaz... Fakat ufak çocuklarda olduğu gibi zaman zaman içinden

sebepsiz bir sevinç dalgası kabanrdı: Bir telâş, bir heyecan... Zaten dar ve küçük olduğu halde sefaletten büsbütün kepçe kadar kalmış, üstelik bir kısmı da sakalla örtülmüş yüzünün her zerresi ayrı ayrı oynar, gözleri ıslanıp şaşılaşır, sesi kuş sesi gibi öter. Bu sevinci, karşısındakinin kolunu sıkmağa, sırtını sıvazlamaya başlayarak soğuk muamelelere uğrardı. Böyle zamanlarda kaç kere

«ulan neye seviniyorsun?» diye avazım çıktığı kadar ba-ğırmamak için kendimi zor zaptetmişimdir.

Tasfiyeden birkaç ay sonra Talât'ı tekrar gördüğüm zaman sakalı defetmiş, belki de yeni idarenin ihtarı üzerine kılık kıyafeti az çok değiştirmişti. Gene o hangi saadet veya ümit için olduğunu bir türlü

anlayamadığım taşınr ve sulu sevinciyle kolumu sıkarak:

— Yâr-ı canım, ben artık Darülfünun talebesi oldum, dedi, arasıra kaçamak yaparak Hukuka gidiyorum. Görülüyor âli mektepten çıkmayana bundan sonra ekmek yok. Bugün belki çoluk çocuğa acıyarak beni kapı dışan etmediler. Fakat yarın ne olacağı belli olmaz. Beni dinlersen sen de Darülfününa girmelisin..

— Neyle? Darülfününa girmek için idadi şehadetna-mesi lâzım,.

— Bırak canım, kim kime? Tozdan, dumandan ferman okunuyor mu? Zeynep Hanım konağının kapılarını ardına kadar açtlar.. Şehadetnamesi olmayanlar dinleyici diye giriyorlar. Sene sonunda imtihan vererek aslî talebe oluyorlar. Hacısı, hocası hep orada. Benim sınıfta bedesten tellâlından, sırık arabacısına kadar her çeşit insan var. Sen de gel, açılırsın... Bir yandan da üç beş kuruşluk bir iş bulunur sana belki.

Birkaç gün sonra henüz eskimemiş mabeyin biçimi redingotum ve fesimle Zeynep Hanım konağının kalabalığına ben de karışmış bulunuyordum. O vakitki Darülfünun, gerçekten yolgeçen hanı gibi bir yerdi. Tüysüz

tüssüz çocuklardan bizim Talât gibi kalem efendilerine, saraydan uğartılmış üniformalı mabeyin hademelerine, kır sakallı elllilik medrese softalarına kadar çeşit çeşit insan, sıralarda kucak kucağa Ahmet Mithat'ı, Emrullah Efendi'i dinlerdi. Yirmişer paralık taş baskısı

formalardan dersleri takibederek benim de postu suda kurtarmam pekâlâ mümkündü. Fakat yapamadık.

îlk meşrutiyet kışında her yer gibi Zeynep Hanım konağında da bir politika kazanı kaynıyordu. Bunun derecesini anlatmak için o senenin Otuz Bir Martından sonra asılan meşhur Derviş Vahdeti, Kör Lütfi Bey ve adım hatırlıyamadığım daha başka bir hocanın benim sınıf arkadaşlarım olduklarını

söylemem kâfidir.

Küllî aybından başka bir de politika mı? Doğru! Fakat bu, benim politikanın ne olduğunu bilmeyişimden ileri gelmemiştir. İnsan, denize girmeğe de taraftar olmı-yabilir. Fakat adamı, hele benim gibi hiçbir zora karşı koymağa kudreti olmıyan bir iradesiz adamı sağından, solundan iterlerse..

Bizim Gülfidan bacının bir masalını hatırladım. Bilmem nereden iki koyun geçermiş; biri ak, biri kara.

Ak koyuna binen; yedi kat gökyüzüne çıkar; karaya binen ise yedi kat yerin dibine inermiş. Ortada ittihatçılar ve Ahrar diye iki fıkra vardı. Benim kısmetime kara koyun, yeni Ahrar düştü ve bir daha çıkmamak üzere yerin dibine battım.

Dediğim gibi benim politikacılığım sadece herhangi bir rüzgâra karşı mukavemetimin sıfır olmasından ileri geliyordu. Fakat neden ittihatçılar değil de Ahrar? Her şeyden evvel başka elbisem bulunmadığı

için değiştirilmesine imkân olmayan mabeyin biçimi redingotum... istanbul'da keçe-külâhtan papaz şapkasına kadar bütün kıyafetler Ahrar'da idi. Sonra ailem, kadro harici vaziye-38

tim vesaire de beni ittihat ve Terakki hoşnutsuzlukları tarafına atan sebeplerdi.

Gerçi benim ittihatçılara karşı pek bildiğim bir şey yoktu. Bütün yaptığım gevşek yaradılışım icabı

olarak etrafımdakilerin her söylediğine kafa sallamaktan ibaretti. Fakat teslim etmeli ki benimki gibi bir kafanın tasdiki heybetli bir tasdik oluyordu. Bununla beraber gene de pek ölçüyü kaybetmez, etrafta ağzı ve kılığı bozuk birini gördüğüm gibi derhal kendimi toparlardım. Bunun içindi ki Otuz Bir Mart'tan sonra arkadaşlarım

itibarlarına göre derece derece darağacına ve hapse giderlerken ben, sadece üç
sene kadar bir zaman için Sinop'ta sürgüne gönderi] iyordum.

VII

Balkan muharebesine doğru ittihatçılar düşünce beni de tabiatiyle salıveriyorlardı.

ilk zamanlar Sinop'ta epeyce bocalamış, fakat az sonra belimi doğrultmaya başlamıştım.

Çarşıbaşında bir kocakarının evinden dükkândan bozma bir odada oturuyordum. Hava ve güneş
almak için bu odanın kepenkle-rini aralayınca yeniden dükkân oldu. Bir gaz sandığiyle bir hokka kalem tedarik ederek arzuhal ve köylü mektupları yazmaya başladım. Arasıra da zengince bir kitap satıcısından muşamba üzerine toptan muska siparişleri alıyordum. Sonra «Darülfünunlu politika mahkûmu» sıfatım bana az çok bir hüviyet izafe ettiğinden mahkemede, vergi dairesinde bazı
çapraşık işi olanlar bana akıl danışmaya geliyorlar ve bunlardan bir istişareyi yumurta, bal, tavuk gibi hediyelerle ödeyenler oluyordu. Bir aralık devamlı bir nezle sebebiyle başıma büyük bir yün takke giydiğim ve sakalımı uzattığım için ihtiyar kadınlardan bana hasta okuyup okumadığımı soranlar olmuştu. Fakat iltifat etmedim. Zaten çarşıda oturdu-

ğum için alışverişlerimi pencereden yapıyor ve bu suretle bazan haftalarca yerimden kımıldamıyordum. Hâsılı tam günlüme göre bir iş; yapıştığı kayalardan kabuklarını etrafın akıntılarına karşı aralayarak kısmetini bekleyen mesut bir midye hayatı!

Fakat hürriyet! Onun cazibesine dayanmak mümkün müdür? İyi düşünülürse benim gibi bir insan için en iyi hürriyet, hürriyetsizlik! İradesini kullanmadan, önünde açılan yollardan hangisine gideceğini kendi kendine sormak zorunda kalmadan vukuatın akışına kendini bırakmaktı. Fakat İttihatçılar düşünce öteki sürgünleri saran çocukça heyecan, bana da sirayet etti; birdenbire kendimi toparlayamadım; İstanbul'dan beni kırmızı mühür mumlariyle davet edenler varmış gibi ben de onlarla beraber vapura bindim.

Yaptığım deliliği ancak Sirkeci'de ucuz bir otel odasına yerleştiğim gece bütün dehşetiyle anlıyabiliyordum. İşte o zaman, Sinop'taki odam, yahut dükkânını bana gerçekten kaybedilmiş bir nezaret koltuğu gibi görünmüştür. İstanbul'da Talât'tan başka kimsem kalmamıştı. O fukaranın işleri de iyi gitmiyordu. Birbirimizi görmediğimiz üç sene içinde arkadaşım, çocuklanndan birini kaybetmiş, ancak büyük Tanrı ona bunun yerine iki tane yenisini — hem de bir arada — göndermişti.

Talât, Hukuku bitirdikten sonra Darülfünunun bir başka şubesine kaydolmuştu. Fakat, bana izah ettiğine göre bu, sırf bir kurnazlıktan ibaretti. Haftada üç sabah «Darülfününa gidiyorum» diye Evkaftaki âmirlerini kafese koyuyor ve Aksaray taraflarında bir hususî mektepte üç yüz kuruş aylıkla hesap ve Farisî hocalığı yapmaya gidiyordu. Bununla beraber gayretli çocuk, boş zamanlarında da gene formalardan Darülfünun derslerine çalışıyor ve her sene olmasa bile iki senede bir sınıf geçiyordu.

Talât, bir kere daha elimi tutmak istedi; Sirkeci'deki otelin kahvesinde ikinci görüşmemizde:

— Bizim mektepte sana da bir iş buldum, dedi, yazı hocalığı ve kâtiplik yapacaksın... Vazifenin en güç tarafı ay başlarında para almaktır... Fakat sıkı bası'ırsa o da oluyor... Buna mukabil mektepte yiyip yatacaksın. Bir müstakil odan olacak.

Fakat Sinop'taki dükkânda, daha doğrusu evimde yazın entari, kışın da aba ile oturduğum için redingotum aşağı yukarı eski halinde kalmıştı. Mercan yokuşundan bir beyaz gömlekle iki lâstik yaka uydurduk mu bu iş tamam oluyordu. Mektep; iç içe selâmlık ve harem bahçeleri, yıkık ahırlar, hamamlar ve havuzlar arasında gene bir eski zaman konağıydı. Onu Florina muhacirlerinden bir baba oğul işletiyordu. Oğul, Selanik Hukuku mezunlarından Şefkati Bey diye bir adamdı. Gözünün biri ötekinden küçük, kafası ve çenesi bir tarafa doğru hafifçe çarpık, kekeme bir efendi İdarenin asıl ehemmiyetli unsuru bahçeye ilk girişte aba poturu, çıplak ayaklannda yırtık postalları, omuzdan ilikli gömleği, karışık kır sakalı ile bahçıvan sandığım babası idi. Fakat gelen giden olduğu zaman onu, kıyafeti için, iç tarafta bir yerlere saklarlardı.

Ne olduğumu, nereden geldiğimi arayıp sormamışlardı. Vazifem kâtiplik ve yazı hocalığı idi.. Canım sıkıldıkça bazı açık derslere girip çıkacak, odamın etrafındaki fırdolayı pencerelerden teneffüs bahçesine gözcülük edecektim.

Şefkati Bey'in «Maaş meselesini düşünmeyin. Mektep sizin. Bakalım ay başı gelsin de münâsip bir sev takdim ederiz» demesi bir parça mide bulandırıcı idi. Fakat ben şimdilik boğaz tokluğuna, hattâ

Sinop'tan getirdiğim birkaç paradan biraz da üste vererek buraya kapılanma-MÎSKÎNLER TEKKESİ 41

yi nimet sayacak vaziyette bulunduğumdan ay başlarında ne eserse açıktan kâr sayacaktım.

Adımız «Nur-i İrfan» idi. Derse giriş çıkış zamanlarında babanın boynuna bir kırık trampet takmakla, bahçelerde, sofalarda dolanmasına göre Galatasaray Sulta-nîsiyle rekabete hazırlandığımız görülüyordu. Zaten ortada dolaşan sözler de o merkezde idi. Ne idüğü belirsiz serseri Frerler elinde terbiyesi bozulan vatan çocuklarını mutlaka kurtarmak lâzımdı, îyi düşünülürse Florina-nın gitmesi de o yüzden değil miydi?

Ancak halkımız, Allah selâmet versin, daha gaflet içindeydi. Etek dolusu para dökerek, üstelik de yalvarıp yakararak yavrularını o Galatasaray denen batakhanede ziyan olmaya götürüyordu. Fakat ümit kesmemek lâzımdı. Kendileri, ben, Talât gibi münevver ve-hamiyetli vatanadaşlaruı elbirliği sayesinde bir gün elbette «Nur-i îrfan»'m yolu da öğrenilecekti.

Bu baba oğul, evvelâ Çatalca'da, bazı hemşehrileriy-le beraber, bir miktar toprak alarak hayvancılık etmek istemişler, fakat nedense bir müddet sonra ortaklarının ahlâksızlığı yüzünden dağılarak işi mektepçiliğe dökmüşlerdi. Sahiplerinden bir kısmı ortada bulunmayan bu konağa ne verdiklerini bilmiyorum. Belki de aradaki adam-laıa biraz bir şey koklatarak şimdilik bekçi gibi yerleşmişlerdi. Bir rivayete göre de, gene aradaki adamlar va-sıtasiyle biraz peşin para vererek ve geri tarafını taksite bağlayarak, konağı enkaz fiyatına kapatmak istiyorlardı.

Aradan daha birkaç sene geçer ve hele bu arada bir de konağın olmaz bir tarafına bir kıvılcım sıçrarsa sahiplerinin bu fiyatı da arayayacaklarına şüphe yoktu. Bununla beraber binanın henüz ayakta duran taraflan ve hele duvarlarla tavanların bir kısmından

sağlam kalmış tezyinat numuneleri onun bir zaman daha Galatasaray'la baş koşmasına müsaade eder haldeydi.

42

MISKÎNLER TEKKESİ

Benim kâitplik odam binanın en mükellef odalarından biriydi. Duvarlarında türlü nakışlar; yarısı insan yarısı balık denizkızı resimleri; tavanında gökteki burçları temsil eden yağlıboya bir kubbe vardı.

Birkaç yerinden çatlamış ve aralıklarından samanlı kireç parçaları sarkmağa başlamış olan bir kubbenin bir gün Akrepleri ve Terazileri ile başıma göçmesi korkusu olmasa manzara pek güzeldi. Bir de gene merhum paşadan kalmış antika bir yazıhane vardı ki eşine gerçekten ne Galatasaray'da, ne de hattâ Maarif Nezareti'nde rastlamak mümkündü. Yalnız ağaç kurtlan tarafından tamamiyle yenmiş

iç kısımları teller, sopa parçalan ve temel çivi-leriyle, pek ustalıklı bir şekilde birbirne tutturulmuş

olduğu için yanından geçerken çarpmamaya ve otururken kenarlanna dayanmamaya dikkat etmek lâzımdı.

«Nur-i îrfan»a çocuk yazdırmaya ve aylık vermeye gelen talebe velileri müdür odasından sonra merasimle buraya sokulurdu. Mabeyin biçimi redingotumun nasılsa elimde kalması âdeta Tannnın bir inayeti olmuştu. Sanırım ki bu odada Nur-i irfan kâtibini, Kocabaş oğullarının son torununu hiçbir kıyafet bu derece açmıyacak-tı. Müdür .Şef kati Bey, Selanik Hukuk mezunu olmasına rağmen, iğri ve buruk yüzü, kılıksız, sıska vücuduyla kendi odasında kaybettiğini burada beni kâtip bey diye ça-

ğınrken kazanıyor gibiydi.

Bu odanın pazarlıklar üzerinde daima uğurlu bir tesiri görülürdü. Kâtip bey teslimat makbuzunu bir berat kadar güzel bir hat ile ağır ağır yazıp verir, sonra redingotunun önünü ilikleyerek parayı

köşedeki kasaya kilitlemeye giderdi. Kasa bozuktu. Fakat bunun pek o kadar ehemmiyeti yoktu.

Çünkü ziyaretçi çıkar çıkmaz baba, garip bir hastalıkla evlerinden uğramış korkunç gözleri, kır sakalının altında hindi kursağı gibi kabanp şişen gırtlağı ile odaya girerek kasaya doğrulur; paraları

min-

tanının içinde sakladığı bir kirli cüzdana yerleştirdikten sonra konuşmadan çıkardı.

Çok kere birbirinden aptal görünen, fakat sırası gelince de şeytana külah giydirecek kadar hinoğlu hin olan bu iki müdürün hangisinin ötekine üstün olduğunu anla-yamamışımdır. Muhakkak olan cihet paranın babada olduğu ve mektepte en ziyade onun borusu öttüğü idi. Aralarında ikide bir kavga çıkar, hattâ yatılı büyük çocukların anlatışına göre baba —eski el alışkanlığiyle— müdür beye bir iki tokat da atardı. Fakat baba oğul arasında, tabii teklif aranacak değildi.

Nur-i Irfan'ın kırk kadar yatılı talebesi vardı. Bunlardan bir kısmı Anadolu belediyelerinin ucuz bir fiyatla istanbul'a okumağa gönderdiği zeki ve yoksul çocuklar, bir kısmı boşanma, cinayet gibi sebeplerle tasfiyeye uğramış ailelerden açıkta kalan kimselerdi. Bunları belediyeler ve ailelerin İstanbul'daki başka işlerini de kova-lıyan Rumelili avukatlar getirirlerdi.

Müdürler, yatılı kısmı çok çocuklu bir aile gibi idare ediyorlardı. Yani burası için kâtiplik dairesinden

'hiçbir muamele geçmezdi. Baba, mektebin zerzevatını yatılı çocuklarla beraber ekip biçtiği arka bahçeden çıkarıyor, iyi numara almak istiyen çocukların evlerinden, yahut sokaktan toplayıp, getirdikleri kırıntılar ve süprüntüler-le de tavuk, kaz ve keçi besleniyordu. Sonra, baba, yaz kış her gün sabahtan evvel tüfeğini sırtlayarak surlar dışında avlanmaya giderdi. Kuyruğu veya kanadı olmak şartiyle tavşandan leylek yavrusuna varıncaya kadar Önüne ne çıkarsa vurur; bunlar, harem mutfağında kaynayan kazana, bahçenin zerzevatiyle beraber doldurularak yemek olurdu. Şaşılacak taraf şu ki Tanrı, bu mektep için yemeği olmayacak ot ve kök yaratmamıştı. Meselâ avın ve bahçe mahsullerinin kıt zamanlarında baba, gene surlar dışında hodana elediği devedikeninc benzer

bir acayip ot bulup getirir ve bunun çorbadan dolmaya kadar yedi, sekiz çeşit yemeği olurdu. Gene meselâ bizim ancak tatlısını tanıdığımız helvacı kabağını dilim dilim una bulayıp kızartırlar ve

üzerine sirke, kuru nane ve kırmızı biberle yapılmış bir garip salça dökerek çocuklara kapış kapış yedirirlerdi.

Bu maritetler daha ziyade ailenin yedi sekiz kadar tahmin ettiğim, kadınlarına aitti. Onlar da baba gibi nalınlı çıplak ayaklan, basma şalvarları ve başörtüleriyle yemekleri pişirirler, on beş günde bir küfe ile mezbahadan gelen iç yağlarını eritirler, bahçede çamaşır yıkarlar ve arasıra da hep bir arada mektepte, temizlik yapmaya gelirlerdi.

Daha evvel de anlattığım gibi benim vazifem kâtiplik, yazı hocalığı, canım istedikçe boş derslere girmek ve bir de odamın pencerelerinden teneffüs bahçesine gözcülük etmekti. Hemen daima sınıfların üçte ikisi boştu. Fakat canım istedikçe kaydından da anlaşıldığı üzere bu, bir nevî ihtiyarî

vazife olduğundan işin bu kısmı beni pek rahatsız etmiyordu. Yani boş sınıflardan birinde pek büyük bir kavga filân olmadıkça yerimden kımıldamaz-dım. Buna mukabil de, evvelden pek hafif tahmin ettiğim bahçe gözcülüğü vazifesi, hele yemiş mevsimlerinde, ağır mesuliyetli bir işti. Bazı haşan çocuklar, yemiş çalmak için ağaca çıkarlardı. Böyle zamanlarda otlann arasına saklanarak bekçilik yapan baba, evvelâ elindeki uzun sopa ile çocukları yere indirir, sonra kanşık sakalı kirpi dikeni gibi kabarmış bir halde benimle kavgaya gelirdi.

Çocuklara «Millî ve islâmî şiara uygun» bir terbiye verecek muallimlere gelince, bunlann en ehemmiyetlisi bizim Talât'tı. Ötekiler yakın mahallelerde oturan biraç ihtiyar ve Şefkati Bey'in arasına Zeynep Hanım konağından avlayıp getirdiği bazı Darülfünunlu gençlerdi. Para lâkırdısını

tehlikeli bulan müdür, bunlara daha ziyade

mefkureden bahseder, onunla beslenemeyecek hale gelerek azdıkları zaman ise yerlerine yenilerini getirirlerdi.

Bu Darülfünunlu çocukların bazılarında bir fikir hissderdim. Güya ortada yenip içilecek bir şey varmış

da bunu ihtiyarlar kendilerine saklıyorlarmış gibi garip bir vehme kapılırlar ve onları devirerek mektebin başına geçmek için aralarında tertipler yapar, talebeyi kışkırtırlardı. Bu zamanlarda, Şefkati Bey için bütün mesele zaman kazanmaktı.

Zavallı çocuklar, benim odadaki, bana bile hayrı dokunmayan, göstermelik kasa gibi kendi tertiplerinden de ümit kesinceye kadar sınıflarda bağıra bağıra ders takrir ederler, bahçede konferanslar verirler ve sonra kaybolurlardı.

Bir kısım muallimler de vardı ki doğrudan doğruya fahrî idiler. Meselâ günün birinde sarsak bir bahriye mütekaidi gelir, hiç bir mektebe sığmamayaraV ortada kalan oğlunu ucuz bir fiyatla almamızı

isterdi. Şefkati Beyin büyük sağ gözü aptal bir merhametle ihtiyara bakarken küçük sol gözü daha ziyade uf alarak düşünürdü:

— Beybabacığım... Biz, birbirimize yardımla mükellef değil miyiz? Sizin çocuğunuz bizim çocuğumuz.. Biz sizden para da istemeyiz. Yalnız çocuklarımızın haftada iki saat yüksek ilminizden istifade etmelerine müsaade buyurursanız..

— Anlayamadım, yani.

— îki üç saat riyaziye dersi verirsiniz. Sizin için b'r eğlence de olur.

— Fakat ben hiç muallimlik etmedim.

— Aman beyefendi! Sizden iyisi olur mu hocanın?..

Ertesi gün müdür odasının kapısı yamnda asılı «Heyeti muhtereme-i talimiye» levhasına, güzel bir yazı ile ilâve ederdim: «Hıfzırrahman firkateyni sabık komodorlarından ve riyaziyundan binbaşı

Ferhat Bey.»

Ferhat Bşy, bazan mektebe uğrar, çok kere de gelmezdi. (Nasıl ki oğlu da öyle yapardı.) Fakat muallim kadrosunun o kısmı uzun bir müddet, şerefli bir isimle kapanmış bulunurdu.

Gitgide bu mektebin işlerinden daha başka kokular da almağa başlıyordum: Umumî Harbe girmiştik.

Çanakkale'den neşesiz haberler geliyor, İstanbul'daki sıkıntı, gün geçtikçe artıyordu. İşte bu sıralarda mektebe büyük merasimle beş kadar parasız şehit çocuğu aldık. Fakat buna mukabil her gün başka çocukları kırmızıya boyanmış teneke kutularla sokakta iane toplamağa gön-deriyorduk. Sonra, iş

daha ziyade büyüdü. Mektebin kâtibi sıfatiyle redingotumun yakasına bir kordelâ takarak ve saat hesabiyle kiralanmış bir arabaya bindirilerek beni bazı dükkânlar ve ticarethanelerden iane toplamaya gönderiyorlardı. İlk ciddî dilencilk talimimi ben bu dolaşmalar esnasında yapmışımdır.

Sayısını tasrih etmediğim şehit çocuklarının Nur-i îrfan ocağına nasıl geldiklerini, bu yavruları nasıl bağrımıza bastığımızı anlatıyor, onlar için para ve erzak topluyordum. Hattâ.bir gün Tahtakale taraflarında verecek bir şeyi olmadığını söyleyen bir nalburdan birkaç avuç çivi aldığımı hatırlarım.

Neticeler parlaktı. O kadar parlak ki arasıra Şefkati Bey, babasının göğsündeki cüzdanından, mektebin hakiki kasasından, geçmiş aylıklarıma mahsuben bana bir iki lira para bile veriyordu.

Bu bir dilencilik değil miydi? Keşke yalnız öyle olsa. Fakat bizim aynı zamanda bir sahtekârlık ve dolandırıcılık yapmadığımızdan emin olamıyordum. Daha fenası boyuna kendi imzamla etrafa makbuzlar da dağıtmaktaydım, öyle ki bir akşam, baba da dahil olduğu halde mektebin idare heyetini karakola götürdükleri ve komiserin karşısına dizdikleri zaman korkudan aklım çıkıyordu. Bereket versin ki bu davet, mektepte bâzı as-

47

ker kaçakları sakladığımıza dair verilen bir yalan haber üzerine imiş.

Benim o zaman, bir türlü içinden çıkılamayar bir askerlik meselem vardı, îkide bir benî şubeye çağırarak başımı ölçüp biçiyorlardı. Kocabaş ailesinin o hiç bir ölçüye sığmayan başlan vaktiyle onların orduda en yüksek kumanda mevkilerine çıkmalarına mâni olmamıştı. Nitekim şimdiki kanunda da buna dair açık bir emre rastlanmıyordu. Fakat buna rağmen şube âmirleri bir türlü beni gözlerine kestiremiyorlar, her defasında «şimdi git, biz seni icabında çağırırız» diyorlardı. Nihayet, galiba Sankamıştan sonra kafamı artık göremiye-cek derecede sıkıştırdılar ve «Yarın sabah beş

günlük yiyecekle beraber gelirsin» diye bir emir verdiler.

VIII

tik hedef Mısır'dı. Yollar emin olaydı ve ingilizler, Kanalı müdafaaya kalkmasalardı Kocabaşların son torunu, hiç şüphesiz, bu

memleketin ikinci fâtihleri arasında bir yer alacaktı.

Gönüllü Mevlevi alayını götüren trenin kırk kişilik vagonlarından birine yükletilmiştim. Değil mi ki yürümek yoktu; vagonumun fazla yumuşak ve aydınlık almaması neşe kaçıran bir şey sayılmazdı.

Hattâ yerimden kımıldamadığım halde etrafımdaki sarsıntılar ve demir gürültülerinden, tahta köprüleri geçtikçe altındaki boşluğun verdiği seslerden uçan bir kartal gururu duyuyordum. Bazı büyük istasyonlarda vagonun kapılan açıldıkça, gene kımıldamadan, Anadolu'yu seyir ve tetkik etmek de başka bir zevkti. Tütün dumanı, sıcak meşin kokulan, Anadolulu neferlerin sazlan ve aramıza düşmüş bazı Mevlevi fıkaralarının nefesleri arasında, günleri saymak yorgunluğuna bile katlanmadan, gecemiz

gündüzümüze karışmış bir halde kâh uyuyup kâh uyanmakla geçen o yolculuk hiç hatırımdan çıkmaz. Fakat ne yazık ki demiryolu daha tamamlanmamıştı. Pozantı-dan sonra Toros geçitlerini yürüyerek geçmek benim için çok meşakkatli oldu. Fakat vatan içindir diye sızıldanmadan sineye çektik.

Yalnız o geceli gündüzlü yürüyüşlerden iflah olmadım. Bir müddet sonra, Toprakkale civarlarında öyle bir çöküş çöktüm ki ne tehdit, ne dayak beni bir daha ayağa kaldıramadı ve ordu etrafımdan bir sel gibi akıp geçti.

Haftalarca sonra yeni bir kafileye karışarak tekrar yola çıkacağım sırada bir tesadüf, imdadıma yetişiyordu. Hafif hizmetliler arasında demirci, nalbant gibi zanaat sahipleri aranmaktaydı. Önündeki bir masa dolusu evrakın iğri büğrü yazıları karşısında şaşalamış bir sakallı binbaşı o meşhur yazımla özene bezene yazdığım birkaç satıra öyle âşık oldu ki beni hemen yanına aldı ve iki seneden fazla bir zaman Halep'te yazıcı neferliği ettim. Yerim rahat, işim hafifti. Sinop'taki alışkanlığın tesiriyle boş

vakitlerimizde arzuhaller, asker mektuplan ve hattâ muskalar yazarak beş, on kuruş arttırmanın kolayını da buluyordum.

Taş, yuvarlana yuvarlana gediği bulmuştu. Etrafımdan durmadan insan dalgalan akıyor, midye, gene sırtını kayasına yapıştırarak kabuklarım aralamış, göyle böyle geçinip gidiyordu. Fakat bir gün

sokak başında üzerime doğru gelen bir levazım katırından kaçmak mı, kaçmamak mı tereddüdünü

geçirdiğim bir dakikada ağır bir kazaya uğradım; katır, sağ bileğimle kolumu birkaç yerinden kırdı.

Sağ kolumdaki çarpıklık onun yadigârıdır. Üstelik tek geçim vasıtam olan parmaklarım da o zamandan sonra işlemez olmuştur. Artık bir malûl gazi olarak şerefle ve bir, iki kuruş aylıkla istanbul'a dönmeme bir mâni kalmıyordu. Fakat aksi gibi o sıralarda 49

bozgun başladı. Dille anlatılmaz bir ana baba günü! Din uleması Kızılcleniz'in yarılması, ayın yanlması gibi mucizelerden bahsederler. Fakat, Tann'nm asıl büyük mucizesi o kargaşalık içinde benim canımı kurtarışım ve ge-' ne yürüye yürüye memleketime dönüşüm olmuştur.

Bu yollan ben nasıl geçtim? Kırk derece ateşli hastanın rüyaları anlatılabilir mi? Kendimi kâh bir yük vagonunun bir kapısından ağlaya ağlaya girip öteki kapısından dayak yiyerek atılıyor görüyorum; kâh ayaklarımdaki çizmeleri çalmak için beni falakaya yıkar vaziyette yere yatırmış Arapça âyetler, hadislerle yalvarıyor görüyorum; kâh kendim gibi birkaç serseri ile beraber dilendiğimi, samanlıklarda yattığımı, geceyansı çığlıklarla uyanarak kimden, niçin olduğunu bilmeden, bir koyun sürü-sündeki koyun gibi, yalmarak kaçtığımı görüyorum. İnsanın en miskini sıkıyı görünce düldül oluyor Yarabbi!

Bilmiyorum kaç hafta, yahut kaç ay sonra dalga, beni büyük bir şehre attı. Sordum: Konya dediler.

Suriye'deki bozgun, içerdeki mütareke bozgunuyle karışıyor, memleketi barınılmaz bir hale getiriyordu. Bu sefer Türkçe yalvararak, Türkçe dilenerek ve dayak yiyerek yeni bir yolculuk, kâh hastalanıp günlerce kendimi kaybederek, kâh eceli gelmiyen için en iyi ilâç olan büyük sefaletle iyileşerek bir zaman daha sürünüş... Nihayet, yukarıda söylediğim büyük mucize bir bun bana kendimi İzmir'de bir hastahanede bulduruyor.

IX '

Evvelâ tütün tabakama, kayış kemerime varıncaya kadar nem varsa yollarda sattığım, sonra da boynumdaki muskaya kadar soyulduğum için pek fena bir vaziyette idim. Öyle Jd hastahane müdürü

beni taburcu edebilmek için bana yanımdaki yatakta ölmüş kimsesiz bir ihtiyarın eskilerini vermeğe mecbur olmuştu: bir don gömlek,

F. 4

lâstikleri gevşemiş bir çift. eski lâpçın, kiraz kokan bir kalın baston, hazin bir tesadüf olarak da eskilikten çayır gibi yeşerip parlamış bir redingot takımı!

Yunanlılar tarafından yeni işgal edilen izmir, kargaşalık içnideydi. Bununla beraber ben halde olanları

büsbütün sokakta bırakmıyor, Kâtipoğlu taraflarında bir eski tütün deposuna misafir ediyorlardı: Adam başına bir ot minder ve günde bir öğün çorba. Ne yapalım, buna da Allah bereket versin.

Diyebilirim ki hastahaneden çıktığım gün eski «ben» den yalnız erimiş vücudumun üzerinde eskisinden daha heybetli bir hal alan başım kalıyordu.

Doktor, bol güneş, bol istirahat, bol gıda tavsiye etmişti. Reçetenin ilk iki maddesinde düşünülecek bir taraf yoktu. Yaz geldiği için güneş, doktorun tavsiye ettiğinden daha da boldu. Etrafımdaki kerevetlerde birçok ağlayıp inleyenler, kavga edenler, hatta vakitli, vakitsiz ölmeğe kalkanlar bulunmakla beraber istirahat de (kımıldanmadan yatmak mânasına) aşağı yukarı öyle idi. Fakat bol gıda!

ilk zamanlarda bütün günümü deponun arkasındaki bir eski Yahudi maşatlığında yatmakla geçiriyordum. Bu maşatlığın ince bir yosun tabakasiyle örtülü mermerleri güneşle kızıyor, tatlı bir göbektaşı sıcaklığı alıyordu. Diyebilirim ki benim yeniden dirilişim ikinci defa olarak hayata doğuşum bu maşatlıkta olmuştur, ilk zamanlarda taşa yapışmış bir kertenkele ölüsü gibiydim. Vücudum, o kadar incelmişti ki arasından geçen güneş ışığı mermerin üstüne kemiklerimin resmini çıkarıyordu desem yalan sayılmamalıdır, işte bu güneştir ki, köpeğin enciğini yalaması gibi, yumuşak, sıcak diliyle yalaya yalaya beni canlandırmıştır. Bu yeniden hayata dönüş devresinde kafam da vücudum kadar cansızdı. Kapalı gözlerimin içinde kıvılcımlar uçuşuyor, bunlar arasında

durgun bir bataktan kalkan su sinekleri gibi küçük, renksiz fikirler canlanıp oynamaya başlıyordu.

Büyük şairlerden biri —her halde Fuzulî olacak— ne güzel söylemiştir: «His var mı bu âlemde nekahat gibi tatlı!» Vücudum, ne kadar zehiri, pisliği varsa dışarı atmış gibiydi. Âdeta iyilik ve sevinçle dolu bir sübyan yüreği.

Biraz ayaklanınca etrafta ufak tefek gezintiler yapmaya başlamıştım. Bunlar, yeni yürüyen bir çocuğun emekleyişleri gibiydi. Beş on adımda bir dizlerim kesilince olduğum yere çönıeliyor, bastonumu altıma koyarak dakikalarca dinleniyordum.

* **

Mesleğe ilk başlayışım bugünlerde olmuştur. Kızıl-çullu yolu üstündeki Eşrefpaşa camii önünden geçişim nedense çok kere ikindi vaktine tesadüf ediyordu. Kapının karşısındaki bir ağaca yaslanarak ahalinin namazdan çıkışını seyreder ve dinlenirdim. Bunların arasında bir ihtiyar hanım vardı, ördek gibi yürürken hafifçe iki tarafa sallanan kısa vücudu, çenesinin altından iğneli siyah gron çarşafı, yaz kış omuzlarından eksik etmediği kahverengi atkısiyle uzaktan uzağa zavallı büyükanneme benzettiğim bu kadına uzun uzun bakardım.

Bu bakışlarımı farkettiğinden mi, yoksa o da beni bir başkasına benzettiği için mi, birkaç gün içinde onun da bana dikkat etmeye başladığını gördüm. Hattâ üç beş adım yürüdükten sonra dönüyor, dinleniyor gibi yaparak tekrar bana bakıyor, sonra âdeta tereddütle, zorla yoluna devam ediyordu.

Nihayet bir gün caminin kapısıyla benim aramda uzunca bir lâmelif çizdikten sonra o salıntılı

yürüyüşüyle yanıma yaklaştı, çantasını açarak, yüzüme bakmadan, bana iki çil kuruş verdi.

Ben dilenmiş miydim? Zannetmem. Fakat öyleyse neden avucumu bu kadar çabuk bulmuştu?

Çocukken gerçi ben, onun oyununu oynardım. Fakat ne de olsa bu,

bir oyundu. Ya Nur-i îrfan kâtipliğinde yaptıklarım? iyi amma o, başkaları hesabına idi? Asker dönüşündeki yiyecek dilenciliklerine

gelince, onu bir alay aç hep bir arada yapmıştık; fırsatını
bulaydık hiç şüphesiz eşkiyalık da edecektik. Ancak, ne olursa olsun bunlar, benim için bir takım talimlerdi; yaradılışım ve bütün hayatım durmadan beni bu akıbete sürüklemişti. Fakat ilk resmî
sadaka, ilk resmî müşterimin elinden o gün ilk defa avu-cuma düşüyordu. O, vermekten; ben, almaktan utanıyor, bir ayıp yapar gibi o anda birbirimize bakmaktan çekmiyorduk. Dediğim gibi, benim ilk resmî müşterim bu kadındır, tik sadakası alınan kadın da ilk koynuna girilen kadın gibi unutulmuyor.

Bu vakadan sonra ikimiz de kendi yollarımıza yürümüştük. Fakat avucum kapanmıyor, ortasındaki iki gümüş kuruşluk açık duruyordu. O gün ortalık kararmca-ya kadar da öyle durdu. Bunları bana oynasın diye vermişler gibi geceye kadar oynadım. Ertesi sabah, bu para ile aldığım peynir ve kuru üzümü depodaki arkadaşlarla bölüşüyor, böylece kendimi bir acayip sıkıntıdan kurtarıyordum.

Her mesleğin başlangıcında zorluklar, mazur görülmesi lâzım sinir hareketleri, hayvanı mukavemetler vardır. Sonradan her şey öyle bir yoluna giriyor ki!

Esnaf, sabahleyin yaptıkları ilk alışverişe ehemmiyet verirler. Onun gibi bu asîl kadıncağızın elinden yaptığım siftah da bana uğurlu gelmiştir.

O günden sonraki gezintilerde yolumu değiştirdim. Artık iki tarafında tarlalar ve başıboş keçilerden başka bir şey görünmeyen Kızılçullu'ya doğru gitmiyor, aksi istikameti tutarak Tatar mahallesinden tkiçeşmelik'e, akşam üstleri büyük insan kalabalıklarının kaynaştığı caddelere yöneliyordum.

Çulu düzelttikten sonra şehrin sapa bir köşesinde kendime bir oda aramayı düşündüm.
Gündelik kazancım taş taşıyan, odun yaran herhangi bir işçinin gündeliğini geçmeye, arasıra depoyu teftişe gelen kravatlı, bastonlu doktorlar ve büyük belediye memurlarının kazancına yaklaşmaya başlamıştı. Demek ki artık devlete yük olmakta mâna kalmıyordu.
Kâtipoğlu'nda geçirdiğim yazdan sonra gücüm, kuvvetim de iyice yerine gelmişti. Sırtımda redingotum, elimde kalın bastonumla kâh oturup, kâh yürüyerek ve bu arada ticaretimi de ihmal etmeyerek uzun uzun dolaştım. Sonunda Kadifekale eteklerinde tamaşalık denen bir mahallede gönlümce bir yer buldum.
Şimdi bilmem ne haldedir? Fakat o tarihte bu Tamaşalık, dağın dibinde deve sırtı gibi biçmişiz yokuşlar ve inişlerden meydana gelmiş bir oyuktu. Tufandan evvel yaşamış ve Nuh Peűygamber'in gemisine sığacak halde olmadıkları için nesilleri kurumuş fil-i Mamudiler malűm! Dağdan baktığımız zaman sanırdınız ki her biri beş altı fil cesametinde olan bu hayvanlardan bir sürü, günün birinde bu çukurda dolaşarak oraya, buraya terslemiş ve bu Tamaşalık mahallesi onları öbek öbek kuruyup katılaşmasından hâsıl olmuştur. Fakat içine indiğiniz vakit manzara başkadır. Çoğu en âdi bir hendeseden mahrum köstebek kümbetleri arasında taştan, tenekeden, hattâ tahtadan yapılmış
kulübeler de vardır.
Dağdan inen seller toprağı yalayarak yer yer yollar açmış ve bunlardan bazıları âdeta merdiven haline gelmiştir.
Tamaşalık'ın ahalisi Afrika zencileridir. Konaklardan çırak çıkarılmış, yahut kaçmış, sürü sürü
Gülfidan bacılar ve onların erkekleri... Bunların güçlü, kuvvetlileri gündüzün şehirde incire, palamuta, yahut dilenciliğe

giderler; ihtiyar ve sakatlar kulübelerinin önünde, kızgın güneşin altında iri kertenkeleler gibi yarı
çıplak yatarlardı. Tamaşalık'ta geceler de gündüzleri aratmayacak kadar sıcaktır. Gündüzün tepedeki dağın, hamam taşları gibi kızan kayalıkları, güneş batınca bu sıcağı ağır ağır

aşağıya vermeye başlarlar ve mahallede Arapçıklar için âdeta Sudan geceleri hüküm sürer ki biçareleri buraya toplayan da belki budur.

Sağın, solun rüzgârları bu izbeye yol bulamadıkları için Tamaşalık'ın kışı da oldukça yumuşaktır.

Yalnız, arasıra büyük yağmurlarda dağdan sel inerek bazı kulübelerin eşyalarını, hattâ kendilerini götürüp, bacılar sabaha kadar acayip kuşları andıran sesleriyle haykmşır-lar; fakat ertesi gün kırık dökükler elbirliği ile tamir edilerek her şey tekrar yoluna girer.

Şehrin her köşesinde birçok araştırmalardan sonra kendime seçtiğim yer, bu Tamaşalık'ın en hallice evlerinden birinin sokak yüzünde bir odası idi. Evin bundan başka, bir yarım odası, ufak bir taşlığı ve bu taşlığın dibinde mutfak vazifesi gören bir ocaklığı vardı. Ev sahibi Nur-i Nigâh kalfa adında bir hastabakıcı idi. Doktorların fil hastalığı dedikleri bilmem o mudur? Kadının bacakları korkunç bir şekilde şişmişti. Yanımdaki yarım odada tahta kerevetin üstündeki yatağında kımıldanmadan ve hattâ beni rahatsız edecek bir fazla ses bile çıkarmadan yatıyordu.

Ben gelmeden evvel bilmem ne yeyip içerdi. Her halde komşu bacılar kendi yediklerinden ona da bir parça bir şey getiriyor olmalıydılar. Fakat benden sonra kira parasiyle, taşlıktaki ocakta bazen bir parça süt, bazen bir pirinç çorbası kaynamaya başladı. Tamaşalık'ın ha'ini anlamalı ki bacılardan bazılarının: «Allah versin. Ona gün doğdu. Evinin iradını yiyor» diye bu Nur-i Nigâh kalfayı âdeta kıskandıklarım işitiyordum. Fakat biçare-

nin saadeti uzun sürmedi. Tamaşahk'a taşınmamdan bir, bir buçuk ay sonra bir akşam, sokaktan döndüğüm zaman bacının odasını kapalı ve kapısını kırmızı mumla mühürlü buldum. Kapı eşiğinde ufak bir idare lâmbası yanıyordu. Biraz sonra benim lâmbam da yanınca komşular pencereye gelerek haber verdiler. Nur-i Nigâh kalfa sabahleyin, ben çıktıktan biraz sonra merhum olmuş ve ikindi namazında cenazesi kaldırılmış. Odasının mühürlenmesine ve kandilinin yakılmasına kadar her şeyin bu kadar çabuk olup bitmesine o gece hayret etmiştim. Fakat sonradan gördüm ki Tamaşalık'ta ölüm kadar sade bir dâva yoktur. Evimin etrafındaki tepe ve çukurlarda, kulübelerin önündeki meydancıklarda bacıların, çöplüğe inmiş kargalar gibi, yedişer, sekizer kişilik halkalar halinde

çömelip oturdukları her zaman görülen manzaralardandır. Bazen bunların durup dururken korkunç

haykınşmalarla yerlerinden fırladıklarım ve ortada bir hasır üzerine yatmış birinin etrafında kendilerini yerden yere çarptıklarını görürdüm. Etraftan daha başkaları yetişerek bu çırpınanları kollarından yakalarlar ve çarçabuk yatıştınrlardı. Derken aradan yarım saat geçmeden birkaç erkek Arap, üstü

açık bir tabutu sırtlayarak yokuşu inerler ve ölen her kim ise böyle iki saat içinde kıdemde Nuh Peygamber'e müsavi olurdu.

Nur-i Nigâh kalfanın kimsesi olmadığı için evi ve eşyası mahlûle kalıyordu. Bir iki pılı-pırtı ile üç beş

kap kaçaktan ibaret olan bu eşyayı mezattan satın almam, bu defa evin tamamını kiralamam, beni birdenbire mahallenin en büyüklerinden biri mertebesine çıkardı. Komşu bacılar artık evimi silip süpürüyorlar, çamaşırımı yıkıyorlar, yemeğimi pişiriyorlardı. Aralarından vak-tivle paşa ve belki de vezir konaklarında kalfalık, dadılık edenler buulnduğu düşünülürse bunu. Kocabaşların

son torununa talihin garip bir ikramı saymak lâzım gelirdi.

Bacıların bütün bu hizmetlerinin karşılığı çamaşırımdan artan bir sabun parçası, benim için doldurdukları dolmanın bir iki tanesi, kuru ekmek kırıntıları ve arada bir ellerine sıkıştırdığım birkaç

para idi.

Cemiyet halinde fukaralığın bu derecesini, ben diyebilirim ki başka hiç bir yerde görmedim. Kedi mancası satan Arnavut, mahalleye uğradığı zaman bacılar, etrafına üşüşürler, sıngın ucunda sallanan akciğerlerden bir parça kestirirler ve bunu kuru ekmek unundan bir hamura bulayarak, kapıların önünde yaptıkları çerçöp ateşinde tava ederlerdi. Hali anlamalı ki buna da imrenen-leri, tavadan kalkan yağlı dumanı kedi gibi karşıdan koklayarak ve kırmızı dilleriyle yalayarak: «Güle güle ye komşu... Afiyet şeker olsun!» diye dua edenleri görürdüm.

Arada bir mahalleye bol miktarda deve eti gelirdi. Bunlar, her halde şehir dışında kesilen hurda hayvanlar olacaktı. Hattâ bazılarının öldükten sonra kesilmiş olmamaları için de sebep yoktu.

Komşularım deve etinin biraz ekşi olmakla beraber sığır eti kadar lezzetli olduğunu söylerler ve kızarttıkları köftelerden bana da

tattırmağa uğraşırlardı. Bu kadar sefaletin, zenginliği dillere destan, Frenk mahallesinin bu kadar yakınında nasıl barındığı, Tann'nın anlaşılmaz bir hikmetiydi. Fakat bundan daha fazla şaşılacak şey, çok kere dâvâlı bir sabun ^ya odun parçası etrafında saç saça baş başa kavgalar, hattâ bazen erkekler de karışarak sopalı ve kanlı gazveler olduğu halde mahallede hiç hırsızlık vakası işitil-memişti. Kavgalar sadece paylaşılamayan haklar içindi.

Tamaşalık mahallesinde epeyce çocuk da vardı ve bunların pek ufakları aşağı yukarı Afrika'daki zenci köylerinde gibi, yani çırılçıplak gezerlerdi. Ancak günün 57

birinde de bu çocuklardan bir veya birkaçının fistolu ipek entariler; boncuklu pelerinler; kıvırcık başlannda kordelâlar, hattâ renkli Japon şemsiyeleriyle ortaya çıktıklarını, oyuncak bebekler gibi ellerinden tutularak gezdirildiklerini görürdünüz. O vakit, hemen anlamalıydı ki o günlerde kibar mahallelerden birinde bir ufacık kız çocuğu ölmüştür.

Bununla beraber mahallede ölü elbisesiyle birdenbire sıklaşan yalnız çocuklar değildi. Bir gün evvel sokakta dolaşırken şalvarının deliklerinden parça parça etleri görünen bir ihtiyar Arap, ertesi gün bacağında çizgili pantolon, sırtında kadife yakalı kaputla dolaşır; entarisinin eteği dizkapaklanna çıkmış bacı, arkasında hışır hışır gron çarşafla tavus gibi kabararak sokaklarda sallanırdı. Hattâ bu yüzden bir ramazan gecesi Tilkilik çarşısını heyecana düşüren bir vaka da olmuştu. O zamanlar İzmir'in meşhur bir damacı Hacısı vardı. Uzun boylu, köse sakallı, kuru yüzlü bir ihtiyar Yemenli...

Yaz kış lâstik potin, zümrüt yeşili bir cübbe giyer; pelerin gibi omuzlarına attığı bir kırmızı şalı

boynunda sıktıktan sonra iki ucunu göğsüne sarkıtırdı.

Semtin büyükleri yaz geceleri Tilkilik'in meşhur meydan kahvesinde Hacı'ya dama oynatırlar, arasıra dalına basıp kötü kötü küfür ettirerek eğlenirlerdi.

Bir ramazan gecesi sahura doğru Hacı'ya birdenbire Allah emri erdi ve ertesi gün değme bir büyük adama nasip olmayan bir cenaze alayı yapıldı. O akşam, teravihten sonra meydan gene hıncahınç

doluydu. Kadir gecesi olduğu için gramofon çalınmıyor ve oyun oynanmıyor, hazin hazin damacı

Hacı lâkırdısı ediliyordu.

îşte bu sıralarda karşı sokağın karanlığı içinden yavaş yavaş Hacı'nın belirdiği; ince burma sangı, zümrüt yeşili cübbesi, boynundan göğsüne sarkan kırmızı şalı ile cadde fenerinin aydınlığına doğru ilerlediği gö-58

rülmesin mi? Evvelâ biri bağırdı; sonra bütün cemaat hurya ayağa kalktı. Saçları dimdik olarak bağıranlar; avaz avaz salât ü selâm okuyanlar; birbirini ezerek, sandalye ve masaları devirerek kaçışanlar!.. Gündüzün ilâhiler, dualarla gömülmüş bir ölünün gece mezarlık yolundan ağır ağır indiğini görmek gerçekten korkunçtur. Fakat halkın gördüğü damacı Hacı'nm kendisi değil, onun elbiseleriyle giyinip kuşanan ve o keyifle teravihten sonra meydan kahvesine bir çay içmeğe inen bir Arap komşu idi.

XI

Tamaşalık'ta itibarım artıyor, kendimi gitgide çölde bir kabile reisi gibi görmeğe başlıyordum.

Gerçekten burası çöle ne kadar benziyordu. Bacıların dillerini ancak yanımda konuştukları zaman anlamak kabildi. Uzaktan birbirlerine seslendikleri, kulübelerden birinin önünde toplanarak gülüştükleri, yahut kavga ettikleri zaman kendinizi bir Afrika köyünde sanırdınız.

Mesule kalfayı işte bu Tamaşalık'ta tanıdım. O vakitler bir deri, bir kemik denecek kadar zayıftı ve boyunun uzunluğu bu zayıflığı bir kat daha meydana çıkarırdı. Ayaklarında yandan düğmeli erkek potinleri vardı ve kalem gibi ince ayak bileklerinden bu potinlerin üzerine kısa konçlu erkek çorapları

düşerdi. Yeldirmesi çok kısalmış olduğu için bacaklarının, dizkapaklariyle bu düşük çoraplar arasındaki kısmı, yaz kış açık dururdu.

Kıyafetinin bu gülünç hırpaniliğine rağmen halinde anlatılması güç bir başkalık, âdeta bir kibar konak kızı nazlılığı vardı. Sabahlan Kadifekale eteğindeki dik sel çukurlarının birinden, elindeki ufak, boş

torbayı bir çevre gibi sallayarak iner, evimizin biraz aşağısındaki meydanda etrafını alan bacılarla bir parça konuşup şakalaş-tıktan sonra yoluna devam eder, akşamlan aynı yoldan, bu defa dolu torbasiyle, gene dağa çıkardı. Komşuları-

mın bu Mesule bacıya çok ehemmiyet verdiklerine dikkat etmiştim. Bir zaman sonra kendim de konuşunca onlara hak verdim. Dili, ötekilerden daha az çetrefil olmamakla beraber, dudaklarında nazlı kıvnmlara, inanılmayacak kadar ince kelimeler söylüyor, adamakıllı muamele ve teşrifat biliyor, gözleri ve bembeyaz dişlerinden şirin bir gülümseme hiç eksik olmuyordu. Lâkırdı arasında bir gün Boğazda bir Sürurî Paşa yalısından bahsedince ayaklarım suya erdi.

Daha sonra, öğrendim ki bu Mesule kalfanın bir sevgili guçubeyi (küçükbey) vardır; Topaltı'ndaki bir odada otururlar ve hasta olan bu guçubeye kendisi bakar.

Evvelâ yirmi, yirmi beş yaşlarında bir çocuk sandığım bu küçük beyi sonradan kendim de gördüm.

Altmışlık bir insan viranesiydi. Yahut belki de kırk, ne bileyim? Yaşını belli etmek için insanda az çok surat ve vücut kalmış olmak lâzım gelir.

Bu guçubeyin paşa babadan kalma konaklan, han-lan yemiş bir mirasyedi olduğu anlaşılıyordu. Hem kendini bu hale sokabilmek için nasıl bir yiyiş! Ona, ecza-hane camekânlarında kavanoz içinde teşhir edilen ceninlerin bir büyüğü ve canlısı denebilirdi. Fazla olarak da kafası bir madenî çemberle, gözlerini dışarı uğratacak derecede, sıkılmıştır.

Fakat Mesule kalfa kim bilir nasıl bir büyü ile onu eski guçubey görüyordu.

Guçubeyle Mesule dadısını Boğaz'da Süruri Paşa yalısından buraya hangi rüzgâr atmıştı. Bunu sorup anlamayı merak etmedim. Bildiğim sade şu idi ki baba malının nasıl da satılamamış bir parçacığı olan bu zavallı Mesule bacı, gündüzleri onu komşulara emanet ederek şehirde gündeliğe gidiyor, akşamları dolu torbasiyle dönüyor ve onu yaşatmağa devam ediyordu.

Eski konakların Arapçıklanm benim gibi yakından

tanımamış olanları şaşırtacak bir acayip vefa ile muhabbet! Fakat bu biçareye, bu kadar düşkünlük içinde, bu bir eski saray kızı

nazlılık ve kıvraklığını veren de belki gene bu vefa ve muhabbetti.

* Bir gün Peştemalcılarbaşı taraflannda bir ara sokaktan geçiyordum. Burada belediyenin yıktırmağa başladığı bir ada ile set üzerinde eski bir mahalle mezarlığı vardı. Bu mezarlıktan kulağıma birtakım çocuk yaygaraları arasında tanır gibi olduğum bir ses geldi: «Alla aşkına, Peygamber aşkına, Padişah başı için yapmayın ayo!» diye yalvanyordu. Sonra, bu ses birdenbire: «Müslüman yok mu?

Can kurtaran yok mu?» diye çığlıklara başladı. Mezarlık duvannın yıkık bir yerinden başımı uzatınca bir dayak manzarasiyle karşılaştım. Bizim meslektaşlardan bir Şeyh Abdu tanırım. Heykel yapılı, tunç

renkli, uzun sakallı, beyaz bornozlu bir âmâ arap. Bu Şeyh Abdu'nun aşağı caddede dörtyol ağzında bir yeri vardı. Eski bir binek, yahut musalla taşı olması mümkün bir taşın yanında yaz, kış

kımıldamadan ayakta dururdu. Bir eski Arap halifesinin heykeli yapılmak istense sanırım ki bu Şeyh Abdu'dan daha ihtişamlı bir örnek bulunamazdı. O da benim gibi sükûnun büyük kudretini anlamış

olanlardandı ve bu sükûn, onun iri vücuduna uzun beyaz bir sakalla çevrilmiş tunç çehresindeki boş

gözlerine benden çok ziyade yaraşırdı. Evet, ne bir ses, ne bir dua ve hareket... Başı dargın bir vakarla gökyüzüne kalkmış durur ve bembeyaz bornozun hakettiği paralar durmadan yağardı. Daha garibi Müslümanlar gibi Ermeniler, Rumlar, hattâ Yahudiler de onun müşterileriydi.

Şeyh Abdu'yu o gün ilk defa hareket halinde görüyordum. Bununla beraber ne vücudunda, ne yüzünde hiç bir çizgi oynamıyor, gözler gene her zamanki gibi boş.

Heykel, bir eliyle zayıf bir Arap kadını yakalamış, öbür elindeki asa kaside okur gibi ağır bir ahenkle inip kalkıyor ve her defasında kıpırdadığı görülmeyen dudaklarından tek kelime çıkıyor: Mal'une, mal'ûne, mal'ûne.

Dayağı yiyen bizim zavallı Mesule kalfa idi. îmdat aramak için etrafıma baktım; kalfa, sopayı yiyip bağırdıkça, çıplak ayaklarını yere vurup çekirge gibi birbirlerinin omuzuna zıplayan ve keyiflerinden

birbirlerinin fesini kapıp atan bir sürü çocuktan başka kimse görünmüyor. Gerçi Arap, bir kaza çıkarıp başını belâya sokmamak için gayet hesaplı hareket ediyor, sürüden koyun satın alır gibi Mesule bacının sırtını ve butlarını iyice yoklamadan vurmuyor. Fakat biçare Arap, o kadarına da takati olmayan bir kadit. Komşuma yardım vacip olmuştu. Ancak, şeyhe yaklaşmak tehlikeliydi. Sokaklarda birkaç kere kör dilenci kavgasına rastlamış ve dehşete düşmüştüm. Gözleri görmediği için bunlar bir tecavüzden kuşkulandıkları zaman birdenbire sopalarını kaldırarak oldukları yerde topaç gibi dönmeğe başlarlar ve sopanın çevirdiği çarkın içine düşenlerin kafasından, gözünden hayır kalmazdı. Sonra, enkaza bir de şeyhin Mesule Kalfayı tutan mengenesine düşmek vardı ki dönen bir makine kayışına kendini kaptırmak gibi bir şeydi.

Kalfa, çağırdığı Müslümanlardan şimdilik bir ümit olmadığını görünce nağmeyi değiştirdi, gene yalvarmağa başladı: «Ya şeyh... Alla, Peygamber, Padişa başı için... Bir daha gelirsem ayaklarım kinisin!» Fakat şeyh, aldırmıyor ve hain bir soğukkanlılıkla vurmakta devam ediyor: «Mal'ûne, mal'ûne, mal'ûne...»

Artık dayanamayarak ben de bağırdım: «Bu, ne re-za'et şey!... Hadi bakalım karakola», Hareketim hesapsız değildi. Şeyh, karakol sözünü işitince derhal durdu. Cadde ağzındaki makamım ancak polisle hoş geçinmek

sayesinde muhafaza edebileceğini biliyordu. Sesimi iyi idare ettiğim için beni polis sandığına şüphe yoktu. Fakat ne olur, ne olmaz Mesule bacıyı da bırakmağa razı olmayarak: «Mâni-i rızk mel'ûne»

dedi ve bir heybetli arapça bedduaya başladı.

Sahici polis bu beddua karşısında belki de şaşıracaktı. Fakat ben, çocukların beni ele vermesinden korkarak, can havliyle bir kere daha haykırdım:

— Bırak diyoruz Şeyh... Kanun namına emrediyoruz... Biz onun terbiyesini veririz.

Mengene gevşer gevşemez Mesule kalfa, öyle bir fırladı ki Şeyh Abdu, onu artık mahşerde bile yakalayamazdı. Zavallı kadın, evvelâ ince ve uzun bacaklariyle süpürge önünden kaçan örümcek gibi

koşuyor, yeldirmesinin zaten kısa etekleri havalanarak ötesini berisini mev-dana çıkarıyordu. Fakat tehlikenin uzaklaştığını görünce tekrar döndü, yanıma geldi ve ağlayarak itiraf etti. Meğer benim gibi onun da şehirdeki işi gizli dilencilikmiş.

Şeyh Abdu'nun bu senitte bir nevi derebeylik idaresi kurduğunu o gün öğrendim. Âdil adam olduğu için başkalarının toprağına geçmez, fakat kendi sınırlarına girenleri de affetmez ve onlara karşı bir nevi kan dâvası güdermiş.

tkbal mevkii kolay muhafaza edilir mi? Hacının mahalle çocuklanndan bir nevi gizli polis teşkilâtı

varmış. Arasıra bu civarda dilenmeve cesaret edenleri bu çocuklardan öğrenir ve derhal tedbir alırmış. Mesule bacının bir zamandan beri buralara dadandığım öğrenince toprağına göz dikilmiş bir hükümdar gibi gazaplanıms ve birkaç para mukabilinde kadıncağızı çocuklara yakalatarak cezasını

vermiş.

Bir iki hafta sonra Mesule bacının bir kere daha

haykırdığını ve vücudunun sopa ile öldürülen bir yılan gibi yerlerde kıvrandığını gördüm. Fakat bu sefer dayak yemiyordu. Guçubeyi ölmüştü. Bıraksalar gece mezarlıkta çömelip kesik kesik uluyacaktı. Fakat bırakmadılar; o gece ve daha ertesi gece zorla Tamaşalık'ta alıkoydular.

Öyle görünüyordu ki zavallı bacı, guçubeyi değil, hayattaki istinat noktasını, küfreden külhanbeylerin dediği gibi şavulunu kaybetmişti.

Boğaz'daki yalıdan Topaltı'ndaki kulübeye dönmek bir şey ifade etmezdi. Yalı da, her şey de küçük beydi. O gidince ayağının altından toprak kayıyor; yuvası süpürülmüş bir örümcek gibi boşlukta, görünmez bir ince telin ucunda sallanıyordu.

Biraz kendini topladıktan sonra bacı, bende bir konak kokusu sezdi ve işlerimi görmek bahanesiyle etrafımda dolaşmağa başladı.

Arasıra benden edalı bir istanbul sesiyle: «Dadı kal-facığım» gibi kelimeler işittikçe okşanmış bir kedi gibi hırıltılarla sırtını kabartıyor, gelip gelip dizlerime sür-tünmek için kendini zor tutuyordu.

Bir gece, Topaltı'nın bir kısmını silip sünüren bir şiddetli su baskını Mesule bacının barakasivle beraber kendini de bizim

Tamaşalık'a indirdi ve artık büsbütün sokakta kalan bacı, benim eve, rahmetli Nur-i Nigâh kalfadan kalan küçük odava verlesti.

Talihin bir garip cilvesiyle benim bu yaştan sonra gene bir dadım oluyordu. Sancılandığım zaman avakla-nmı hardallı suya sokacak, minimini kuşhanelerde pişirdiği lezzetil yemekleri neredeyse kasıkla ağzıma sokacak yeni bir Gülfidan dadı. Fakat o, kendisinin aradığı küçük beyi bende değil, o vıhn ilkbaharında bi/imle beraber yaşamaya gelen bir ufak erkek çocukta bulmuştur. Bunu da anlatmalıyım.

XII

Tamaşalık'ın her yıl meşhur Dana bayramı vardı ki, her halde Afrika'dan getirilmiş bir putperest âyini olacaktı. Şehirde ve hattâ civar kasaba ve köylerde Ł«, kadar Arap varsa Tamaşalık'a akın eder, bunlara hemen bir o kadar da beyaz seyirci katılırdı. Acemlerin Seyyid Ahmet deresi tekkesindcki eski «On Muharrem âyinleri» ne benzer bir alay...

Bayramın hazırlığı aylarca evvelden başlar, Tama-şalık'm inişli, yokuşlu sırtlarına seyirciler için, seyyar kahveler kurulurdu. Tamaşalık'ta debdebe ve dâratı o gün görmeliydi. Şehrin kibar ölülerinden kalma ne kadar süs eşyası varsa meydana çıkar; kadınlar; Rama kumaşından kabuk gibi çarşaflar, Hacı Efendiler İngiliz şayağından elbiseler, Ankara sofundan latalarla ortada salınırlar; bir gün evvel salya, sümük içinde yan çıplak dolaşan kız çocuklar satentilyon entariler, erkek çocuklar kısa kadife pantalonlar giyerlerdi. Bayramın asıl ağırlık merkezi olan mukaddes danaya gelince; onun bayramı

çok evvelden başlamış bulunurdu. Bir kalabalık, boynunda ve boynuzlarında kırmızı gaz bombeleriy-

le danayı haftalarca sokak sokak dolaştırırlar; zilsiz tefler çalarak, oyunlar oynayarak evlerden kendileri için para; yorgunluk ve açlıktan kaburgaları çıkmış hayvan için zerzevat kabuğu toplarlardı.

Fakat oyunların asıl büyüğü o gün Tamaşalık'ın orta meydanında dananın etrafında oynananlardı.

Havadaki toz toprak bulutlarını bir kat daha ağırlaştıran sıcak günlük dumanlan arasında zilsiz tefler doğulur, hep bir ağızdan şimdiki dans havalanna benzeyen birtakım şarkılar okunur; dananın etrafında iç içe birkaç daire teşkil eden erkek Araplar, oldukları yerde
65

maymunlar gibi zıplayıp dönerek ve ellerindeki sopaları birbirlerine vurarak acayip bir horon oynarlardı. Sonra gene bu sesler arasında dana kesilir, akla sığmayacak bir süratle yüzülüp parçalanır, kenardaki çalı çırpı ateşinde pişirilerek yenirdi.

Mahallenin büoik günü şerefine ilk -"il ben de çalışmayı tatil ederek evimde kalmış, Mesule bacının pencereme dizdiği fesleğen saksıları arasından bayramı seyretmiştim.

Komşu bacılardan bazıları yeni çarşaflarını göstermek için mahsus penceremin önüne geliyorlar, benimle birkaç lâkırdı konuşuyorlardı. Bazan da sakat ve meczup dilenciler, kol kola âmâlar geçiyorlar; bir şey istemedikleri halde ben kendiliğimden onları durdurup birer onluk atryordum.

Derken karsıki tümseklerden birinde birdenbire bir gürültü ve kargaşalık oldu ve etraftan insanlar koşmağa başladı. Böyle fevkalâde günlerde bazan ihtiyar Araplardan birinin babası tutar, ağzında köpüklerle haykıra haykıra yerde debelenmeğe başlar; yardımdan ziyade bu meraklı manzarayı

seyretmek için etraftan birçok kimseler, hattâ şık hanımlar zabitler koşuşur. Evvelâ gene öyle bir sev sanarak pek aldırış etmemiştim. Fakat biraz sonra -bir polisin, kucağında bir çocukla, kalabalığı

yararak bizim tarafa doğru geldiğini görünce ben de evden çıktım.

Polis: «Su var mı? Çabuk kahvelerden biraz sn bulup getirin!» diye bağınvordu. Kahvelerden gelen suyu benim Mesule bacı yetiştirdi. Çocuğu kapımın önündeki hasıra uzattık. Burun deliklerinden şiddetle boşanan kan, yüzünü âdeta görünmez hale getirmişti. Bunlar bir parça yıkandıktan sonra su ve çamurdan birbirine yapışmış kıvırcık saçlan, kenarları kemik gibi sertleşmiş ince kulakları, sivri burnu ve çenesiyle keçi oğlaklarına

benziyen şipşirin bir yüz meydana çıkıyordu. Sonradan gözleri açılınca da —biraz evvelki kandan sıçramış gibi kırmızı kırmızı zerrelerle benekli— yeşile çalar renkte bir acayip gözler göründü.

Bizim tarafta artık merak edilecek bir manzara kalmayınca kalabalık, tekrar sopalı rakısları seyre dönüyordu. Mesule bacı, polis ve ben çocuğun başında yalnız kaldık.

Bu, bir âdi düşme vakasıydı. Belki başka çocuklar itmişlerdi; yahut da kalabalığın arasında bir yerden bir yere koşarken kendi düşmüştü. Yüz ve bacaklanndaki sıyrıklar ehemmiyetsiz görünüyordu, ilkönce bizi telâşlandırmış olan burun kanı da dinince, yere çömelmiş olan polis ayağa kalktı:

— Varayım anası orospuyu arayayım şunun... Çıkarırlar, çıkarırlar ortaya atarlar böyle, diye söve saya yanımızdan uzaklaştı.

Biraz sonra ben Mesule bacı ile beraber çocuğa sütlâç yedirirken karşıdan ağlaya bağıra yeldirmeli bir kız sökün ediyordu. Onun ağladığını görünce çocuk da sütlâcı bırakarak tekrar feryada başladı.

Bu kıza analığı yakıştıramayarak:

— Sen ablası mısın bunun? diye sordum. Salya, sümük birbirine karışmış, çocuğun burnunu bir kere daha kanayacak şekilde sarsıp öperek:

— Anasıyım, dedi.

Hayret! Ön dişlerinden birkaçım düşürmüş olmasına göre çocuk en az yedi yaşında olmak lâzımdı.

Halbuki ana, yirmisinde bile görünmüyordu.

Fakir insanlar birbirleriyle çabuk ahbap olurlar. Kızdan meseleyi öğrendik. Pek oraların yabancısı

değilmiş. Kendi yaşında iki arkadaşiyle, Topaltı'nda tuttukları bir odada oturuyor, sonbaharda incire, sonra ne iş bulursa, tütüne, palamuda gidiyormuş.

— Kocan yok mu? dedim.

Sadece başını arkaya atarak «Aah» diye cevap vermesine göre fazlasını sormak doğru olmazdı.

Gündüzleri çocuğu, kırk paraya Havra sokağında bir Yahudi karısına bırakıyormuş. Kırk para bir şey değil gibi görünür amma

Yahudi karısının taşlığın daki çocukların gününe göre kırkı, elliyi bulduğu düşünülürse...

Yav.aş yavaş çocuğa ısınmaya başlayan Mesule bacı:

— Ayo kızım... Yahudi karısı döver bu guzal oğlanı, dedi.

Derin derin içini çekerek kız şikâyet etti:

— Aah... Dayak bir şey değil amma öteki çocuklar kandırıp yiyeceğini alıyorlarmış elinden... Zaten aptaldır bu...

Fakir insanlar arasında sade ahbaplık değil, alışveriş de çabuk olur. Kızla orada çabucak bir pazarlık yaptık. Sabahlan işe giderken îkiçeşmelik'ten ineceği yere Tamaşalık'tan inecek ve çocuğu Mesule bacıya bırakacaktı. Bunun için Yahudi karısı gibi para istemiyorduk. Yiyeceğinin elinden alınması

korkusu da yoktu. Çünkü çocuk, Allah ne verdiyse bizimle beraber yiyecekti. Kuş kadar çocuğun boğazından ne olacak? Mesule bacı, dolma suyuna bir dilim ekmek basarak papara yapsa onun canını alırdı.

Kibar bir mahallede bulunsak böyle garazsız, ivazsız bir teklif türlü vesveselere yol açardı. Çocuğu yiyecek miyiz? Cambazlara, yahut Yahudilere mi satacağız? Yahut benim anada gözüm mü var?

diye. Fakat böyle bir şey kızm aklına uğramadı ve çocuk, hemen o günden yan yanya bizim çocuğumuz oldu.

* **

Kız, sonradan bize hayatını da parça parça anlattı: Zileli imiş. Memlekette bakacak kimsesi olmadığı

için onu küçük yaşında bir Defterdara evlâtlık vermişler...

Efendileriyle beraber Anadolu'da gezmedik yer bırakmamış... Çocukken döverlermiş. Biraz gelişip güzelle-şince dayaklar kapı aralarında öpüp okşamalara çevrilmiş, nihayet, evin mektepli küçük beyi

«seni alacağım» diye kandırarak bu yumurcağı çıkarmış. Defterdar, çok namuslu bir adam olduğu için bu işi namusuna yedire-miyerek evlâtlığım çocuğuyla beraber sokağa atmış! Yedi senedir

incirde, palamutta çalışarak kendini de, oğlunu da geçindirmeye uğraşıyormuş.

Bu kız yahut kadın, saati saatine uymıyan delişmen bir çocuktu. Sefaletinin asla farkında görünmezdi. Şimdi ağlarken biraz sonra çalıştığı handaki müdürün galiba kendini alacağını

söyleyerek kahkahalarla güler, sevinirdi.

Çocuğuna düşkün müydü? Bazı hallerine göre pek çok. Mahallede her çocuk öldükçe: «Ya benimki de ölürse» diye yere kapanarak katıla katıla ağlardı. Çocuğa oyuncak almak için kendi iskarpinlerini satarak günlerce şıpıtık terlikle işine gidip geldiği olurdu. Bazı öğle paydoslarında tâ Pasaparot veya Punta'daki hanından koşa koşa, kan ter içinde Tamaşahk'a gelir, «sana dayanamadım» diye ağlaya ağlaya oğlunu öptükten sonra 1ek-rar geri dönerdi. Fakat aklına estiği zaman da meselâ çocuğuna kuvvet şurubu için ayırdığı para ile bir çift kalay küpe alarak kulaklarına takar; haber vermeden üstüste bir, iki gece ortadan kaybolurdu.

Pudralar allıklar ve düzgünlüklerle şıklığının gitgide arttığını, Karantina'da oturduğunu söylediği bir arkadaşının evinde geçirdiği gecelerin sıklaştığını gördükçe ben pireleniyor:

— Bak kızım. Gündüz gibi gece de çocuk başımızla beraber, diyordum; fakat sakın «alacağız malacağız» diye bir kere daha başını belâya sokmasınlar senin... Aman çocuğum, ite köpeğe karşı

ayağım denk al...

Fakat kız, bir tarafını sıkmışım gibi, çıngır çıngır haykırıyor:

— Beni istiyenler etrafımda kum gibi kaynıyor amma dönüp bakmıyorum bile. Çocuğumun üstüne ben deli miyim? Vallahi, billahi bir şey yapmıyorum, diye yeminler ediyordu.

Gece misafirlikleri zamanla haftada birden ikiye, ikiden üçe bindi. Artık işe de gitmediğini anlıyorum.

Gün ortasına doğru gözleri ,içine çökmüş, dudaklarında iyi yıkanmamış boyalarla yorgun argın kendini minderin üstüne attığını gördükçe anlıyordum ki verilen nasihatler boştur ve kız yolu tutmuştur. Fakat gene de bana düşeni söylemekten geri durmuyordum...

Nihayet, bu habersiz kayboluşların birinden kız hiç geri dönmedi. Bir hafta bekledikten sonra polise haber vermeyi düşündük. Fakat kendi rizasiyle gidene polis ne yapacak? Üstelik çocuğu bizden almaları tehlikesi de vardı. Halbuki Mesule bacının sokaktan bulup getirdiği bir san kedi ile beraber bu yumurcak, evimizin şenliğiydi. Bacıya, değil polise haber vermek, hattâ komşuların yanında bile bu işin üstüne pek düşmemesini sıkı sıkı tembih ettim.

Anası gelmediği geceler çocuk, Mesule bacının koynunda yatıvordu. Büsbütün bizim olunca benim daha büyük ve sıcak olan odama bir yer yatağı yapmavı düşündüm. Fakat bacının gösterdiği telâş ve hüzün karşısında anladım ki ateş, bacayı sarmış, rahmetli gucube-yin pabuçları bir daha dönmemek üzere dama atılmıştır.

XIII

Bacıları memleketin dört bir tarafından Tamaşalık'a sürüp getiren sebep malûm. Fakat ben, burada ne ara-70

maya gelmiştim? Hele kazancımın bir memur kazancını geçmeğe başladığı bir zamanda!

Yukarda mesleğe ilk adımımı atarken bir parça ir-kildiğimi söylemiştim. Fakat doğrusu aranırsa bu irkiliş, pek de dediğim kadar bir parça olmamıştır. Türlü şatafatlı unvanlar ve vezir tuğlan altında dilenciliğin türlü şeklini yapmış muhterem ve mübarek atalarım arasında her halde bazı soyu bozuklar da olacak ve bunlardan bana sızıntı halinde bir gurur akıp gelmiş bulunacaktır. İnsana secde etmemek için Tanrıya baş kaldırmış şeytanın melun gururundan bir ufak r-ızıntı! iste bu duygu, mesleğimin başlangıcında beni epeyce rahatsız etmiştir. Sonra, zamanla kayboldu; valnır hiçbir z?man t?mamivle ivi olmayan ?ıtma gibi ar?da bir beni yokla-yarak dişlerimi birbirine çarptırdı.

Cüzzarna tutulduğunu öğrenenler gibi kendimde kendi vücuduma, kendi etime karşı bir tiksinti vardı

ve ne vapsam bunu gidere-miyordum. tnsan vücudunda kafa gibi, kalb gibi bir sürü nafile âza sallanıp gezerken katır, sap elimi kırmıştı. îşe yaraması mümkün tek âzam. Bu içeri doğru kıvrılır) büzülmüş kuru parmaklar benim vatlığımdan başka ne Yapabilirlerdi? Fakat gel gör ki kendi kendimle açık bir hesaplaşmaya bir türlü

cesaretim yoktu. Bütün ömürlerini ötekini berikini vurmakla geçiren, fakpt bir qün bunları ödemek hayalinde oldukları için bir türlü dolan-dırınh&T ü/erlerine konduramavan kimseler gibi be1» de resmî sıfatımı kabullenmivor, bozgunda vaptığım dilencilik gibi bunun da geçici bir hal olduğunda inadedi-yordum.

Kâtipoğlu'nd? bir kuyu vardı. Aksam karanlı^mc'"» depova dönerken birçok defalar bu kuvunun h^s-md^ durduğum olmuştur, teine iri taş yuvarlar, çıkan sesi dehşetle dinleverek: «Nasıl cesaretin var mı? Ya bu, va o'.... öyleyse kır boynunu» diye söylenir ve avucumda
sadakalarımla tırıs tırıs deponun yolunu tutardım. Bu Sıtmanın sonradan bana daha başka delilikler de yaptırdığını ilerde anlatacağım.

Dilencilerin asilzade kısmı (yani cetbecet dilenci olanlar) için mesele yoktur. Onların dilenmesi çiftçi çocuğunun babadan kalma sabanla toprağı sürmesi kadar tabiîdir. Fakat ötekiler, yani benim gibi sonradan mesleğe girenler için iş değişiyor.

Deniz kıyılarında birtakım süprüntülere rastlanır. Ot mudur, yosun mudur, yani karaya mı aittir, yoksa denize mi, kestirilemez. Dalga, onlan alır, sonra tekrar dışan atar; gene alır, geri getirir; fakat en sonunda getirmez, insanların da böyle köklerinden kopmuş bir Süprüntü kısmı vardır ki, iki âlem arasında uzun müddet bocalar: Muvazenesizler, ayyaşlar, serseriler, yahut sadece talihsizler; benim gibi, Tamaşalık'taki bacılar ve daha birçokları gibi... Beni Tamasahk'a atan; bacılarla aramdaki bu benzerlik duygusu olmalıydı. Kuş bütün gün uçtuktan sonra geceyle beraber nasıl başını bir duvar kovuğuna sokarsa ben de öyle, akşamlan mahalleme döndüğüm zaman, insan ile kuş arasında bir garip mahlûk olan bu biçare Araplann sesleri arasında kovuğuma sokuluvor ve burada duvduğum rahatlık ve em-niveti başka hiçbir yerde asla bulamıyacağımı sanıyordum.

** Tamaşalık'ta erkenden sokağa çıkıp gece ile beraber evime döndüğümü görenler ne yaptığımı
bilmezlerdi. Soran olursa bir iş aradığımı söylüyordum ki gerçekten de öyleydi. Fakat ne işi?

îzmir işgalinin ilk yılındayız... Yer demir, gök bakır... Fakir halk incir ve palamut hanlan önünde can cana, baş başa. Sokaklar daha geceden doluyor; kaldı-72

rımlar üzerinde çocuklu kadınlar yatıyor... Kapılar açılınca başlayan hücumu nasıl anlatmalı? Ayak altında ezilen çocuklar hay kırışıyor, pehlivan gibi erkekler kadınları kollarından yakalayıp savurarak yerlerini alıyorlar.

Kaç sabah daha tamamiyle iyi olmamış kolum ve bacağım gecenin kırağılarından sızlıyarak ben de bu kalabalık arasına karıştım.

Baladurlar «tamam, tamam» diye kapılan kapadıkları zaman sokakta kalanlar arasında bağırıp ağlaşanlar oluyor; ben yorgunluk ve ümitsizlikten daha ziyade çarpılmış, bastığım yeri görmeden bastonuma dayana dayana yürüyorum.

Ne garip ki iş istemek için yalvardığını zaman al-dırmıyanlar, hattâ tersliyenler sükût içinde kendi düşüncelerime dalarak yürümeğe başladığım vakit bana dikkat ediyorlar; ne kadar uğraşsam saklıyamadığım çarpık avucuma onluklar, kuruşlar düşüyor.

Nihayet, bir gün bir Giritli baladur nasılsa bem de içeri aldı. Bu günün hayatımda tarihî bir ehemmiyeti vardır. Çünkü ömrümde bir tek defa başkaları ribi çalışarak ekmeğimi kazandığım üç günden birincisidir.

Burası şivli tepe camlarından ışık alan geniş ve uzun bir taşlıktı. Tavanı tutan demir putreller arasında sıra sıra masalar uzanıyor, bunların iki yrnmdaki tahta sıralara oturmuş insanlar önlerindeki kutulara incir basıyorlardı. Bu, göründüğü kadar kolay bir iş değildi. Her işte olduğu gibi kutuların alt kısnvmı cemiler dolduruyor, iki üç misli pür>delik alan ustalar bv'plann İ'T/P-rine cami çinileri gibi süslü nakış1 ar islivorlardı. T^-o-M-nin parmaklan yapışık tatlıdan yara, bere imindeydi. Devam edemiyecek hale geldikleri zaman fincan fincan sade kahve getirtiyorlar, üstünden acele birkaç

yudum

içtikten sonra parmaklarını fincana sokarak yaralarını dağlıyorlardı.

Acemilikten başka parmaklarım da sakat olduğu için bana bir ayak işi vermişlerdi. Dolmuş kutulan bir masadan başka bir masaya götürüp istif ediyor, yerlerine boşlannı getiriyordum.

Ayak işlerini görenler hemen tamamiyle çocuklardı. Aralarında ayan âzası gibi sakallı ve redingotlu bir adamın gelip gitmesi gerçekten garip oluyordu. Bu acayip iş kıyafetine bir de bastonumu ilâve edersem büsbütün göze batacağımı düşünerek onu masalardan birinin altına yerleştirdim.

Sabahtan akşama kadar ayakta durmak ve iki elimde iki kutu ile, saat rakkası gibi, bir masadan öbür masaya gidip gelmek! Fakat fevkalâde zamanlarda insan acı ve ağrı gibi yorgunluğu da duymaz bir hale geliyor. Yaptığım umulmaz fedakârlıktan âdeta vecd içindeydim. Ancak geceleri Tamaşalık'taki evime döndüğüm zaman iş değişiyordu. Masalar arasında bir günde durmadan gidip geldiğim yollan ucuca eklersek benim başka vakit iki ayda yürüdüğüm yolu belki de geçerdi. Sonra da bir lâhza oturup dinlenmeder...

Vaktiyle bir külhanbeyinin sokakta birine «hay senin şavuluna» diye küfür etiğini işitmiş ve bundan bir mâna çıkaramamıştım. Bir insanın şavulunun bozulması ne demek olduğunu ben ayakta geçirdiğim o üç günün akşamlarında anladım. Âdeta kemiklerim birbirine geçmiş, kaburgalarım içinde ne kadar âlet varsa karnıma, karnımdakiler kaşıklanma inmiş, bacak damarlarım boydan boya kurumuştu.

Yatağımda her zamanki fibi uzunlamasına vatamıyor, anr^k kerevetimin vanın-daki şilteye cömelip tortop olarak karnımı kalkık diz kapaklanm üstünden geçirdiğim, kollarımla ivice sıkıştırdığım zaman azalanının yerlerine geldiğini hissediyor

ve biraz kendimden geçiyordum. Sonra, sabaha karşı alacakaranlıkta tekrar sokağa çıkmak, tekrar işe gitmek ve üstelik de öteki işin getirdiği paranın dörtte birini bile alamamak! Nedir bunun mânası?

Nafile gurur; bazılarında kabre kadar devam eden, ya bir kuru hasır üstünde, yahut da bir darağacında gözlerini yummadan

biçarenin yakasını bırakmayan hastalık. Bereket ki bu, bende, dediğim gibi, arasıra derimi yoklayıp geçen zararsız nöbetlerden ibaret kalmıştır.

İkinci gün taşlığın genzimi yakan ve Tamaşalık'ta-ki Arapların kokusuna rahmet okutan kokusu, birbirine kansan şarkı ve kavga sesleri arasında rakkas hemen hemen aynı intizamla işliyordu. Böyle olduğu halde ikide birde: «Baba, uyuma!» diye bağıranlar vardı. Uyuyan kim? Fakat ne kadar koşsam, etrafımda şeytan gibi oyulgalanan yumurcaklar arasında göze görünmeme imkân var mı?

Evet, rakkas ağırlaşmıyor; fakat onu da saklamayım ki eski alışkanlığa kapılarak arasıra dalıyorum; masalar arasında yanlış istikametlere gidip gelmeye başlıyorum.

Hele putreller ve tavanın açık kirişleri arasında sallanan sigara dumanlanna akşam gölgeleri karışmaya başlayınca bu dalgınlık, daha da artıyor. Bu saatler öteki meslekte piyasanın kızıştığı

saatlerdir. Garip, çok garip şey! Burada çalışırken biraz ağırlaşsanv- «Baba, uyuma!» diye bağırıyorlar. Halbuki ötede ağırlık, hızla gelip geçenler arasında daima geriye kalarak yürümek bir fazilet oluyor. Ağır hareket ettiğim ve bir şey yapmadığım için verilen ücret kendimi harabedercesine acele ederek yaptığım işin ücretini kat kat gecivordu.

Üçüncü gün rakkas daha ağırlastı ve aksama do£ru büsbütün durma alâmetleri gösterdi. O zaman, haketti-ğim gündeliğe ehemmiyet vermeden, masanın altından 75

usulca bastonumu aldım ve parmaklarını kaynar kahve ile dağlayan ve aynı zamanda da şarkı

söyleyen işçi sıralan arkasından ağır ağır geçtim. Çıkış o çıkış!

Fıkara aile kızları vardır. Günün birinde bir kazaya uğrarlar; tekerlenirler. Kapatma, yahut sermaye olarak yaşadıkları hayat pek de şikâyet edilecek gibi değildir. Yemediklerini yiyorlar, giymediklerini giyiyorlar; arabaya biniyorlar. Fakat bu müddet esnasında durmadan sızıldanırlar; eski yoksul hayatın hasretini çekerler; hamal çamal takımından biri kendilerini nikâhla almak istese ağlayarak kabul edeceklerini ve göstereceği tek odanın; soğan, ekmek ve minderlerini burada alıştığı güzel şeylere seve seve değiştireceklerini söylerler ve bu sözler dua kadar samimîdir de. Namus kadar köklü

anane var mıdır dünyada?

Derken günün birinde Tanrı, dualara aldanır; onlara razı oldukları hamal Cemal'dan hattâ bir parça daha iyisini, elinde bir yüzük ve bir çiçek demetiyle gönderir. Bu hayat, soğanlı ve ot minderli hayat müsveddesinden elbette daha parlaktır. Fakat tulumba bu defa tersine işlemeye, kadıncağızın hamle hamle yüreğine doldurduğu fazileti boşaltarak yerine ikinci hayatın susunu, busunu sokmaya başlamıştır: Manto, ipek çorap, çalgı, araba, kibar kıyafetli erkeklerin nezaketi v.s. v.s... Çünkü

nihayet bu da, yeniliğine ve kısalığına rağmen, ötekinden daha az kuvvetli olmayan bir başka anane haline gelmiştir. Derken kadıncağız, günün birinde bir ağız dalaşından sonra, hattâ bazan o da olmadan bohçasını alır ve benim aksam üstü încir hanında yaptığımı yapar. Bu sefer artık kat'î

kabuldür; gönül nzasiyledir ve dönüş yollan kesilmiştir.

Evet: «Tann, kör kurdundan bile geçmez!» derler. Burası doğru. Fakat dâvanın ruhu kör kurttan biraz da-76

ha başka türlü yaşamaya gayret noktasında toplanmıyor mu?

Mazaretim ne olursa olsun İncir hanından kendi ayağımla çıktıktan sonra artık kemküm etmemek, dilenciliği meslek olarak kabul etmek lâzımdır. «Ne yapalım, bizim alın yazımız da buymuş!» dedikten sonra hal-ledilmiyecek mesele yoktur. Hem aslını ararsan insan, yaptığı işten utanmamahdır. Asıl gururu buradadır. Hem yap; hem utan; yani lâyık olmadığın bir şerefe hak iddia et! Hem yiyeceksin; hem peygamber olacaksın! Nerede bu bolluk? Asıl ayıp olan bu!

XIV

Sadakanın defteri yoktur. Fakat şunu da bilmeli ki bir büyük şehirde bir yılda fukaraya verilen paranın yekûnu, devlet demiyeceğim, fakat belediye vergisi yekûnunu mutlaka aşar.

Şehirde, yazılı vergisi olanlar kaçta kaçtır? Buna mukabil sadaka vermiyen yoktur, diyebiliriz.

Kanunla kesilmiş vergi borçlarından kaçanlar; bunu vermemek için her türlü ayıbı, haciz ve hapsi göze alanların (bazan uzak ve müphem vadeli, fakat buna mukabil büyük faizli bir borç verdiğine inanarak, bazan hattâ bunu da düşünmeden) dilenciye hiç şaşmadan borç verdiklerini görürsünüz.

Hattâ dilencilerin kendilerinin bile daha düşkün meslektaşlara para verdikleri muhakkaktır; vani Beyazıt ta dilenip Sultanahmet'te sadaka vermek sözü bir mecazdan ibaret değildir.

Şu halde o hangi kuvvettir ki bn hırs ve menfaat dünyasında mutlak âciz demek olan dilenciyi kanun ve polis kuvvetine dayanan vergi tahsil darından daha kuvvetli bir insan vapar? insanlığın şerefine olarak basta ilâhî merhameti söylemek lâzım. Vazifenin veri kafa, merhametin yeri hesap ve kitabı

olmayan ve bir çocuk

gibi kolay kanan kalptir. Dilencinin asıl kuvveti, bu kalbe hitabetmesindedir. Ondan sonra da daha başkaları gelir.

Dilenci, vergisini pek küçük küçük taksitlere bağlar ve onu size farkına varmadan ödetir. Önünden geçerken her gün kırk para vermeyi âdet ettiğiniz fakiriniz, sizden bir seneliği bir arada, yani üç yüz bilmem kaç kuruşu birden istese kim bilir ne dersiniz?

Belediyecilerin insanı gülümsetecek kadar çocukça bir düşünceleri vardır: «Hayır sahipleri sokak dilencilerine verdikleri parayı toptan bir tahsildara versin. Bu para ile onları biz idare edelim.» derler.

Yani evimizde hasta olduğunuz, çoluk çocuğunuzla kavga ettiğiniz, yahut bakkal kasap borcunuzun eksiğini nasıl tamamlayacağınızı koyu koyu düşündüğünüz bir zamanda kapıya çantalı, kravatlı bir efendi gelecek; siz, ona toptan sadaka vereceksiniz!

Dediğim gibi, dilencilikte merhamet başta geliyor. Sanatın bütün inceliği o daman yakaîavıp derin derin sızlatmakladır. Tıpkı büyük şairler vesairede olduğu gibi. Fakat büyük şair olmak gibi büyük dilenci olmak da bir yaradılış davasıdır.

Hemen hiçbir esaslı ders ve tecrübe görmeden mesleğin en yüksek mertebelerinden birine varmış

olmama göre benim alnında vıldiziyle doğmuş bir sanatkâr olduğumu kabul etmek lâzımdır. Manevî

ata miraslarımdan yukarıda biraz bahsetmiştim. Her halde aile terbiyemin görgümün ve az buçuk mürekkep yalamış olmamın da bu Tann vergisini beslemekte tesiri olacaktır. Pevgamberin buyurduğu

gibi: «Hiç bilenle bilmeyen müsavi olur mu? Edeasizin, hırsızın âliminin cahilinden az muvaffak olduğu nerede görülmüştür?

Bununla beraber kendimde bu yıldızı keşfedişim

izmir'deki încir hanından çıktığım o meşhur gecede olmuştur. Bunu anlatayım: Vücudum bir büyük meydan dayağından çıkmış kadar haraptı. Bir büyük caddenin yeni yanmış puslu fenerleri altında, iki yanımdan çantalı, zembilli, mendilli bir insan kalabalığı hızla akıp gidiyordu. Bu sefer artık resmen kabul ettiğim mesleğime başlamakta acelem vardı. Dilenmek için ağızla yalvarmayı henüz şart zannettiğimden yanımdan geçenlerden birine:

— Beyefendi, diye seslendim.

Sesimi birdenbire ayar edemediğim için galiba hızlıca çıkmıştı. Adam, hışımla döndü:

— Ne oluyor?

Uzun boylu, keskin yüzlü atmaca gibi bir adamdı o. Bu dönüş ve bu sesteki sertlikten anladım ki ya bir şeye kızgındır, içinden birisiyle kavga etmektedir; yahut da kendisini bir düşünceden uyandırmışımdır. Birdenbire beni terslemesinden, acı bir şey söylemesinden korkarak:

— Affedersiniz, rahatsız ettim, diye kekeledim.

Adam, aynı sinirli tavırla hızlı hızlı yoluna devam etti. Fakat nedense adımlan gitgide ağırlaşıyordu.

Başını cevirmemekle beraber beni beklediğini hissettim. Yakın geçmekten çekiniyor gibi bir ufak çark çevirerek ve âdeta duvara sürünerek yoluma devam ettim. Bu hareketim, onu d?ha zivade tahrik etmişti. Bir hizaya geldiğimiz zaman bana döndü ve hâlâ sert sesiyle:

— Biraz buraya bakın, dedi. Bak değil de bakın. Hayret'.

— Emredin efendim!

— Siz bana bir şey söyliyecektiniz galiba? Hafifçe titriyen kollarımı kaldırarak:

— Hayır, hayır, dedim, bir yanlışlık oldu. Affediniz beni.

Gene bir duraklama ve yoluna gidecek gibi bir hareket. Sonra:

— Sizin bir ihtiyacınız var galiba?

Bu defa sesi yumuşamıştı; biraz evvel şimşek gibi parlamış gözlerin bakışı da öyle bambaşka.

Redingotuma, bastonuma, sakat elime bakıyor, bir türlü ayrılmaya karar veremiyordu.

Bütün bu ümit verici alâmetlere rağmen, altından ne çıkacağını bilemeyerek, bir daha kekeldeim:

— Hayır, hayır... Hiçbir şey...

Kendisine karanlıkta uzun bir dert anlatmışım da ona cevap veriyormuş gibi derin derin başını

sallayarak:

— Olabilir, dedi, insanlıktır bu... yardım etmek isterdim size. Fakat...

Bana bir mecidiye çeyreği uzattı. Evet, bir mecidiye çeyreği. Reddetmemden korkuyor gibi:

— Alın, dedi, alın., ziyam yok.

Sesi gene sertti. Fakat tavnnda, bana ilk sadakamı veren ihtiyar kadınınki gibi âdeta masum bir utanma vardı. Sonra, yüzüme bakmaktan çekinerek hızlı hızlı uzaklaştı.

Mesleğin kutsî sırrına erdiğim an işte bu an olmuştur. Bana evvelâ ummadığım dakikada bu ummayacağım kadar büyük sabakayı getiren, beni bir düşkün eski memura benzeten redingotum ve o gecenin iliklerime işlemiş anlatılmaz ye'si idi. O dakikada gerçekten de o halsizlik, hâsılı sefaletin her nev'i âdeta yağmur gibi bu redingotun eteklerinden akıyordu.

O gün için gerçek olan bu hali ben, sonradan yavaş yavaş bir sanat, ince bir oyun şekline getirdim.

Arkamda daima yorgun bir redingot (hazindir ki başka yerlerde olduğu gibi dilencilikte de itibar kürkedir), ayaklarımda lâstikleri gevşemiş; temiz, fakat boyasız galoş

potinler; elimde yer yer kabuklan dökülmüş kalın kiraz bastonum; başımda evvelâ bir eski aziziye fes, sonradan bir kasket; yaz, kış koynumu ve göğsümü kapayan bir atkı; ihtiyacım olmadığı halde kulaktan atma tel saplı bir cam gözlük; hafif bir sakal; Kocabaş

oğullarının çok vakitsiz bir köşesinden ayırarak çehrelerine yumuşaklıkla kanşık bir vakar veren ve onları genç yaşlarında büyük mevkilere götürmüş olan meşhur köse sakallan. Sonra kınk sağ kolum ve daima saklanacak bir yer arar gibi ağır ağır duvar diplerinden yürürken hafifçe sürümeğe alıştığım sağ ayağım; nihayet bunların hepsinin üstünde, hiç bir şeyle açılmayacak mahzun ve muammalı sükûtum!

Mesleğin acemileri ve kabiliyetsizleri dilenciliği yalvarıp yakarmaktan ibaret sanırlar. Benimki gibi bir sükûtun tesirini yalnız benim meslektaşlar arasında değil, cemiyetin daha yukan tabakalanndaki dilenciler arasında da anlayan o kadar az, o kadar azdır ki...

Hakikat şu ki insanlar bir hayatın âlemini keşfetmekten zevk duyarlar. Saklamak istediğiniz bir elem veya aybı kendi incelikleriyle bulduklarım zannedecekler. Bütün mesele bu.

Sokakta kaçmak ve utanmak suretiyle erkeği peşlerine takan kızlar gibi ben de âdeta bu cekinsen sükûtumla müşterilerimi peşime takıyordum. Aşk gibi dilencilikte de kaçanı kovalıyorlar.

Büsbütün gece değil,' fakat insanlan anlaşılmaz bir mahzunluğun kavradığı, birçoklarının yorgun arsın evlerine gittikleri, gene birçoklarının nereve gideceklerini bilemevecek hüzünle adımlarını

ağırlaştırdıkları o loş ve bulanık aksam saatleri benim en iyi zamanlanmdı. Devamlı müşterilerim arasında bana, gazetecisine alışır gibi alışanlar, duvar kenarlannda gölgemi görmedi &i ?a-man rahatsızlık duyanlar oluyordu. Akşamlan Tilkilik

MÎSKÎNLER TEKKESİ g I

istasyonundan galiba Bornova'daki evine giden orta yaşlı bir adamın bir gece bana kırk paramı

vermek için son treni kaçırdığını hatırlarım.

* **

Bizim eskilerin fukara-yı sabirin dedikleri bir dilenci nev'i vardı, îsim bile ne kadar sofu ve kalenderdir.

Fukara-yı sabirîn!

Eskimiş bir cübbe ve sankla dolaşan, büyük yoksulluğunu saklamaya uğraşıyor gibi görünen ve hiç

bir zaman ağızlarından bir şikâyet ve rica sözü çıkmayan bu insanları babalarımız çok severlerdi; aramızda dolaşan bir nevi yarım evliyalar gibi görünürlerdi. En çenesi kuvvetli cerrar dilencilerin en belâlı sırnaşıkların, dökülmüş etleri arasından vücudunun kemikleri görünen cüzzamlıların yapamadıklarım bu fukara-yı sabirîn geçinenler sükûtlariyle yaparlardı.

Bazı memleketlerde dilencilerin kralları olduğuna dair hikâyeler vardır. Ben, kendi hesabıma bunlara pek inanmamışımdır! Kralın dilencisi, evet. Fakat dilencinin kralı!

Bununla beraber bizim eski dilencilerin de bir kralı olmak lâzım gelsevdi. onu mutlaka bu fukara-yı

sabirîn arasından seçerlerdi. Çünkü halk arasında o kadar itibarı vardır. Gelelim şimdiye; hele sarık ve cübbe yasak olduktan sonra aramızdan elini, eteğini büsbütün çeken fukara-yı sabirînin boş kalan tahtıra şimdi veni bir namzet vardır: Ymrak eski elbiseli, ağarmış pabuçlu, vorgun kasketli eski memur. Yeni dilenci için en bü-vük tılsım kılık kıvafetiyle; sükûtu, çekingenliği ve dalgın hüznü ile kendini o zannettirmektir.

XV

izmir, gerçekten ticaret şehridir. Birkaç yıl evimi pek güzel geçindirmiş, epeyce de para yapmıştım.

Biraz

daha zenginleştikten sonra Değirmendağı taraflarında bir ufak ev alarak büsbütün yerleşmeyi düşünüyordum. Fakat birtakım sebepler, beni istemeye istemeye, gene istanbul'a doğru sürükledi.

Anlatayım:

izmir kurtulmuştu. Fakat korkunç bir geçim sıkıntısı geçiriyordu. Bizim piyasada rakiplerin sayısı

günden güne çoğalmaktaydı. Kelli felli efendiden adamların, hattâ sarıklı ulemanın günden güne hırpanileşen kılıklarla, elleri boyunlarında, kaldırımları arşınladıklarını görüyordum. Lokanta camekânlan, kebapçı dükkânları önünde durarak dalgın dalgın düşünüyorlar, yürürken kendi kendileriyle konuşuyorlardı. Gururlan şimdilik ayaktaydı. Biri, bir yardım teklifinde bulunsa mut-lr-ka

terlerler, belki hattâ dövüşmeye kadar da giderlerdi. Fakat eller, eski elbiselerin terden saranp akmış koltuk altlarında, kravat boğazda ip haline gelerek çarpılmış, yüz tıraşlanmış ve uzamış; bu kendi kendine sövlenMerin. bu ağır ve nereve gittiğini bilmeyen pençesi kalkmış kunduralarla yürüyüşlerin bu biçareleri er-geç nereye götüreceğinden şüphe etmemek lâzımdır. Onlar, çekingen ve utangaç tavırlariyle bizden daha bakir idiler. Bu korkunun merhametleri bir şehvet gibi azgın-laştıracağı, yeni kaldırıma çıkmış körpe kızlar gibi peşlerine taburla müşteri takılacağı muhakkaktı. Hele sokakta sarıkla gezmek tehlikeli olmaya başlayınca mesleğin ilerisi bana büsbütün karanlık göründü.

Beni yer değiştirmeye zorlayan bir ikinci sebep de Tamaşalık'ın zengini sıfatiyle etrafımda birtakım şüpheli insanların dolaşmaya başlamasıydı. Dilenciler bankalara kolay girip çıkamadıkları için paralarını öteye, beriye gömerler. Bazı serserilerin ustalıkla Mesule bacının, hattâ ismail'in ağzını aradıklarını öğrenivordum. Hele son zamanlarda evimin etrafında bazı yerlerin kazılması büsbütün nevrimi döndürüyordu.

Fakat doğrusu aranırsa asıl sebep gene de bunlar değildir. Mesule bacı, şaka filân derken başıma sahici bir küçük bey çıkarmıştı, ismail'in üç kat elbisesi, burnu demirli potinleri vardı. Daha başka şeyleri de öyle. Yani aşağı yukarı çöplükte bir konak çiçeği. Bacı alışverişlerden arttırdığı birkaç para ile, onun için, hırdavatçılardan bir kınk ütü bile satın almıştı. Hattâ, gelecek bayrama bir paşa elbisesi de düşünüyordu amma, bunu tabiî şiddetle menettim. Kendisi de bir yeni yeldirme yapmıştı.

Sabahları çocuğu elinden tutarak çantası ve sefertasiyle Namazgah mektebine götürüyor ve kendisine dadı dedirtiyordu. Oğlan, ateş gibi çıkmıştı. Bacağından umulmayacak kadar çalışıyordu, öyle ki iki yıl içinde iki sınıf atlayarak dördüncüye geçmişti. Yani neredeyse îdadi diye başıma ekşiyecek.

Her şey yolunda gidip dururken bir de bir akşam geldim ki ev âdeta cenaze çıkmış gibi bir halde.

Mesule bacı, başına çatkı çatarak somurtmuş. Oğlanın yüzü ağlamaktan an sokmuş gibi...

Mesele anlaşıldı. Arap, kendine dadı adını taktığı gibi oğlanı da bana, benim için «bey baba, bey baba» demeve alıştırmış. Zaten hocalara ve bellibaşlı ailelere gösteriş olsun diye sefertasına doldurduğu dolmalar, tatlılar milleti için için kızdınyor... Bunun üzerine bir de «bey baba» lâkırdısı

çıkınca çocuklar, gayet haklı olarak «dilenci beybabanın keyfi iyi mi?» diye sormaya balşamışlar.

Derken bacı, hocaya çatarak kim bilir neler söylemiş, o da fellâhı kolundan tuttuğu gibi sokağa atmış.

Allah bilir ki, ben bir gün bile yolumun üzerinde olduğu halde, bu Namazgah semtinden geçmemiştim.

Fakat mektep çocuklanna dersten başka ne malűm değildir ki? Evvelâ ben de bacıyı haşladım.

Sonra: «Ben artık mektebe gitmem!» diye ağlayan oğlana şiddetle çıkı-

şarak sümüğünü çeke çeke yatmağa gönderdim ve arkasından: «Bak maskaraya!... Yumurta kabuğundan çıkmış, kabuğunu beğenmemiş!» diye bağırdım. Bağırdım amma beni de bir düşüncedir aldı. Her çocuk gibi ismail de sık sık ağlar. Fakat bu seferkini beğenmemiştim. Ağlarken bana bakmıyor, çok uzaklarda bir şeyler görür gibi dolup dolup taşıyordu. Saklamaya ne hacet! Mesule bacının kötü terbiyesi, yumurcağa izzet-i nefis denen hastalığın tohumunu atmıştı. Bu gördüğüm, onun filizleriydi. Hay, Allah belâsını versin!

İnhanın terbiye ile değişeceğini zannetseydim bunu kökünden kazımak için elden geleni yapardım.

Fakat biliyordum ki böyle tohumlarla uğraşmak nefile bir yorgunluktur. Önce kayboluyor gibi görünecek, fakat bir zaman sonra hiç beklemediğim bir taraftan tekrar burnunu gösterecektir. Hele karın doydukça ve okuyup yazma arttıkça!.

O gece, gözlerimi uyku tutmadı ve yatağın içinde bir yandan bir yana döndüm. Oğlan, hakikati yeni mi öğreniyordu? imkânsız

görünmekle beraber bu, pek de akla gelmeyecek bir şey değildi. Çünkü

ahalisinin yansı dilencilikte geçinen Tamaşalık'a herkes birbirinin ne yaptığını bilir, fakat kimse kimsenin üstüne varmazdı. Arada sıkı sıkı tutulan bir gizli mukavele var gibiydi. Fitre, zekât, ıskat gibi kelimeler sık sık geçer, fakat asla sadaka lâkırdısı olmazdı. Onun için Tamaşalık'ta kimsenin ismail'e bizim nasıl geçindiğimizi anlatmış olmasına imkân yoktu. Yahut da biliyordu. Fakat başkaları

tarafından yüzüne çarpılmayınca pek iyi anlayamamıştı.

Bir üçüncü ihtimal olarak da yasının büyümesi ve bilgisinin artması akla gelebilirdi. Biraz oslanı

önüme oturtarak her şeyi acık acık anlatmavı kurdum. Okuduğu kitaplardan misal getirerek. Yakup oğullarının vaktiyle kuyuya attıkları kardeşleri Yusuf'tan ekmek âir-MİSKİNLER TEKKESÎ 85

lenmeye gittiklerini, bri zaman peygamberlerin en zengini olan Eyüp Peygamberin bir sıkıntı

zamanında yabancıya el açtığını anlatacaktım. Fakat kendini bir kere efendilik sevdasına kaptırmış

insana bunlar ne yapar?

Vücudum yatakta bir yandan bir yana dönmekten ağrımaya başlayıp kafam karışınca bu defa bir vehim bastırdı. Birkaç gün evvel kızını kaybeden Gani Dede'yi ayan beyan görmeğe, o cenaze dönüşünde olduğu gibi ağlayışını işitmeye başladım.

Bu Gani Dede gayet güzel konuşan ehl-i dil, arif bir adamdı. O kadar ki dilenci ile ahbaplık etmek nedense âdet olmadığı halde belli başlı adamlar onu evlerine davet ederler; İkiçeşmelik kıraathanelerinde karşılarına alıp tatlı tatlı söyletirlerdi. Sonra da ayrılırken avucuna birkaç kuruş

sıkıştırırlardı. Hâsılı, efendiden adamdı; büvük adamlann nedimlerinden farkı yoktu. Uzunyol'da tertemiz bir evde otururdu; hattâ galiba bir evlâtlığı bile vardı. Böyle olduğu halde bu adamın Zehra adındaki kızı veremden ölmüştü. Bütün o taraflar halkı Gani Dede gibi Zehra'yı paylaşamazlardı.

Onun ölümü âdeta bir mesele oldu. Cenazesi bir kibar cenazesinden farksızdı. Eski belediye reislerinden bir paşa ile büyük üzüm tüccarlarından biri ve pos bıyıklı bir melâmî miralay, tabutun arkasında sıra ile Dede'nin koluna giriyorlardı.

Bu zavallı adam, kendine ve kızına şeref veren büyük insanlara karsı o gününde bile zarif ve mümkün olduğu kadar güleryüzlüydü. Fakat akşam kararırken tenha bir sokakta benimle yalnız kalınca hıçkıra hıçkıra ağ-lamava başladı:

«Yavrucuğum içli bir çocuktu; zorla kendini sevdirdiği için kimre ona hürmet ve muhabette kusur etmezdi. Bununla beraber nasıl Teçindiğimizi, adımızın ne olduğunu biliyordu. Bir türlü hazmedemedi yavrucağım» diye kahroluyordu.

Evet, yumurcağı karşıma alıp konuşurken mutlaka bana inanacaktı. Inanmayıp ne halt edecekti?

Meseleyi hallolundu sanacaktım. Fakat günün birinde de Gani De-de'nin kızı gibi geberecekti.

Nasıl bir serserinin piçi olduğunu biliyor muydum? Nereden bu derdi başıma satın almıştım, yarabbi!

Ertesi sabah oğlan, süklüm püklüm yanıma girdi. Dün akşam benden yediği zılgıttan adamakıllı

afallamış görünüyordu. Gece unuttuğu bir şeyi arar gibi odada bir iki dolaştı; benden yüz bulamayınca dışan çıktı. Sonra tekrar geldi; elimi öptü. Fakat gene gözlerini benden ka-çınyordu.

Biraz sonra arabın, hiçbir şey olmamış gibi, elinde sefer tası ile onu mektebe götürmekte olduğunu görünce beni bir hırs bastı; pencereyi açarak arkalarından bağırdım:

— Nereye?

O?1aru elinden tutarak bir tümsekten indiren bacı şaşaladı:

— Narava olaca... Mattaba. Sert bir emir verdim:

— Dönün bakalım geriye... ismail bugün mektebe gitmevecek.

Bugün diyordum amma ismail artık hiçbir gün mektebe gitmeyecekti.

İKİNCİ KISIM

istanbul'un hali başkadır. Orada kimse kimsenin farkında değildir. Ayaklara dolaşmamak şartiyle bir duvar kenarına upuzun yatarak ölmeye kalksan kimse «ne yapıyorsunuz?» diye sormaz.

îzmir de gerçi büyük şehir; fakat ona benzer mi? In-san, bir zaman onun sokaklannda dolaştıktan sonra şehrin tanınmış çehreleri

arasına karışıp gider. Şöhretin iyi tarafları gibi fena ve yıpratıcı

tarafları da bulunduğunu unutmamalı. Şu veya bu marifetimiz için arandığımız müddetçe mesele yoktur. Ancak halk, maymun iştahlıdır; şair ve hanendesi gibi fıkarasını da sık sık eskitmek mey-lindedir. Her gün yeni bir çehre ile meydana çıkan yeni rakiplerle baş koşmak kolay olmaz. Nitekim izmir'deki bazı temelli müşterilerim üzerindeki tesirimin gitgide zayıfladığını, onların beni alttan alta, bazı yeni çehrelerle aldatmava başladıklarını dehşetle soruyordum. Halbuki istanbul'un nihayetsiz köşe bucakları vardı. Bir semtte müşterilerinize usanç vermeye başladığınızı görünce izinizi kaybetmek ve bir zaman sonra, bir eski hâtıra tatlılığı ile geri dönerek, muhabbeti bir müddet daha devam ettirmek pek mümkündür.

Şöhretin bir ikinci tehlikesi de meslektaşlar arasında uyandırıcı kıskançlıktır ve bu, politikada olduğu gibi; insanı ölüme kadar götürebilir. Dilencilerin böyleleri-ne karşı korkunç ittifaklar yaptıkları ve akla gelmez ifti-88

ralarla kuyularım kazdıkları çok görülür. Nitekim, ben de izmir'de bunun acıklı bir misalini gözümle görmüşüm-dür. Sokaklarda Mevlâna diye meczup bir derviş gezerdi. Belinden iple çıplak vücuduna bağlanmış yırtık san abalı, seyrek sakallı, halım mavi gözlü bir Giritli idi. Geceleri sokak fenerlerinin altında durarak Mesneviden uzun parçalar okur ve Mevlâna ile konuşurdu.

Her meczubun bir münasebetsizliği vardır. Bu bica-reninki de sokakta mahallebicileri çevirmek ve yedişer, sekizer vasrn^laki fakir çocukları etrafına toplayarak onlara mahallebi yedirmekti.

Mevlâna'nın büyüklerce çok sevilip tutulmasını çekemiyen meslektaşları onun için korkunç bir hikâye uydurdular. Güya sokakta rrahallebi yedirdiği küçük kızların bazılarım, ortalık karardıktan sonra, mezarlığa götürür; ağızlarım bağlavarak sataştıktan sonra, vahşice öldürür ve taze mezarlara gömermiş. Kaybolan çocuklar kimlerin nesidir? Niçin şimdiye kadar bunları bir arayan çıkmamıştır?

Mevlâna, taze mezarları hangi âletlerle açıp kapıyor? Bu cihetleri soran yoktu. Fakat sırtına giyecek gömleği olmayan ve tavuk gibi sokakta bulduğu ekmek kırıntılariyle çöplenen bir fukaranın önüne gelen çocuğa mahallebi yedirmesini nasıl izah etmeli?

Hâsılı, masal, halk arasında eitside yayıhvordu. Nihayet, günün birinde dokuz yaşında bir kız çocuğu gerçekten kaybolunca şüpheler büsbütün kuvvetlendi. Daha acısı polis de buna inanarak bir gece Mevlâna'vı, —fener elpvlanna ben/eyen— bir alav ortasında ite k?ka Namazgah karakoluna götürdüler ve kalabalığı damıtıp kapıl a-n kapadıktan sonra orada bir hayli hırpaladılar.

Birkaç gün sonra kaybolan çocuğun kendi büvük annesi tarafından çalınarak Tire've kacınldıSı

anlaşılmıştı. Fakat Mevlâna, bir türlü şüpheden kurtul amıyordıı. Gariptir ki ona en çok musallat olanlar çocuklardı. Sokak-

ta sürülerle peşine takılarak biçareye küfrederler, taş atarlardı. Nihayet, bir gece, bir çocuk, belki de mahallebi yedirdiği çocuklardan biri Mevlâna'yı taşla başından yaraladı. Fakat o, böyle küçük şeylere aldıracak adam değildi. Sarı sakalı şakağından sızan kanla ağır ağır ıslanırken gene fenerlerin altında duruyor, ışığa elini uzatarak Mevlâna ile konuşmalarına devam ediyordu. Birkaç gün elnırdr kirli bir corsı ile sokaklarda dolaştı. Gitgide yüzü şişiyor, gözleri küçülüyordu. Nihayet, memleket has-tahanesine kaldırdılar ve birkaç gün sonra öldüğünü işittik.

Günün birinde benim de başıma böyle bir şey gelmesi mümkündü. Nitekim bir ezan vakti yanıma temiz kıyafetli bir genç adam vaklaştı. Para vereceğini zannederek başımı önüme indirdim. Fakat o, çekingen bir sesle kulağım? mini mırıl bir şevler söylüyordu. Anlayamadığımı görünce tekrar etti.

Meğer benden kaçak esrar istiyormuş; kaç kuruş istersem verecekmiş! Esren kimlerin sattığını

bilmem. Acaba kılık kıyafetimde beni onlara benzeten bir şey mi var? Fakat bana övle geldi ki bu, bizim meslektaşlardan birinin marifetidir ve doimısu adamakıllı korktum. Beni esrar kaçakçısı diye belleyerek ikide birde karakollara sürüklemeye ve haraca bağlamaya kalkarlarsa ne yapardım?

Evet. crifcret âfettir. Tamaşahk'ta adım zengine çıkmıştı. Belli başlı adamlardan benden faizle para istemeye gelenler oluyordu. Nihayet, geceleri birtakım şüpheli gölgelerin dolaşmaya başlaması ve evimin etrafındaki topraklann yer yer kazılarak saklı para arandığım gösteren bazı alâmetler büsbütün içimi çürüttü. Hâsılı, Ta-

maşahk'ta bannmak artık tehlikeli olmuştu. Fakat istanbul! Orada fıkaranın istikbâli için Darülâceze'den başka korkulacak ne vardır?

* **

Niçin buradan göçmek vacip olduğunu anlatmak için bir araba lâkırdı söyledim. Fakat doğrusu aranırsa asıl sebep gene de bunlar değildir, ismail'i başımdan atmak istiyordum. Bu yılan gözlü oğlan beni, adamakıllı rahatsız etmeğe başlamıştı. Onu paralı, parasız bir yatılı mektebine kapayacak ve bir daha adını anmayacaktım. Hattâ Mesule bacı yapışmağa kalkarsa onu da defetmeyi göze almıştım. Benim gibi zayıf insanlar için aile bağlarının ve muhabbetin her şekli azaptır. Kimsenin beni tanımayacağı ve hor görmek için sebep aramayacağı bir yerde izimi kaybetmek ve yapayalnız büyük göçe hazırlanmak! Dünyada gerçek saadet budur. Birçok kimseler büyük göç gününde yalnız kalmaktan dehşet duyarlar, ölürken etraflarında, yüzlerini muslukta yıkayıp yıkayıp odaya giren, kızarık gözler ve şiş burunlarla gülümsemeye uğraşan candan insanlar bulmak hayali onları bütün ömürlerince nelere katlandırmaz. Halbuki büyük göçte insanın hiçbir şeye, ne muhabbete, ne hattâ

meşhur son yudum suya ihtiyacı olmadığını ben bozgunda ve îzmir hastahanele-rinde birkaç kereler yaptığım hazırlık tecrübeleriyle bilirim. Ateş, kim bilir kaça çıkmış, hava uçurumları üstünde, sefil bedenin bütün ağrı acısiyle ilişkilerinizi kesmiş bir mücerret ruh gibi uçup gidiyorsunuz. Ben, birkaç

defa tekrar ettiğim bu seferlerin birinden pekâlâ geri dön-mevebilirdim de... Demek istiyorum ki o büyük göç pek öyle zihinde büyütülecek kadar korkunç bir şey değildir.

Evet, bu yılan gözlü oğlan, rahatımı kaçırmıştı. Artık Darüşşafaka filân gibi bir parasız yatılı mektebi mi olur. Olmazsa sırtımdaki gömleğimi de vermeye razıyım... Tek bu muhabbet, yahut nefretten yakamı sıyıravım...

Hayatımda birinci defa olarak bir karar vermiştim ve gene birinci defa olarak bu kararda sıkı

duruvordum. ismail, mektebe gitmeyecek, âlâ, fakat Tamaşalık'ta nasıl

barındırırsın? Yumurcağı kökönden koparmamış olsaydık mesele yoktu. Mahalledeki yarı çıplak Arap çocukla-riyle haşır neşir olur giderdi. Fakat bu kadarcık bir mektep tahsili onu baştan çıkarmaya kâfi gelmişti. Evvelce mektep dönüşlerinde irili ufaklı mahalle arkadaşlarını peşine takarak alabildiğine eğlenir; kulübenin damlarına çıkarak hırsız — polis oynar, taş muharebeleri yapardı. Fakat mektebe gitmeyince bunları büsbütün kesti. Âdeta yaşlı bir adamcık olu. Çocukları yanına sokmuyor; yere oturarak taştan evcikler yapıyor; tahta parçalariyle toprağın üstüne bir şeyler çiziyor. Sonra uzun zaman uğraştığı için tatsızlığını ve boşluğunu gören insan gibi onlan âdeta düşmanca hareketlerle bozarak evimizin etrafında ağır ağır dolaşıyor... Amma kaç defa, kaç yüz defa... Toprağın altında gerçekten hiçbir şey yokmuş gibi acayip bir kof ses çıkaran bu ufak ayaklar diyebilirim ki benim yüreğime vuruyordu. Bir çare olarak bir keçi satın aldım ve İsmail'i Mesule bacı ile beraber Kadifekale-sinde onu otlatmağa göndermeye başladım. Bazan dağın arka yamacındaki Sinekli köyüne kadar indiklerini söylüyorlardı. Ne yaparlardı, bilmiyorum. Fakat hiç olmazsa gözüm görmüyordu. İsmail, bana dargın mıydı? Ona ne şüphe... Fakat söylemeliyim ki bu dargınlık da açık, namuslu bir dargınlık değildi. Bana bir parça kafa tutsa yahut her hangi bir sokak çocuğu terbiyesizliği yapsa bayağı ferahlayacağım. Fakat her sabah, her akşam, efendisinin elini yalayan bir keçi yavrusu gibi ılık ve ıslak dudaklariyle sessiz sedasız elimi öpüyor, geceleri yanıma gelerek lâmbanın yanındaki pöstekiye yüzükoyun uzanıyor, eline geçirdiği her hangi bir gazete, yahut kitap vap-rağını, yahut bugün bile içeri odada bir Kur'an mahfazası gibi hâlâ asılı duran çantasından aldığı

eski ders kitaplarından birini okuyor, okuyor.Sükûtlar uzun sürdüğü zaman bana söylemek için zoraki bir şeyler aradığını his-92

sediyorum. Keşke onu da yapmasa. Çünkü kaf alarmın ardında işkili bir şey olmayan insanlar birbirlerinin gözünün içine bakarak konuşurlar, ismail'le ben işte bunu yapamıyoruz. Onun gözleri benimkilerin içinden ziyade etraflarında, kanatlı bir gece böceği gibi kirpiklerimde, kaşlanmda, sakalımda dolaşıyorlar; karşılıklı bakıştığımız halde birbirimizi görmüyoruz, ismail'in beni hor gördüğüne şüphe var mı?

iki serserinin melezi olan bu anlaşılmaz yumurcakta her halde için için bir şeyler kaynıyor. Bu sıkıya dayanamayarak günün birinde kaçması da mümkündü ve bu bana kanatlan büyümüş kuşun kaçması

kadar çaresiz görünüyordu. Akşam üstleri sokakta her gecikişinde: «Oldu. Anası gibi o da bir daha gelmeyecek.» diye âdeta acı bir sevinç duyuyordum. Fakat kapının çekildiğini ve onun ufak taşlıktan geçtiğini işitince de hıçkırarak ağlayacak gibi oluyordum. Bir gece sokakta yediğim bir sıkı

yağmurdan sonra birdenbire ateşlenerek yatmıştım. Yan uyanıktım; daha doğrusu uyanık mı, uykuda mı olduğumu bilmiyordum. Onun ağır çocuk uykusunda olması lâzım gelen saatlerde birkaç defa, terlikleri elinde, odaya girdiğini ve yavaşça yanıma yaklaşarak uzun uzun bana baktığını hissettim.

Sevgiden olmasına imkân veremiyor-dum. Fakat acıyordu bana her halde. Demek ki beni bırakıp gitmeyecekti. Ancak, onun bana yapamadığını ben, ona yapmava mecburdum. Piliyi pırtıyı toplayıp bir ayak evvel istanbul yolunu tutmalıydım.

II

Böyle olmakla beraber istanbul'da yerleşmeğe gene de yü/devüz karar vermiş değildim. Hangi tüccar, piyasa ahvalini bir kere yoklamadan ticarethanesini bir yerden bir vere kaldınr? Dediğim gibi asıl derdim yumurcağı başımdan defetmek. Ondan sonrası kolay. Bakalım artık 93

vukuat ne gösterir? Farzet ki birkaç ay sılaya gidiyorum. Benden besbeter birçok memur ailelerinin ikide birde borç ederek, daha olmazsa tencerelerini, yataklannı satarak istanbul'a yazlığa gittikleri görülmüyor mu? Evet ortalığı şöyle bir kolaçan ederim. Hesabıma uygun gelirse ne âlâ... Olmazsa izmir yirmi dört saatlik yer... Mesule bacıyı aldığım gibi doğru Tamaşalık...

Tamaşalık'tan ayrılış hazin olmuştu. Konu komşu bir büyük memur uğurlar gibi nalınları ve yırtık terlikleriy-le yollara dökülmüşlerdi. Bu acayip Arap kalabalığından kuşkulanan polis, onlan Tilkilik caddesinden geri çevirmemiş olsaydı vapura kadar peşimizi bırakmayacaklardı. Bu ayrılığın, her iki taraf için de bir teselli noktası, zayıf da olsa, bu dönüş ümidiydi. Nasıl ki bir sabah

vakti istanbul'un sislere batmış kubbelerine bakarken, sonra otomobil gürültüleri arasında caddelerden geçerken duyduğum korkuyu da gene bu ümit az çok gidermişti. Korku ve bir de dargınlığa, kine benzer bir acayip soğukluk, Vaktiyle bizim konaktan kovulmuş, sekiz on yaslarında bir evlâtlık vardı. Etyemez taraflarında bir küçük esnaf ailesine kapılanmıştı. Dehşetli küskündü bize. Fakat arsız gönlüne de bir türlü söz geçiremezdi, ikide birde yeni evinden kaçıp gelerek konağın etrafında dolaşırdı. Fener direklerinin arkasına saklanarak pençeleri seyrederdi. Fakat çağırıldığı zaman da fena halde öfkelenerek kaçardı. Ben şimdilik istanbul'a karşı böyle bir vaziyetteyim: Dargınlık, öfke, utanma, korku ve daha ne bileyim neler — Salkımsöğüt'teki ucuz otelimizde Mesule bacıva bir ava kalmadan gene Tamaşalık'a döneceğimizi durmadan tekrar ediyordum, istanbul'u bacı da yadırgamıştı. Zaten onun burada tanıyabildiği Galata Köprüsü'yle yangın kulesinden ibaret gibiydi.. Tek arzusu Boğaz'daki yalıyı bir kere görmekti, izmir'e dönmeden evvel ona bu yalıyı uzaktan olsun göstermek için başımın etini yiyordu. Bere-94

ket, Mesule bacıda zaman gibi semt fikri de bulunmadığından istediğini yapmak güç olmadı. Büyük anamın mezarını aramak için Üsküdara geçtiğimiz bir gün ona, vapurdan Şemsipaşa kıyılarında rastgele bir beyaz yalı göstererek: «işte aradığın» dedim. Zavallı kadın, bahçenin ağaçlarından paşanın, küçük beyin pencerelerine kadar her şeyi gülüp ağlayarak tanıdı ve bu faslı da böylece kapamış olduk.

* **

İlk tasavvurum hayatımız için verilecek büyük karan sonraya bırakarak bir eyyam, Amerikalı

seyyahlar gibi, istanbul'u dolaşmak ve para yemekti. Kesenin ağzını açmıştım. Tramvay ve vapur masraflarından kaçmıyordum. Sabahlan sokağa çıkıyor, otura kalka dünyayı dolaşıyorduk: Gülhane Parkı, Eyüpsultan, Kapahcarşı ve daha nereleri... Dediğim gibi şimdilik gönül eğlendirmekten başka maksat yoktu. Fakat yabancı bir lokantada karnını doyurmaya giden lokantacı nasıl o dükkânın ve semtin iş kabiliyeti üzerine düşünmekten kendini alamazsa ben "de dolaştığımız yerlerde, esnaf göziyle, bazı tahminlerde bulunuyordum

ve bu gezintiler, aynı zamanda bizim piyasa bakımından, ufak tefek tetkik seyahatleri oluyordu.

Aklımda yanlış kalmadıysa istanbul'a gelişimizin beşinci günüydü, ismail önde, Mesule bacı ile ben arkada ağır ağır Sultanahmet yokuşunu çıktık Ayasofya'yı, Sultanahmet camiini gördükten sonra Divanvolu'na doğrulacak ve Fatih'e, Topkapı'ya doğru gidebildiğimiz kadar gidecektik. Bu semtte bacı

ile ismail'in en hoşlarına giden şey meycVmın alt başındaki kıyafet müzesi oldu. Hele bacı, kazan taşıyan kavuklu, kaftanlı yeniçeriler karşısında o kadar heyecana geldi ki ismail için elinde taşı

dığı ufak bir su şişesini düşürüp kırdı: O: «Aman ayo. Bi canlan eksik bunların... Tulanm upardı» diye bağırırken ismail gülmekten katılıyordu.

Ben, yeniçeriler vesaire hakkında biraz bir şeyler söylemek istedim; fakat oğlanın bunları benden daha iyi bildiğini görerek kısa kesmeye mecbur oldum. Yumurca* ğın hiçbir zaman bana bugünkü

kadar batmadığını hissediyordum. Arkasında bal rengi bir süre gömlek, belinde bir kayış, kemer, ellerini büyük adam gibi kırmızı benekli, kısa paçalı kadife pantolonunun ceplerine sokmuş, bağcıklı

parlak potinleriyle önümüzde bir yürüyüşü, iki de bir durarak kubbelere, kemerlere hiç küçülmeden bir bakışı vardı ki, bir padişah çocuğudur da babasının hayratlarını seyrediyor sanırdınız. Al keratayı

ayaklarının altına, hani o kanatlannı tuttuğun zaman parmaklarda kirli bir tozdan başka bir şey bırakmayan kelebekler gibi ez. Hem sade onu değil, dilenci artığiyle büyümüş bir veletten başıma bir şehzade çıkaran beyinsiz Arabi da. Bacıyı mezarlıkta Şeyh Abdu'nun elinden kurtardığım günü o saatte âdeta hasretle hatırlıyordum.

Bir aralık şamdan kadar boyuna, potinlerinin demirli burnu üzerine yükselerek bir yazı levhasını

okumaya uğraşan yumurcağa: «Hey buraya bak beberuhi!.. Gidiyoruz» diye seslendim. Ben, kimseye ağır söz kullandığımı bilmem.

Bu «beberuhi» kelimesi bence pek büyük bir hakaretti; içimde hamur gibi kabaran büyük hıncın ifadesiydi. Bana gerçek bir şehzade gibi görünen oğlanın karşılık vereceğini, yahut sadece kubbelere, kemerlere bakmak için yaptığı gibi boynunu biraz yana çevirerek azemetle bana bakacağım umuyordum, îşte o zaman kızılca kıyamet kopacak ve bu güzel günün bütün şenliğine su iktiza edecekti. Fakat o, duvardaki levhanın arkasında meraklı bir âlem seyrediyor gibi dalgın ve heyecanlı, beni

MÎSKÎNLER TEKKESİ

hattâ işitmedi; elimden tutup çekerek: «Bak baba, ne güzel! Ah, bana hepsini anlatabilsen!» dedi.

Meşhur: «Dil bedest âver ki hacc-ı ekberest»

kıtasını hemen hemen doğru okuyor, mânasını bir parça sezinliyebildiğini gördükçe âdeta seviniyordu. O yaşta bir çocuk için kendisine alman bir hediye, yahut oyuncağa sevinmeyi anlarım.

Fakat bir şiiri anlar gibi olduğuna sevinmek! Ülen bacaksız, benim senden çekeceğim var. Fakat bereket ki bir mektep bulup, canımı da vermek lâzım gelse vererek, seni başımdan defedeceğim gün artık çok yaklaştı ve dünyada hiçbir şey bana bu kararımı değiştirmeyecek.

Divanyolu'nu kim bilir ne kadar zamanda ağır ağır yürüyerek, öğle ezanı okunurken Beyazıt meydanına varıyorduk. Orada da çınarların altında, uzunca bir mola verdik. Paytak paytak etrafımızda dolaşan güvercinlere yem serptik; meşhur tablalı kuşkusçunun pilâviyle ve soğuk şerbetlerle kendimize bir güzel ziyafet çektik. Sonra, gene oğlan, ellerini ceplerinden çıkarmadığı

kadife pantolonu, havava kalkmış küçük burnu ile önde; ben, redingotum ve kiraz bastonumla, ortada, bacı, smk, gibi boyu, parlak zeytuni çarşafiyle, en arkada; Direklerarası-na doğru tekrar yola koyuluyorduk.

tsmail, bir aralık geri dönerek bana Zeynep Hanım konağını soruyor. «Darülfünun; bizim en büyük mektebimiz» diye cevap veriyorum; kollarında çantalar ve kitaplarla kapısından girip çıkan kocaman adamların, zannettiği gibi hoca olmayıp talebe olduklarını anlatıyorum. Koca koca kubbeleri, minareleri hiç hayret etmeden seyreden yumurcak, bu defa bir ıslık çalıyor; gözbebekleri korkudan büyümüş gibi «kim bilir ne çok şevler öğreniyorlar baba» diyor.

Hâtıraların rikkatine kapılarak bir zamanlar benim de onların arasında bulunduğumu söyli-yecek gibi oluyor, fakat hemen kendimi toparlıyorum.

Bunu söylemek «öğrenirler, öğrenirler amma bu, onlardan bazılarının sonradan benim gibi olmalarına mâni olmaz» demek gibi bir şey olacaktır. Mesule bacının istanbul'da Galata Köprüsü ve yangın kulesinden sonra tanıması mümkün olan tek yer Direklerarası'dır. Bazı ramazan akaşamlan yalının hanımlariyle beraber, kapalı kupa arabaları, içinde buradan geçtiğini galiba bana söylemişti. Fakat, ne yazık ki onun direklerini yıkılmış buluyor ve Vezneciler'den Süleymaniye taraflarına sapıyoruz.

Caddeden çıktıktan az sonra sokaklar daralıp fıkara-laşıyor; şurada, burada diken ve taşlık dolu yangın yerleri; taşları arasında yosunlar bitmiş yıkık medrese ve çeşme duvarları; birbirine yaslanmış

çarpık tahta evler. Bir uçsuz, bucaksız sarayın dehlizlerinden çıkmış gibi, Mesule bacı ile rahat bir nefes alıyoruz. Öyle geliyor ki bir parça daha gidersek Tamaşalık'ın seslerini işitmeye başlayacağız.

Mesule bacıya mezattan aldığımız yabanlık eşya arasında bir çift de topuklu iskarpin vardı. Fakat bu topuklar onun terliğe alışmış uzun ceylân bacaklarını ikide bir burkuyor ve biçareyi ince ince haykırtıyordu. Nihayet dayanamadı; çarşafının eteklerini kıvırarak bir çeşme yalağının kenanna ilişti.

Çeşme, çoktan kurumuştu. Fakat yanında yetişmiş bir asma, hâlâ yemyeşil yaşamakta devam ediyor; iki küflü telden ibaret çardağı üzerinde sokağı geçtikten sonra karşı evin üst pencerelerine tırmanıyordu. Ben de bastonuma dayanarak ve sırtımı duvara yaslayarak bacının yanında dinlenmeye başlamıştım. Omuzunda sopaya takılmış iki gaz tenekesi su ile yanımızdan geçen iri boylu bir bekçi:

— Siz, galiba ev arıyorsunuz, dedi, karşı evin aşağı katında iki oda var. Kalabalığınız yoksa rahat edersiniz. Taşlık, mutfak, bahçe, kuyu, hepsi tamam...

Mesule bacı ile birbirimize baktık. Ben tereddütle:

— Eh, görelim bir kere, dedim ve münasebetsiz bir şey yumurtlamasından korktuğum bacıya kaşlarımı kaldırdım.

Ev diyorum; fakat bekçinin gösterdiği ev, dökülmüş kırmızı boyalan, yayvan şahnişiyle bir viran konak yavrusu idi. Böyle bir yer bulup yerleşmeyi o dakikaya kadar aklımdan geçirmiş değilim. Nihayet, kapıdan girerken de böyle bir fikrim yoktu. Maksadım sadece bizim eski konağı hatırlatan bir yeri dünya göziyle bir kere daha görmekti ve bu arzu, yüreğimi çarptırıyordu.

Ev sahibi elli yaşlannda gün görmüş bir dul kadındı. Hemen hemen bir eski hanımefendi, istanbul'da haftada iki defa hizmetini görmeye gelen bir azatlı kalfadan başka kimsesi yoktu. Selâmlık adını verdiği aşağı katı, aza çoğa bakmayarak, kendine canyoldaşlık edecek iyi bir insanlara kiralamaya karar vermişti. Benim rdeingo-tumla sakallı ve gözlüklü eski istanbul efendisi çehrem; Mesule bacının zeytun' atlas çarşafı ve karşısında adamakıllı bir insan gördüğü zaman — pislikte açan çiçek gibi —beyaz dişlerinde bütün inceliğiyle canlanan saraylı nezaketi; hele düzmece şehzadenin kadife pantoloniyle sivri güzel çehresi derhal kadının kalbini kazandı.

Bekçiye bize aklının yattığını anlatan işaretler yapıyor; temiz basma entarisi, beyaz başörtüsü ile önümüze düşerek taşlığı, kileri, ortaklaşa kullanacağımız mutfağı gösterivor; hattâ istersek küçük için yukarı katta bir oda açabileceğini söylüyordu.

ismail'in, öğretilmiş gibi «Ben dadımla yatarım efendim» demesi kadının büsbütün gözlerini açtı. Biz, bu saf kadıncağıza karşı düpedüz bir sahtekârlık oyunu oynuyorduk. Sokak yüzündeki odayı, taşlığı, mutfağı gezerken gerçekten de üç beş dakikayı geçmivecek zararsız bir oyun. Fakat biraz karanlık olan arka odanın sıkışmış

nk pancurlan bekçinin sert bir yumruğiyle açılınca oyun birdenbire rengini değiştirdi. Ufak bir bahçenin üstünden Haliç'e ve Okmeydanı'na doğru karşı sırtlara inanılmaz bir bakış... Uslu uslu konuştuğu bir kadına birdenbire âşık olduğunu hisseden bir adam gibi, bütün hesaplarımı altüst eden bir yürek çarpıntısiyle derhal kararımı veriyordum. Niçin bu evde bir iki ay oturmamalı? Ömürde bir defa olacak saltanat... Bizi dışarıdan gelmiş tekaüt memur gibi bir

şey sanıyor bu kadıncağız... Daha fazlasını ne kendisi merak edecek, ne kimse ona söyleyecek... Han odalarından daha ucuz bir ev.

Halbuki ben, çok daha fazlasını verecek bir adam değil miyim? Bekçinin bir aralık yanıma yaklaşarak bana gizlice: «Belki birkaç kuruş daha indirtiriz» demesine kulak. asmıyor, kadının ilk istediği parayı

bir tahtada sayıyorum. Hem hepsi ba kudar da değil. Mademki bize ufak tefek eşya da veriyorlar.

Niçin bu geceyi burada geçirmemeli? Bekçiye bir araba buldurup getirtiyorum. Ben, Mesule bacı ve îsmail bir körüklü payton içinde otele iniyor ve dönüyoruz... Dedim ya ben, bugün çılgın bir mirasyediyim... Ömrümde bir defa bu... Arabada mutlaka karşınıza oturmak için inat eden Mesule bacının otuz iki dişi bir şenlik gecesi gibi pml pırıl yanıyor... Ben, tatlı bir başdönmesi içindeyim.

Aramızdan yalnız düzmece şehzade, şimdiye kadar arabaların arka dingilinden başka yerini bilmediği halde yanımda bir sahici şehzade gibi kuruluyor; kaldırımlardan yürüyenlere bütün ömrünce arabadan bakmış gibi rahat ve hayretsiz bir bakışla etrafı seyrediyor.

III

Mademki ayrılık vacip olmuştu, ismail'le son günlerimizden bu evde bir hoş şada kalmalıydı. Küçük misafirimden artık hiçbir ikram esirgemiyordum. Evvelden hazırladığım bir tertibe göre ona sur dışlarına kadar bu-100

tün istanbul'u ağır ağır gezdirdim. En hoşlandığı yerin camiler olduğunu hayretle görüyordum.

Sokakların güneşinden sonra; ellerimizde kunduralarımızla siyah kapı perdelerini aralayarak bu loş

ve serin sükűnet âlemlerine girdiğimiz zaman çocuk, âdeta kendinden geçiyordu. Ben, çok kere, rahlesinin önünde alçak sesle hatim süren bir hafızı dinleyerek otururken o, sessiz, sedasız, dolaşıyor; hiçbir büyüklük karşısında ürküp eziliyor görünmeyen minimini boyuyle kubbeleri, kemerleri, avizeleri, seyrediyor, mahfillere girip çıkıyordu. Camilerle beraber de mahalle içlerindeki mezarlıklar. Yanımda uslu uslu yürürken iki sokak aşın yoldan servi kokularını alıyor, tavşan gibi burun kanadlannı oynatarak:

— Mezarlık var şurada baba; gidelim mi?., diyordu.

Büyük, küçük her mezarlıkta mutlaka durmamız ve taşların kitabelerini birbirimize yardım ederek okumamız lâzımdı. Bunlar arasında beğendikleri olursa, kalemiyle dilini ve dudaklannı boyayarak, daima cebinde taşıdığı bir küçük deftere özene bezene yazıyordu, ismail'in bir merakı da yaymacılardan ucuz kitap satın almaktı. Son zamanlarda verdiğim ufak tefek harçlıkların hemen tamamiyle bu kitaplara gittiğini görüyordum. Evimizde ben, Haliç'e bakan o arka odayı almıştım.

Geceleri denizi ve karşı kıyılan karanlıkta seyretmek daha hoşuma gittiği halde, onun hatırı için lâmbaya izin verivordum. Ben, minderimde kâh geceyi seyreder, kâh uyuklarken ismail, tıpkı

Tamaşahk'taki gibi, yere uzanmış, arasıra eliyle yüzündeki pervaneleri kovarak bunları okuyor, okuyordu. Fakat ne de olsa çocuktu; bir zaman bu vaziyette kitabını okuduktan sonra başı ellerinin üstüne düşüyor ve olduğu yerde uyuyup kalıyordu.

Bu ufak çocuğa bu merak nereden gelmişti? Birkaç sene gidip geldiği Namazgah mektebinden mi?

Olamaz. Bu muammanın anahtanm babasında aramak lâzım. Her

halde Defterdarın oğlu rastgele bir serseri değildi. Çocuktaki bu yüz, bu burun, bu ceylân gibi gözler de onu göstermiyor mu?

Mesule bacı, ismail'i almağa gelinceye kadar üzerine bir örtü atıyor ve uyuyan yüzünü çekinmeden seyrediyorum. Aramız açıktır; bu muhakkak! Ikmizin de birbirimizi affetmemize imkân yoktur. Bir dolandırıcı, memleket satan rütbeli adamlardan biri olsam İsmail beni affedecektir. Fakat ben olarak asla!..

ismail'le geçirdiğim son geceler beni alışık olmadığım gamlı düşüncelere sürüklüyor, âdeta mizacını

değiştiriyordu. Nihayet, eylül sonlanna doğru bir gece sakat avucumu yavaşça onun kitabına kapayarak zihnimde hazırladığım masalı okumaya başladım:

— ismail, sen artık büyüdün! Her şeyi anlayacak yaşa geldin. Söyleyeceklerimi iyi dinle... Sen, bana baba maba dersin amma

bilirsin ki ben senin ne babanım, ne hiçbir şeyinim... Senin baban belli başlı

bir adamdı. Biçare vakitsiz ölmüştür... Kim olduğunu sana söyleyemem... Fakat ileride belki bir gün her şeyi çok iyi anlayacak yaşa geldiğin zaman... Peki, sen neci oluyorsun diyeceksin! Ben, işte öylesine bir adamcağız... Ben, şu olmuşum, bu olmuşum bundan sana ne bir şeref gelir; ne bir leke...

Sen, bana babanın ve ananın bir emanetisin anladın mı? Hem seninle beraber bana büyücek bir para da emanet ettiler. Bugüne kadar onu yedin, yani demek istiyorum ki senin kursağına benim bir lokma ekmeğim gitmemiştir... Giydiğin elbiseler, okuduğun kitaplar hep onundur. Daha da epeyce kalıyor bu paradan elimde... Tahsilinin sonuna kadar da idare edeceğine şüphe yok... Birkaç güne kadar seni bir yatılı mektebe vazdınyo-rum. Biz, buradan gideceğiz... Yani demek istiyorum ki bizi pek bütün değilse de uzun zaman göremeyeceksin. Umarım ki çalışır, adam olursun... işte böyle ismail...

Çocuk, masalımı olduğu gibi kabul etti mi? Belki evet, belki hayır... Fakat muhakkak olan şu ki bu masal, ikimizi de bir ağır sıkıntıdan kurtarmıştır. Onun artık benden utanmasına sebep kalmıyor.

Bana gelince, ben gerçekten nesiyim bu yumurcağın? Hareketlerimin hesabım kime borçluyum?

Durup dururken bir fuzulî babalık çıkararak kendimi sıkıntıya sokmak niçin?

Ne iş gördüğümü öğrenerek ağladığı ve utandığı geceden beri, diyebilirin ki, ilk defa çekinmeden göz göze geliyoruz. Birbirimizi görmiyeliberi ismail, ne kadar değişmiş... Alın daha geniş; yüzünün derisi daha gergin ve parlak; burun, ağız, yanak ve çene kemikleri daha seçkin... Gözler hâlâ o kan serpintisi gibi ince kırmızı beneklerle âdeta bir genç adam gözleri... ismail, vücudunda bir ayıp hastalık şüphesinden kurtulmuş gibi sevinçlidir. Fakat aynı zamanda bizden ayrılacağına da a&lı-yor.

Eh, bu kadarı olacak tabiî. Bu kadar yılın alışkanlıkları var; kucağımda kendini bilmeden yattığı ve her gözünü açtıkça benim

çehremi gördüğü hastalık geceleri var.

Onu yatmağa gönderdikten sonra lâmbayı söndürüyorum; artık sevilmediği yüzüne söylenen bir ihtiyar âşık gibi kırılmış ve unutmaya karar vermiş, gözyaşlarını geri çevirmeye uğraşıyorum.

Fakat Mesule bacı benim gibi yapamadı. O, gönülsüz ve kibirsiz sade bir mahlûktu, ismail'in bizden ayrılacağını haber alınca vahşi çığlıklarla saçını, başını, yoldu:

«Ban da gıdarım... Ban da gıdanm; onu mattabında bulaşı yakarım... Bana da bir sokum ekma varıla...» diye kendini yerlere çarptı.

Bacının ciddî tehditlerine kulak asmayarak bir rezalet çıkarması ihtimaline karşı ismail'le ağız birliği ederek mektebin yerini sakladık. Doğrusu arasıra orada beni de görecek değillerdi. Son haftalarda bir tesadüf bu işi hayli kolaylaştırmıştı. Efendiden bir arkadaşım, ismail'i elin

den tutarak mektebe götürecek, dışanlıklı bir kimsesiz çocuk olarak bekâr yatılı yazdıracaktı. Bu arkadaş ayda bir mektebe uğrayarak onu yoklıyacağmı va'dediyordu., Bana gelince, dediğim gibi, ben kendimi bir yerlerde kaybedecektim. Fakat kendim nerede bulunursam bulunayım üç aylık taksitler, gün aşmadan, mektebe gidecekti.

IV

Efendiden bir arkadaş, dedim. Benim için efendiden arkadaş sakallı Talât'tan başka kim olabilir?

Şimdi yeni devirde yalnız sakallı değil, bıyıklan da defetmiş olan zavallı sakallı Talât... Onu istanbul'da aramayı aklımdan geçirmiş değildim. Fakat bir tesadüf, hiç aklıma gelmeyecek bir yerde bizi birdenbire birbirimizin kucağına attı. Bir gün bir dairenin sofasında dolaşırken., fakat hikâyeyi biraz yukarıdan almak daha doğru olacak.

Evvelce de anlattığım gibi ben, istanbul'a öyle ne yapacağımı pek bilerek gelmemiştim, ismail'i başımdan atacaktım. Şimdilik muhakkak olan bu. Sonra birkaç ay gezecektim; para yiyecektim.

Senelerce Anadolu'da çalışmış ve bir parça para yapmış izinli bir memur gibi... Öte tarafı sonradan düşünülecek şeydi. Elimde epeyce bir para vardı. Fakat bu, Mesule bacı ile beni sittin sene yaşa-tamazdı. Hele, ismail'in tahsil masrafı da omuzuma bindikten sonra...

Demek ki bir zaman sonra tekrar çalışmaya başlamak lâzım gelecekti. Fakaaaat... istanbul havası

bana umduğum kadar yaramamıştı. Sokaklarda gezerken, Süleymaniye'deki evimin pancurlu penceresinden Haliç'i ve Okmeydanı'nı seyrederken kanımdaki eski mikrobun yeniden üremeğe başladığını, sebebi birdenbire görünmeyen

104

hüzünler ve korkularla karışık bir titremenin ağır ağır vüdumu sardığım duyuyordum.

istanbul sokakları benim gibi gerçekten birinci sınıf bir meslek adamına ilhamlar verecek kadar zengindi. Fakat bunlar, şimdilik bence birer kuru düşünceden ibaret kalıyor ve tekrar işe başlamak fikrine karşı vücudumda derin bir tiksinti uyanıyordu. Hâsılı, günden güne artan bir hastalığın tehdidi altında idim. Ne demiş de Tamaşalık'taki odumu, ocağımı dağıtmıştım; beni ancak orası paklardı.

Bir battal yelken gemisi gibi daima çıkacak rü?™uc1ân bekliyen zayıf iredemle ne yapacağımı, kendimi buradan nasıl kurtaracağımı kestiremediğim günlerden birinde bu nüksün bana bir kere daha bir delilik yaptırdığını saklamayacağım. Tıpkı tzmri'deki tncir hanında olduğu gibi.

istanbul'daki sefahatlerimden biri de arasıra çarşı hamamlarına gitmekti. Buralarda insan, renkli peştema-liyle bir nevi Arafat hacısı gibidir; elbiseleriyle beraber hüviyetini de vücudundan atar.

Denilebilir ki tam müsavat ancak hamamdır.

Bir gün bu hamamlardan birinde yıkandığım sırada göbek taşında yatan bir adamcağıza hafif bir b^vnnhk geldi. Yüzüne tasla soğuk su serperek, ötesini, berisini uğuşturarak bir parça yardımda bulundum, insanlar arasıra yokluk âlemine kayar gibi olduktan sonra kendilerini tekrar dünyada bı^lunca karşılarında gördükleri ilk çehreye acayip bir yakınlık duvarlar. Onda da övle oldu. Elimde su tasımla ve kendisininkine benziven pestema-hmla gülümsediğimi görünce beni kendi cinsinden bir adam sanarak tatlı tatlı konuştu. Onun benimkinden dn-ha fıkara görünen cılız, çınlak vücudu da ban:? cesaret vermişti. Hâsılı, çabucak ahbab olduk. Ismarladığım gazozu yudum yudum içtikten sonra Galata'da bir handa avukatlık

ettiğini söyledi, buna karşılık benim kim oldu
mu sordu. Ben mi? Bir parça askerlik, bir parça memurluk yapmış işte öyle bir adam! Gerçi beş on param var... Şöyle böyle geçinip gidiyorum. Halime göre şöyle hafif bir iş bulsam elbette daha iyi olacak ya... Fakat bu sakat parmaklarla ne yapabilirin? Benim bir parça soğuk su ile yaptığım yardıma o da öyle birkaç serinletici lâkırdı ile mukabele etti. Dünyada çaresiz dert yoktu. Halime göre bir memuriyet veya iş tedariki için şu veya bu yoldan gidilebilirdi. Her halde bir gün Galata'daki yazıhanede bir kahvesini içmeye gitmeliydim. Teşerrüf ederdi. Başbaşa vererek bir şey düşünürdük.

Başka bir zamanda bu çeşit bir lâkırdıya kulak asmayacağım muhakkaktı. Fakat zihnimin o altüst zamanında bu davet, bana denize bir olta atmak gibi göründü. Kim bilir kısmet bu.

Fakat Galata'daki yazıhanede, sokak kıyafetimizle, karşılaştığımız zaman ahbaplığımızın şekli birdenbire değişiyordu. O, artık karası kaybolmuş gözler, keçi kuyruğu gibi sivri bir ıslak sakallı, göbek taşında çene atan çıp-lam adam değildi. Buna rağmen beni büsbütün de boş döndürmek istemedi. Bir iskemleye oturtarak hamamdaki gazozuma karşılık bir çay ısmarladı. Hamam dışındaki kılığıma göre numaramı daha iyi takdir ettiğinden artık gereken tavsiyeyi yaptı. En doğrusu, harp malûlü olarak, münasip bir yerde bir ufak tütüncü dükkânı açmağa çalışmalıydım. Bunun için bana yol gösterdi; bir istida müsveddesi ile iki tanıdığına iki tavsiye kartı karaladı ve böylece ahbaplığımız sona ermiş oldu.

Bir köşebaşında bir tütüncü dükkânı! Bir gün haber alırsa ismail'in pek utanmayacağı bir ticaret, îşte bu sevda ile daireyi dolaşmaya ve işimi takip etmeye başladım. Fakat ilkönce bana gayet kolay göründüğü halde muamele uzuyor, gittikçe dal budak salarak bir devlet işi gibi bir şey oluyor. Beni saatlerce kapı diplerinde bekletiyorlar, daireden daireye, kalemden kaleme gönderiyor-
lar. Kendileri kâğıdını kaybetmek veya yanlış yazmak gibi kusurlar yaptıkça beni azarlıyorlar.

Günlerce pencere içlerinde, merdiven basamaklarında, üstü tahta ile kapalı yangın kovaları üzerinde oturuyorum. Fakat sıkılmıyorum, hattâ eğlendiğimi hissediyorum. Ümidimi çoktan

kestiğim halde, belki de bunun için muamelemin takibine devam ediyorum. Zaten sıkılmaya ne sebep var? tşini bitirdiği zaman nereye gideceğini bilmeyen adam, bitip tükenmez bekleyişler içinde zaman denen şeyin hesabını, kitabım çoktan unutmuş adam!

Bu dairelerde beni çeken daha başka bir şey de seziyordum.

Bütün işi olanlar, ortaya dökülmüş dertlerimiz ve sefaletimizle, hamam gibi orada da hepimiz çıplak, hepimiz müsaviyiz. Yalvaranlar var; odalardan bağırarak, yahut ağlayarak çıkanlar var; aldığı bir vaitten başlarını havaya kaldırıp çıkanlar var.

Talât'ı işte bu daierlerden birinde buldum. Yaslanmış, daha ziyade kurumuş, hafifçe kamburu çıkmış

ve uzun tıraşı ak pak. Fakat vücut gene eskisi gibi çevik, aceleci. Arasıra kolunda bir yığın evrak ile bir kapıdan çıkıyor, koşar gibi adımlarla bir başka kapıya giriyor. Kıyafet eskisinden de berbat.

Kunduralarının topuklan dönmüş; siyah ceketinin dirsekleri ışık vurmuş gibi parıl parıl... Fakat ahali, arasıra sofadan geçen kelle, kulaklı müdür beylerin pek farkında görünmediği halde ona koşarak saldıranlar, elleri ve kollariyle yalvaranlar, önünde iki büklüm olanlar var... Anlaşılıyor ki dairelerde birçokları için büyük müdür ha var ha yok olduğu halde Talât gibi bir küçük memur her şeydir; keyfine göre insanı kurtarmaya, yahut yakmaya muktedirdir.

Talât'ın basında artık fes yok. Fakat bu karşısına çıkanlardan kendini kurtarıp yeni bir kapıya gireceği zaman eliyle hâlâ onu başında anyor; bulamayınca seyrel-MÎSKÎNLER TEKKESİ 107

mis kanşık saçlarını düzeltiyor. Tanınmayacağıma yüzde yüz emin olarak durduğum yerden eski arkadaşımın bu telâşlı giriş çıkışlarım seyrediyor ve muhabbetle gülüm-süyordum.

Fakat bir defasında gene böyle gülümsiyerek kendisine baktığım bir sırada birdenbire durdu, gözlerini bana dikti. Yanında dert anlatmaya çalışan birine elinin tersiyle «git, git» işaretleri yapıyordu.

Ben, ağır ağır başımı yukarı kaldırarak tavanlan seyretmeğe başladım. Fakat yutmadı, aynı aceleci adımlarla yanıma gelip dikkatle yüzüme baktı:

— Yahu, ben sizi tanıyacağım galiba, dedi.

Gözler, birbiriyle karşılaştıktan sonra, inkâr kabil mi? Birbirimize sarılarak öpüştük ve onun heyecandan yere dökülmüş evrakını toplayarak odasına girdik.

Burada birçok masalar ve masaların başında dimdik oturan genç çocuklar vardı. Talâtın başefendi masası en başta ve camın önündeydi. Ellerimi okşayarak beni yanma oturttu ve bir nane şekeri verdi.

Kıyafetlerimiz aşağı yukarı bir olduğu için en ziyade kınk elim ve sakalımla meşgul oluyordu.

Birbirimizi kaybettiğimiz yılların tarihini, hastaha-neden çıktığım güne kadar kısaca anlattım ve öte tarafı için kolumla müphem bir işaret yaptım. Bereket ki onun da daha ince elemeye vakti yoktu.

Gerçek bir teessürle gözleri sulanmaya başlarken bir iş sahibi, yahut kâtip, elinde kâğıtlarla yanına geliyordu. Talât, yüzüne musallat olmuş bir sineği kovar gibi elleriyle hareketler yapıyor, fakat öteki, sık davranarak yakasını bırakmıyordu. öyle ki kavga, yahut muameleyi bitirdiği zaman heyecanı

geçmiş ve soracağını unutmuş bulunuyordu.

Talât'ın çocukları büyümüştü. Büyük kızı bir mahkeme kâtibivle evli, ortanca kızı bir ilkmektep hocasına nişanlı idi. Büyük oğlu Gümrükte memurdu; henüz yirmi 108

yaşma gelmeden bir dul kadınla evlenmişti, ötekiler, daha mektebe gidiyorlardı.

— Neyse ağırlığın büyük bir kısmım üstünden atmışsın, dedim. Acı acı güldü:

— Nesini attık, dedi, büyüğün kocasını işinden kovdular. Altı aydan beri kan koca başımdalar. Oğlan da aşağı yukarı öyle. Aylıklarım ayın on beşine kadar yerler; bohçalarını ve iki çocuklannı alarak benim başıma ek-şirler... Kovacağım, fakat çocuklara dayanamıyorum. Ah, bilsen torun ne tatlı şey...

Vallahi insan, kendi evlâtlarından fazla seviyor onlan... Ortanca kız evlenmek için benden para bekliyor. Ötekilerin boğazları, üst başlan vesa-ir masraflan... Kadın uzun zamandan beri hasta, yani daha doğrusu kötürüm gibi bir şey... Çaresiz, ev işlerinden tekaüt ettik. Fakat buna rağmen iki çocuk daha çıkardı... Anlıyorsun ya hali!

îki Darülfünundan mezun memur, yirmi küsur yıllık hizmetine karşı aldığı parayı söylediği zaman içime derin bir hüzün çöktü. Fakat: «Senin anlayacağın dilenciden «mek» parmak farklı bir «aylık»

diye ilâve edince de gülmemek için kendimi zor tuttum. Zavallı adam, benim sınıftan bir dilencinin ne kazandığını bilmiyordu.

Tatil zili çalmıştı. Daire boşalıyor, fakat onun işi bir türlü bitmiyordu. Hâlâ elinde tomar tomar evrak ile dışarı gidip geliyor, her çıkışta:

— Allah aşkına otur, diye yalvanyordu.

Bu çıkışların uzunca süren bir tanesinden istifade ederek odacıya acele işim olduğunu, yakında tekrar geleceğimi söyledim ve kaçtım.

Tekrar geleceğim yalandı. Talât, hayatta tek arkadaşımdı; fakat benim gibi bir adamla devlet memuru arasında arkadaşlık tasavvur edilebilir miydi? ikinci bir

karşılaşmada sırrımı söylemeğe mecbur olacaktım. Şu halde şimdiden izimi kaybetmek daha doğru olurdu.

Fakat aksi bir tesadüf sekiz on gün sonra beni gene yakalattı, bu defa sokaktaydık. O, yanımda yürüyor, tekrar kaçmamdan korkar gibi sımsıkı koluma yapışıyordu. Bir tramvay durağında, gene yalancı bir vaitle, kaçmak istediğim zaman razı olmadı, beni hemen hemen zorla Sultanahmet Parkı'nm ağaçlan altına sürükledi. Akşam

karanlığında yan yana bir kanapeye oturduk. Yırtık çantasını ve akşam pazarından aldığı ucuz zerzevatları önüne koyarak:

— Benim de hakkım yok mu? Felekten bir yarım sa-atçik çalmaya benim de hakkım vok mu? dedi.

Derin bir sükûn ihtiyaciyle gözlerini kapayarak başını arkaya bırakıyor, elinin eriştiği yerlerdeki otları

kopararak kokluyordu. Kendi yorgunluğu ve ıstıraplariyle o kadar dolu ki bana hiç bir şey sormayacağını hissediyor ve ferahlıyordum. Biraz sonra âdeta kendi kendine konuşmaya başladı:

— Tekkelerin aptalı vardır ya... îşte ben de dairelerin aptalıyım. Vur abalıya... Zaten bütün dairelerde böyledir. Bütün daire uyur; ayakta işe yarar bir tek adam vardır; belki de yaradılışı icabı nasılsa işlemeye başlamış bir zavallı adam... Bütün işi ona yüklerler. Geçen pün gördün halimi... Yıl on iki ay böyledir. Hep bana, hep bana.

— Sen üstelik Darülfünun mezunusun, dedim, daha iyi bir is bulabilirdin.

— Bulabilirdim. Fakat eşeklik ettim. Daha doğrusu vaktiyle ettiğim eşekliğin devamı... ilerlemek için istanbul'dan çıkmak lâzımdı. Fakat etrafımda, paşa döküntüsü gibi, bir alay çocukla nasıl yerinden kımıldarsın?

— Sen ki o kadar becerikli bir insansın ve dediğim gibi elinde iki tane kapı kadar Darülfünun şehadetname-110

si var... Daha iyi bir iş için hiçbir yere başvurmadın mı? Gene acı acı gülmeye başladı:

— Yahu, şu kılık kıyafetime bir baksana... Bir gün-şu kabuktan sıynlabildim mi? iş verecek adamlarda hüsnüniyet tümen tümendir. Adama bir kere bakarlar ve kılık kıyafetine göre paha biçerler: «Neyle geçinebilir bu adam!... Elli, yahut yüz elli, yahut iki yüz elli..» Bana gelince, sen üniformayı yalnız asker mi giyer sanırsın? Yirmi küsur yıldan beri mümeyyiz elbisesi sırtıma yapışmış, âdeta derim olmuştur... tş verecek adamlar halime bakarlar; «mümeyyiz» derler... Eh gittiğim yerde de mümeyyiz olarak çalışacak olduktan sonra kendi yerimin suyu mu çıktı?

— Peki senin nasıl canla başla çalıştığını gören âmirlerin aylığını artırmayı düşünmüyorlar mı?

— Ne sebep var? Onlar pek iyi bilirler ki gidecek yerim yoktur, on beş gün açıkta kalıp kafa tutmaya kudretim yoktur. O halde neye para versinler, yahut va'det-sinler? Ben halde bir adamı, daha sıkı

çalıştırmak için kovmakla tehdit kâfi değil mi? Daha sıkıya gelirlerse dediklerini yaparlar da... Âmir, tüccar değildir ki çalışkan bir adamı kovmakla ne kaybedeceğini düşünsün!.. Yapar mı yapar?

— Peki, seni sevmeleri lâzım değil mi? Talât, gene güldü:

— Onu inkâr edersem nankörlük olur. Severler; tıpkı sütlü ineği, yumurtalı tavuğu sevdikleri gibi..

Hepsinden vazgeçtim; hiç olmazsa insanın izzet-i nefsine hürmet etseler... Muhakkak farkında olmuşsundur... Geçen gün senin yanında yerin dibine geçtim.

— Farketmedim.

— Yok canım.

— Vallahi...

Talât, bir tereddüt geçirdi. Mademki farketmemiş-

tim. Saklıyabilirdi. Fakat bu kadar açıldıktan sonra bunu lâzumsuz gördü ve devam etti:

— Geçenlerde bir gün daireye geldiğim zaman masamı bir tarafa çektiklerini, bir işçinin yanımdaki duvara bir şeyler çakmakla meşgul olduğunu gördüm. «Bu ne — » dedim. «Zil» dedi. «Zilin ne işi var?» dedim. «Bilmem vallahi; müdür bey de öyle emretti» dedi. Bunu işitince fitili aldım; doğru müdürün yanma: «Talât Efendi, dedi, seni her defa odacı ile çağrılmak güç oluyor. Bir zil taktırdım, îki defa çalındı mı anlarsın ki sana ihtiyacım var. Gelirsin... Güzel fikir değil mi?» Müdür, marifetinden memnun oluyor, ellerini uğuşturuyordu. Teres, bunca yıllık müdürdür; en basit muameleye aklı

ermez; ikide-bir odacı ile çağırtarak akıl sorar. Üstelik gelenin gidenin yanında da haşlar... Hepsini sineye çekeriz... Odacıdan bir farkım onun zille benim odacı ile çağınlmamdan ibarettir. Onun da kalktığını görünce tepem attı: «Aman beyefendi! istirham ederim. Demek bir zil çalarsa odacı, iki çalarsa bendeniz.. Artık odacı menzilesine mi düştük?» diye bağırdım. Keşke yapmamalıymışım.

Aşağıdan alarak yalvarsavdım bekli acırdı. Fakat isyanım onu kızdırdı: «Benim böyle bir fikrim olamaz, hâşâ... Fakat emirlerime de itiraz edilmemeli... işinize gelirse... dedi ve yazı yazmaya başladı.

Bir şey söylemeden duruyordum. Zille çağınlmak elbette işime gelmezdi, gelmezdi amma ne diyeceksin? Bir müddet bekledikten sonra içimden: «Allah belânı versin deyyus» diye söylenerek dışarı çıktım. Görüyorsun ya sokak dilencisinden farkım kalmadı.

Sesi değişmişti. Ağlıyordu.

Karanlıkta beni bunaltıcı bir gamdır bastı. Bu saçlı, sakallı adamı ağlatan şey benim çöplükten çıkmış

parmak kadar piçi ağlatan şeyin aynı... Beni artık ağlatmıyorsa kanıksadığımdandır; böyle maskara mızmızlıkları

artık nefsime yediremediğim içindir. Gene de zaman zaman tahta eşyayı yiyen kurt gibi bir şeyin derinden derine bir yerlerimi kemirdiğini duyarım. Yarabbi, hikmetine nasıl akıl erdirmeli senin?

Yaratır, yaratır salıverirsin. Anladık; fakat bu kurdu neye içimize koyarsın?

Talât'tan sakladığım sırrı söylemek artık birçok cihetlerden vacip oluyordu. Ağır ağır:

— Gam yeme, dedim. Daha ağın var onun. Ben dilendim biliyor musun?

«Dileniyorum demeğe dilim varmamıştı. O, birdenbire sesini kesti. Kelimemde bir mürur-u zaman mazereti anyarak: «Ne zaman? Şüphesiz bozgun esnasında» dedi. Kurumamış gözleri bana şimdi bambaşka bakıyordu. Başımı eğmeye, yüzümü saklamaya tenezzül etmeyerek ben de ona baktım.

Anladı:

— Vah kardeşim, dedi.

Fakat, artık ellerini üstüme sürmüyor; kucaklamağa hazırlandığı adamın tehlikeli bir hasahğı

olduğunu anlamış biri gibi dehşetler içinde kalıyordu.

— Arkadaşlık artık bitmiştir, dedim, görüyorsun ya ben cüzzamlıyım.

O, dalgın dalgın, şaşkın:

— Ne münasebet! Ne münasebet! diye kekeliyordu. Yerimizden kalkarak kapıya doğru yürüdük.

Benim halim ona ilâç gibi tesir etmişti. Zilin sesi şimdi ona bir musiki gibi geliyor olmalıydı. Karanlıkta ayrılacağımız zaman ellerindeki kalabalığı bahane ederek elimi sıkmadı. Niyetindeki kötülüğü

sesindeki ateşle saklamaya çalışarak:

— Muhakkak görüşelim, dedi.

— Olur, haydi uğurlar olsun, diye cevap verdim.

Evet, bu dakikada Talât'ın niyeti kötü idi. Fakat bilmem neden sınıf gayretinin bizi pek uzun zaman ayıra-mıyacağını hissediyordum. Nitekim de öyle oldu. Bir za

man sonra gene birbirimizi aramağa başladık. Yalnız, bir arada görülmeyi pek istemiyen âşıklar gibi tenha yerler arıyorduk. Ben, ismail'in mektebe yazdırılmasında olduğu gibi az çok yaldıza muhtaç

işlerde onun devlet memuru nüfuzundan istifa ediyordum. O da evinde yediği suyuna tirit akşam yemeklerinin eksiğini bazan bizde Mesule kalfanın lezzetli dolmalariyle tamamlıyor, pek sıkıştığı

zamanlar utana sıkıla bizden borç para bile alıyordu.

* **

istanbul'da geçirdiğimi söylediğim ikinci buhran o akşam Sultanahmet Parkı'nda sona ermişti.

Vaktiyle İncir hanında nafile bir ümitten canımı kurtardığım gece kendimi nasıl hafif buldum, sokağın açık havasını nasıl kokladımsa bu gece de öyle yapıyordum. Dilenirken hiç olmazsa beni zille çağırarak hakaret eden yoktu.

Bütün cesaretimi bulmuştum. Işıkların yeni yanmaya başladığı, yorgun insanlann somun gibi şişen yüreklerle şuraya, buraya dağıldığı bulanık saatlerde sokaklar bana uçsuz bucaksız malikânelerim gibi görünüyordu. Di-vanyolu'nu çıkarken adımlarımı ağırlaştırıyor, halkın niçin kendini tuttuğunu bilen bir tivatro oyuncusu gibi çekilip kaçınmaktan başka bir inceliği olmayan, eski tecrübe edilmiş

oyunuma yeniden başlıyordum.

istanbul'da çalışmaya karar verişim işte böyle oldu.

O sene kış erken başlamıştı. Durmadan, rüzgâr esiyor, sokakları barınılmaz hale getiren yağmurlar yağıyordu. Arkasından büyük

karlar akın etti.

Böyle havalarda ben halde fıkaralar için en emin yer dairelerdir. Bunların kaloriferle ısınanları vardır; F: 8

kömür sobası, yahut sadece insan nefesiyle ısınanları vardır. Fakat kunduraları ıslanmamış olan için hepsi aynı derece iyidir.

Buralarda kimse insana ne aradığını sormaz. Herkes, kendi derdine düşmüştür. İş kovalıyanlardan ve hattâ dairenin küçük memurlarından çoğu aşağı yukarı ben kıyafette oldukları için dikkati çekmek tehlikesi yoktur. Ellerinde puldan, mühürden yüzleri görünmez hale gelmiş kâğıtlarla kalem odalarına dalıp çıkanlar, kapılarda bekleşenler, kendi kendilerine konuşarak dolaşanlar, duvar diplerine, merdiven basamaklarına çömelip birbirleriyle derileşenler...

Bunlar arasında fazla sırnaşıp beteldiği için kovulanlar olur. Aylarca bekledikten sonra, birdenbire bağır-mava başlayanlar, bayılanlar olur. Fakat en ziyade yalvaranlar... Hem de benim meslektaşlardan hiçbirinin bulamayacağı kelimelerle, göz yaşlariyle... Ve galiba da en çabuk bunların işi çıkar...

Yağışlı, soğuk kış günlerini bu dairelerde geçirmek pek zevkime gidiyor ve yıllardan beri insanlarla kaybettiğim yakınlığı bana yeniden kazandırıyordu. Soba başlarında ıslak kundura ve pantolonlarını

kurutan, soğuk ve nezleden şişmiş yüzlerini ateşe uzatarak dertleşen takır halli insanların halkasına ben de giriyorum. Tut ki ben de burada takibedilecek bir muamelesi olanlardan biriyim. Yeri geldikçe ben de konuşuyorum. Bir çoklarına akıl veya hiç değilse teselli verdiğim oluyor. Dikkat ve hürmetle dinlediklerini görmek yüreğime tatlı bir sıcaklık veriyor.

Dediğim gibi buralarda herkes, kendi derdinde olduğu için karşısındakinin de bir şeyi olabileceğini çokluk merak etmezler. Fakat soran olursa dalgın veyahut esrarlı bir gülümseme ile anlayamayacağı

bir şeyler mırıldanıyorum. Bir hastam var da ilâcını mı alamıyordum; yoksa MÎSKÎNLER TEKKESÎ 115

ilâçtan daha mı zarurî bir ihtiyaç? Karşımdaki, bunları bilmiyor; fakat benden ağır bir bedbahtlık sezerek hayalinin zenginlik derecesine göre bundan bir masal çıkararak bana yardım ihtiyaciyle

yanıyor. Bu çekingen bakışlar, bu göğse gitmeye hazırlanan tereddütlü el hareketleri de benim çok iyi tanıdığım alâmetlerdir. Ona yardım etmek için başımı çeviriyorum; sokakta aldıklarımla kıyas edilemeyecek kadar büyük bir para avucuma sıkışıyor. Onun zengin veya fakir olmasının ehemmiyeti yoktur. Hattâ ne kadar fakir olursa vergisi o kadar çok olacaktır. Bu onun o dakikadaki kendi bedbahtlığının derecesine bağlı bir meseledir; bir de benim o dakikayı avlamakta göstereceğim inceliğe... Görülüyor ki ben, daireleri fisebilillâh dolaşıyor değilim ve kazancım bazen sokaktakinden de daha büyüktür. Yalnız, buradaki çalışma tarzım bana sokaktakinden daha ahlâksız görünüyor.

Sokaklardan daima gölge gibi sessiz dolaştım. Burada konuşmak mecburiyeti var. Söylediğim kelimelerden açık bir mâna da çıkmasa onlarla birtakım insanları aldatıyorum. Kendimi meselâ ilâcını

alamayan bir hasta gibi göstermek —yalan ufak ve zararsız da olsa— bir nevi dolandırıcılık değil midir?

Fakat, bunun üzerinde pek fazla durmayarak kendimi teselli ediyorum:

— Evet, bunun bir ahlâksız olduğu muhakkak- Fakat madem ki bir dairedeyiz; o halde pek fazla ince eleme. Bak etrafına... Merdivenleri koşa koşa çıkan şu geç kalmış memur da biraz sonra efendisine vapuru kaçırdığını, yahut hastasına ilâç almaya gittiğini söylemeyecek mi? istanbul'da iş

isteyen bir memura tanıdığı bir hekimin, bulunduğu yerin havasının kendisine yaramadığına dair bir rapor va'dettiğini biraz evvel kulağımla işitmedim mi? Evet, pek ince elemeyeceğiz. Sonra Allah esirgesin, her şey zınk diye durur.

Yolu biraz çapraşık olmakla beraber bu dairenin en sevdiklerimden biri Ayasofya'daki Adliye binasıydı. Bir zaman oraya memurlarının bazılarından daha intizam ile devam ettiğimi hatırlarım. O

tarihte bina henüz yanmamıştı. Fakat sofa ve odalardaki sobalardan birer parmak genişliğindeki tahta aralıklarından sıçrayan ateşlerle son hazırlıklarını yapıyordu.

Bu Adliye binasında âdeta bir küçük memleket içinde kaybolmuş gibiyim. Yıprak pantolon paçalarından sızan çamurla, sokak haline gelen kalabalık koridorlarda dolaşıyorum. Mahkeme kapılarının önünde avaz avaz isimler çağırılıyor. Kalabalık, yer yer dalgalanıyor; sıkışıyor. Kara cübbeleriyle bir acayip kuş gibi aramızdan süzülüp geçen avukatlara birtakım kimseler saldırıyorlar..

Direklerarası'nda ramazan gecesi piyasasına çıkmış gibi her kapının önünde ayrı ayn duruyorum; dâvanın en meraklısı ve en heyecanlısı nerede ise tahkik ederek oraya giriyor ve dinleyiciler sırasında kendi halinde birkaç kişinin arasına oturuyorum.

Türlü türlü alacak verecek dâvaları; hırsızlık, dolandırıcılık, boşanma dâvaları; her biri bir ayn hikâye olan cinayet dâvaları... Kirli çamaşırlar ortaya serilivor, birçok insanlar bütün sakatlan, kusurlan ve şef aletleriyle önümüzde çmlçıplak soyunuyorlar... Evet, her biri bir ayn hikâye olan dâvalann hemen hepsinin altında para... Onu hep başkasının kesesinden, gırtlağından sökmek için sonu gelmez bir boğuşma...

Bu muhakemelerin meraklı olduğu kadar da düşündürücü tarafları var. Birçoklarını dinlerken bizimkilerin sokakta avuç açışlarını ne kadar temi/, asî' ve namuslu buluyorum.

Bir gün, oldukça tuhaf bir vaka oldu. Sofadaki büyük sobanın başında birkaç fakir adamla beraberdim MÎSKÎNLER TEKKESİ H7

Deminden beri merdiven başında bir avukat, kibar kıyafetli bir iri adam ve kürk mantolu bir ihtiyar kadınla konuşuyordu. Bir aralık, bunların hep bir arada döndüklerini ve bana baktıklarını farkettim.

Niçin «bize» değil de «bana?» Biz soba başında dört, belki de hattâ beş kişiyiz. Buna rağmen bakılanın ben olduğumu ve şimdi yüzlerini tekrar öte tarafa çevirdikleri halde benden bahsettiklerini, garip bir sezinti ile, hissediyordum. Biraz sonra kibar kıyafetli dediğim erkeğin onlardan aynlarak bize doğru geldiğini görünce bu korkum daha kuvvetlendi. Kendine rasgele dolaşan bir adam hali vermek için ellerini cebine sokuyor, zaman zaman kuvvetle topuklarına basarak duraklıyor, etrafımızda bir nevi çark çevirerek ağır ağır yanımıza yaklaşıyordu. Yüzünü şimdi daha ivi görüyordum. Kalpak gibi kıvırcık saçları çil mi, çiçekbozuğu mu olduğu anlaşılamayan kirli beneklerle dolu bir kırmızı yüzü, birbirine yakın iki yuvarlak gözün altında ördek gagası biçiminde biraz çarpık bir burnu vardı.

Cebinden çıkardığı bir sigarayı yakmak için sobaya eğildi; ötekilere bakarak «Amma da soğuk bugün» dedi. Sonra maksat «ben» oluşuma ?öre, esasen lüzumsuz olan bu ihtiyatları birdenbire bırakarak: «Dâvanız mı var sizin de?» diye sordu ve benden biraz kendisiyle beraber gelmemi rica etti. Avukatla şişman adamın bizim ağır ağır merdiven başına doğru yürüyüşümüzü seyrettiklerini görüyordum.

Neyse, biraz sonra maksat anlaşıldı: Allah cümleyi kötü şerrinden saklasınmış; kendisinin durup dururken böyle biriyle başı belâya girmişmiş; dayakla kansık bir alışveriş dâvası... Şayet bir âdi şahit, hakikati mahkeme huzurunda söylerse hak yerini bulacakmış. Hâsılı kibar adam, bana yalancı

şahitlik teklifinde bulunuyor, bir hakikatin tezahürüne hizmet şerefiyle beraber bir miktar da para teklif ediyordu. Buna benzer ufak tefek sahte-118

karlıkları hiç yapmamış değilim. Hele «Nur-i îrfan» mektebi kâtipliği devam edeydi bu işte az çok bir ihtisas bile edinecektim. Fakat bugün, hiç bir mecburiyet yokken bu şekilde bir adalet vazifesi yapmak bana ağır geldi. Üstelik yalancı şahitliğin türlü tehlikeleri olduğunu da biliyordum. Neme lâzım, tatlı aşıma acı karıştırayım. Ayıp bir şey yapıyormuş gibi sıkılarak şerefli hizmeti reddettim.

Adam bende ekmek olmadığını görünce zoraki nezaketini bir yüzük gibi, zetan yaraşmayan, çehresinden birdenbire attı; gözleri daha vahşi burnu daha çarpık «Hadi öyleyse yoluna» dedi ve arkadaşlarına doğru yürüdü. Beni bir kere de izmir'deki bir gencin afyon kaçakçısına benzeterek benden afyon istediğini hatırlıyorum. Demek, halimde yalnız kaçakçıya değil yalancı şahide de benzer bir şey vardı ve bu, herhalde çehremi sık sık mahkemede gören avukatın marifeti olacaktı.

Doğrusu o günden sonra pek sevdiğim Adliyeden bana bir ürküntü geldi ve ziyaretlerimi seyrekleştirerek başka daireleri dolaşmağa başladım.

** Şubat .geldiği halde kış devam ediyor, hattâ daha da şiddetini artırıyor. Ben, artık sokak adamı

olmaktan çıkarak bir nevi sandalyesiz kalem efendisi oldum. Dairelerin birinden çıkıp ötekine girerek hem ısınıyor, hem sanatımı yapıyordum. Kazancım da oldukça yolunda. Bu daire dilenciliğinin benim için yeni bir ihtisas şubesi açtığını hissediyorum. Muvaffak olduğuma, hattâ bu nevi işler için çorak gibi görünen bir sahada kimsenin dikkatini çekmeden muvaffak olduğuma <îöre ustalığımı kabul etmek lâzım. Ne yapıyorum? Bu, benim sırnmdır: daha doğrusu benim kendimin de bilmediğim bir sırdır. Eserini nasıl yaptığım hangi büyük sanatkâr bize söyleyebilir? Şair dedeme sorulsaydı her gün hepimizin kul-

119

landığımız bir sürü tatsız tuzsuz kelimelerden o ramazan mahyalarına benzeyen nur parlaklığında mısraları nasıl çıkardığını izah edebilir miydi? Tanrının her büyük vergisi bir sırdır.

Bununla beraber dairelerde benden çok usta sanatkârlara rastlamak her zaman mümkündür, îşte bir misali:

Bir gün, dairenin üst kalındaydım. Üzerine oturduğum bir kalorifer borusunun tatlı sıcaklığıyle hafifçe kendimden geçmiştim ki birdenbire bir acayip sarsıntı ile yerimden fırladım. Ortalık allak bullaktı.

Bütün oda kapılan açılmış, merdivene doğru itişe kakışa bir koşuşma oluyordu. Evvelâ, zelzele zannettim. Fakat değil. Çünkü saçını ve kravatını düzelterek, göğsünü ilikleyerek zelzeleden kaçmak âdet olmamıştır. Nihayet, mesele anlaşıldı. Ankara'dan gelen vekil, daireye uğramıştı.

Onu sokaktan, hattâ belki de otomobille daha uzaklardan kovalayanlarla yüzünü görmek için kalem odalarından fırlayanlar, yukarı kattan inenler aşağı sofadaki toplantı salonu önünde kucaklaşıyorlar, bedevi topu denen vaziyette birbirlerine kenetleniyorlardı. Öyle ki iki iri odacı, dirseklerini birbirine geçirerek, canlan pahasına karşı koymasalar bu kalabalık, kapı kanatlan üzerinde bir dalga gibi çatlayacak ve vekili görmek isteyenler alt alta, üstüste salonun ortasına fırlayacaklar.

Vekil, dairedeki şube müdürlerinden biriyle yalnız görüşmek istemiş ve içeriye kimse sokulmamasmı

emretmişti. Bu müdürü tanırdım. Tanırdım dersem uzaktan tabiî. Uzun ve dimdik vücudu, geniş alnı
üstünde ortası hafifçe açılmış kır saçlan, sakin ve ağır hareketleriyle kibar bir adama benzerdi.
Arasıra odasından çıkarak arkasında havlu ve sabun kutusu taşıyan bir odacı ile, ayakyoluna giderken ehemmiyetli bir memleket işi

görmeye gidiyor gibi görünür ve tanıyan, tanımayan gay-rıihtiyarî yana çekilerek kendisine yol açarlardı.
On dakika, yahut daha fazla bir bekleyişten sonra toplantı salonunun kapısı açıldı. Kalabalık, Vekil çıkıyor sanarak yeniden heyecanlandı. Fakat hayır! Loş sofa üzerine birdenbire açılan kapının aydınlık çerçevesinde evvelâ davul gibi bir arka göründü. Bu bahsettiğim müdürdü; daha doğrusu müdürün bize doğru çevrilmiş arkası. Anlaşıldığına göre Vekil, bir iltifat eseri olarak, onu kapıya kadar getirmişti. O da teşekkür etmek için birdirbir oynamağa hazırlanır gibi bir vaziyette öne eğilmiş, başını, kollarını öne sarkıtmış, durmadan eğilip kalkıyordu. Geri geri yürürken ayağı kapı eşiğine takılarak sendeledi; bereket versin odacılar, kalçalarına yapışarak düşmesine mâni oldular. Ben, bu manzarayı bir merdiven basamağı üzerinde seyretmekteydim. Adamcağızın kendisine bakan kalabalığı görünce fena halde bozulacağım samyordum. Fakat korktuğum olmadı. Çünkü bunun için kalabalığı görmek lâzımdı. Halbuki o, Sina dağında Tanrı ile konuşmuş Musa gibi nurlar içinde yürüyordu. Kendisine bakanları görmedi. Gözler kamaşmış, ağız -ve burun delikleri bir ibadet istiğrakı
ile genişlemiş, hâlâ işitmekte devam ettiği güzel sözlere gülümseyerek ağır ağır aramızdan geçti; kundurasının burnunu bu sefer de kendi kapı eşiğine takarak heykel vücuduyle, bir kere daha zıpladıktan sonra odasına girdi.
Kendi kendime «hay Allah, dedim, meğer bizim tekkemiz de, pirimiz de burada imiş.»
Çok kere böyle kelleli kulaklı, yüksek zatların sokakta yüksek sesle bizimkilere çıkıştıklarını duyarım:

«Utanmıyor musun dilenmeye be adam?»
O zaman istemeden dudaklarıma bir neşeli gülümseme gelir ve yalmz kendimin işitebileceğim bir sesle sorarım:

121
«Efendim o mertebeye ermek için acaba ne yaptı?»
VI
Meslekteki tecrübelerimi böylece tamamladıktan sonra bahara doğru tekrar sokağa çıkmak beni âdeta bir bunaltıdan kurtarıyordu: Ooooh, dünya varmış!
Fakat bizim kardeşler için istanbul, artık eski îs-tr-nb'il delildir. Çocukluğumda onlar açıkça yaşarlardı.
Turşucu gibi, kâğıt helvacı ve mezar malcı gibi onlar da bir nevi crneftılar. Pek çoklarının muayyen yerleri, ma-halle^ri müşterileri vardı. Öteki esnaf pibi sokaklarda çekinmeden gezerler, bağırırlar, şarkı, yahut ilâhi sövle-verek açık açık sanatlarını yaparlardı. Simitçi gibi dilencinin sesinden de rahatsız olmak kimsenin aklından geçmezdi. Hele ramazan gibi, muharrem ve üç aylar gibi mübarek zamanlarda Anadolu'dan istanbul'a akınlar olur, şehrin ötesinde, berisinde âdeta dilenci panayırları
kurulurdu.
Bunların en çok iş yapanları değilse bile en göze görünenleri sakatlardı: Kolsuzlar, nvaksızlar, körler, türlü bilinmez âfetlerin üfürüp şişirdiği; yahut dal gibi kuruttuğu azalar; korkunç surette patlamış
gözler; etleri dökülmüş çene kemikleri balon gibi gırtlaklar; bir tarafı yaşarken bir tarafı çürüyüp dağılmaya başlamış insanlar; kazma ile ortalarından ikiye bölünmüş, solucanlar gibi yerlerde kıvranıp sürünen yarım adamlar; eczahane camekânlannda gördüğümüz ceninlerden az daha farklı çocuklar ve daha neler! Bunlar, sahipleri tarafından sıra sıra kaldırımlara dizilir; panayır çadırında iki başlı
buzağıyı, sakallı balığı görmeğe giren meraklı kalabalığı onların da etrafım çevirir ve merhametten ziyade bir seyir hakkı olarak gönlünden kopanı tenekeye atardı.
122

Aralarında meydan oyuncuları gibi, sırf soytarılıkla ve kendilerine mahsus bazı hünerlerle ekmeklerini kazananlar da vardı. Bunlardan çocukluğumda tanıdığım bir tanesini hâlâ unutamam. Hacıyatmaz adını verdikleri bu adam, kol ve bacaklan diplerinden budanarak âdeta bir iri çomak haline gelmiş bir sakallı dilenci, yahut sanatkârdı. Yeni doğmuş bir çocuk gibi bir abani kundağa sararlar ve her halde aylıkla tutulmuş bir iri hamalın sırtına yükleyerek sokağa salıverirlerdi.

Hacıyatmaz'ın on beş, yirmi günde bir mahallemize uğraması kuklacının yahut borazanlı

macuncunun ziyareti gibi bir neşeli vakaiydi. Çocuklar, günlerce evvelden para biriktirerek yolunu beklerdik. Hacıyatmaz'ın hünerine gelince, kalabalığı etrafına toplanmış gördüğü zaman çevik bir baş

hareketiyle sakalının ucunu birdenbire ağzına alır ve suratım şekilden sekile sokarak bizi katıla katıla güldürürdü.

Sonra, sakalım bırakarak gene dişleriyle hamalın çıplak başındaki bir uru" ısırıp adamcağızı

bağırtmağa başlar ve kahkahalarımızı iki misline çıkarırdı. Bu yarım adam, boynunda asılı tenekeve yağmur gibi vağan onluklarla kim bilir kaç bütün adam, hattâ para hatırı için sabahtan akşama kadar kafasındaki uru ısırtmaya katlanan o insan azmanı hamal cesametinde kaç insan beşibirliğini besliyordu?

Sakatlardan sonra deliler ve aptallar gelirdi. Halk, gerçekten bunların âşıkıvdı; abuk sabuk lâkırdılarının kim bilir nerelerden geldiğini sanarak mâna çıkarmaya uğraşır ve bu insanları korktuğu kadar da severdi, istanbul sokaklarında evliva dive baslarında mum yananlardan kim bilir kaçı

bunlardandır!

Delilerden sonra da akıllılar: Dünyanın ve dünva varlıklarının hiçliğine, bu varlıklardan hiç birinin öte tarafa taşınması kabil olmadığına, buna mukabil bedeli

hiç bir dünya faiziyle ölçülmeyecek bir Tanrı istikrazı tahviline sizi bir hatip gibi ikna eden efendiden adamla:, ulemadan adamlar; güzel sesli musikişinaslar; goygoycular gibi şirket, ıskatçılar gibi topluluk

halinde çalışanlar; hâsılı istanbul'un dörtte biri, hattâ belki daha fazlası ..

* **

Evet, benim çocukluğumun mesut zamanlarında bunlar açıkta yaşarlardı. Halk, rızka mâni olanın rızkını Allah keseceğine inanır, kimse, bu manzaralardan şikâyet etmeyi aklından geçirmezdi.

Fakat belediyeler ve şehri güzelleştirme cemiyetleri lâğımları nasıl balık sırtı caddeler, katranlı yollar, parklar ve abideler altında saklıyorsa dilencileri de istanbul'un sapa sokaklarına, yangın arsalanna, yıkık duvar kovuklarına saklamak yolunddırlar.

Memleketime döndüğüm ilk günlerde ortalığı bomboş görerek dehşete düşmüştüm. Fakat pek az sonra meslek adamı gözüyle her şeyin eski hamam, eski tas olduğunu gördüm. Yalnız, herkes gibi benim meslektaşlar da zamana uyarak kıyafet değiştirmişler, yer değiştirmişlerdi. Polisin gözünden kaçmak için hangi saatlerde, ne vaziyetlerle kalabalığın arasına karışmak lâzım geldiğini biliyorlardı.

Arasıra bir biçare acemi, duvardan sokağa düşmüş bir kertenkele gibi, polisin eline geçtikçe birkaç

tanesinin ellerinde karamela kutuları, yahut birkaç ayakkabı bağı ile uzaktan acıyarak baktıklarını

görüyordum. Dilenci simsarları gene eskisi gibi işliyor, ucuz otobüslerle yakın Anadolu'dan istanbul'a artsız, arasız işçi taşıyordu. Pek iğrenç bir sakatlığı olanlar, dediğim gibi, artık açıkça gezemiyorlardı.

Eskiden zuhuri koluna çıkar gibi, türlü acayip kılığa girenler şimdi giyinişlerinde temiz

pak ev efendilerini, ihtiyar tekaütleri taklit ediyorlar, iki âlem arasındaki farkı yavaş yavaş

kaldırıyorlardı.

Gene bizim zamanımızda kibar insanlar arasında bir mektupla dilenme usulü vardı: Meselâ damat, kayınba-baya, her gün diz dize yaşadığı bir arkadaşı için mektup verirdi. Bu usulün şimdi bizimkiler arasında da alıp yürüdüğünü görüyordum. Dilenci, bir gazino, yahut vapurda gözüne kestirdiği birine, seyir yerinde çarşaflı kadınlara name sıkıştıran eski zampara gibi, bir mektup uzatıyor, geriye

çekilerek utangaç ve edepli bir sükût ile neticeyi bekliyordu. Hattâ tıpkı kibarlar âleminde olduğu gibi buna ihtiyacın gerçekliğini gösterecek sahte vesikalar bağlayanlar vardı.

Sonra eskilerle yeniler arasında bir büyük fark daha belirmişti. Dilencilikle beraber yardımcı bir zenaat yapanlar günden güne çoğalıyordu: Meselâ hizmetçi tellâllığı. Bunlann arasında en edepsiz simsarları atlatanlar, en açıkgöz hizmetçi idarecileriyle baş koşanlar vardı. Dilenci tellâllar ıcığını, cıcığım tanıdıkları bazı mahallelerde kapısından hoşnut olmayan hizmetçileri tahrik ediyorlar; gözleri yeni açılmaya başlayan evlâtlıkları koca vesaire vaatleriyle, damanna giriyorlar ve onlara birer ikişer haftalık aralarla kapı değiştirerek boyuna tellaliye topluvorlardı.

Gene eskilerle yeniler arasındaki bir tek fark da şimdikilerin yeni maliye usullerini öğrenmiş

olmalarıydı. Paravı hırka dikişleri arasına dikmek, yahut kavanozla toprağa pömmek gibi eskilikler kalkmıştı. Şimdi, oma r çekinmeden bankalara girip çıkıyorlar, Defterdarlık satışlarım takip ederek ucuz emlâk satın ahvorlardı. Sonra paralı fukaralar arasında sarraflık da alıp yürümüştü. Ay sonunu bir türlü getiremeyen küçük memurlar arasında peyledikleri müşterilere, saat, kol düSmesi gibi eşya karşılığı olarak borç para veriyorlar, mahalle ara

lannda âdeta gezginci bir Emniyet Sandığı vazifesi görüyorlardı.

Nihayet, yeni maliye usullerinin ilerlemesi kibarlar âleminde olduğu gibi fukaralar arasında da bazı

korkunç insanlar meydana getirmeğe başlamıştı. Bunlar arasında iki tanesini tanıdım ki âdeta tüylerimi ürpertir: istanbul ve Beyoğlu'nun fakir sokaklarında pencerelerde kiralık oda ilânları asılır.

Bunların sahipleri çok kere fakir insanlar, ihtiyar dul kadınlar vesairedir. Bazıları nizamı bilmedikleri için, bazıları buralara belediye ve polis ayağı basmadığını bildikleri için bu ilânlara pul yapıştınlmadığı

çok olur. Söylediğim o iki korkunç fukaradan biri ki tek gözlü, sıracalı çarpık boyunlu bir ufak ihtiyardı, bir yandan kapı kapı dilenirken bir yandan pulsuz ilânları, o tek gözüyle görür ve bunları haber vererek ikramiye alırdı.

ikincisi pulsuz ilân muhbirinden de daha cekinile-cek bir adamdı. Zamanımızda «hacı» modası

kalkmış olmakla beraber nedense onu hacı diye çağırırlardı. Fakat o, ne hacıydı yarabbi! Kemik hastalığından vücudu, iskambil kâğıdı gibi tam ortasından ikiye bükülmüş genç bir adam. Sokakta iki eline taktığı takunyalara dayanarak dört ayak yürür ve arasıra kaldırım kenarlannda kuyruk sokumu üzerine oturduğu zaman, kısılmış kollar ve ayaklarıyla çöplükte bir sıçan ölüsü manzarası alırdı.

Ancak bu elli, ayaklı mikropta boncuk gibi iki mavi gözbebeği ile akrep kuyruğu biçiminde tükürükle kıvrılmış iki ince çapkın bıyığı vardı ki hiç iyi bir şey söylemezdi.

Bu hacının zenaati; dilendiği yerlerde herhangi kadın veva kızın hanei erkekle bir dalaveresi bulunduğunu gözleyip tahkik etmekti. Sonra, o kadın veya kızların sokakta yollarını bekleyerek, hattâ

bazen de evlerinin kapılarım çalarak boncuk gözlerinde ve iğrenç bıyığında bir gülümseme ile duaya başlardı: «Allah sevgiliniz, me-126

selâü Ahmet Beyi bağışlasın, Allah ikinizi de düşman şerrinden esirgesin.» Biçare kadın veya kızlar bu dua karşısında baygınlıklar geçirirler; bazıları sinirlenmeye kalkacak olursa Hacı'nın da sesi derece derece yükselmeye başlar. Onun bir inceliği de müşterilerinin fazla atak ve pervasız olanlarını

ürkek ve mazlum olanlardan ve hele şakaya gelmez bir baba veya kocası bulunanlardan gayet iyi ayırdedebilmesidir. O halde ne yapılacak? Yapılacak şeylerin en iyisi mikrobu şöyle ayak altında eziverip kaldırım taşma sıvamaktır, amma tabiî bu, yapılamaz. Böylece Hacı, bu kadıncağızları

haraca bağlar ve canlarına tak deyip illallah diye bağıracakları güne kadar durmadan sızdırırdı. Artık çorapçı, sinemacı için biriktirdikleri para mı olur; baba veya kocalanndan aşırdıkları para mı olur; yoksa iğne küpe gibi ayniyat mı olur; Hacı, bunları utana sıkıla alır ve dua eder: «Allah, Ahmet, yahut Mehmet Beye uzun ömürler versin; siz fukaranızı korudukça Allah da sizi kem gözden korur.»

VII

Pulsuz ilân hafiyesi dilenci gibi ve bu Hacı gibi cemiyetin daha yüksek tabakalarına bırakılmak lâzım gelen kibar işlere burnunu sokanlar bir yana atılırsa ben, ötekilerin hepsini hoş görmeğe çoktan alışmışımdır. Her biri bir yol tutturmuş, gidiyor. Şikâyet boştur; bedbinlik nafiledir. Hepsine kader deyip geçmek en doğrusudur. Bu, böyle gelmiş, böyle gidecektir.

Yalnız, nasırlanmış yüreğimi arasıra sızlatır gibi olan bir şey var ki çocuklardır ve bu, hiç şüphesiz bana ismail'in yadigârıdır. Yumurcağın bana geçirttiği sıtmalar çocuk milletine karşı yüreğimde böyle bir çürük damar bırakmıştır.

Çocuklar! Daha evvel de anlattığım gibi benim zamanımda çocukların en makbulleri görünür bir sakatlığı olanlardı. Bunlar, orasından, burasından delinip deşilmiş, yahut kopmuş vücutlariyle, hırdavatçı eşyası gibi, kaldırımlara serildikleri zaman uyandırdıkları merhamet ve getirdikleri para büyüktü.

Simsarların böylelerini Anadolu'da ailelerinden satın almaya çıktıkları, hattâ bazılarının küçükken gözlerini çıkardıkları, vücutlarının bir zararsız azasını kopardıkları söylenirdi.

Zamanımızda istanbul'un büyük caddelerinde böyle-lerine pek rastgelinmez olmuştur. Şimdi, moda

,daha ziyade kıvrak ve sevimli çocuklardadır. Sahipleri onlan tertemiz önlükler, işlemeli beyaz yakalar, boyalı potinlerle küçük mektep çocukları kıyafetine sokuyorlar; vapur, istasyon, gazino gibi yerlerde kalabalığın arasına salıvererek kenardan neticeyi seyrediyorlar. Küçük eliyle size şeker ikram eden, gülümseyerek yakanıza çiçek iğnelemeye uğraşan şipşirin bir çocuk! Ona verilecek para vücudundan irinler akan, ayaklan, diz kapağından kopmuş canlı çirkefe atılan paradan elbette büyük olacaktır.

Bunlara bizim âlemin sayılan pek de çok olmayan küçük şehzadeleri demek lâzımdır, ötekiler, yani asıl büyük kalabalık caddelerde, hatırlı ikinci sokaklarda pek görünmez. Görünse de tebdil kıyafetindedir. Kime yapışacağını bilir; kuşkulandığı zaman elindeki iki eski ga-zetevi sallayarak

«piyangoyu yazıyor» diye bağırmaya başlayacak kadar nizamlan öğrenmiştir. Onu yakalamak elle kuş tutmak kadar güçtür. Arasıra bir tramvayın arkasına yapışmış giderken, yahut bir durak,

bir iskele kalabalığı arasında oyulpanırken sıkışıp yakalandığı da olur. Fakat bu, pek o kadar korkulacak bir şey değildir. Polis amca, onu parmaklariyle kulağının memesinden yakalayarak bir müddet ağlata bağırta götürür. Ancak,

ne zamana kadar, nereye kadar ve hele kime teslim etmek için? Polis amca, bunu kestirebilse kolay.

Fakat kendisi de bilmiyor. Bir zaman gittikten sonra karşı kaldırımda bir ahbap, yahut ucuz bir balık işportası görür; duraklar, çocuğun yüzünün pek salya, sümüğe batmamış bir tarafım arayarak... iki şamar atar ve salıverir; devlet takibinin durmadığını anlatmak için de kunduralarının nalçalı

pençeleriyle; birkaç kere olduğu yerde tepinir: «Azat buzat, cennet kapısında gözet!» Ondan sonra biraz evvel tuttuğu kulak memesinden parmaklarında kalmış kiri pantolonuna silerek yoluna gider.

Ne söylüyordum? Evet .. Büyük kalabalık, caddelerde pek görünmez olmuştur. Onların yeri Belediye ve polis uğrağı olmayan iç mahalleler, yangın yerleri, medrese, kışla, kale artığı büyük viranelerdir.

Tâ şehir kapıları dışına kadar... Çok kere sürü, daha doğrusu sopalar, taşlar temel çivileriyle silâhlı

çeteler halinde gezerler. Bazı nereden indiği anlaşılmayan serçe sürüleri gibi büyük bir dörtyol ağzına birdenbire akın ettikleri de olur. Fakat şüpheli bir koku aldılar mı gene öyle hep birden havalanırlar.

Onlardan bazılarını yalnız yakalamak isterseniz avaz paşanın kol gezdiği gece yarılarından birine doğru büyük ve küçük sokaklarda siz de şöyle bir kol gezmeyi göze alacaksınız.

Rüzgâr ve yağmura karşı oldukça muhafazalı bir sokak köşesi, içerlek bir kapı, yahut kenara çekilmiş

bir araba altında bir karaltı, büyücek bir kümbet gördüğüm zaman bilirim ki tâ kendisidir. Çünkü artık Belediye, sokaklarda köpek ve bu heybette süprüntü yığını bırakamayacak kadar ileridir maşallah...

Yaklaşırım; bastonuma dayanarak, güçlükle dizlerimi bükerek yanına cömelirim. Bir değil de iki, üç

tane iseler, sepette kedi yavruları gibi, birbirine sokularak topak olmuşlardır.

Garibi şu ki yalnız yatanların pek küçüklerini ismail'in küçüklük haline benzetirim. Zaten karanlıkta böyle bü-züldükleri ve öksürdükleri zaman hangisi hangisine benzemez piçlerin? ismail, Tamaşalık'taki evde hastalanıp sayıkladığı, yahut derslerine çalışırken rahatsız bir vaziyette uyuyakaldığı, horladığı zaman tıpkı böyle yanma çömelirdim. Bunlardan birinin üstüne eğilirken hafif bir hareket yapsam ismail'in uyanacağım, onun kızıl benekli gözlerinin açılacağını sanarak ürperirdim. Dedim ya bu oğlan, beni sakat bıraktı.

Böyle yalnız yatanlardan kaç tanesini, hele karlı gecelerde, alıp evime götürmeyi kaç defa düşünmüşümdür. Fakat başıma yeni bir ismail belâsı sarmaktan ürkerim. Ben, daha onun sersemliğini üstümden atabilmiş değilim.

Çömelmekten kesilmiş dizlerimi zorla doğrultarak kalkarım. Nedir bu yüreğimi ağır a&ır kemiren kurt?

Bir suç mu işledim acaba? Fakat dedikleri gibi bir Allah varsa ve gene dedikleri gibi bazı kullarından hesap sormak onun âdetlerindense cevabım hazırdır: «Bu sakat dilenciye gelinceye kadar çalınacak başka kapılar vardır büyük saltanatlım... önünde kral kıyafetiyle kapıcılar bekleyen kapılar, önünde tüfekli jandarmalar bekleyen kapılar ve daha niceleri, niceleri.»

** Bazen ukalalığım tutarak bir mesele gibi düşünürüm: Bunlar çoğalıyorlar, korkunç bir surette çoğalıyor-lar. Herde daha çoğalınca ve sayılan keten ballıklı dadıların çektiği arabalarda çocuk bahçelerine giden çocukların sayışım kat kat aştıkça nasıl bir istanbul göreceğiz? Fakat sonradan gene düşünürüm ki böyle bir gün gelemez; gelmesi mümkün olaydı çoktan gelirdi. Haşaratın doğuşu gibi ölümleri de sürü iledir. Hele böyle

soğuk gecelerde Azrail amcanın tırpanı durmadan işliyor. Sonra da, efendime söyleyeyim, bu sürüler mutlaka dilenci yetiştirmezler.

Bunlar, büyük cemiyetin birer deposu, bir nevi açık hava mektebidirler, içlerinde ne zekâlar, ne dizginsiz cüretler ve hırslar kaynaşır. Bir ormanda gibi kuvvetli; durmadan zayıfı, çürüğü yiyor.

Serseri çocuğu göz göre silâhla öldüren asılır. Buna hiç şüphe yok. Kanun kanun, adalet adalettir.

Fakat dövülen çocuk, işkence edilen çocuk için polis ve mahkeme defterlerinin tertemiz olacağını

sanınm. Böylece kalbur üstünde, yani sağ kalanlar en zekiler, en kuvvetli ve gözü pek olanlardır.

Bazı sürülerin ansızın bir bostana akın etmelerini, bahçe duvarlarını aşarak yemiş ağaçlanna tırmanmalarını görürüm; uçlanna kurşunlu balık iğnesi takılı bir nevi oltalarla balkonlardan nasıl çamaşır avladıklarını gülümseyerek seyrederim. Bu mekteplerde zarlar ve iskambillerle kumar oynamak, bıçak atmak ve daha ona göre neler, neler öğrenilmez. Yalnız büyük cemiyetlerin ahlâk, merhamet, vefa üzerine düzülmüş ve tesirleri bazen ölüm döşeğine kadar süren masalları

müstesna...

Yağışlı gecelerde kapı eşiğine başını koyarak uyumuş çocuk; gürültü yaparsam uyanarak ismail'in gözleriyle bana bakacağını zannettiğim çocuk! iki buçuk sene sonra sokakta rastlayacağım kelepçeli hırsızın, peynir sardığım gazetede resmini göreceğim tığ gibi katil güzelinin o olmadığından hiç bir zaman emin olamayacağım. O kadar da çabuk yetişirler biçareler!

Hâsılı, bu sürülerin fazla çoğalmasından korkmamak lâzımdır. Bir kısmı durmadan kalır; bir kısmı

başka mesleklere geçer; kasa hırsızı, yankesici, kalpazan, manitacı vesaire olur. Yıldızı parlak olan son bir kısmı da büyük cemiyette şerefli vazifeler alırlar.

VIII

Neresinde kalmıştım masalımın? Ne vakit bu yumurcakların lâkırdısı geçse zaten perişan olan hafızam böyle büsbütün darmadağın olur. Evet ilkbahara doğru dairelerden sokağa çıkışımı

söylüyordum. Bahar, istanbul'da ölümlerin çoğaldığı mevsimdir. Kışı bin zorlukla çıkaran hastalar ve ihtiyarlardan birçoğu baharda pes ederler. Etrafta her şey uyanır ve yeniden yaşamaya hazırlanırken ölmek, muhakkak ki çok acıdır. Fakat bunun bir ufak teselli tarafı da vardır: Cenaze yalnız kalmaz.

Bir ilkbahar öğlesinin ılık güneşinde, keskinleşmiş çayır, kekik ve servi kokulan arasında dostlar elbette daha derin bir vefa ile insanı mezarına götürürler.

Baharda öyle günler vardır ki büyük mezarlıklar âdeta —yemişçileri, çalgıcıları ve salıncakları eksik—seyir yerleri halini alır.

En yıpranmış kalbin, aşka kadar bütün eski heyecan ve heveslerini yeniden bulmaya başladığı bir ma) ıs gününde zavallı bir dostu —insanın kendi kemiklerini kemiriyor gibi bir ses çıkaran hınzır bir testere gıcırtısı içinde toprağa sokarken— kendinin henüz yaşadığını, biraz sonra Eyüp kebapçısında kebap yiyeceğini hissetmek ne ruhanî bir zevktir. Hele bir iki de güzel sesli hafız yanık yanık Kur'an okumaya başlayınca akacak gözyaşının tadı başka hiç bir şeyde bulunmaz. Cemaat arasında kır havası almağa çıkan hastalar, minimini torunlarını Hıdrelleze götürür gibi, giydirip kuşatarak yanlarına alan bastonlu büyük babalar bile eksik olmaz.

Baharda mezarlık, bizim meslektaşlar için de pek hararetli bir pazar yeridir. Eskiden ıskatçılar dive tehlikeli bir rakibimiz vardı. Bunlar, muayyen mezarlıkların gediklileri idiler. Aralarına yabancı

sokmaktan hoşlanmazlar, şüpheli birini cemaat arasına karışmış görür-132

lerse taşla, hattâ yerine göre sopa ile mezarlık dışına kadar kovalarlardı.

Iskatçılar, memuriyetlerin ve maaş zarhlannm büyüklere sırnaşmak ve asılmakla alınacağım sanan bazı küçük memurlara benzeyen adamcağızlardı. Daha mezar yanmyamalak örtülüp aşirlerin arkası

alınmadan ölü sahiplerinin etrafını sararak çekiştirmeğe başlarlar ve biçareleri mezarlıktan dar kaçırırlardı. Mezar başından ayrılmamak için kilitlenmiş çeneler, bembeyaz gözlerle dost ısrarlarına karşı koyan bu biçarelerin —bir an hücumuna uğramış

gibi— çukurlara basarak, taşlardan atlayarak canlannı kurtardıkları çok görülürdü. Hattâ bütün dünva mallarını gözlerinden çıkardıklarına hulûs ile inandıkları, bütün insanlığı kardeş gibi göğüslerine basmak ihtiyacını duydukları bu ilâhî dakikada kendilerini tutamayıp ıskatçıya dayak atanlar bile olurdu.

Yeni belediyenin şimdi mum edip şamdana diktiği dilenciler arasında bu ıskatçıları da unutmamak lâzımdır. Belediye, onları yeni mezarın mümkün olduğu kadar uzağında bir yere, şayet varsa bir duvar dibine eteklerini toplayıp toplu olarak çömelmeye zorluyor; vakti gelince çantalı bir memur yanlarına yaklaşarak, mal sandıklarının tekaüt üç aylıklarım dağıtır gibi, sıra ile ellerine üçer, beşer kuruş veriyor.

Ben, burada da kıyafetim, çehrem ve hiç kimseden hiç bir şey kabul etmemeğe azmetmiş yalnız ve mahzun duruşumla bir muamma gibiyim, ölünün bir uzak ve fakir akrabası mı? Zaman zaman iyiliğini görmüş bir eski emektar veya mektep arkadaşı mı? Herkesten kaçıp saklanmak ister gibi bir halim var. Fakat nereye baksanız mutlaka görüyorsunuz... Görünmemeğe uğraşıyor gibi yaparak görünmek, hiç bir şey istemeksizin istemek... Büyük cemiyette tutunanlardan, büyük mevkilere yük-
selenlerden bir kısmının sırlarını bunda aramak acaba doğru olmayacak mıdır?

Bu vaziyette dururken yumuşak topraklarda ayak sesi işitilmemiş bir gölgenin sessizce omuz başımda belirdiğini farkederdim; titrek bir el uzanır; bir türbeye bırakılan mum gibi âdeta çekingen bir hürmetle avucu-ma büyücek bir para bırakır.

** Bununla beraber benim mezarlıkları sevişim yalnız kâr düşüncesiyle değildir. Daireler gibi onlar da benim için bri kazanç yeri olmaktan ziyade bir mektep olmuşlardır.

Bizim güzel kalpli eski şairlerimize ne ruhanî ilhamları vardır mezarlıkların!... Gerçekten de öyledir.

Bir ölünün arkasından ağır ağır yürüyen insan, ne kadar vakarlı ve derin düşüncelidir. Yol devam ederken bütün hırs ve tamahlardan çırılçıplak soyunur; dünya nimetlerini gözden çıkardığı için —

memlekete yeni gelmiş bizim bazı muhacirler gibi— boş bir fıçı içinde oturan, Yunan hakimi Diyojen'e benzeyen bir adam olur.

Bu şairlerden beyitler aklıma geliyor: «Dehrin ne safa var acep sîm-ü zerinde, İnsan bırakır hepsini hîn-i seferinde»

Evet, netice bu olduktan sonra nedir, sim-ü zer; nedir rütbe, nisan, hamam, han, apartman?

Nafile didişip boğuşmalar, kinler neye yarıyor? Bu kadar yüzsüzlük, arsızlık, hayasızlık ne için? Hele bir yığın hiçler uğruna birbirini kırıp incitmek niçin? Hasılı, kâh bir alaturka tekbire, kâh bir alafranga mızıkanın ahengine uyarak önde sallana sallana gidenin halini ibretle düşününce insanın sırtında esi varsa çıkarıp yola öyle devam edeceği gelir.

Fakat, beim gibi bu işi bir parça da ticaret haline

getirenler, zaman ile tekbir ve mızıka sesine az çok ka-nıksayanlar için meselenin başka tarafları da vardır: Güzel kalpli şairin zannettiği gibi ölümle her şey bitiyor ve bir zavallı ölünün kemikleriyle geçinenler yalmz mezarlığın börtlü böcekleri oluyor değildir. Arkadaki cemaat arasında bu adamcağızın bıraktığı parayı yiyecek1 er vardır; içinde öldüğü yatakta yatacaklar, ayr-kiarından çıkmış çorabı giyecekler vardır. Ben, kendim bile elimde bir ölünün yadigân olan eski kiraz bastonumla bu böceklerden biri değil miyim? Hem hepsi bu kadarla da kalmıyor. Ölen bir memur ise, onun bıraktığı sandalyeve oturmak için, bu cemaat arasında birbiriyle boğuşacaklar vardır. Bir fakir eskici ise bıraktığı zembille ve müşterilerle yıllar yılı geçinecek olanlar vardır. Henüz yetişme çağında nur yüzlü bir kızcağız bırakmışsa onu bastan çıkaracaklar ve bir tükenmez sermaye gibi gene yıllar yılı elden ele, kucaktan kucağa dolaştıracaklar vardır. Hattâ daha ilerisini düşünmek de mümkün...

Adım, sanını bilmeden arkasından yürüdüğüm şu adamcağızdan kalma fikirleri —kitaplarda ve kürsülerde hamam kubbeleri gibi birbirlerine tekrar ederek— kaç yıl onlarla yaşayacak kaç kişi bulunduğunu biliyor muvuro?

Merkezefendi'ye götürdüğüm cenazelerden birini va-şarken de tesadüfen tanımıştım. Kılığı, kıyafeti benden pek farklı olmayan ufak

tefek, seyrek sakallı bir adamdı. Eskimiş paltosu, yorgun kunduraları

üzerinde kısal-mış pantolonu ile pazarda ucuz zerzevat ararken tesadüf ederdim. Gösterişsiz ve sessiz bir insan olduğu için esnaf, onu «baba» diye çağırır ve bazıları hattâ hakaret ederdi. Fakat buna mukabil de bu fakir adama bazı çok ivi giyinmiş adamlann lüzumundan fazla hürmet gösterdiklerini, kendisi paltosunun yamalı yerlerini elleriyle saklamaya çalışırken ötekilerin, önlerini ilikleyerek elini öpmeye çalıştıklarını görürdüm. Biraz evvel zerzevatçının

hakaretine karşı korkak korkak gözlerini kırpıştıran bu ihtiyar — birkaçım bahsettiğim cenazedeki cemaat arasında da tanıdım— o kibar adamlarla konuşurken birdenbire değişir, ufak bir ispenç

horozu gururuyle başını kaldırarak bir acayip emniyetle söz söyler ve gülerdi.

Bir gün, gene çarşıda bu adamın son zamanın en büyük bestekârlarından biri olduğunu öğrenmiştim.

Hangi şarkı veya büyük besteleri bestelediğini bilmiyordum. Kaç defa akşam vakitlerinde bir çalgılı

gazinonun açık kapılarından bir şarkıcı kızın —kadeh, tabak gürültüleri ve el şakırtıları arasında—

şarkı söylediğini işit-timse bu biçareyi hatırlamış ve kendi kendime sormuşumdur: «Belki de ucuz akşam pazarı zerzevatçılarından hakaret görmüş olan o fakir kıyafetli adamındır. Bu biçare ölüden kalmış ses kaç insanı yaşatıyor! Kim bilir gecede kaç lira alan bu pullu entarili kızı onun etrafında udlar, kemanlar, darbukalarla dövünen çalgıcılar; ellerinde donanmış tepsilerle koşuşan beyaz önlüklü garsonları; köşesindeki masasında vergi hesabı yapan gazino sahibini, vergiyi alacak devleti; şu pencerelerin karşısındaki masada bu şarkıyı dinlerken çehresine düşen hüzün ve mânanın güzelliğiyle karşısında rakı içen zengin hovardayı kendine âşık eden kadını ve daha bilmediğimiz ne insanları...»

ölü, bazen ne tükenmez hazinedir Yarabbi!

** Evet, insanın bir cenaze arkasında yürüdüğü zaman, dünya hırslarından en temizlendiği zamandır.

Fakat, yol uzun sürerse bu çok temiz şeyin ötesine, berisine kurt düşmeğe başladığım çok gördüm.

Hele geride kalanlarla nasıl geçineceklerim düşünmek için çok vakit bırakmamış küçük adam cenazeleri arkasında...

Bu fikir, bana bövle birinin cenazesinde musallat olmuş ve bir daha yakamı bırakmamıştır. Cami meydanı

mahşer gibiydi o gün. Musalla taşlarından birinde kıymetli Acem şallarına sarılmış bir tabut, ötekinde bir küçük adam cenazesi yatıyordu. Caddeyi dolduran otomobiller .otobüsler birdenbire harekete gelerek şallıyı yetişilmez bir süratle kapıp götürdükleri için ben, çaresiz ötekiyle başbaşa kaldım.

Başbaşa diyorum. Çünkü büyük kalabalık çekilince biz ikinci tabutun etrafmda kalan beş, on kişi ile âdeta yalnız görünüyorduk. Mezarlık, pek uzak değildi. Fakat yayan gittiğimiz için birkaç yerde, usul hilâfına tabutu duvar yıkıntısı falan gibi yüksekçe bir yere bırakarak soluk almaya mecbur olduk.

Bu, bir esnaf cenazesiydi. Etraftan kulağıma geldiğine göre ufak bir mahalle arası bakkalı. Avcı

elbi^eleıi giymiş, kasketli ve çizmeli bir genç adam, boğazı beyaz bir tülbetle bağlı zayıf bir ihtiyarı

kolundan tutuyordu. Birinin «kırk yaşında bir oğul kaybetmek kolay değil» demesinden anlaşıldığına göre cenazenin en hatırlı çehresi bugünlük bir ihtiyardı. Yüzünde teessürden ziyade önündeki bir uçuruma bakanlar gibi bir şaşkınlık görünüyordu. Durduğumuz zaman bizimle yere çömelerek dinleniyor, sonra, parkta mehtap sefasına çıkmış âşıkların yaptıkları gibi bir kolunu belinden geçirerek kendisini tutan genç adamın kolunda bastığı veri görmeden adım adım sürükleniyordu, tşte bu kendini tamamiyle başka bir insanın iradesine bırakmış külçe halinde ihtiyarın birdenbire silkelendiğini, kendisini düşüyor sanarak daha kuvvetle yakalamağa uğraşan avcı elbiseli adamın kollarından kurtulmak için âdeta çabaladığını fark ettim, öteki, tekrar eski vaziyete dönmek istedi.

Fakat ihtiyara garip bir canlılık gelmişti. Yarasına dokunulmak istenen bir at gibi titizleniyor, kısa ve sert silkinişlerle onun kendine artık el sürmesine mâni oluyordu.

Kimsenin dikkat etmedi«i bu hareket banr mânalarla dolu göründü. Bunun bir isyan ve nefret hareketi MÎSKÎNLER TEKKESÎ

olduğuna şüphe yoktu. Kırk yaşında bir ölünün babası olmasından başka bir şey bilmediğim bu ihtiyarda, kendisini âdeta kucağında taşıyan bu genç adama karşı birdenbire içinden ne geçmişti?

Ortada başka bir sebep görünmeyişine göre bunu yol boyunca yavaş yavaş şaşkınlığından kurtulan ihtiyara musallat olmuş bir düşünce ile izah etmek lâzım geliyordu. Evet ona bu düşmanca hareketi yaptıran şey .ancak şaşkın kafacığmda önceden bir ufak aydınlık gibi uyanarak sonradan bir yangın haline gelmiş bir düşünce olabilirdi.

Kimseden bir şey öğrenmek imkânı olmadığı için zihnimde şöyle bir hikâye tasavvur ettim. Bu adam, gelini ve torunlariyle beraber oğlunun yanında barınıyordu. Bu nevi ailelerde baba hatın diye bir şey kalmıştı. Bakkal oğul, kırk yaşına rağmen babasını hâlâ çocuk gibi sayıyor, karısına ve çocuklarına da öyle yaptırıyordu. Kalın ensesiyle toparlak yüzü, gençlik ve sıhhat kadar da hayvanlık ve sarhoşluktan kızarmış bu avcı elbiseli adam, gelinin ne idüğü belirsiz serseri kardeşiydi.

Karabatak gibi bir batıp bir çıkan, ne iş gördüğünü kimse bilmeyen, kâh hapse girdiği, kâh kötü

kadınlarla para yediği öğrenilen bu kayınbiradere bakkal, yaşadığı müddetçe yüz vermemiştir. Fakat şimdi ölümün kokusunu alan bu adam, Çatalca, yahut Gemlik'ten çıkageli-yor; evin perişanlığından istifade edreek dizginleri ele alıyor .Bugün cenaze alayında ihtiyar babayı âdeta kucağında taşımaktadır; fakat yarın kızkardeşiyle kendini çocuklara vasî tayin ettirmeyi ve artık dayanacak veri kalmayan babayı sokağa atmayı konuşacaktır; kim bilir kaç yılda meydana çıkmış zavallı bakkal dükkânını ca-bun ve pirinç çuvallariyle, tavana asılmış süpürgeleriyle kim bilir kaç pimde vutmava çalışacaktır ve yutacaktır.

Dediğim gibi önümüzdeki iki adamın haline bakarak bu, benim kendimden uydurduğum bir masaldır.

Fakat

bu küçük cenazeler arkasındaki düşüncelerin buna pek uzak şeyler olmadığım çok iyi bilirim.

Sevdiğimiz insanın ateşiyle yanıp tutuşan melek gibi olduğumuz dakikalar az değildir. Fakat bu meleklikte sebata bizim cinsimizin fazla tahammülü yoktur. Yüreğimizdeki bir tutam ateşimizi yakıp tükettikten sonra birtakım aşağılık düşünceler, geceleyin mezarlıklarda dolaşan sırtlan gibi yavaş

yavaş zihnimize sokulmaya başlarlar; kafamızı silkeleriz; kaçar gibi olurlar; sonra, gene gelirler; etlerimizi kemirirler. Hele yukarıda da söylediğim gibi, arkada-kileri bir ufak bekleme zamanı bile veremeyecek derecede darda bırakmış küçük ölülerin cemaatleri arasında öyle şeyler kulağıma çalınmıştır ki bana dehşet vermiştir.

Çocukluktan kalma bir hâtıram vardır. Ben doğmadan çok evvel çırak çıkarılmış bir Çerkez kalfamız, kızını bir binbaşıya vermişti. Günün birinde bu binbaşı öldü. Büyükannem bizi yanına alarak çok uzakta olmayan cenaze evine götürdü, ihtiyar kalfa da, binbaşının karısı olan kızılla bizi görünce bir ağızdan haykmşmaya başladılar:

— Ne olacak halimiz... Kapıdaki çifter çifter neferler gitti... 'Tayın ekmekleri gitti; tayın yağları gitti.

Bu giden şeyler arasında bir daha geri gelmeyeceği en çok muhakkak olan binbaşının kendisiydi.

Fakat o biçarenin adının bir kerecik bile geçmediğine daha o zaman dikkat etmiştim.

IX

Bununla beraber insanlığın dirisi gibi ölüsü etrafında kalabalık ne kadar çok olursa pislik de o kadar çok oluyor. Bunun bir büyük adamın Eyüp'e götürülen cenazesinde gördüğüm bir misalini, kendi şahsî sefaletlerimden biri gibi, her zaman hatırlayacağım. Başta bir mü-

kellef mızıka, sonra kol kol askerler, tüfeklerinin ucunu yere çevirmiş kara askerleri, pırıl pınl deniz askerleri, jandarma, polis, sonra mektepler; renk renk erkek mektepleri, kız mektepleri; Babil'in asma bahçeleri gibi havada sokaklar boyunca çiçek çelenkleri; sonra teşrifat sırasiyle istanbul'un büyükleri, hatırlıları ve nihayet öndeki mızıkayı işitemeyecek .kadar gerilere dağılmış bir ayak takımı

kalabalığı...

Arada bir alay duruyor; büyü kadamı arabaya koymak isteyenlerle mezarına kadar el üstünde taşımak için sımsıkı tabutun kollarına yapılanlar arasında itişip kakışmalar oluyor. Tabutun insanın yüreğini ağzına getiren hareketlerle sarsılıp sallanmaya başlaması pencere-lerdeki, damlardaki kadınları haykırtıyor ve alay, yeniden yola koyuluyor.

Böyle böyle büyük adam, son bir defa arabasına bi-nemeden Eyüp'e kadar el üstünde, daha iyisi parmak üstünde gitti. Alay o kadar ağır gidiyordu ki, yoruldukça bir yere çömelip bastonuma dayanarak alabildiğine dinlendiğim, hattâ bir defasında bir hamal kahvesinde kahve içtiğim halde sonradan hiç sıkıntı çekmeden gene yetişiyordum. Bu kadar uzun ve ağır bir yürüyüşü çoktan unuttuğuna şüphe olmayan ortadaki kibar cemaatin yaşlı, yahut fazla şişman olanlarından pek azı

alaydan çıkıp arkadaki otomobillere binmeye razı edilebiliyorlar; fakat ötekiler tırnaklarını dişlerine takarak son vazifelerine sonuna kadar devam akarar vermiş görünüyorlardı.

Oldukça geriye kalanlar ve bu suretle biraz da kuru kalabalığa karışanlar aralarında konuştukları ve hattâ sigara içtikleri halde öndekiler bunu yapamıyorlar ve bu sıkıntı, çehrelerine, merasime daha çok yakışan ağır ve ıstıraplı bir ciddiyet veriyordu.

Arasıra açık pencereler ve alçak tahtaboşlardan sarkan taze yüzlü çıplak kollu ve bacaklı kadınlara—göz-140

lerinin bir tekiyle— şöyle yandan bir horoz bakışı atmaktan başka bir değişikliği olmayan bu yürüyüş

o kadar uzun sürmüştü ki cemaat, kendini Eyüp mezarlığının diz boyu çayırları içinde bulunca alayda hiç bir şeyin önüne geçemeyeceği bir dağılma oldu. Bereket versin vaziyet beş on dakikalık böyle bir molaya elverişli idi. Cenaze alayları ne kadar tertipli olursa olsun mezar hiç bir zaman hazır değildir ve daima tamamlanacak bir eksiği vardır.

Çukurun içinden kafalan ve çıplak göğüsleri görünen adamlar telâşla kireç, taş, su gibi şeyler isteyerek uğraşırlarken cemaat de teessürüne biraz ara vererek nefeslenmeye vakit bulur.

O gün de öyle olmuştu. Kalabalık, mayıs bayramına getirilmiş bir mektep alayı gibi bir zaman için buraya neye geldiğini unutuverdi. Hazırlanan mezarın mümkün olduğu kadar uzaklarına dağılıp öbek öbek oturanlar, çömelenler, hattâ gazete veya pardesüsünü serip uzananlar; soğuklamak korkusuyle yalnız arkalarının bele kadar olan kısmını bir ağaca sıkıca yaslayıp bacaklannı ileriye doğru kırarak yorgunluk alanlar .arkadaşlarından ayrılıp uzaklara giderek ve yüzlerini insan bulunmayan taraflara çevirerek tek başlarına karşı ufukları seyredenler! ...

Eyüp'te akraba ve ahbabı bulunanlar, hazır gelmişken onların da hatırlarını hoş etmek için mezarlarını arıyorlar ve yanlannda bir iki de misafir götürüyorlardı. Sonra, mezarlığın bugünkü kibar ziyaretçileri arasında eski yazıyı unutmamış belli başlı adamlar da bir hayli idi. Bunlar, ayakta kalmış

mezar taşları arasında dolaşarak okunaklı kitabeler arıyorlar; eski yazı devrine yetişemediğini tahmin ettikleri gençlere yüksek sesle bunları okuyorlar; eski edebiyatın, efendim, o her biri birkaç mâna ifade eden cinaslarına, telmihlerine, tevriyelerine

ve daha nelerine hayran oluyorlar. Daha ötelerde nemli otlar arasında minimini papatyalar, iğne burnu gibi mavi mineler toplayanlar, geçerken kopardıkları bir taze dal ucunu çakılariyle soyup yontanlar...

Orada, burada üçer beşer kişilik ayak divanlarında merhuma ait hâtıralar, fıkralar anlatıyorlar. Sonra, merhum yavaş yavaş kendini aradan çekiyor; söz, başka vadilere sıçrıyor; politikadan ve şundan, bundan konuşuluyor. Derken birinin kendini fazla unutarak yüksek sesle bir şey anlatması ve hattâ

gülmesi, ürpermeye benzer bir hareketle matemin tekrar dönmesine sebep oluyor; çehreler yeniden kararıp uzuyor; birisi toprağı göstererek: «Hepsinin sonu bu» diye derin derin içini çekiyor.

*** Mezarlıkta merhumun çok yakınlarından olduğu söylenen bir büyük zat tanıdım: Kısa kunt vücutlu bir ihtiyar. Göğsü ve kann kısmı o kadar kalın ki, kısa kollan ve kısa bacakları âdeta kasılmış bir elbise içinde gibi dik ve hareketsiz kalıyor Bu vücut üzerinde Beyoğlu

bakkallanndaki yuvarlak Avrupa peynirlerine benzeyen kıpkırmızı ve çıplak bir baş; iki ufak delikten ibaret kalmış bir burun altında diş fırçalan gibi sert ve kısa iki bıyık...

Yürüyecek hali olmadığı için her halde, otomobille getirmiş olacaklardı. Şimdi, bir mezarın etrafını çeviren parmaklığa sırtını yaslamış ve yanındaki üç kişiden birinin parmaklık duvanna serdiği pardesüye kalçalanm iliştirmiş, ikide bir mendili ile gözlerini ve yüzünü silerek dinleniyordu.

Etraftan kulağıma çalınanlara göre, bu ölüm, herkesten ziyade onu sarsmıştır. Serviler arasından dolaşa-142

rak yabanî sarmaşıklar ve dikenlerle kaplı bir başka parmaklığın arkasında, onu iyice görecek ve işitecek bir vaziyette durdum.

Merhuma yakınlığı kadar da yüksek mevki sahibi olduğu için — etrafındaki üç adam müstesna—yanına kolay yaklaşılamıyordu. Bununla beraber bazıları ona karşıdan uzun uzun baktıktan sonra hızlı hızlı yürüyerek önüne gidip eğiliyorlar; fakat fazla saygısızlığa cesaret edemeyerek birkaç kelimeden sonra geri geriye çekiliyorlardı.

Mezarlıkta büyük, küçük ayrılığı olur mu? O, hepsine babacan bir saflıkla elini uzatıyor: «Siz de sağ olun arkadaşım, yahut kardeşim, yahut çocuğum» diyor, sonra ağlar gibi yüzünü buruşturarak hepsine hiç değiştirmeden: «Ah, zalim! Benim hakkımı yedi; ölmek benim hakkımdı... ömründe yediği tek hak benim hakkım oldu» diyor sonra, elini göğsüne bastırarak: «Nasıl da yanıyor yüreğim» diye ilâve ediyordu. O vakit, yanındaki üç daimî arkadaşının iştirakiyle hep bir ağızdan Fatiha okur gibi hafiften mırıltılarla iyi anlaşılamayan bir şeyler söyleniyor ve merasim nihayet buluyor.

Sonra, o, birdenbire yanındakilere soruyor:

— Yahu, şu karşı tepede görünen kümbetler köy mü? Muhacirler mi yerleştiler acaba oraya?

Bastonuma dayanarak çömeldiğim yerden ikide birde kulağıma gelen sesi dinliyorum.

— Yahu, bak şu aşağısı köpek mandırası gibi olmuş. Köpekler nerede ise ölüleri çıkanp yiyecekler.

Belediye biraz himmet etse.

— Teşekkür ederim arkadaşım. Ah, zalim! Benim hakkımı yedi.

— Yahu, Kâzım'ın telgrafına cevap vermedik değil mi? Dönüşte unutma. Bana hatırlat.

— Yahu, Eyüp'te kebapçılar hâlâ duruyor mu aca-

Ağaçlann arasından aşir sesleri gelmeğe başlamakla beraber henüz mezarın tamamlandığını

gösteren bir alâmet yoktu. Büyük zatın üç arkadaşı biraz uzaklaşarak aralarında konuşmaya başlamışlar ve onu düşünceleriyle yalnız bırakmışlardı. O, bir aralık elini altındaki pardesünün cebine sokarak bir gazete çıkardı; sahife-lerini açarak baktıktan sonra tekrar katladı ve yerine koydu. Fakat pardesünün cebinde bu defa eline başka bir şeyler geçmişti. Bunlar, bir kesekâğıdı içinde kebap kestaneleri idi. Bir tanesini aldı; gevrek kabuklarını parmaklan arasında sıkarak çıtırdattıktan sonra kestaneyi kâğıdı, kâğıdı cebe koydu. Fakat çok geçmeden tekrar çıkardı. Karannı vermişti.

Güçlükle başını çevirip mezar taşlarını okumakla meşgul arkadaşlanna baktıktan sonra bir tanesini soydu, yedi, arkasından bir tane daha... Fakat, bir üçüncüsünü ağzına attığı zaman birkaç adım ötesinde küçük yüzlü, kara sakallı bir zat peyda oldu.

Boyu gayet uzun ,vücudu gayet ince olduğu için otlar ve kurumuş çamurlar arasında başını öne uzatarak yürürken her an yerinden oynamış bir sınk gibi devrilecek korkusunu veriyordu. Yeni gelen, büyük bir heyecan içinde: «Vah kardeşim, bunu da mı görecektik?» diye şişman zatın omuzlarına sarıldı. Sivri sakalıyla arkadaşının çıplak kırmızı başını süpürürken gözlerinden iri iri yaşlar döküyordu. Nihayet, yüz yüze geldiler. Fakat çiğnemeğe vakit bulamadığı kestane, boğazını tıkadı; morararak öksürürken, kestanenin birdenbire fırlaması için, dudaklanm sıkarak avurtlarını şişiriyordu.

Sakallı; teessürünü unutarak ona meraklanmağa başlamıştı. Dik ve azimli bir sesle:

— Bana bak, diye bağırdı. Sen, bize daha lâzımsın...

Bu kadar kendini hırpalamağa hakkın yok... Çocuk değilsin!..

Tehlike atlamıştı... Şişman, mendilini ağzından kaldırarak derin bir nefes aldı ve ağlamaya başladı:

— Benim hakkımı yedi zalim... Ölmek benim hakkım idi...

O esnada teneffüs sona ermiş, kalabalık dört bir taraftan mezara doğru akmağa başlamıştı.

Merhumun başucunda üç kişi nutuk söyledi. Bu nutuklara göre bugün gerçekten bir büyük insanı, bir nevi yeni zaman peygamberini toprağa verdiğimiz anlaşılıyordu. Fakat o gün cenaze arkasında yürürken ve mezarlıkta oradan oraya dolaşırken, hiç kimseyi alâka ile dinlemediğim, ancak şuradan, buradan esen fısıltılara kulak misafiri olduğum halde ben, bu büyük adamın yalnız kendinin değil, yedi göbek evvelden başlamak üzere bütün soy sopunun —hırsızlık, arsızlık, yalancılık, iftiracılık

»ahlâksızlık vesaire vesaire vesairesiyle— tekmil seyyiatını nereden, kimden öğrenmiştim yarabbi!

Bir' kalabalık meclise giren adamda garip bir kuruntu vardır. Bütün o kalabalığı kendine bakmak, boyun-bağındaki bir türlü düzelemeyen çarpıklıktan pantolonunun dikiş yerlerindeki parlaklığa varıncaya kadar bütün açık ve gizli ayıplarını aramak için oraya toplanmış sanır, nereye basacağını

.ellerini nereye saklayacağını şaşırır. O dakikada o kalabalığı meydana getiren insanlardan her birinin de kim bilir hangi ayıbı saklamak, hangi çorap deliğinin hangi pantolon paçasından, hangi içine kıvrılmış kirli gömlek kolunun hangi ceket kolundan fırladığını^ görmek kaygısiyle kendinden başkasını göremeyecek halde olduğunu düşünmez; hele bu insan-MÎSKINLER TEKKESÎ 145

lardan birçoğunun kim bilir hangi korku veya utancı bastırmak için yüksek sesle gülüp şakalaştığını

hiç anlayamaz.

Evet, bir büyük cemiyetin içinde kimin kimi görmeye hali vardır? Ben, bu nükteyi nasılsa bir kere anlamaya muvaffak olduğum için uçsuz, bucaksız istanbul'da, gerçekten kendi malikânem içinde gibi dolaşıyordum. Hangi noktada durmuş olursam olayım etrafıma baktığım zaman her tarafım yoldu.

Meşrutiyet; hayatımın tabiî gidişini değiştirmeseydi ben, bu yollardan yalnız birini tanıyacaktım; bütün ömrümce her gün hep

onun birer birer bellediğim kaldırım taşlarından aynı kaleme gidip gelecektim.

Fakat^ o yoldan bir kere şaşınca her şey değişiyordu. Her türlü hareketten bir azap gibi tiksinen bu ağır ve sakat kaplumbağa bedenine sanki bir seyyah kuş ruhu hulul etmişti. Her gün, başımı alıp kimseye ve kendime bir şey sormadan bu yollardan birinde kendimi kaybediyor, hiç acele etmeden istediğim yerde istediğim kadar dinlenecek kâinatlar dolaşıyordum. Gerçekten ne kâinattır o istanbul!

Sürgünde Karadeniz'i askerlik zamanımda, dalganın attığı yerlere göre, bir parça aşağı Anadoluyu'yu ve Suriye'yi görmüştüm. Bunlardan bende kalan izler bir kere görülüp geçirilmiş bir rüyanın hâtıraları

gibi karanlık ve karışıktır. Fakat, buna mukabil kokular ve sesler, bir daha çıkmayacak kadar kuvvetle bana sinmiş gibidirler. Boğaz'da, yahut hattâ Haliç'te bir deniz kıyısında birkaç Karadenizli karaya çekilmiş bir sandalı hızlı hızlı kavga ederek ve şarkı söyleyerek kalafat ederlerken gözlerimi yumarım, rüzgârın getirdiği katran kokulariyle kendimi Karadeniz'de bulurum. Tahtakale'de, daha yukarıda Vefa taraflarının bazı mahallerinde Arabistan sesleri ve kokuları arasına girer kendimi, elinde asâsiyle uzun bir devriâlem

seyahatine çıkmış bir serseri derviş vehmine kaptırırım.

Bir aynı mahalleye, bir aynı yere bağlanmayan gezginci fıkara için muayyen günü ve mevsimi olan yerler yalnız daireler değildir. Ziyaret günlerinde hastahane ka-1 pı ve bahçeleri; vapur ve tren günlerinde yolcu bekleme/ yerleri, hâsılı insanların türlü rüzgârlarla deniz gibi coşup taştığı ve inlediği bütün yerler sanatını bilen fakir için tükenmez maden damarıdır. Hasta ameliyat ettiren, yolcu bekleyen, yahut uğurlayan, çocuk imtihana sokan kimse sadakaya inanmayabilir, hattâ hiç bir yerden hiç bir şey beklenemiycceğine de inanabilir. Fakat gene de böyle zamanlarda, kendine göre şahane denecek sadakasını verir. Yeni doğmuş çocuğunu, bir sakal-ı şerif bohçası gibi, iki eli üzerinde hastahane kapısından arabaya götüren

yaşlı babanın, karşıdan munis bir çehreyle bu sevince iştirak eden fakiri çiğneyip geçmesine imkân var mıdır? Hattâ bir bakıma sevinç, insanı kederden de daha fazla cömert yapar. Bunu tecrübelerimle söylüyorum. Çok kere bir nikâh, düğün ve eğlence yerinde aldığım para hastahanede, mezarlıkta aldığımı kat kat aşmıştır. Bunlardan benim için emsalsiz bir vaka denecek kadar ehemmiyetli olan bir tanesini anlatmalıyım: Her yıl, yaza doğru yolculuklarımdan en büyüğüne hazırlanmayı; Mesule bacı ile Hacca gidiyor gibi helâl-laşarak on beş, yirmi günlüğüne Bursa'ya, yahut Yalova'ya gitmeyi âdet etmişimdir. Bu, benim büyük hastalığımdan kalmış bazı ağnlan sıcak su ile tedavi içindir. Fakat dönüşlerde daima kazancım masrafımdan çok daha fazla olduğunu görürüm. Bir defasında Yalova'dan dönüyordum. Geceydi; sıkı ve serin bir yıldız rüzgârı estiği için güvertede in, cin yoktu. Yalnız, vapurun karanlık burnunda —benim çocukluğumun gemilerinde yüzüstü uzanmış tahtadan bir deniz kızının başını denize sarkıttığı

yerde — bir kızla bir delikanlı duruyordu.

Bir de biraz geride, direğin dibinde bir halat yığınının üzerine oturmuş ben...

Erkek, kendi ceketini kızın rüzgârla kabardıkça arasından gece ışıklan görünecek kadar ince elbisesi üzerine atmıştı. Vapurun durmadan inip kalkan burnunda arasıra bir dalga çatlıyor, onlar bir an bulut halinde havaya kalkan bir su serpintisi içinde kaybolup çıkıyorlar, fakat çekilmeyi akıl etmiyorlar. Kız, saçla n uçarak önündeki parmaklığın demirlerine sarılıyor, delikanlı onu belinden, kollarından yakalıyor. Hayatlarının öyle ciddî bir anındalar ki hattâ, suların baskınına uğradıkça haykınşıp gülüşmüyorlar. Bu çocuklar ya o gün sıcağı sıcağına nişanlanmışlardır, ya ona benzer bir fevkalâde hal... Her hangi bir aşkın bu ciddiyetle üs-tüste iki gece dayanmasını tasavvur edemiyorum. Bir yandan gitgide artan rüzgâr ve serinlik, öte yandan bu çocukların bir yabancıdan sıkılmaları korkusu bana buradan kalkıp gitmek için bir hareket yaptırıyor. Halatların üzerinden kalkmaya uğraşıyorum.

Fakat vapur sallanırken, bu, benim için kolay değildir. Evvelâ bastonum düşüyor, sonra onu almaya uğraşırken rüzgâr kasketimi uçuruyor. Fakat rüzgâr, kasketimi onların ayaklan dibine götürmüştür.

Delikanlı, ne de olsa cıva gibi çocuk. Kasketi yakalayıp bana getiriyor. Bu defa onun arkasından kız da yaklaşıyor. Artık saçlannın da, entarisinin de uçacak halleri kalmamıştır. Islaklıktan sımsıkı başına ve vücuduna yapışmışlardır. Arkadan vman bir fener ışığında birbirimizi pek az görebiliyoruz; reh-relermiizin parlamasiyle sönmesi bir oluyor. Bu sırılsıklam yüzünde bir garip ateş yanan kızda bu anda bana karşı bir büyük zaaf hissediyorum. Elinde yansı yenmiş çikolata var. Bir minimini çocuk mâsumluğuyle gülerek onu bana uzatıyor; fakat saniyesinde bunun nasıl bîr çocukluk olduğunu farkederek, elini çekiyor. Galiba,

148

ben de dahil olduğum halde gülüyoruz. O zaman, delikanlı, elini kızın omuzundaki ceketin cebine sokarak bana bir kâğıt uzatıyor. Eğilerek alıyorum. Bu defa kız. küçük bir tereddütten sonra, bir azizlik yapmak istediğini anlatan bir bakış ve gülüşle elini aynı cebe daldırıyor. Bir kâğıt lira da ondan.

Bu, onun elini sevgilisinin cebine ilk söküşüdür. Bu hareket, daha ileride kim bilir rıe boğuşmalara meydan açacaktır. Fakat bu an için o kadar sevimli, birbirlerine yakınlıklarını o kadar şiddetle hissettiren bir şeydir ki, birkaç adım uzaklaştıktan sonra delikanlı, sevdiğini yanımda öpmemek için titreyerek sıktığı elini bir üçüncü lira için bir kere daha aynı cebe sokuyor. Halbuki bu üç lira, onlar için çok paradır. Bunu yakından gördüğüm hallerinden anlıyorum.

Bir kere de gene büyük sevincini etrafındaki çocuklara onar para dağıtmakla ifade eden çok fakir bir ihtiyar kadına tesadüf etmiştim. Bir yaz gecesi benim eski Nur-i îrfan müdürlerine benziyen bir iki dolandırıcı bir umumî bahçede bir sünnet düğünü tertibetmişlerdi. Bahsettiğim kadın, sünnet edilen fakir çocuklardan birinin büyükanasıydı. Bahçenin bayraklarla süslü kapısına yerleştirilmiş halılar ve çiçekli masalarda, içeriye oluk gibi akan halka ikişer liraya bilet satan vükelâ yapılı düğün sahipleri kadının: «Ben Mustafa'nın büyükanasıyım. Yavrumu keserlerken korktu mu, bayıldı mı? Bir kere karyolasında uzaktan gösterin... gene çıkarım» diye uzun müddet bağırmasına kulak asmamışlar, arasıra kalabalığa kanşıp kaçmak istedikçe kolundan tutup dışarı atmışlardı. Fakat sonradan büyük

hanıma sokakta bahçenin etrafındaki viran tahtaperdenin kenarında bir yer temin edilmişti.

Kadıncağız, buradaki iri bir budak deliğinden yalnız bahçeyi, ovun meydanını değil, mahalle arkadaşlarından ikisiyle beraber yaldızlı bir karyola-

149

da yatan Mustafa'yı da mükemmelen seyredebiliyordu. Çocuğun keyfi yerindeydi. O, başında

«Maşallah»'lı mavi takkesiyle, eline verilen bir şişirme düdüğü üfleyip öttürdükçe büyük ana da kâh gülüp kâh ağlayarak, aynı düdüğün daha bir büyüğüne benzer bir sesle etraftaki çocukları çağınyor, onar para onar para sadaka dağıtıyordu: Şaka mı bu: Büyükana budak deliğinden mürüvvet görüyor.

** Evet, fıkaraya karşı mesut adamın da bedbaht kadar eli açıktır; cömerttir. Bizim için korkulacak şey, hakikî ölü mevsim, kalblerin bir makine intizamiyle işlediği sükûnet ve muvazene zamanlarıdır. Keder veya sevincin o kadar birbirinden farklan yoktur. Ehemmiyetli olan şey o korkunç muvazenenin bozulması, terazinin şaşkın hareketlerle sağa, yahut sola aksamaya başlamasıdır

ÜÇÜNCÜ KISIM I

Seferden dönen gemiciler vardır; sefalet ilişkilerine işlemiş, üst başlan rutubetten, küften dökülecek halde; bastıkları yer ayaklan altında hâlâ sallanıyor; uykuya dalarken yataklannda, bir büyük ölü

dalga üzerinde pi-bi derin hışıltılarla ağır ağır yükselip alçalıyorlar.

Bu gezintilerden Süleymaniye'deki evime ben aşağı yukan aynı perişanlık içinde dönerdim ve gördüğüm duyduğum şeylerin sarsıntısı uzun müddet devam ederdi. Bu zamanlarda hangi cananın kucağı benim bu evdeki köşem kadar rahat olabilirdi. Benim köşem Haliç'i, Beyoğlu tepelerini ve acık bulunduğu zaman da bir kıyısından Süleymaniye kubbesinin bir parçasiyle bir minaresini gören o kırk pancurlu pencerenin karşısında bir büyük kerevetti. Üstünü, geçen yıllar içinde öteden, beriden elime düşmüş bir kaç keçe, kilim parçası ve ne kadar asınsa hâlâ yaşamakta devam ediyor gibi ta/eliği-ni kaybetmiyen bir geyik postu ile donatmıştım. Yanımdaki duvara

oyulmuş çiçeklikte daima elimin altında bulundurmaktan hoşlandığım bir iki ufak tefeğim dururdu. Mesule Bacının yağmurlu havalarda bile her sabah stılamavı âdet ettiği bir cılız "sma, gitgide büvürek evin bahçe yüzünü ve pencerelerini sarmıştı Açıp kapaması güç olduğu ve rutubetten mantarlaşmış kanatlan her zorlayışta orasından, burasından toz halinde döküldüğü için pancurlan daima kapalı tutardım Rn-nun bu semtte oldukça sert olan kış rüzgânm kesmekte az çok yardımı olduğu için yazın fazla sıcak günlerinde MÎSKINLER TEKKESİ

odayı serin ve loş tutardı. Sonra önümüzde basamak basamak Haliç'e inen damlarda birkaç

leylekten başka bizi görecek kimse olmadığı halde bu kapalılık, bana bu odada izah edilmez bir mahremiyet ve emniyet duygusu vermekteydi.

Geceleri lâmba yanmadığı zaman pancurlarm aralıklarından tavana, duvarlara çok zayıf ve yeşilimsi aydınlıklar aksederdi. Bu yol yol çizgilerle akar sulara benzer bir belli belirsiz kaynaşma ve harelenme vardı ki bende uzun zaman, imkânsızlığa rağmen, aşağıdaki denizden gelen bir gerçek akar su aksi şüphesini uyandırmıştı. Denizden, yahut gökyüzünden, yahut da sadece aralık pancur tahtalarının henüz tamamiyle dökülmemiş rutubetli ve kaypak boyalarından, mehtapta ve gökyüzünün bazı fazla aydınlık gecelerinde bu ışık çizgileri bende âdeta seyrek sepet sazlarından yapılmış bir büyük kulübe içinde yatmak vehmini uyandırırdı. Dünyada kadından gayri de bir şeye âşık olmak mümkünse, bu fazla hırpalanmış zamanlarımda bu odaya ve bu kerevete karşı duyduğum şeye aşktan başka bir şey denemezdi.

Uyku ile uyanıklık birbirinden ayn iki âlemdir. Fakat ben, bu kerevet üzerinde geçirdiğim bazı gece saatlerinde bunların hangisi içinde bulunduğumu söylemeye gerçekten muktedir değilimdir. Vücut, yorgunluktan külçe haline gelmiş, en küçük bir hareket imkânım kaybetmiş bulunmasına göre muhakkak ki her parçası ayn ayrı uyuyor. Evet, kaplumbağa uykuda; fakat onun ağır ve sakat kabuğu içine hapsedilmiş kuş uyanık. Sırtımı bir yüksekçe duvar yastığına dayıyarak uzandığım yerden tavanda kaynaşan yol yol akar su akislerini, karşımdaki duvara asılmış iki büyük levhanın

çerçevelerini ve nur gibi parlıyan yazılarını, oda kapısı yanındaki ördek sobanın daima açık kapağındaki ateşi görüyorum. De-152

mek ki uyanığım. Fakat aynı zamanda bunların arasında gündüzün rastladığım bazı çehrelerin gitgide kımıldanmaya, gündüzki sesleriyle konuşmaya, gülüşüp ağlaşmaya başladıklarını da görüyorum: Yani hakikat âleminin vücutsuz mahlûku olan rüya. O halde bu anlarda bu âlemlerin hangisinde bulunduğumu nasıl kestirmeli?

Bazan asmanın dallan rüzgârla pencereye vurmaya başlar; soba, hafifçe horuldar; onun horultusunu oturduğu yerde yüzünü aleve karşı uzatarak uyuklayan Mesule Bacının horultusu hiç şaşmadan takip eder. Hayaletlerim aralarında fısıldaşırlarken, dışarda bir yere vurulduğunu işiten çocuklar gibi seslerini keserler ve sinerler. Kerevetinin tahtaları âdeta kendiliğinden çıtırdamaya başlar; hafiflemiş

elimi uzatarak çiçeklikteki lâmbayı yakarım.

Bu çiçeklikte elimin altında bulundurmaktan hoşlandığım bazı ufak tefek eşyanın durduğunu anlatmıştım. Söylemesi ayıp olacak amma bunların bir kısmı kitaptır. Arasıra mezatlardan, ölü

terekelerinden yok pahasına aldığım bazı kitaplar. Bunlar arasında en çok sevdiğim kalın bir Mesnevi şerhidir.

Arkamdaki yastığı düzelterek ve yerimde daha ziyade doğrularak onu dizlerimin üzerine açarım.

Ahiretle dünya arasında ne acayip bir kitaptır bu Mesnevi! Kökü yerin çamuruna gömülü; fakat başını

gökyüzüne kaldırmış ayçiçekleri gibi bir kitap! Ne Farisîsini, ne yüksek fikirlerini anladığımı iddia etmeyeceğim. Havır, asla. Ben el açmaktan çekinmeyen bir adamım. Fakat bu kadar ilâhî bir şeyi istemek için değil! Evet, onun ne Fari-sîsine, ne fikirlerine bir vakınhk iddia edecek değilim ben. Fakat onda bir küçük insanlardan bahsetme tarzı ve dünya nimetlerine karşı bir yüksek istiğna var ki işte bunu kimsenin benim gibi anlayacağını zannetmiyorum.

* * >

Mesule Bacı, şimdi artık Tamaşalık'm açlıktan hırt-lambosu çıkmış örümcek bacaklı, kuru ve sefil Mesule Bacısı değildir.

Sanlı, kırmızı entarileriyle, mercan terlikleriyle, örme yün kuşağından sarkan anahtarlariyle âdeta kelli felli bir konak kalfasıdır. Kendi kendine ne olduğu anlaşılmaz şarkılar söyleyerek evin içinde dolaşır; benim pek taraftar olmamama rağmen pencereden pencereye komşularla yârenlik eder; kapıdan geçen satıcılarla bitip tükenmez pazarlıklara girişir. Tamaşalık'ta olduğu gibi burada da kendisini herkese saydırmasını bildiğini hayretle görürüm. Bu kadar düşkünlüğün; bir lokma ekmek, yere düşmüş bir sabun parçası için bu kadar saç saça, başbaşa döğüşmelerin ondaki konak kalfası

nazhlığfmı, hatırşinaslığını bir türlü bozmamış olması bence Allahın bir muammasıdır.

Mesule Bacıda şimdi farketmeye başladığım bir yenilik de sesidir. Eskiden kısık ve bir parça hırıltılı

bir sesi vardı. Bu ses, yavaş yavaş açılmış ve tatlı bir gevreklik almıştır. Hele arasıra en olmayacak şeylere çocukça neşelenmesi, cilâlı piyano kapaklarından çıkan piyano dişleri gibi bembeyaz dişleriyle çıngır çıngır kahkahalar atması beni de âdeta neşelendirir.

Gel gelelim bunlar Mesule Bacının gündüzlere mahsus bir görünüşüdür. Akşamla beraber o da derece derece kararmaya başlar; yüzü uzar; burnu ile dudağı arasındaki mesafe korkunç bir surette uzar; hattâ boyu bile uzuyor görünerek haline bir heyula sessizliği çöker.

Geceleri Mesule Kalfa ile aramız bozuktur. Hizmetlerimi sessiz sedasız yaparken yüzüme bakmaz; konuşmaz; bir şey sorarsam dudak ucuyle cevap verir ve lâkırdısı büsbütün anlaşılmaz hale gelir.

Hanlı bacı, bana dargındır. Onun gözünde ben, kuş kadar bir çocuğu evime sığdıramayarak sokağa atmış

bir zalimim. Dünyada hiçbir şeyin bu kanaati değiştire-miyeceğini bildiğim için asla üstüne varmam.

Zaten bu bahsi kurcalamak tehlikelidir de. ismail'i ondan ayırdığımız günlerin dehşetini hâlâ

unutamam. Onu eşyasiyle beraber, Talât'ın yanında arabaya koyduğumuz zaman Mesule Bacı, çırılçıplak evden uğramış,

tekerleklerin önüne yatmağa kalkmıştı. Gecelerce onun gömlekleriyle yüzünü, gözünü kapıyarak sabaha kadar uludu.

Şimdi, artık sesi pek çıkmamaktadır. Gündüzleri mutfakta, bahçede, sokak kapısında avunuyor.

Fakat, gece oldu mu, anlattığım gibi dertleri tepreşir ve eve, doğrusu pek de şikâyet etmediğim bir ağır sessizlik çöker.

Kış gecelerinde Mesule Bacının yeri, oda kapısı yanındaki ördek sobanın ağzıdır. Hava soğuk olmasa bile bu soba mutlaka yanacak ve kapağı açık duracaktır. Alevin eksik olmaması için onun kuru portakal sandıklarından ince ince kesilmiş bir nevi meşaleleri vardır. Kendisi sobanın ağzında bir likim parçasının üstündeki dizlerini dikerek ve kollarını bacaklarını üzerinden geçirip kilitliyerek saatlerce sessiz sedasız oturur ve uyuklar.

Mesule "Bacının bir yeni aşkı da vardır. Uzaktan uzağa kendisine benziyen sıska ve uzun bir arap kedi. Onun karşımızdaki çeşmenin kuru yalağına doğurduğu yavruları bir gün bir süprüntücü — başı

bir kaza neticesi yanarak yüzü, gözü korkunç surette birbirine karışmış bir adam — süprüntü

arabasına atmış ve faciayı pencereden görerek yalınayak sokağa fırlayan Mesule Bacının yaygaralarına kulak asmadan denize götürmüştü.

Kedinin bir zaman süprüntü arabasının arkasından koşusu ile kendisinin ismail'in arabası arkasında yaptığı rezalet arasında bir benzerlik bulan bacı, o günden 155

beri bu kediyi eve almış ve kendine, sözüm ona, dert ortağı yapmıştır. Sokak yüzündeki pencereden, birbirine benziyen uzun, sivri yüzleriyle sokağa bakarken yanık baş'ı süprüntücünün geçtiğini görecek olursa bacı meraklanır: «Allah daha da beter edece isalla, mamun yüslü kal aya» diye arkasından beddua ederdi.

Doğrusu aranırsa kedide öyle yavru mavru düşünecek surat yoktu. Sivri hırsız yüzlü, sansar gibi, bir mahlûktu. Mesule Bacının merhametini maden gibi işleterek mutfağın yansım yedikten sonra, akşama doğru sırtım daha ziyade uzatarak ve kulaklarını kısarak mahallede eşkıyalığa çıkar ve bazan kafasında, bacaklarında dayak yaralariyle dönerdi. Fakat, geceleri soba başında Mesule Bacının

ayakları dibinde mazlum mazlum yatardı. Bununla beraber sobanın açık ağzından hiç eksik olmıyan alevin aksinde uzun sivri yüzlerini hafif hafif sallayarak ve çenelerini titreterek karşılıklı bir uyumaları vardı ki bende onların, bilmediğimiz bir dille, birbirine bitip tükenmez bir şeyler anlattıkları

vehmini uyandırırdı.

Kedi .arasıra titrer, silkinir, ince ince sesler çıkararak vaziyet değiştirir. Mesule Bacı, bunu onun gene yavrularını hatırına getirmesine vererek derin derin göğüs geçirir; kafasını okşayıp kaşıyarak:

«Uzulma Allah büyük! Allah o mamun yüslü ka! ayayı da sulum sulum sulunduraca» diye söylenirdi.

Güya kel ayının sürünmekten başka bir şey yaptığı varmış gibi!

Bilirim ki Mesule Bacının bu sözlerinin bir parçası da banadır. Fakat bu biçareye nasıl anlatırsın ki onu bu evden atan ben değilim; bilâkis bizi bırakıp giden odur. Mesule Bacı, bu gecelerde benim kiminle beraber olduğumu anlayamayacaktır. Karşımdaki duvara asılı: «Dil bedest âver ki...»

levhasının yazısında saatlerce benim neyi seyrettiğimi anlamayacaktır. Aramızın en açık olduğu bir dakikada bu kıt'a onu nasıl benim kollanma atmıştı yarabbi! Onun mânasını sezinlemeğe başlarken seviniyor, daha iyi anlamak için benden bir şey beklerken çaresiz dargınlığımızı nasıl unutuyordu. O

dakikada kamaştırıcı bir aydınlığa bakar gibi kıstığı kırmızı benekli gözleriyle, hırsla titreyen ince burun kanatlarıyla ne kadar değişikti.

Şimdi, artık utanmayı bırakarak söylemenin sırası gelmiştir. Ben bir zamandan beri arasıra kitap okurum. Hattâ bir parça daha kendimi zorlaşanı arasıradan daha fazla da diyebilirim. Bunun nereden çıktığını bilmem anlatayım mı? Başlangıcı Tamaşalık'tan bir yerlere kaçmayı iyiden iyiye kurmağa başladığım günler çıkar.

Benim izmir'de bir zavallı Gani Dedem vardı; o zaman benimle konuşan tek adamdı. Gani Dede'yi ehl-i dil kibarların çok sevip aradıklarını daha evvel de söylemiştim. Bunun bir sebebi de gayet tatlı

hikâye anlat-masıydı. Doğru veya uydurma neler bilmezdi o adam; herkesin mizacına göre cin, pjeri masalları, keramet ma-salları.dedikodu meraklıları için şehrin büyükleri hakkında iğneler ve taşlarla dolu fıkralar; ilim ve fazilet âşıkları için Farisî beyitlerle kanşık Gülistan hikâyelerine benzer hikâyeler.

Bunlann bir tanesini de ben dinlemiştim: Eski zamanda ilim ve fazilet âşıkı bir îran Şahı devre çıkar ve aklımda yanlış kalmadıysa Rey isminde bir kasaba veya şehre uğrar. Sokaklardaki yalınayak çocuklar bile gözlerini yumup sümüklerini şişire-rek ezbere Hâfız'ı okuyorlar, Sadi'yi okuyorlar.

Yalnız, bu çocuklann arasında şahın gözüne — Gani Dede'nin tasvirine göre — bir parça bana benziyen kocaman başlı ve sakallı bir hırpanî ilişir ki elifi görse mertek sanı-

yor. Büyük şahların ihsanı gibi gazapları da boldur. Herifi adamlarına yakalatıyor, başından kavuğunu çıkartıyor ve alnının tâ ortasına barutla, at nalı gibi bir döğ-me hakettiriyor: Hâr-î Râzî yani Rey şehrinin veya kasabasının eşeği. Aradan beş yıl mı altı yıl mı, hâsılı, ne pek kısa, ne de pek uzun denemeyecek bir zaman geçiyor ve ilm ü fazilet âşıklısı şah bir kere daha Rey şehir veya kasabasına uğruyor. Sakallı, alnının mor damga-siyle gene oçluk çocuk arasındadır. Fakat hayret! O, şimdi fıkıhtan simyaya kadar bütün ilimleri yutmuş, edip. şair bir adamdır. Şiir söylüyor, Kur'an tefsir ediyor, şahın yanında süs gibi gezdirdiği âlimleri, iskambil kâğıtları gibi bir solukta yere deviriyor. Nedir bu mucizenin sebebi? Damgayı yedikten sonra bu sakallının yüreğine garip bir ateş düşmüştür; evvelâ

ötekinin, berikinin eline eteğine düşerek okuyup yazmayı öğrenmiştir; sonra yıllarca geceyi gündüze katarak çalışmıştır. Hem nasıl bir çalışma... Hâsılı Hâr-i Râzî değil, Rey şehrinin, belki iran'ın en büyük adamı olmuştur. Fakat ilim ve fazilet âşıklısı şah. Şimdi ne yapacak? iğneyle ve barutla kazılmış damgayı silmeye imkân yok. Meğer ki biçareyi bir kere daha yakalatarak koyun kellesi gibi, alnının derilerim yüzdürsün. O halde bu haksızlık nasıl tamir olunacak? Şah, o vakit: «Gelsin gene döğme-ciler!» diye buyuruyor; döğmeciler geliyorlar. Sakallının alnındaki yazıya bir «F» harfi ilâve ediyorlar ve Hâr-i Râzî, Fahr-i Râzî oluyor; Rey şehrinin varlığiyle iftihar edeceği adam; meşhur îran şair ve tefsircisi Haz-ret-i Fahr-i Râzî.

Hikâye doğru mu acaba? Olabilir. Çünkü geceleri önümde yüzükoyun yere uzanarak boyundan büyük kitaplar okumaya kalkan, bana Acemce beyitler soran bu yumurcak, yüreğime vurduğu bir başka damga ile bana geceleri Mesnevi okumayı âdet ettirmiş olursa bir bu-158

yük şahın nasılsa cahil kalmış cevherli bir adamdan bir Fahr-i Râzî çıkarmış olmasını çok görmemek lâzımdır.

Evet, bu okuma merakı bana bu hikâyenin ilhamıdır. Kitabımı okurken zihnimde bazı ışıklar uyanır; her zamankilere benzemiyen ufak tefek düşüncelerin kımıldadığını duyarım, ileride böyle bir gecede onunla gene başbaşa kalacak mıyız? Zannetmiyorum; ummuyorum. Fakat şayet böyle bir şey olursa ona bu fikirleri söylemeye başladığımı tasavvur ederim. Benden işittiği şeylerin yeniliği karşısında bakışlarının t değiştiğini görürüm. Arasıra dalgınlıklarımdan uyandıkça bana Mesnevi okutan işte bu çocukça hayaldir. Yeni eriştiğim mertebeye kendimi İsmail'e başka türlü göstermek hayali!..

Demek yıllar insanı değiştirmiyor. Çocukken gönlümden geçirdiğim bir kıza udla yaptığım zavallı

tecrübeyi şimdi ağarmış saç ve sakalımla Mesnevi'de tekrara uğraşıyorum.

** Biçare Mesule Bacı bunları bilmez. Bir gece kerevetimden birdenbire fırlayarak kınk kolumu bir kere daha kırılmak-tehlikesine niçin düşürdüğümü bilmez.

Bir akşam, eve hasta ve çok yorgun dönmüştüm. Üstelik bir lodos fırtınası da esiyordu. Dizlerimin üstüne açılmış Mesnevi ile o uyanık mı, yoksa uykuda mı olduğumu kestiremediğim hallerden birine düşmüştüm. Belki de durmadan zıngırdayan camların sesinden kendimi kaybetmelerimle uyanmalarım bir oluyordu.

îşte o esnada oda bütün eşyasiyle — duvardaki levhaları, rüzgârdan sallanan perdesiyle — açık gözlerimin önünde dururken, uykunun rüyası daha küçük bir îs-mail şekliyle karşımda belirdi; sallanan perdeye tırmandı; çıplak ayalkariyle boşlukta sallanıyor; düşecek.

îşte o zaman tanımadığım bir ses çıkararak kendimi fırlatıyorum; kolumun üzerine yere düşüyorum.

II

Kim olduğumuz, neyle geçindiğimiz mahallede bir sırdır. Tamaşalık gibi burada da âdeta ummanın ortasında kaybolmuş birer harap tekneye benziyoruz.

îlk zamanlarda Mesule Bacının gevezeliklerinden korkarak onu evdekilerle ve konu komşu ile fazla ko-nuşturmamaya çalışmıştım. Fakat sonradan gördüm ki bu nafile bir yorgunluktur ve onun korkulacak tarafı belki bilâkis fazla övünmeye kalkmasıdır. Mesule Bacının, bir leyleğin hâtıralarından daha derli toplu olmasını tasavvur edemediğim hâtıralariyle, dört yaşında bir çocuk dili gibi güç

anlaşılır çetrefil diliyle Tamaşalık'ı öyle bir değiştirerek anlatışı vardır ki ben bile kendimizi garip hususiyetleri olan bir meçhul Afrika memleketindeki saltanatından uzaklaşmış bir hükümdar ailesi sanacak gibi olurum.

Sonra, gitgide anlamışımdır ki bu mahallede de, Tamaşalık'ta olduğu gibi, herkes kendi derdindedir; kimsenin kimseyi görecek hali yoktur.

Evimizin tek misafiri Talât'tır. Daha evvel de söy-ledimdi galiba. O, benim ne iş gördüğümü öğrendiği zaman ürkmüştü; park kapısında ayrıldığımız gece bana sürünmekten bile tiksindiğini hissediyordum.

«Gene görüşürüz» derken yalan söylüyordu. Fakat aynı zamanda da gene bir his, bana bunun devam edemeyeceğini haber vermişti. Nitekim de öyle oldu.

Benim sevdiğim yerlerden biri de Bitpazan'dır. Ara-sıra orada dolaşmaktan hoşlanırım, insanlarda, daha yukarda da bahsettiğim muvazenenin aksadığı yerlerden biri de orasıdır. Bir sıkıntı üzerine bazı

eşyalarını, ken-

dileri için kıymetli bazı ufak tefeklerini satmağa gelenler az çok şaşalamış insanlardır; kumar oynayanlar gibi tesadüflere ve bazı çehrelerin getirebileceği uğura daha fazla inanırlar. Ellerindeki ufak bir para ile kelepir düşürmeyi, meselâ bir fakir kız çeyizlemeyi

umanlar da öyle. Hâsılı, ufak paramın pek hesabı, kitabı düşünülmeyen yerlerden biri de orasıdır.

Bir gün, satış yerini çeviren sıralardan birinde dinleniyordum. Tellâl bir ara eline uzaktan kararmış bir mutfak tavasına benzeyen, garip ve yuvarlak bir kemence aldı. însan, ancak kendi hemcinsindeki çirkinliğe ve sakatlığa güler. Fakat bu, belki de sahibi tarafından yapılmış kemence o kadar iptidaî ve gülünç bir şeydi ki gülerek, kemençeyi iğrene iğrene kuyruğundan tutulan bir hayvan ölüsü gibi parmaklarının ucunda sallayarak bağırdı:

— Antika bir kemence (...) kuruş! Bu defa halk arasında yüksek sesle bir gülüşme daha oldu.

Tellâl, biraz bekledikten sonra sordu:

— Yok mu bir isteklisi bu kelepirin?

Gene kahkahalar.

Kemençenin sahibi bıyıklan ve saçları ağarmış çok fakir kıyafetli bir Karadenizli idi. Sıralarda oturacak yer bulamayarak yere çömelmesi ona utanıyor gibi bir manzara vermişti. Tellâl, eğilerek bu adamla bir şeyler konuştu ve tekrar başını kaldırdı. Bu defa Karadenizliye acımış görünüyor, fakat şakacılığı da bırakmıyordu. Gene bağırdı: (

— Kelepir için sahibinden daha birkaç kuruş ikram istedim; razı olmuyor: «Can üstünde hastası

varmış; memleketime gideceğim, yol parası çıkmalı!» diyor; dedi.

Kalabalıkta bu sefer ses yok.

Tellâl, artık kemençeyi bırakmağa hazırlanmış, son bir tecrübe yaptı:

— Kılığına, kıyafetine bakmayın. Gayet güzel sesi varmış...

O zaman Karadenizli, ayağa kalktı; kısa boylu ve bir ayağı bir parça aksayan bir adamdı. Çalgıyı

tellâlın elinden aldı. Fakat birdenbire bunun öyle rastgele bir tutuş olmadığına dikkat ettim. Adeta hakaret görmüş bir dostu, sakat bir evlâdı elinden tutar gibi severek ve acıyarak bir tutuş... Sonra, yayı sürterek kemençeden birkaç ses çıkardı. Bir Karadeniz türküsünün bir parçacığı mı, yoksa rastgele mi uyduruvermişti,

bilmiyorum. Fakat öyle zehir gibi yüreğe işliyen bir sesti ki, gaynih-tiyarî

gözümden yaş geldi.

önümüzdeki sırada kelepir avlamaya gelmiş iki şişman adam oturuyordu. Bunlardan biri, arasıra birdenbire horlıyarak, kestirmekte olduğu uykudan silkinerek uyandı; tıkanık mor burnundan yine horluyor gibi çıkan bir sesle: «Güzel sesi var yahu, almalı!» dedi. Zümrüt ve yakut yüzüklerle süslenmiş kıllı küt parmaklan ve tıkanık mor burnu ile kemençeden kendisinin de aynı sesi çıkaracağını sanıyordu. Fakat arkadaşı vazgeçirdi. Gözlerimle etrafımda birini aradım. Ben mezattan bir şey alacağım zaman yüksek sesle pey sürmeğe cesaret edemem; daha doğrusu benim sınıfımdan olmayan in-sanlann bazı yaptıklarını yapmağa kendimde hak görmem. Kıyafetinden ürkmeyeceğim bir kimseye görsey-dim bu kemençeyi bana almasını rica edecektim. Ne yapmak için?

Belki de gene sahibine vermek için... Sonradan gene o sesle çalsın diye... ihtiyarlamaya başladıktan sonra bende böyle alnaşılmaz huylar peyda olmuştu. Etrafımda böyle birini ararken ne göreyim?

Tellâlın arkasında kalabalık arasında benim Talât. KoltuğuF. 11

162

nün altında bir bohça ve elinde bir tunç havan. Derhal işi anlıyorum: Talât, gene sıkıntıda; bohçaya doldurduğu birkaç parça eşya ile havanı satmaya gelmiş; kalabalık arasında sıra bekliyor.

Karadenizliyi de, kemençeyi de unutarak kendisine doğru yürüdüm. Beni görünce bohça ile havanı

saklamak ister gibi bir hareket yapıyor; hattâ bir anbeni aldatmak için zilninde bir yalan da tasarladığım seziyorum. Fakat Talât'ın o günlük sıkıntısı benim tasavvur ettiğimden de büyüktür.

Üstelik de fena halde şaşala-mıştır. Bunu, satmağa getirdiği birkaç parça yırtık pırtık çamaşın görür görmez kendi de utanarak acele ile tekrar bohçaya tıkmasından anlıyorum. Bereket versin tunç

havan bir iki lira ediyor ve Bitpazarı'ndan çıkıyoruz.

Talât'la banşmamız işte böyle olmuştur. Arada bir bunaldığı zaman Aksaray'ın bilmem neresinden benim evime gelir, yemeye alıkoruz. Hattâ havanın çok bozuk olduğu, yahut evdekilerle kavgalı

bulunduğu gecelerde benim odamda yattığı bile olur.

Evimize, hele yemeğe ve gece yatısına bir misafir gelmesi Mesule Bacı için, Tamaşalık'ın dana bayramı kadar fevkalâde bir şenliktir. Biçarede Sürurî Paşa yalısının kim bilir nasıl hâtıraları esip savrulmaya başlar. Artık, köşe bucakta ne kadar gösterilecek eşyamız varsa ortaya dökülür. Talât'a tertemiz yatak çarşaflan, ütü-lü patiska entariler, gıcır gıcır mercan terlikler çıkar. Mutfakta dolma tencereleri kaynar, et satırları takırdar, sıcak bir helva kokusu evi baştanbaşa sarar.

Talât, kapıdan girince bacının, uçmağa hazırlanan bir kuru leylek gibi kollarını sallayarak üzerine koşması, «beyefendi» diye eteğini öpmeğe kalkması görülecek şeydir. Bir gün, hattâ bacı, Talât'ın pardesüsünün çaMÎSKÎNLER TEKKESt

murlu eteğini yakalamaya çalışır; Talât, bunu müdafaa için telâşla eğilirken kafa kafaya tokuşmuşlardır.

Benim evimde gördüğü şeyler Talât'ın ömründe hayal edemiyeceği bir saltanattır. Bacının şenlik geceleri gibi parıl parıl yanan dişlerinin bütün neşe ve hevesiyle, belki kendi de farkında olmadan, oynadığı bu konak oyununu, bu misafirlik oyununu zavallı Talât, kendine ikram sanarak ne yapacağını şaşırır.

Onun bize geldiği günler en ziyade kavga veya başka sebeplerle evinden uğratıldığı günlerdir. Bir zaman parmaklariyle şakaklarını sıkarak ve gözlerini sımsıkı kapayarak oturduğu yerde hıfza çalışan bir çocuk gibi uzun uzun sallanır. Sonra gözlerini iri iri açar, ziyaret ettiği bir sarayın eşyasındaki hadden aşın nisbetlere şaşan bir köylü gibi her şeye ayn ayrı bakar. Bununla beraber onun bazan nerede bulunduğunu düşünerek pirelendiğini, acayip bir rahatsızlıkla gözünü, burnunu oynattığını

farkederim. Fakat Mesule Bacının sofrasını donatmaya başlayan dolma ve helva tabaklan bu tutukluğu çabucak giderir ve Talât, her zamanki Talât olur.

A

Talât'a zamanla ufak ufak para yardımlannda da bulunmaya başladım. Yardım diyorsam borç tabiî.

Ancak Talât'ı buna alıştırmak kolay olmamıştır. Bitpazarı'nda havam sattığı gün korka korka yaptığım bu teklifi âdeta hakaretle

reddettiğini hatırlarım. Birdenbire belki de hakkı vardı. Fakat soframı

şereflendirdikten sonra buna da sıra gelmesi zaruri gibiydi.

Bir gece afakî bir konuşma esnasında bana karısının bir türlü neticeye bağlanamayan hastalığını

anlatıyordu. Yeni bir ilâç için o akşamüstü tanıdıklarından birine yüzünü kızdırdığını, «yann belki bir çaresine ba-164

MÎSKINLER TEKKESİ

karız» diye garip bir cevap aldığını söyledi. Ben: «Şu çekmecede bir miktar para var. Sen al onlardan ilâca yetecek kadar. Ay başında getirir, verirsin.» dedim. Talât'ta bir horozlanma alâmeti göründü:

— Para istemiyorum. Bazı dostların acayip hallerinden şikâyet için söyledim. Anlamamazlıktan gelerek:

— Malûm, dedim, fakat şurada boşuboşuna duran bir para varken... Ay başından evvel lâzım değil bana diyorum.

Bizim âlemimizde de birçok defalar kadın kandırma vakalarına tesadüf etmişimdir. Nasılsa aramıza düşmüş bir toy genç kadını biri gözüne kestirir. Büyük cemiyette olduğu gibi ilkönce para ile; mendil, küpe gibi ufak tefek hediyelerle avlamağa uğraşır, avlıyamazsa da az çok yumuşamaya muvaffak olur. Nihayet, bir gece vakti sokağın tenhaca bir köşesinde mülakata çağırır. Bir kötülük için değil, şöyle arkadaşça bir konuşma Bir yandan söylerken bir yandan elleriyle kadının kollarına, bacaklarına dokunmaya başlar. Çünkü yalnız âşıkane sözlerle kalırsa kadının birdenbire öfkelenerek kalkıp gitmesi tehlikesi vardır. Fakat aynı zamanda vücuduna bir erkek elinin hâkim olduğunu hissedince...

Gece, kadının zayıf zamanıdır.

Bunun gibi ben de nazarî konuşmakta fazla devam edersem Talât'ın nazlanmasından ve bu esnada kendi ağzından çıkacak bazı büyük kelimelerin gürültüsünden halecanlaharak büsbütün inada sapmasından korktum, Paralan çekmeceden alarak önüne koydum. Şimdi artık daha emin konuşabilirdik. Zavallı Talât, gecenin mahremiyeti içinde nasıl yavaş yavaş gevşetildiğini anlattığım fakir kadın gibi: «Yok canım... olacak iş mi bu?» diye söylenmeğe devam ediyor, vücudunun kam bütün yüzüne kâfi gelmediği için burnunun ucu ve ka-

natlan garip bir surette kızarryordu. Manzara hâlâ gözümün önündedir; parmakları masanın tahtası

üzerinde hafif hafif, sinirli sinirli trampet çalıyor ve gitgide paralara yaklaşıyor. Sonra, onların üzerinde bir ikinci trampet faslı...

Ufak ufak sinir kahkahaları içinde farkında olmadan paralan yerden kaldırıyor; sıcak bir maddeye elini alıştırır gibi gene bırakıyor; gene alıyor. Gayriihtiyarî Eşrefpaşa camiinde, uzaktan uzağa büyük anneme benzeyen ihtiyar kadından, ilk müşterimden aldığım parayı, onu nasıl avcumda oynattığımı

görüyor ve insanların bazı anlarda birbirlerine ne kadar benzediklerine hayret ediyorum. Kime karşı

olduğunu bilmediğim birikmiş bir hıncı bu biçareden çıkarmak ister gibi âdeta zâlim bir sevinçle yükleniyordum: «Koy şunları cebine Talât Bey, bu kadar iyiliğin var bana... ayıp ayıp... ay başına getirirsin, haydi.»

Gerçekten Talât, ay başında borcunu koşa koşa getirip teslim ediyor; yansım on beşinden sonra, yarısını da ay sonuna doğru tekrar alıyor. Giren ayın başında gene hepsini birden getirmek şartiyle.

O zamandan beri Talât'la aramızda bir defter açılmıştır. Dairesindeki usule göre o, bu deftere özene bezene çizgiler çizer; rakamlar ve yazılar yazar. Ben, bir şey anlamadığımı, daha doğrusu dikkat etmediğimi göstermemek için gözlüğümü takar ve «evet, doğrudur» diye bu hesaplan tasdik ederim.

Anlıyabiîdiğım ufak bir şey bunların gitgide bir ayın, birkaç ayın çerçevesi içinden çıkmakta, uzun vadeli bir devlet istikrazı manzarası göstermeğe başlamakta olmasıdır. Fakat gene kendi kendime gülümseyerek düşünüyorum ki onun oldukça ileri bir devlet memuru olarak arasıra benim hakir evime getirdiği şerefe göre nedir bu para!

III

îlk zamanlarda Mesule Bacı ile Talât arasında beni pek eğlendiren bir kibarlık yarışıdır başlamıştı.

Bacı, Sürurî Paşa yalısında ikram, nezaket, dalkavukluk namına ne görmüşse Talât'a tatbik ediyor, hatırında kalan teşrifat

cümlelerinin kelimelerini beceremediği için seslerini taklidederek âdeta kuş

gibi ötüyordu. Talât da zaten meşhur olan kalem efendisi nezaketiyle ondan geri kalmıyor ve karşımda bazan âdeta orta oyunu oynanıyordu. Bununla beraber ikisinin nezaketi de büsbütün hesapsız değildi. Talât, Mesule Bacıyı tutmak, bu evde suyun başını tutmak demek olduğunu çabucak sezmişti. Bacıya gelince, ilk zamanlarda onun politikası daha derin ve inceydi. Talât'ı arasıra mutfağa, yahut içeri odaya çekip eline, ayağına kapanmakla onun beni ismail'i yatılı mektebine göndermekten vazgeçirebileceğini ummuştu. Fakat bir zaman sonra onun bilâkis bu işe önayak olduğunu görünce, yahut daha doğrusu çocuğun hazırlıklariyle Talât'ın meşgul olduğunu görerek öyle zannedince birdenbire ona garaz oldu. Memurluk hayatında daima ayak altında kalmış ve etrafındakilerden gördüğü Irena muamelelerden hastalık derecesinde bir azap duymuş olan Talât, vaziyeti çabucak sezdi.

Bacının çarpıklığı onu âmirlerinden biriyle arasında çıkmış bir tehlikeli anlaşmazlık gibi rahatsız ediyor, kaşları sivrilip ufak yüzü karmakarışık olarak: «Yahu, çıldıracağım. Ben ne yaptım bu Araba.

Benim ne kabahatim var?» diye kendi kendini yiyordu. Sürurî Paşa yalısı nezaketine Tamaşalık'ın saç saça, baş başa kavgalarının az çok bir şey ilâve etmemiş olmasına imkân yoktu. Onun için bacının öfke değilse bile somurtkanlığı hiç tatlı bir şey olmuyordu. Zavallı Talât, onun burnu ile üst dudağı arasında gitgide uzayan mesafeyi ve

içinde o şenlik gecesi gibi dişlere mukabil birdenbire bir maymun takımı sırıtacak gibi görünen kabarık, kapalı ağzı karşısında dehşete düşüyor, onu güldürmek için âdeta haysiyetsiz hokkabaz yardağı maskaralıkları yapıyordu.

Ortalık kararırken Mesule Bacının uzun ince kollarım oda kapısının iki kenarına gererek simsiyah dikilmesi, bir zaman bu vaziyette durduktan sonra Talât'ın adını söylemeden ağır bir sesle bana «...

yemeğe kala-can mı bu gece?» diye sorması zavallı adamı tepesinden vurulmuşa döndürüyordu.

Öyle zannediyorum ki bu dakikada Talât, çevik ve işkilli zekâsiyle nerede olduğunu, benim kim olduğumu, hele kendine açıkça hakaret eden Mesule Bacının kim olduğunu ve bunların hepsinin üstünde de kendinin kim olduğunu şimşek gibi zihninden geçiriyor ve benim: «Sorulur mu? Elbette kalacak!» demem onu büsbütün şahlandırarak yerinden fırlatıyordu. Akşam karanlığında gözler şaşılaşmış, dolu dolu, fakat mağrur, tulumba gibi inip çıkan gırtlak kemiği üzerinde kirli lâstik yakasını

ve boyunbağını düzelterek: «Hayır, hayır, mutlaka gideceğim; evde bekliyorlar» diyordu. Ve ne mutfaktan gelerek evi tutmaya başlayan baharlı dolma kokulan, ne hiçbir şey onu yolundan alıkoymuyordu.

Uzun müddet anlamamazlıktan geldikten sonra bir akşam kapıda: «Yahu, Talât Bey; sen bu kuş

beyinli Araba galiba içerliyorsun!» dedim. Birdenbire yüzü karıştı; elini göğsüne vurdu; bir dargın sevgiliden şikâyet eder gibi: «Göreceksin; beni verem edecek!» dedi ve ağladığını göstermemek için hızlı hızlı kaçtı.

*** Bununla beraber bir zaman sonra Talât'la Mesule

Bacının yeniden anlaşmaya başladıklarını hissettim. Fakat kalabalık içinde rezaletle birbirinden ayrılmış iki âşık gibi bu barışmayı âdeta gizli tutuyorlardı. Sebebini aramak uzun müddet aklıma gelmedi. Sonra bir gece Musule Bacıya ansızın bir baskın yaptım:

— Bana bak, sen bugünlerde sokaklarda fazla dolaşmaya başladın.

ilkönce kafa tuttu ve yüzüme bakmadan dudak ucu ile:

— Alla, Alla... Ben çocu muyum? Narda istaarsam gıdanm, diye homurdandı.

Fakat sonra sükûtumdan korkarak müdafaaya mecbur oldu:

— Atapazarına zazavat almağa...

— Sen Atpazarı'na değil, ismail'in mektebine gidi-yormuşsun.

Birdenbire şaşaladı; korkudan kahkahayla gülmeye başladı.

Bende hiç görmediği bir sertlikle gözlerimi açtım:

— Bak, ben gülmüyorum ama!
Mesule Bacı, burnuna kızgın maşa ile vurulmuş bir kedi gibi tısladı; toparlandı. Kekeliye keliye yeminlere başlamaya hazırlanıyordu. Bu sefer âdeta bağırdım:
— Yalan istemem. Bana haber verdiler. Kollan, bacakları yaprak gibi titriyordu; bayılacak gibi bir halde sordu:
— Kim soladı?

Tabiî: «Ben kendim gördüm» diyemedim. Çünkü bu, kendimin de bazı akşam vakitleri mektebin civarında dolaştığımı, alaca karanlıkta mektebin pencerelerini, bahçenin parmaklıklar arasından görünen bir parçasını gözetlediğimi itiraf demek olurdu.
Mesule Bacı, derhal Talât'ı ele verdi:
— Günah; günah; solamam diye yemin de etti ayo!

Demek bu oyunu oynayan Talât'tı. Bacının surat asması devam ederse bu evde tutunamıyacağını
görmüş, onu yeniden avucu içine almak için bu çareye başvurmuştu. Meseleyi biraz daha eşeleyince diz boyu rezaletle karşılaşıyordum. Talât, bir gün Bacıyı mektebe götürüyor; müdüre çıkarıyor, on beş yirmi günde bir İsmail'i görmesi için izin alıyor. Bacı, tabiî işi tadında bırakmıyor; ziyaretleri haftada ikiye, üçe çıkarmaya kalkıyor. Bu defa kendinden kapıcıya yalvarıyor, hattâ ufak tefek rüşvetler götürüyor. Onun bazan teneffüslerde bahçeye salıveriyorlar; bazan ona da muvaffak clamayarak leylek bacaklariyle bahçe duvarının parmaklıklarına tırmanmağa kalkıyor.
îşin asıl acı tarafı bundan en ziyade ismail'in şikâyetçi olmasıdır. Mesule Bacı, bana güya onun suçsuz olduğunu ispat için kendisini gördükçe nasıl kızdığını, kaçtığını, hattâ: «Gelme...
utanıyorum!» diye kovduğunu açıkça anlatıyor.
«Gelme... utanıyorum!» Çöplük çiçeğinin bizi hor gördüğü, gökteki Allaha ok atmaya kalkan Nemrut gibi küçük bacaklarının üzerinde kalkındığı ve çirkin bir inatla gözlerini ve burun kanatlannı kıstığı
zamanlardaki çehresini görür gibi oluyorum; sıkıntımdan yere çö-melerek ve gözlerimi kapayıp avuçlarımı şakaklarıma ve

yanaklarıma vurarak: «Allah belânı versin fellah-.. Allah belânı versin!»

diye inliyorum.

Mesule Bacıyı iki gün üstüste, yatak ve yorganiyle beraber sokağa atmakla tehdidederek ağlatıp bağırttım; üçüncü gün, Talât da aramızda bulunduğu halde ona ap-dest aldırtarak ve kitaba — evde Mushaf bulunmadığı için Mesneviye — el bastırtarak büyük bir yemin ettirdik ve mesele kapandı.

Yahut ben, öyle zannettim ve artık arkasını aramadım.

IV

Fakat meselenin asıl kapanması, hem de bir daha geri dönmemek üzere kapanması bu birinci senenin sonbaharında olmuştur.

Bir yaz gecesi evdeyim. Talât, fevkalâde şık bir kıyafetle geliyor; cuma ve bayramlara mahsus elbisesini ütületmiş, tıraş olmuş, saçlarını kestirmiş... Gülerek:

— Bir bakalım nereden? diyor ve hemen kendi bildiriyor:

— Senin oğlanın mektebinden... Velisi bulunmam dolayısiyle müdür bir tezkere yazmış... Gittim, görüştüm. Oğlanın üçüncülükle sınıf geçtiğini müjdeledi. Hattâ birinci de olacakmış amma bir, iki hoca haksızlık etmiş... Pek haksızlık da değil ya... Oğlan, bazan kafa tutuyor ve hocaları

kızdınyormuş.. «Mektep kapanıyor; tatilde ailesinin yanına gidecek mi?» diye soruyor müdür?

Vallahi bilmem, dedim.

— Nasıl bilmezsin, Talât Bey... Hangi ailesinin?....

— Doğru amma böyle konuşmam ihtiyatlı da olmuş. Çünkü biraz sonra oğlanı gördüm... Daha da büyümüş... Maşallah keyfi, neşesi yerinde... Allah seni başından eksik etmesin... «Babam beni aldırmayacak mı?» diye sordu.

— ismail mi?

— Öyle ya...

— ismail'le kavlimiz böyle miydi?

— Çocukla kavil olur mu canım? ismail'i eve alıp almamak senin bileceğin şey... Bilirsin ben korkarım sizin işinize kanşmaktan... Bacı

ile de ne geldiydi başıma... Fakat oğlan seninle mutlaka görüşmek istiyor.

Yüreğim hızlı hızlı çarpmağa başlamıştı; cevap ve-remiyordum.

«— Sınıf geçtim; babamın elini öpmek istiyorum» diyor.

Bende gene ses yok.

— Vallahi gene sen bilirsin amma çocuğu mahzun etmekte mâna yok...

— Öyle mi sanırsın, demek istiyorum; fakat demi-yerek sadece acı acı gülümsüyorum.

— Anladım, doğru bulmuyorsun... Pekâlâ; ne diyeyim?

Talât'ın beni fazla sıkmadan yola gelmesi güzel bir şey. Fakat ne garip ki buna da memnun olmuyorum. Binmemeğe karar verdiği bir vapurun kalkmasını seyreden biri gibi tuhaf bir sinirlilik hissediyorum.

Vapur kalktı; Talât söylüyor:

— O halde ben, yarın gene mektebe giderim. Yarın cuma, daire kapalı, çocuğu çıkarmaya söz verdim. Bu kadar parlak bir imtihandan sonra hakkıdır. Niyetim evvelâ parka, sonra Sirkeci'de bir sinemaya götürmekti. Fakat garip çocuk! Büsbütün başka bir istikamete gitmek istiyor... Kariye camisi varmış; onu görelini, diyor. Bir de bir başka cami daha varmış... Adını unuttum... Mürteci mi olacak, nedir bu oğlan?

Sadece: — Pekâlâ, dedim.

Oda kararmış, Mesule Bacı, daha lâmbayı getirmemişti. Talât, bir şeyler anlatıyor. Fakat dinlemiyorum. Aklımda hep yarınki gezinti... El ele birtakım dar sokaklara girip çıktıklarını, ismail'in türbe parmaklıklarına tırmanarak kapalı kepenkler arasından içerisini görmeye uğraştığını

görüyorum. Kariye camisi nerededir? Evvelâ Mısır'da sanırdım. Sonra yangın yerlerinin ötesinde bir yerlerde olduğunu öğrendim; Kabe gibi ancak istikametini bilirim, ileride bir gün bu camiyi arayıp bulmak benim için de artık vacip olmuştur.

Talât, geç vakte kadar bizde oturuyor. O gece bu-

tün maskaralığı, dalkavukluğu üstündedir. Mesule Bacıyı güldürmek için fıkralar anlatıyor; hattâ kibrit kutusuna koyduğu bir parayı bacının burnundan çıkararak hokkabaz oynatıyor ve daha neler. Sonra yalnız kaldığımız vakit defterini çıkararak bana olan borçlarını ne kadar zamanda, nasıl bir usulle ödeyeceğini izah ediyor. Fıkralar ve hokkabazlıklar gibi bunlara da «ha! ha!» diyerek başımı

sallıyorum. Fakat gözümün önünde hep iç içe mermer sütunlar; ses veren loş kubbeler, mihraplar, avizeler ve aralannda merhamet verecek kadar küçük vücudu, bunları görmek için yana eğdiği ince boynu ile İsmail...

Gideceği vakit Talât'ı kapıya, sonra ayağımda terliklerle köşebaşına, daha sonra büyük caddenin ağzına kadar götürdüm. Daha fazla gitmek için bahane kalmadığı zaman ise utanç ve heyecandan sesim kesilerek:

— Talât Bey, muvafıksa o Kariye camiinde ben de bulunayım yann, dedim, tesadüf gibi bir şey... Sen evvelden bir şey söyleme... Çocuğu bir kere görmemek doğru olmayacak...

Sonra, ayrı bir sesle ilâve ettim:

— Ondan sonra da oracıktan gene her birimiz yolumuza gideriz.

Bunu Talât'ın sokakta benimle beraber görünmekten çekinmesi ihtimaline karşı söylemiştim.

** Ne de olsa çocuktu. «Baba» diye boynuma atılarak beni, ıslak dudaklariyle, yanağımdan öptü!

Yanağımdan! Boyu daha sivrilmiş, yüzü değişmiş ve daha da güzelleşmişti.

Camiden çıktıktan sonra, Talât, bir meydan kahvesinde oturmamızı teklif etti. Tenha ve yabancı bir yer olduğu için bunu yapabilirdik. Başta Talât olmak üzere 173

üçümüz de neşeliydik. Üstümüzdeki ağaçtan boyuna etrafımıza inip kalkan serçelere simit kırıntıları

atarak konuşuyorduk.

Konuşuyorduk diyorsam, bunu yapan Talât'tı. Biz, daha ziyade birbirimize gülümseyerek onu dinliyorduk ve kendi hesabıma ben, bundan daha memnundum, îs-mail ile doğrudan doğruya konuşacağım her şey bizi bilinmez tehlikeye sürükleyecek gibi

görünüyordu. Talât, ismail'in vasisi sıfatiyle onun çalışmasını uzun uzadıya methetti. Fakat mutlaka değiştirilmesi]azım gelen bir kötü huyu da vardı. Bunu benim yanımda onun yüzüne karşı söylemek — gene vasî sıfatiyle — onun boynunun borcuydu. Hocalara, âmirlere, büyüklere kafa tutmak sökmezdi. Bak, o kadar çalıştığı halde dikbaşlılığı yüzünden sınıfta üçüncü olmuştu. Bu kafada giderse ileride çok sıkıntı çekerdi.

Kendisi sırf «vaziyeti idare» ederek âmirlerini hoşnut ettiği için «az çok» adam olmuş ve kazasız, belâsız tekaüt yaşına yaklaşmıştı. Bununla beraber Talât, kendi muvaffakiyetleri üzerinde pek hararetle durmadı ve «Allah hayvanları kızdırılmak için değil, yem yedirilmek için yaratmıştır» diye, mevzua pek uymıyan bir acayip darbımeselle sözünü bağladı, îsma-il, evvelâ gülümsemeyi bırakmamakla beraber utanarak ve önüne bakarak dinlemekteydi. Fakat birbirimizi kaybettiğimiz müddet esnasında bana daha genişlemiş gibi görülen alnındaki inatçı damar kabardı; dudakları ve ince burun kanatları hafifçe kısıldı ve kendini müdafaaya başladı. Hocalara karşı ağzından terbiyesiz kelime çıkmıyordu. Fakat onların bazı en ?çık şeyleri anlamamalarından, anlamak istememelerinden ve en ziyade de haksızlıklarından şikâyet ediyordu, «ceza defteri ve numara defteri ellerinde olduğu için» gülerek ve hakaret ederek yaptıkları haksızlıklardan.

ismail, bu dediklerini ispat için çehresi gibi zekâsı-

nın ve konuşmasının da değiştiğini gösteren misaller anlatıyordu. Hocaların kaba muamelelerim, ağır hakaretlerini söylerken öfkeli ve âsi idi. Fakat anlayışsızlık dediği hallerini, ağızlarından nasılsa çıkmış bir yanlışlıktaki ısrarlarım, usulcacık bir kitap veya lügate göz atarak öğrendikleri şeyi kendilerinin diye satmalarını, okumadıkları bir vazifeyi okuduk diye söyledikleri yalanı anlatırken —gene çirkin bir kelime kullanmamakla beraber — dudaklarında ve gözlerinde beliren sinsi alay ve hattâ merhamet bana öfke ve isyandan daha korkunç görünüyordu.

Bu sözleri, bu bilgiç edayı, bu bir küçük çocuğa yakışmayacak heyecanlarla değişip kansan küçük çehreyi hiç sevmemiştim. Demek

ki ben yanılmış değilim.

Bu çocukta kendime karşı sezdiğim istihfaf, düşmanlık, bazı zaaf ve pişmanlık zamanlarımda şüphe ettiğim gibi, bir vehim değildi. .

Zemheri ayazında niçin çıplak gezdiğini soran birine «bir kere soyunmuş bulunduk» diyen meşhur Mahmut Paşa çıplağı gibi Talât da nasılsa bir kere hocaların müdafaalarına girişmiş bulunuyordu.

Talât'ın- daima ayak altında kalmış bir küçük insan olarak İsmail'e birçok noktalarda hak vermesi lâzım geldiği, hattâ yaşla, sefaletle kirli bir paçavra yıpraklığı almış küçük yüzü bazan aynı

heyecanlarla kırıştığı halde o, müdafaalarında ısrar ediyor, cevap bulmaktan âciz kaldıkça Mecelle kaideleri ve kalem odası tekerlemele-riyle çocuğu şaşırtıp matetmeye uğraşıyordu. Hele şimdi o, bahsi kazansın, ileride başka fırsatta ismail ile bu işler üzerinde arkadaş gibi, akran gibi konuşup anlaşabilirdi.

Bende biraz evvelki, o bütün kinlerini unutmuş sübyan neşesi tamamiyle sönmüştü. Bu sefer, artık ismail'in, benim için, çaresiz bir surette kaybolduğunu acı

acı anlıyordum. Yalnız, daha yukanda söylediğim gibi, o, ne de olsa çocuktu. Ömrünün, büyük bir kısmını adam atlatmakla geçirmiş ihtiyar tilkinin oyunları karşısında şaşaladıkça beni yardıma çağırıyor, gözlerimin içine bakarak: «Doğru değil mi baba? Sen söylesene!» diyordu.

Doğru îsmail, doğru amma ben bu doğruları, bu sesle ve bu çehre ile senin ağzından işitmeyi sevmiyorum. Bununla beraber bu dar zamanında bana sığınışın, bana eski günleri, her söylediğim şeye inandığın zamanlan hatırlatıyor. Bu sığınışı şimdi bile her şeye rağmen, o çocukluktan kalma emniyet, hürmet ve sevginin bir parça devamı gibi görmek için, içim eriyor.

Münakaşanın sonuna doğru ismail'in bir sözü benim büsbütün başımı döndürdü. Çocuk, artık iyiden iyi hırpalanmış bir tavırla aşağı yukarı şöyle söylüyordu: «Hem efendim, ben kendim için kavga etmiyorum ki... Ben çalışıyorum; hocalarımı sayıyorum ne diyebilirler bana... Hattâ seviyorlar bile...

Başkalarına yaptıklarına dayanamıyorum. Başkaları için.»

Bu söz karşısında Talât, birdenbire durdu ve kalkık kaşlarının altında birdenbire testekerlek olmuş

gözlerle bana baktı.

ismail'in, biraz sonra gene farkında olmadan söylediği başka bir söz:

— Sonra hocaların hepsi şikâyetçi değil ki benden... Meselâ bir kere de tarih hocasına sorun beni...

Görsen ne kimseye benzemiyen bir insan o, baba? Neler biliyor, nasıl konuşuyor?

Talât'la pençe pençeye didişirken ismail'in sesi kâh hırçın, kâh alaycı idi; dediğim gibi her iki halinde de hoşuma gitmeyen bir sesti. Fakat: «Görsen ne kimseye benzemiyen bir insan o, baba!» derken birdenbire ne

kadar değişiyor, ne kadar başka bir âleme geçiyordu bu ses Yarabbi!

«Görsen ne kimseye benzemiyen bir insan o, baba!» Başını kubbelerin ihtişamına kaldırdığı zaman yaptığı gibi, boynunu yana eğerek gözlerini kısıyor, boşlukta erişilmez mesafelere doğru bir uçuşu hayranlıkla seyreder gibi dudaklarından hafif bir ıslık çıkıyordu, «Şu şöyle olmuş, bu böyle gitmiş, o, bunu ezmiş, bu, onu anlamamış: öteki, berikine haksızlık etmiş, beriki ötekinin izzetinefsini, yahut kafasını kırmış.» Çok kere yüksek devlet divanlarına, yüksek ilim heyetlerine, yüksek mahkeme heyetlerine kadar en değerli, en ağır insanları derin derin uğraştırıp düşündüren ve birbirine düşüren bütün bu meseleler birdenbire bu sesle ne kadar küçük, ne kadar değmez çocuk kavgaları

menzilesine düşüyordu. Ben, bu sesi geçen sene bir gün, küçük kabilemle Ayasofya'dan Süleymaniye'ye çıktığım gün, bir kere daha işittiğimi hatırlıyordum. O gün, birbirimizle kavgaya hazırlanıyorduk. Ben, ismail'e, hakaret etmiştim. Fakat o, bir farisî levhadaki güzelliği yanmyamalak sezdiğine sevinerek gene bu biraz kısık, ağır sesle bana bu kavganın nafileliğini anlatmıştı. Biraz sonra Zeynep Hanım Konağı'ndan çıkan saçlı, sakallı talebelere bakarak «kim bilir neler biliyorlar onlar?» derken gene o ses... însan, karşısındakine birdenbire bu kadar ağır, bu kadar değişik bir sesle söz söyleyebildikten sonra küçük dünyamızın küçük dâvalarından, bir yığın hiç etrafındaki küçük didişmelerinden hiçbiri gerçekten yoktur.

Evet, nasıl insan; o kimseye benzemeyen tarih muallimi! Kendisini tanımıyorum. Belki gerçekten ismail'in dediği gibidir; belki bir parlak gösteriş arkasında bir çocuk vehim ve hayali! Fakat ben, önünden geçen saltanat arabasiyle önünden geçen çöp arabasına daima aynı müsavi bakışla bakmış gözlerimle bu tarih muallimini

görmeye çalışırken onu çılgıncasına seviyor, çılgıncasına kıskanıyorum. Demek Fahr-i Râzî masalı

boş değil, en âsî bir ruhu, bir düşüncenin yüksekliğiyle kendi boyunduruğuna vurmak hayali boş

değil; ismail'i kendinin de bilmediği kimbilir hangi ateşin iştiyakîyle çırpınan bu bir parça boyalı tozdan ibaret pervaneyi Mesne-vi'nin ateşiyle kendime çekmek hayali büsbütün boş bir hayal değil. Ne yazık ki ben, o adam değilim.

Fakat ne yazık ki bu ömrümde belki ilk defa düştüğüm vecid hali, çok sürmüyor. Söz artık değişmiştir.

Ayrılık yakın olduğu için işlerimizi konuşuyoruz.

Söz arasında gibi başka yerlere bakarak:

— ismail'in, yaz tatili nasıl geçecek? diye soruyorum. Birden telâşlanarak:

— îzin verirsen mektepte kalacağım baba! diyor ve bunu gene hoşuma gitmeyen bir ağız kalabalığiyle telâşlı telâşlı izah ediyor. Zayıf kalmış dersler; arkadaşlarının yardımı olmadan anlaşılmayacak dersler; hazırlanacak vazifeler; mektepte başka yerde de bulunmayacak kitaplar ve daha birçok lar, lar, lar!

Ağır ağır başımı döndürerek Talât'a bakıyorum. O, namaz kıldığı zamanlarda olduğu gibi gözlerinde, dudaklarında, burnunda seğirmeler başlıyor.

Mesele gerçekten ehemmiyetli! Talât, ismail'in yazı bizimle geçirmek istediğini söylerken beni aldatmıştır. Kelimeler tamamiyle aklımda değil. Belki Talât, kendine bir açık kapı bırakmak için kaçamaklı konuşmuştur. Fakat kelimeler ne olursa olsun bende bıraktıkları tesir budur. Halbuki ismail bizi istemiyor; hattâ böyle bir teklifin ağzımdan çıkmasına zaman bırakmamak için bana solumadan kurt masalları okuyor. Meselâ hiç kırık numarası yokken, «zayıf derslerim var» demesi apaçık bir yalan değil mi?

F. 12

Ya bir gizli duygusu bana lâkırdımı geveletmemiş olaydı; sınta sırıta «seni bekliyoruz evde»

diyeydim!

Evet, ismail, bizi istemiyor. Bu, Talât'ın bir oyunudur. Belki değil, muhakkak... Karşımda kapana kısılmış fare gibi sık sık gözlerini kırpmasından, burnunu oynatmasından da belli değil mi? Mesule Bacı, Talât'ı gene sıkıştırdı; o da yeni bir dargınlıktan ürkerek beni sattı.

İsmali, meselesini bu kadar kolay hallettiğine memnun, gülüyor; tehlike atladıktan sonra başka şeyler üzerine Talât'la çene yarışı yapıyor.

Bu kahvede biraz daha oturabiliriz. Akşama dünya kadar vakit var. Bunu istiyorum da. Bir ara ismail için âdeta ümitlere kapıldıktan sonra ondan, ağzıma bir pas acılığı veren bu fena duygu ile aynlmak benim için gerçekten güç olacak. Her şeyin büsbütün bittiğini gören bir dargın âşık gibi bir mucize bekliyorum. Fakat mutlaka kalkmalıyım. Karşı sokağın başında sopalı ve torbalı bir adam görünmüştür. Önümüzdeki sıra dükkânları ağır ağır dolaştıktan sonra bu tarafa dönecek, masaların her biri yanında gecike gecike bize doğru gelecektir. Ben, bu tehlikeyi nasıl daha evvel düşünmedim?

Birdenbire ayağa kalkarak:

— Bana izin çocuklar, diyorum, hemen gitmeliyim... Sonra, benden hesap soran varmış gibi, kendim için en akla gelmeyecek gülünç yalanı söylüyorum:

— îşim var.

Bu uzun yaz gününün ne güneşi, ne de rüzgârı hiç kâr etmemiş gibi eve gittiğim zaman, yanağımda ismail'in öptüğü yer hâlâ ıslak duruyordu. O gece sabaha kadar da öyle kaldı.

Eylül sonuna doğru bir akşam eve döndüğüm za-

man bana kapıyı o açtı; gene aynı ıslak dudaklarla yanağımı öptü.

ismail, çılgınca bir sevinç içindeydi. Bilmem nasıl bir müsabakayı ikincilikle kazanmıştı, iyi anlamadığımı görünce:

— Yani parasız devlet talebesi oldum, dedi, bundan sonra artık para vermeyeceksin.

ismail, artık para vermiyeceğimi söylemekle beni memnun edeceğini sanıyordu. Demek artık aramızdaki son bağ da kopmuştur.

Elinde boğazı kesilmiş bir horozla sokaktan gelen Mesule Bacı, bizi bir arada görünce ağlayıp bağırmaya başladı. Horozu elinde sallayarak taze kanlarım üstüme, sakalıma sıçratıyordu, ismail, kahkahalarla gülerek işi anlattı:

— Ben gelirsem horoz keseceğine yemin etmiş... Akşam geç vakit bekçiyi aramaya gitti...

Sofrada bu işe pek memnun olduğumu birçok defalar tekrar etmeme rağmen o gece yalnız kaldığımız vakit ismail:

— Değil baba, dedi, değil sen umduğum kadar sevinmedin.

Kendisinde şimdiye kadar görmediğim oynak ve şakacı tavırla gözlerinden birini kapıyor, dilinip çıkarıp burarak ne söylesem inanmayacağını bana anlatmaya uğraşıyordu. Bunlar, onun mektepte kibar çocuklarından öğrendiği haller olmalıydı.

Gülerek — Gel bak ismail, dedim, görüyorum ki sen artık küçük bir erkeksin .Birçok şeyleri anlamışsın. Sana bir şey söyleyeceğim; sevindiğimi söylememin ne kadar doğru olduğunu, başka delil istemeden, hemen kabul edeceksin.

Ona artık çocuk olmadığını söylemekle beraber eskisi gibi, hattâ eskisinden de fazla, bazı akşam vakitlerinde

Tamaşalık'ın sıtmasından titrediği zamanlardaki gibi yanıma alarak, kucağıma oturtarak, başını

tutmuştum.

— Daha evvel bir sual soracağım sana. Amma doğru cevap isterim. Sana ailenden bir para kaldığını

söylemiştim. Ne diyorsun sen bu işe?...

— Evet baba o zaman inandım. Fakat sonradan düşününce...

— Tamam; anlaştık; inanmıyorsun artık; doğrudur, her şeyin bir mevsimi var. Fakat şimdi söyliyeceğime inanmalısın. Ben, senin için bir parça fedakârlık edebildiğime memnundum.

— Onu biliyorum.

— Demek ki artık para vermeyeceğim diye sevinmeme imkân yok. Peki, o halde bu işe sevinmemi nasıl izah edeceğiz?

ismail, duygulariyle yaşıyan bir küçük çocuk olduğu müddetçe elim, kolum bağlıydı; ona hiçbir şey anlatmama çare yoktu. Fakat şimdiki idraki az uyanmıştı, onu bu yoldan yakalamayı ve yüreğine ufak bir yara açmayı mümkün görüyordum. Bu, benim ufak bir intikamım olacaktı; İsmail, bunu haketmişti.

— îsmail, dedim, ben, senden değil, sen benden, benim gibi bir adamın yardımından kurtuluyorsun, îşte ben buna seviniyorum.

Dediğim gibi ismail'in sözümdeki zehri anlayacağım ummuştum. Fakat bu kadar kuvvetle değil!

Vücutcuğu-nun kollarımda, vurulmuş kuş gibi hopladığım duydum ve ağlamaya başladı.

îsmail duyuyor, ağlıyor; fakat yapılacak bir şey yok. Ne benim tarafımdan, ne onun tarafından. Daha korkuncu beni ve kendini teskin için söyliyeceğim her hangi bir sözün hiç bir şeyi değiştirmeyeceğini ve bana hürmetsizliğin en büyüğü bu olacağını bir büyük insan gibi hissediyor.

181

Biraz birbirimizden uzaklaşmış, karanlığın içinde bu ağlamanın yavaş yavaş kesilmesini bekliyoruz.

Sonra, bilmiyorum ne kadar sonra, billur gibi canlı ve pürüzsüz bir sesle tekrar konuşmağa başlıyor:

— Yalnız bir şey var baba... Onu daha söylemedim. Bu imtihanı kazananlan olduğu mektepte, yahut istediği mektepte okutmuyorlar. Nerede açık yer varsa orada okutuyorlar. Bana Bursa düştü.

— Çok güzel ismail. Görmedim amma güzel memleket derler.

— Gitmeme on, on iki gün kadar zaman vamnş. Düşündüm ki, sen istersen, bu on, on iki günü

burada geçireyim.

— Çok iyi olur ismail... Mademki istiyorsun...

Mutfakta bulaşık tıkırtıları kesilmiş, Mesule Bacının terlikleri sofada işitilmeğe başlamıştır. İsmail, sesini alçaltarak:

— Yalnız istersen Bursa'ya gideceğimi o güne kadar bacımdan saklayayım. Yoksa gene bize kan kusturur. Hatırlarsın ya o gün araba tekerleklerinin altına nasıl kendini atmıştı?..

ismail, bundan sonra bacının mektepte yaptığı rezaletleri uzun uzun anlatmaya başladı. Kapıyı boş

buldukça içeri kaçarak kendini kovduruncaya kadar uğraşırmış... Mektebe giremeyince de «İsmail pencereye gelsin; İsmail bahçede parmaklığın yanına gelsin!» diye hademelerle, talebelerle haber göndermeye başlamış. (İsmail bunlan anlatırken ikide birde Mesule Bacının konuşmasını

taklidederek hakhalarla gülüyordu)... Sonra parmaklığa çıkarak kollarını sallaya sallaya işaretler yapıyormuş.

— Bilmiyorsun baba... Çocuklar bir kere alaya başlarsa... Bir aralık sana haber gönderecek oldum.

Sofada hâlâ işlerini bitirmemiş olan Mesule Bacı

arasıra uzun ince vücudunu, yılan girer gibi, kapıdan uzatıyor, anlamadan ismail'in kahkahalarına iştirak ederek:

— Ayo, bana da solayın da ban da gulim, diyordu. Bir keresinde de garip bir halle:

— Sakı bana mı gülüyorsunuz ayo! diye sordu, îsmail bana göz kırparak neşe ile:

— Elbette sana gülüyoruz; başka kime güleceğiz! dedi.

— Yooo... Sen bana gülmezsin.

Mesule Bacı hakaretin her şekline alışıktı; bunu âdeta kendi hakkı sayardı. Fakat onda gülmeye karşı

garip bir hassasiyet kalmıştı. Şimdi ismail'in kendine gülmesini imkânsız gördüğü için şaka yapıyordu.

Fakat başka zamanda etrafta kahkaha sesi işittiği zaman hemen pirelenerek gözlerini bejirtir; kendini en gülünç vaziyetlere düşürmekten âdeta zevk aldığı halde biri gülecek olursa korkunç bir cehreyle:

— Na oluyu?... Yüzümde mamun mu oynuyo? diye kavgaya hazırlanırdı.

Mesule Bacının bir defa izmir'de bir Arap dilenciden yediği korkunç bir dayağı seyretmiştim. Fakat doğrusunu söylemek lâzım gelirse ismail'in bu geceki alayı ondan daha acı idi. Yaşının çok üstünde bu kadar ince duyguları, bu kadar garip sezişleri olan ismail'in; az önce karanlıkta ağlayışını

dinlediğim çocuk, sefil olduğu nisbet-te ve hattâ asıl bunun için ilâhî olan .merhamet kadar tatlı, bir muhabbeti hissetmesi bana anlaşılmaz bir muamma gibi görünüyordu. Bir ara ismail'deki bu vefasızlık bana öyle eza verdi ki söyliyecektim. Fakat biraz evvelki ağlayışı hatırladım ve bu anlaşılmaz çocukta — benim arzumu çok aşacak şiddette bir sarsıntı yapacak — yeni bir zembereğe dokunmaktan korkarak sustum.

ismail, Süleymaniye'deki evde on iki günden de fazla kaldı.

Ondaki değişiklik birkaç ay evvel gördüğümden çok büyüktü. Bazan anasının bize bıraktığı bir bohçadan çıkmış nüfus tezkeresinden şüpheye düşüyor, «sakın ne idi-ğü belli olmıyan bu yarımyamalak kâğıdın gösterdiğinden birkaç yaş daha büyük olmasın» diyordum.

Yalnız mektep kitaplariyle kalmayarak daha başka kitaplar da okumaya başlamıştı. Zaten bu huy onda küçükten beri vardı. İçine peynir sarılmış gazete kâğıtlarını okur, sokakta giderken bir çeşme, yahut mezar taşına rastgeldiğimiz zaman «dur, baba okuyalım» diye eteğimi çekerdi. Fakat şimdi korkulacak bir iptilâ haline gelmişti. Bana çekinmeden de söylediğine göre hocaları onun şuradan, buradan eline geçirdiği kitaplardan bazılarını yakaladıkları zaman gözlerini iri iri açarak «ahlâk numaranı kıranz» diye bağınyorlardı. Birçok geceler uyku saatinde kendisini merdiven aralıklarında kırık mektep eşyaları saklanan odalarda, cebinde taşıdığı bir mum parçasını yakarak, kitap okurken yakalıyan gece bekçilerini nasıl kandırdığını gülerek anlatıyordu. Demek mektebin ismail'den şikâyeti haksız değilmiş!

Kariye camiinde buluştuğumuz gün, horoz gibi Talât'la altalta üstüste boğuşurken hocalar için düşündüğü bazı şeyler tüylerimi

ürpertmişti. Şimdi, onun mektep dışındaki daha ağır ve yüksek şeyler içinde bunlardan daha az korkunç olmayan fikirler söylediğini işiterek dehşete düşüyordum. Bir çocuk için azgın atlann kuyruğunu çekmek, koşan tramvaylara sıçramaktan çok daha tehlikeli oyunlar! Yalnız, bu oyunlar tek başına oynanamıya-cağı için beni de Talât gibi münakaşalara sürüklemeğe uğraşıyordu. Fakat ben, yıllardan beri yalnız yasaya ya-184

saya konuşmayı unutmuş ve bunun bir şeye yarayacağına zaten pek inanmamış adam, sadece onu sessiz sedasız dinliyordum ve ismail yorularak başka şeylerle oynamaya gidiyordu. Ah, şu çocuklar!

Bir oyuncak gibi daima oynayacağımı sanırken, hiç beklemediğimiz bir anda elimizde ateş alan bu havaî fişekler! Gökte kandil kandil uçtuktan sonra neye çarparak nereye dökülece klerini bilmek mümkün müdür?

Hâsılı, ismail gerginleşen şakaklarının — kalemle yapılmış resimlerdeki gibi biraz yana çekerek —uzattığı gözlerinin saniyeden saniyeye değişen bakışlariyle da,ha incelip şeffaflaşmış, cildinin saniyeden saniyeye değişen renkleriyle bana âdeta korku veren bir yeni ismail'dir, ismail'in bütün bu tavırları, bu huylan mektepten aldığına şüphe yok. Keşke yalnız almakla iktifa etse. O, kendinde olanlarını bunlarla karıştırınca nasıl bir tertip meydana geleceğini bilmiyorum ve işte asıl bu, beni korkutuyor.

* **

Gecenin bir kısmını bahçeye ve sokağa girip çıkmakla, sofada Mesule Bacı ile gülüşüp boğuşmakla geçiren ismail, nihayet odama gelir; yorgun ve durgun bir tavırla karşıma oturur.

Mesule Bacı, bu hali uyku mahmurluğu sanarak onu yatırmayı teklif eder, ismail, ona ve bana bakıp gülümseyerek:

— Bir parça işimiz var... Şimdi gelirim, der. Bu bir parça işin ne olduğunu bilirim. Fakat onun söylemesini beklerim.

— Azıcık senin kitabını okuyayım mı baba?

— Uygun gelmediyse peki, ismail.

— Senin de gelmediyse.

ikimizin de uykuyu düşünmediğini ikimiz de biliyoruz. Fakat bu, bir nevi âşık ağzı ve nazıdır.

Âdeta nazlanarak Mesnevi'yi yerinden alırım, sahife-lerini karıştırmaya başlarım.

— Güzel bir yerinden oku baba.

— Her tarafı birdir onun İsmail.

— Oku; mânasını anlat bana.

— Bunları anlatabilmek için çok okumuş olmak lâzım ismail. Bilirsin ki ben cahilim. Amma şöyle rastgele bir yerinden sana okumaya çalışayım.

«Rastgele» deyişim yalandır; okuyacağım yer ona kendimi beğendirmek için, imtihana girecek bir çocuk gibi tekrar tekrar okuduğum bir yerdir. Fakat gene de imtihanda bütün bildiklerini unutan çocuk gibi şaşırırım.

Mesnevi'nin ne kelimesini, ne de fikirlerini anlayacak bir adam olmadığımı daha önceden söyledim.

Fakat onun kimsenin benim kadar anlayamayacağını da gene daha evvelden söylediğim tarafı yavaş

yavaş anlatmaya baslarım. Ben, yalnızlığı içinde düşüncesi rüya, sözü bir nevi sayıklama haline gelmiş bir fikir fukarasıyım. Fakat belki de bunun için, karşımda uyumak üzere bir çocuğa bir mazbut düşüncenin hendesesini değil, bir rüyanın birbirine karışmış şekil ve boyalarını anlattığım için onu yavaş yavaş tuttuğumu, benim artık hiçbir çirkinliği görmeyen gözlerle kendime râmettiğimi görürüm, ismail, bu saatlerde hiçbir düşüncenin, hiçbir küçük dünya hırsının benim elimden alamıyacağı benim Ismailim olu...

** ilk ayrılıkta Mesule Bacı, yırtıcı çığlıklar koparmış, sonra bunu bana karşı bitip tükenmez dargınlıklar takip etmişti.

Fakat gecenin birinde o, henüz daha eylül sonunda

bulunmamıza rağmen yaktığı sobanın başında kendisiyle; ben kerevetimde Mesnevim ile yalnız kaldığımız zaman ağlamadı ve bana danlmadı. Bu seferki ayrılığın çaresizliğini o da anlamıştı. Hafif bir rüzgâr vardı. Asma dallan penceremize çarpıp salladıkça başını

kaldırıp dinleyerek İsmail'in korktuğunu söylüyordu. Bursa şuracıkta bir yerdi, ismail'in yeni mektebindeki yatağında çoktan uykuya dalmış olduğunu ona temin ediyordum. Fakat bu kadar çaresiz bir ayrılığın bu kadar kısa bir yolu olmasına »o, bir türlü inanmıyor, rüzgâr tekrar pencereyi tıkırdattığı zaman bana yeniden aynı

suali soruyordu.

Evet, Mesule Bacı, bu sefer bağırmadı; danlmadı. Fakat hepsinden fenasını yaptı. Bazı geceler karşı

ve arka evlerde gramofon çalardı. Mesule Bacı, bunlardan, şarkı da değil de bir gazel Öğrendi. Onun gülerken ve ağlarken bana âdeta güzel gelen bir sesi vardı, fakat «Ban sani aşkı ile... diye gazel söylemeye başlayınca...

Bazı akşam, mutfaktan gelen bulaşık şakırtılan arasında onun ilâhî bir acıyı bu kadar sefil ve gülünç

bir kılığa sokan bu gazelini dinlerken eski vahşi çığlıklan ne hasretle aramışımdır.

VI

îlk geldiğim zaman mahalle dar ve eğribüğrü bir sokağın bozuk kaldınmlan kenanna dizilmiş irili ufaklı

iki sıra evden ibaretti. Boyalan dökülmüş, şahnişleri çarpılmış, saçaklanmn kınklanmış kafeslerinde güvercinler yuva tutmuş eski zaman evleri; başka bir iddia ve heves, başka çeşit pencereler, kapılar ve balkonlarla tuğladan, taştan yapıldıklan halde onlar kadar sefil ve ihtiyar bir çehre bağlamış yeni zaman evleri ve aralannda yeni bir yangın veya zelzeleden çıkmışa benzeyen birkaç virane.

Bu iki sıra ev, benim için uzun zaman, karagöz gös-

termelikleri gibi, iç ve arkası olmayan tek yüzlük bir resimden ibaret kalmıştır; gündüzleri, uzun yıllar asılı kaldığı bir duvarda güneşten, tozdan, rutubetten boyalan silinmeğe yüz tutmuş bir eski suluboya; gece olunca pencerelerinin dışandan ve karşıdan vuruyormuş gibi görülen ölü aydınlıklariyle bir karanlık kabartma...

Geçen, yıllar içinde bu kapılardan girip çıkan insanlar gördüm; içlerinden ve kapı önlerinden sesler işittim. Bende bunlara karşı asla bir merak ve tecessüs yoktu. Hattâ pencerelerini bile kapalı tuttuğum evimde etrafımı saran dua yalnızlığı içinde rahatsız edilmekten korkarak bunlardan kaçıyordum bile.

Böyle olmakla beraber bu görünüşler ve sesler, geçen zaman içinde birike birike şöyle bir hâdise oldu ki bu sokak benim için bir cansız resim olmaktan çıkmaya başladı; cepheler yavaş yavaş

aydınlandı; bir kere bile ayak basmadığım, hattâ geçerken aralık kapılarından bir göz atmayı merak etmediğim halde şimdi hepsinin içini (odaları, merdivenleri, mutfaklariyle ve daha bütün gizli kö-

şeleriyle) biliyorum; içindeki insanların yaşayışlarını en mahrem hareketleriyle, bir ruh gibi, istemeden seyrediyorum.

Önündeki yıkık çeşmenin kenarından bizim evin cephesine bir ince asma dalı uzayan dar, yüzlü tahta evin üst katında bir baba kız oturur. Baba, muallimdir. Belki de benim ismail'in bir ilâh gibi göklere çıkardığı adam. Bu muaalimin şakaklanna kır düşmeye başlamıştır. Fakat yaşı nihayet otuz beş, otuz altıdır. Biraz evvel gömleğinin kollarını sıvayarak bir gazocağında pişirdiği yemeği baba kız yediler.

Kız, yedi yaşında zayıf, sarışın bir çocuk. Mutfak haline getirilen aralıkta durmadan babasının ayaklan arasında dolaştı; yavaş yavaş şarkı söyleyen baba, onun kendisine yardım gayretiyle bir şey devirmesinden yahut kırmasından korkuyor; ikide bir

şarkısını keserek: «Hadi sen sofrayı hazırla; tabaklan koy, çatalları yıka, yalnız bıçakla ekmeği kesme!» diye başından savuruyordu. Her şey hazır olunca çocuğun damlasını içirdi; bütün gayretine rağmen gene de pek lezzetli pişmemiş yemeği ona daha fazla yedirmek için türlü maskaralıklar yaptı; sonra beraber oynadılar; kız nihayet esnemeye başladı ve hiç bir oyunu reddetmeyen gü-leryüzlü

babacığa yeni bir oyun teklif ederken başını bırakarak uyuyuverdi. Muallim, ayaklarının ucuna basa basa birkaç kere aralığa gidip gelerek sofradaki kirli tabakları ve çatal, bıçaklan taşıdı; şakırdatmamaya gayret ederek hepsini bir araya topladı. Bizim bitişiğimizde oturan bir ihtiyar kadın, yarın sabah oraya uğrayarak bu bulaşıkları çalkalayacaktır.

Muallim, akşam yemeklerini pişirmeyi, küçük kızı giydirip taramayı öğrendi. Fakat bvlaşık yıkamayı

öğrenemedi; daha doğrusu bundan duyduğu tiksintiyi bir türlü gideremedi.

Şimdi, artık lâmba dolaşmıyor; geceyarısından çok sonralara kadar kımıldamadan yanacağı yere konmuştur. Baba, küçük kızı kanapeden alarak yatağına götürdü; kucağında evirip çevirerek soydu: geceliğini gîydir-di. Bunları yaparken eğilerek, hattâ bazan gözlüğünü takarak çocuğu muayene ediyor. Bütün dikkatine rağmen vücudunu cılız ve sefil görüyor; kulaklarının arkasının ve boynunun kirli oldupunu görüyor; gömleğinin koltuk altını sökülmüş, bir düğmesini kopmuş görüyor. Uyku halinde gözlerinin çukuruna, burnunun kenarlarına düşen gölge onu erimiş ve solmuş gösteriyor. Ya arasıra derinden derine içini çektikçe titreşen dudaklarının renk-siğliği! Baba, gözlüğünden sonra lâmbayı alarak çocuğun yüzüne yaklaştırıyor. Fakat lâmbanın bu yüzde oynattığı gölgeler onu bu sefer daha çaresiz surette sefil göstererek evhamını artırıyor. Bir günün türlü türlü

yorgunluklarından, hırçınlıklarından sonra kendini uykuya teslim eden her çocuk, hakikatte budur.

Fakat ancak anası olmadığı zaman böyle görünür. Ben, hiçbir şey bilmeden, görmeden şehadet ederim ki bu küçük kız, anası zamanında başka türlü bakılmıyordu; belki hattâ boynu şimdikinden daha kirli, yüzü daha zayıttı.

Ne acayip, bir genç kadındı onun anası! Evde olduğu zaman ya güler, ya ağlar, ya şarkı söyler, fakat hepsinden fazla olarak kavga ederdi. Yalnız sesten ibaret bir kadın. Şarkı söylediği zaman sokaktan geçenler adımlarını ağırlaştırırlar, hattâ dururlardı. Fakat o, sesi, şarkıdan fazla kocasiyle kavga etmek için kullanıyordu. Bütün haykırışlarının hulâsası: «Ben yaşamak istiyorum; ben bu zindanda boğuluyorum.»

Ben, gene bir şey görmeden bir şey bilmeden şahadet ederim ki o, kocasını seviyordu, çocuğunu seviyordu. Bu sesle şarkı söyleyen bir kadın, hiç değilse bazı saatlerde kocasını, çocuğunu delicesine sevmesin olamaz. Fakat buna rağmen bir sene evvel başını alıp gitmiştir.

Sonradan mahallede öğrenildi: Artık muradına ermiş; rüyasını gördüğü hayatı yaşıyormuş; Vilâyetlerde gezen bir saz takımında hanende imiş; gündüzleri öğleye doğru bir otel odasındaki karyolasında uykudan uyanarak karsıki aşçıdan gelen kırmızı yağlı

yemeklerini yiyormuş; akşama kadar arasıra pencereden salladığı bir kömür ütüsü ile boncuklu, sırma işlemeli elbiselerini ütülüyormuş; yatağın başucundaki çilli aynada, kollarım, göğüs ve ensesinin görünecek yerlerini kolonyalı pamukla temizliyormuş; yıkanacak yer ve su bulunmadığı için kundura boyacılarının usulüne uyarak kir tabakalarının üstünü tertemiz boyalar ve cilalarla boyayıp parlatıyormuş; sonra gazinonun içinde veva bahçesindeki sahnede, dışarı bakmak ve gülmek tehlikeli olacağı için yanında ayakta duran Çingene kemancıya gülümseyerek

şarkısını söylüyormuş; şarkı bittiği zaman birbirleriyle yârenliklerine fasıla vererek el çırpan dinleyicilerine ba-şiyle selâm veriyormuş; sonra gazinonun karanlık sokağına iki keçeli dizilen âşıkları

arasından sağında bir bekçi, solunda bir polisle, gene oteline dönüyormuş!

Havanın sıcak olmasına rağmen muallim; küçük kızı sımsıkı örttükten sonra tekrar masasına geldi; çocuğun gözüne vurmaması için lâmbanın ışığını üstüste konmuş birkaç büyük ciltle sipere aldıktan sonra kitaplarını, defterlerini açtı. Çalışıyor, belki de ismail'e «görsen ne kimseye benzemiyen bir insan o» dedirten şeyleri düşünüyor, arıyor.

Biraz sonra hafif bir pencere tıkırtısı duyuyorum. Bitişiğimizdeki evden, sabahlan muallimin bulaşıklarını yıkamaya giden ihtiyar kadının evinden sokağa dört köşe bir aydınlık çerçevesi düşüyor ve bunun içinde salkım saçak bir kadın gölgesi harekete başlıyor. En güzel bir kadının gölgesi olabileceği gibi benim Mesule Bacınınki olmasına da hiç bir mâni bulunmayan salkım saçak bir gölge.

Fakat yılların gözlerime kazandırdığı o esrarlı hassa sayesinde ben, bu çerçevenin içinde tombalak bir genç kadın çehresi görüyorum. Güldükçe daha ufalarak yanaklarına gömülen küçük üzüm gözleriyle, kenarlan dışarıya doğru kıvrık dudakları ve ucu hafifçe yukarıya kalkık minimini burnu ile çocuk kalmış bir çehre. Hiç çirkin değil. Saçlarını saman rengine boyamasa, ağzını dışarıya kıvrık dudaklarından taşan ıslak kırmızı boyalarla yavrularını yemiş

bir vahşi kedi ağzına döndürmese güzel bile denecek. Pencerenin önünde udunu yan çıplak göğsüne dayıyor; tellerini bir iki kere tıngırdattıktan sonra hafiften hafife şarkı söylemeye başlıyor: Karanlıkta gülümsüyorum; o kadar gülümsüyorum ki, gecenin sessizliği içinde gittikçe artan bu şarkıya, kitaplarının üstünden başını

kaldıran muallim de bunu farkediyor; o

191

da bana doğru bakarak gülümsüyor. Dudaklarımızı kımıldatmadan, yalnız bu gülümseme ile konuşuyoruz:

— Bu şarkılar hep senin için.

— Anlamamak mümkün mü? Sirke ile sinek avlamak istiyor biçare.

— Bunu benim kendi keşfim sanıyordum. Vaktiyle ben de ud çalarak kendimi birine beğendirmeye çalışmıştım.

— Gidenin şarkılarını hatırlatmakla beni kendine âşık edeceğini sanıyor. Sonra, onun oyunu bundan ibaret de değil. Sabahlan bulaşığımızı yıkayan, arasıra odamızı süpürmeye gelen anasına bir zamandan beri para kabul ettiremiyorum. Bazı akşamlar, odamızda küçük çiçek demetleri buluyorum. Kızım, bunları «karşıki ablanın» getirdiğini söylüyor. Karşıki ablayı, hattâ bir gün odamızda kızımla oynarken yakaladım. Geldiğimden haberi yokmuş gibi birdenbire açık göğsünü

kapadı; utanmış gibi bir tavırla gülerek dışarı kaçtı; aşağı inmeden Önce kısa bir zaman merdiven başında kendisini çağırmamı bekledi.

— Demek şimdi udla o, sizi çağırıyor.

— Evet, fakat benim ona göre ne işlerim var... Pencereyi kapatmak lâzım.

— Aman, onu yavaş yapın... Belli etmeden... Tesadüfen gibi.

— Niçin?

— Sizin için şarkı söyleyen bir insanın yüzüne birdenbire pencere kapamak günahtır da ondan. Gene gülümsüyor:

— Alışıktır o...

Ben de gülümsüyorum:

— Bu kadıncağız hakkında ne düşündüğünüzü bilmiyorum. Sağdan, soldan benim de bazı şeyler çalınmıştır kulağıma... Günlerce evinden kaybolarak birtakım er-192

keklerle düşüp kalktığını, gazinolarda sarhoş olduğunu bilirim.

— O halde?

— O halde gene acırım bu biçareye. Çünkü bunlar, sadece bir koca avlamak içindir ve belki on beş

yıldan beri, yani on altı, on yedi yaşında babası yeni ölmüş bir kız olduğu -zamandan beri bu, böyledir. Hattâ bugün bile sokakta karşısına çıkan adam namuslu biri olup da açık açık: «Küçük hanım, bende epeyce dünyalık var. Seninle bir eyyam bir yere kapanıp safa sürsek» dese onun ağlayarak ve haykırarak kovacağına şüphe yoktur. Nitekim anası da öyle. Fakat «Allanın emriyle şimdilik nişanlanalım; sonra da birbirimizi tanıyıp tecrübe ettikten sonra gene Allanın emriyle...» dedi mi kendi de, anası da derhal yelkenleri suya indiriyorlar. Bu teklifi yapan bilmem hangi uzak vilâyette ölüm halinde bir ihtiyar amcadan miras yiyeceğini söyleyen, çuha pantolonunun diz kapakları deve diz kapaklanna dönmüş kalın kundura-lı bir fakir dışarlıklı talebi mi? Üç defa evlenip üçüncüde müsrif, pasaklı, namussuz kadınlara düştüğü ve buna rağmen bir dördüncü tecrübe yapmak istediğini söyli-yen orta yaşlı, kılıksız ve ayyaş bir küçük memur mu? Yoksa hattâ çocuklarını evlendirip nihayet kendine sıra geldiğini ve ırz ehli bir kadın aradığını söyliyen ihtiyar kurt mu? Ana kız bunları hiç

birbirinden ayırdetmeden razı oluyorlar. Maksat bir koca değli mi?

Muallim, gülümsemesi daha genişlemiş olarak beni dinliyor; devam ediyorum:

— Çünkü ikisi de zamanın cahilidirler. Eski evlenme usulünün değişmiş olduğunu biliyorlar ve yenisini' bu sanıyorlar. Ana, kızını otomobile bindirip götüren adam için ağzı kulaklarına vararak

«damadım, diyor, ne yapalım zamanın âdeti böyle imiş. Herkes böyle yapıyor.» Bir hafta, bir ay, yahut daha fazla, sonra macera, bir rezalet-

le, hattâ çok kere o da olmadan kendi kendine sona erdiği zaman ana da, kız da gene aym saflıkla:

«Talihimize nişanlı bu defa da ahlâksız çıktı» diyorlar. O bir hafta, bir ay, yahut daha fazla zamanın zararlarına gelince, eeey dünya halidir bu. insanın başına ne gelmez?... Allah insanı edepsiz şerrinden saklasın...

Yani biçarenin bütün ömrü ucuzcu serserilerin kucağında geçtiği halde ne yaptıklarım kendi de, anası

da anlayamayacaklardır.

VII

Muallimin oturduğu uzun yüzlü evle kcşebaşmdaki mavi konak arasına tek katlı bir bodur ev sıkışmıştır. Benim Tamaşalık'taki evin bir numara hallicesi. Burada ihtiyarlamış bir posta kâtibi ile karısı ve üç çocuğu oturur. Çocuklar yetiştikten sonra arka bahçeye, mutfağın bitişiğindeki eski kümesin yerine, kısmen de onun tahta-lariyle, bir yer odası yaptırılmış, ondan artan para ile de evin yüzüne bir sarı badana vurdurulmuştur. Fakat zaten alçak olup sokağın yükselmesiyle biraz daha toprağa gömülmüş olan tokmaklı kaplı hali üzere kalmıştır.

Sırtı iyice eğilmiş olmakla beraber gene de çok uzun boylu kalan baba ve boyca ondan aşağı

olmıyan oğlu bu kapıdan girip çıkmak için epeyce güçlük çekerler. Kızlar ufak tefek zeytin çekirdeği gibi şeylerdir. Fakat onlann girip çıkmaları erkeklerinkinden de daha güçtür. Her defasında, taşlığın karanlığından kedi gözü gibi parlayan gözlerle sokaktan temiz kıyafetli bir yabancının geçip geçmediğini muayene ederler.

Sokak yüzündeki büyük oda bu iki kıza bırakılmıştır. Onlar dipteki yatak yükünün kapılarım sökerek yansını elbise dolabı yapmışlar, yansına aynası, renk renk F. 13

şişeleri, kutulan vesaireleriyle tuvalet masalannı yerleştirmişlerdir. Gündüzleri evde bulundukları

zaman burada alafranga şarkı derslerine ve Almancaya çalışırlar; ara sıra teklifsiz arkadaşlanna çay verirler; geceleri de çeşit

çeşit firketeler ve kâğıt parçalariyle sanlı saçlarını — kırmızı, san, yeşil, siyah boyalarla lekeli — bir tülbentle kundaklayarak ve yüzlerini yağlayarak köşedeki kerevetin üstünde koyun koyuna uyurlar. Onun yanındaki dar odanın birkaç vazifesi vardır. Sabaha doğru eski mahalle imamının evindeki toplantıdan, yahut Beyoğlu'ndan dönen oğul, öğleye kadar orada yatar; öğleden sonra ortadaki masada onun belinden büzmeli mavi ceketi, paçası kıvnk bol pantolonları, kolsuz gömlekleri, çeşit çeşit boyunbağları ütülenir; sonra, o gidince ütü, kızların eline geçer; akşama doğru da bu masaya sofra kurulur.

Ana baba, böylece evi hemen tamamiyle çocuklara bırakarak kendileri bahçedeki yeni daireye çekilmişlerdir. Posta kâtibi eskiden çok sert bir adamdı. Yanında ağız açmak kimin haddineydi. Fakat gitgide ona garip bir durgunluk çökmüştür. Kansı burgu gibi incecik sesiyle geceleri başını yerken onun bu sese kulak vermi-yerek uzakta konuşulan bir şeyi dinler gibi bir hali vardır.

Kadın,, kendisi için hiçbir şey istemiyro; onun bütün derdi çocuklarıdır. Kızlar ne olacak?

Parasızlıktan adamakıllı bir mektebe verilmemiş olan oğlan ne olacak? Herkes işini uydurup etek etek para toplarken kocası, doğruluk diye bir şey tutturmuştur. Bugün gümrük hamallarının bile burun kıvırdığı bir aylıkla kendini limon gibi sıktırmaktadır.

Bu kavgalann ilk başladığı zamanlarda posta memuru eski titizliğiyle kansını haşlar; hattâ dövmekle, boşamakla tehdidederdi. Sonra, hızım kaybederek daha alçaktan almağa başlardı: «Vallahi o iş bana anlattıkları

gibi değil hanım. Ben, doğru bir adam olmasam da eğri olsam ne yapabilirim diye düşünüyorum.

Damgalı posta pullarını temizliyerek tekrar kullanmaktan başka bir yolunu göremiyorum ki, bu da, tehlikesine bakılınca, ne temin eder insana?» diye âdeta kendini müdafaaya uğraşırdı. Şimdi ise, koyun gibi gözlerle hiç ses çıkarmadan dinliyor. Oğul ile kızlara gelince, onlar çoktandır kendisiyle konuşmadıkları için zaten mesele yoktur. İhtiyar memuru kızdırmak için bir tek çare vardır: Ona bir yerden borç para, yahut taksitle eşya almayı teklif etmek. Yalmz o zaman gözleri dönüyor, yüzü

terlemeğe başlıya-rak bağırıyor: «Olmaz o. Mavi konak gibi benim kapımda da bağınrlarsa ben, kendimi de, sizlerden elime geçeni de öldürürüm.»

Tramvayda birbiriyle Almanca konuşan, çaylarda pek üstlerine düşülürse — güftelerini ağız kalabalığına boğduklan — alafranga şarkılar söyleyen kızlara arasıra iyi kısmetler çıkmaktadır. Fakat onlar, benim ud çalan küçük gönüllü komşudan daha fazla kendilerini satmasını bildikleri için onun gibi hemen kapılıvermiyorlar; uzun nişanlılık tecrübelerine kolay yanaşmıyorlar; kızlardan birinin arasıra nişanlı namzelterinden biriyle sinemaya veya pastahaneye gitmesi lâzım gelirse öteki de beraber bulunuyor.

Kızların bu ihtiyatında evlerinden ve babalarından utanmalarının da tesiri vardır. Kendilerini kordelâla-ra, parlak cam kâğıtlarına sarılmış hediyelik şekerleme kutuları gibi göz alıcı boyalariyle bir yerde görüp cam çeken bir erkeği nişanlı namzedi olarak bu bodur evin tokmaklı bodur kapısından indirmek ve hele bu ak bıyıklı, kılıksız ve dilsiz adamı baba diye takdim etmek! Kızlar, daha bunu düşünürken encelerinden sırtlarına buzlu su kaçmış gibi, korkunç sinir hareketleriyle, titreşip kıvranıyorlar.

* **

Bereket versin yanlarındaki köşebaşını tutan yayvan konakta, Abdülhamit zamanından kalma bir paşa hazretleri vardır ki bütün sıkıntılı zamanlarında imdatlarına yetişir ve onlara âdeta babalık eder.

Posta memurunun karısı vaktiyle bu paşanın kızlarından birine bir iki gün süt vermiş olduğu için bu babalığın ayrıca bir tutamak tarafı da vardır.

Kızlar bazı kibar meclislerde «paşa baba şunu dedi, paşa baba bunu yaptı» gibi sözler sarf ederek kendilerini yabancılara onun öz kızları gibi satarlar ve posta memurunu ustalıkla aradan kaynatırlar.

Kızlar, zaten vakitlerinin çoğunu — yelpaze biçimindeki çifte merdivenli, sokağın iki yüzüne indiren kapı taşlığındaki iki tahta sütun ile kapı kemerinin üstündeki birkaç boya bulaşığından başka

maviliğinin şahidi kalmamış — Mavi Konakta paşanın kızları ve oğullariyle beraber geçirirler.

Kendilerinin mektebe başlamaları, ikiz olmadıkları halde nasıl bir araya geldiği anlaşılamayan isim günleri ve erkek kardeşlerinin sünneti gibi törenlerde daima postacı ortadan kaybedilmiş, onun yerini paşa baba almıştır. Nişanlı namzetlerinin aile büyükleriyle görüşme zamanı gelince onlar, doğrudan doğruya Mavi Konağa getirilirler. Kızlar, burada ne kadar kendi evlerinde olduklarını göstermek için sofada şarkı söyleyerek hizmet ederler ve paşa baba arasıra onlara — kendi hesabına bir parça da sahi tarafı bulunan — açık şakalar yaptıkça gülüşüp hay-kırışarak sakalını çekiyor gibi yaparlar.

Utanılacak bir baba olan posta memuruna karşılık uzun beyaz sakalı ve seksenine yaklaşmış

olmasına rağmen hâlâ dik duran vücudu ile gerçekten utanılmayacak bir baba, göğüs kabartacak bir babadır.

Paşanın sokağa çıkmak için artık elbisesi kalmamış-

tır. Fakat vaktiyle Hünkâr yaveri iken Abdülhamit'in hediye ettiği söylenen bir elma kürkü vardır.

Nişanlılar geleceği zaman Mavi Konağın köşe bucağında ne kadar yaldızlı, oymalı eşya kalmışsa selâmlık odasına taşınırdı; paşa «getirin bakalım şu benim bakkal korkutanı» diye gülerek kürkü ister ve arkasındaki şal örneği entarinin pek görünmemesi için onu kuşakla sıkıca belinden bağlar.

Kürke, «bakkal korkutan» adını aşağı yukarı otuz senden beri tekaüt bulunan paşanın kendi koymuştur. Sebebine gelince, alacaklıların yeni ve yabancı olanları bu odaya alınır; paşa, onları bir yaldızlı koltuğa oturtup zarfı çini, fincanla kahve içirirken Abdülhamit'e ait hâtıralarını anlatır, bir yandan da elma kürkün kendi heybetli karnı üstüne gelen kısmındaki tüylerini elleriyle yavaş yavaş

sıvazlar.

Adamcağızlar yaptıkları kabalıktan utanarak konuşma sonuna doğru onun istediği birkaç günlük müh-lehi hoşnutlukla verirler. Hattâ aralarında borcun lâkırdısını hiç ağzına almadan çıkanlar olur.

Gerçi onlann en edeplilerinden bazılarının bir zaman sonra sokak kapısı önünde tellâl çağırır givi seslerle ve en ağır kelimelerle

bu kürke sövdükleri de işitilmiştir. Fakat ne olsa kazanılan zaman bir kârdır.

* **

Mavi Konağın üst katında dünyaya küsmüş bir adam oturmaktadır.

İnsan içine çıkmaktan utanır; mahallede yüzünü gören yok gibidir. Sabahlan gün doğmadan çıkar; geceleri iyice karanlık bastıktan sonra eve döner. Geç vakitler penceresinde görülen tek ışık gamını

defetmek için saatlerce üstüste içtiği sigaranın parlayıp sönen ateşidir.

198

Muallimle olduğu gibi onunla da karşıdan karşıya konuşmalarım vardır.

— Kaçınma. Ben utanılacak bir adam değilim. Hattâ adam bile olduğum şüpheli. Görüyorum insanlardan kaçıyorsun? Sokakta dolaşmak hakkını bile kendine vermeyecek duvar diplerini sıyıra sıyıra evine gelip gidiyorsun. Karanlık ve sıcak da olsa paltonun yakasiyle yüzünü kapıyorsun. Nedir bu o kadar saklamaya uğraştığın yüz karası?

— Zengindim. Fakir oldum.

— Hakkın var. Gerçekten ayıpların en büyüğü. Babadan mı geliyordu bu zenginlik?

— Hayır, kendi el emeğimdi. Büyük muharebede ticaret yaptım. Vagon alıp satıyordum. Hudutlardan kuş uçmadığı bir zamanda altın getirip götürüyordum. Buna benzer daha bazı büyük işler..

— Aynı tarihte Suriye taraflarında benim de büyük vatan hizmetlerim olmuştur. Bir nevi silâh arkadaşı

sayılırız. O vakitki zenginlerden birinin bir Avrupalı oyuncu kızına banknotlardan bir yorgan yaptırdığı

rivayet olunur. Sen misin o acaba?

Sigarasının kıvılcımında dudaklarının gamlı bir gülümseme ile burkulup kısıldığını görüyorum:

— Hayır. Ben ondan da cömert adamdım. Bir gece evlerimden birini şereflendirmiş bir kibar hanımefendiye ertesi sabah giderken bütün eşyasiyle beraber o evin tapusunu hediye ettiğimi hatırlarım. Fakat insanların nankörlüğüne bakın ki mütarekenin en karanlık günlerinden birinde o değil, fakat tapu hediye ettiğim başka kadınlardan biri beni elimde şemsiyem ve bavulumla son evimden kapı dışarı etti.

— Tapu onda olduğu için «kendi evinden» demeli.

— Evet, fakat ne de olsa gene nanakörlüktür. Cüzdanımda kaç lira kaldığına bakmaya cesaret edemiyordum.

199

Üstelik de hastaydım. Sokakta rastladığım dostlar koleralı gibi kaçıyorlardı benden. Halbuki ne fedakârlıklar etmiştim ben onlara.

Muharebe içinde öyle geceler olur ki ben onlan, erkekli dişili yılancık riyalları gibi ikişer ikişer otomobillere doldurur, Boğaziçi'nde mehtap yahut sabah seyretmeye götürürdüm. Halk, çay bardaklarında zeytinyağı yakarken karanlık kırlar ve bayırlar arasında on, on beş otomobilin seyyar bir şenlik gecesi gibi, pırıl pırıl akışını bir gözönüne getirin.

— Dostlar öyledir. Hoş görmeli .

— Aylarca hastahanede süründüm. Nihayet ilk karım elinde iki çocuğu ile beraber Anadolu'dan geldi, îyi zamanlardan kalma birkaç parça mücevherini satarak beni bir hasta çocuk gibi tedavi etti. Şimdi epeyce zamandan beri bir kömür deposunda kantar memuruyum. Sabahtan akşama kadar ter ve kömür tozuna bulanarak çalışmama mukabil elime geçen pek az para ile karım bu evde beni ve çocuklarımı idare etmeğe uğraşıyor.

— Bu, birdenbire yükselip alçalmalarda benim durgun başımın anlayamayacağı pek çok şeyler bulunduğu muhakkak. Fakat bir tanesi var ki ona hiç aklım ermi-yecek. Ben, utanılacak adam değilim. Bunu daha evvel de söyledim. Anlatın bana. Vagon işi, altın işi, daha bilmem ne işi yaparken saklanmadınız; bana bir tanesini tasvir ettiğiniz o donanma gecelerinde bilâkis yüzünüzü bütün ışıkların odak noktasına çevirip herkese göstermekten hoşlanırdınız. Bu, bir tabiat meselesidir; asla bir diyeceğim yok. Fakat şimdi, sabahtan akşama kadar kan tere boğularak hayatınızda belki ilk defa

kazandığınız ekmeği kendi karınızla, kendi çocuklarınızla bölüşürken nasıl gururlanmıyorsunuz? îşte ben, bunu anlayamadan öleceğim.

VIII

I

Mahallede bu kalktıktan sonra düşen biçareye mukabil düştükten sonra kalkınmış bir adam yaşamaktadır: Mahallenin hâlâ eski adiyle «Tombul imam» diye çağırılan eski imamı.

Bu Tombul îmam, Abdülmecit devrinde çakıpençe-liği ile meşhur bir emsalsiz adammış. Mahallenin Defter-hanede, Tekaüt Sandığında, Şeyhislâm kapısında ve Şer'-iye mahkemelerinde olan en batak işlerini — vekil, kefil, şahit, evrak-ı müsbite vesaire tedariki de kendine ait olmak üzere — götürü

olarak üzerine alır ve çıkanrmış. Mahallede ev alım - satımından, evlenme ve boşanma işlerine kadar hiçbir iş ona danışılmadan yapılamazmış. Kocalarının zulmünden kaçan kadınlar, babalarının istemediği bir erkekle evlenmemek için evlerinden kaçan kızlar; efendilerinden kaçan arap halayıklar onun evine sı-ğınırlarmış. Düğünler, cenazeler, mevlûtlar, hafız tehni-yeleri gibi büyük merasimi o tertipler mevlûtru, çalgıcı, köçek, hokkabaz pazarlıkları onun evinde olurmuş. Mahallenin namusunu kirletenleri mahalleden kovmak, olmazsa fenerli baskın alayları tertibetmek onun vazifesi imiş. Hâsılı, biraz ilerideki Şeyhislâm krptsının küçüğü gibi bir yer.

Meşrutiyette mahallenin bazi ileri gelenleriyle beraber imamın da yıldızı kararmaya başlıyor ve bunu Vefa yangınında camisinin yanması, serseri, afyonkeş ve kumarbaz çıkan büyük oğlunun büyükçe bir parayı alıp kaçması gibi sırtı sıraya birtakım felâketler kovalıyor. Cum-huriyet'te mahalle imamlığı ve sarık kaldırıldığı zaman ise artık söylenecek söz yoktur ve Tombul îmam, Allah tarafından sabır ve sadakati denenen Eyüp Peygamber gibi bir adamdır. Aile, çil yavrusu gibi dağılıyor; ev, oda oda kiraya veriliyor ve bazı eski borçlara mukabil kira para-

sına mahkemece haciz konuyor, îmamın ilerde kendi yerine geçirmek için özene bezene hıfza çalıştırdığı küçük oğlu Şile taraflarında bir köyün imamlığına kadar düşmüş ve bir fakir kömürcüye damat olmuştur, îki kızdan büyüğü ağabeysinin arkadaşlarından onun gibi ayyaş ve kumarbaz bir memura vararak Anadolu'ya gidiyor, küçüğü vaktiyle evlerinde gündelikle dikiş dikmeye gelen bir Rum terzinin yanma girerek canını kurtarıyor.

îmamın kendisine gelince, sakal uzamış, göbek erimiş, tutam tutam sarkan kır saçlarının üstünde çarpılmış bir yağlı kasketle uzun zaman meczup gibi viranelerde dolaşıyor. Fakat daha ziyade bir hastalık hali olduğu anlaşılan bu ilk sersemlikten sonra yavaş yavaş aklı başına gelmektedir. Bunun delili sahiplerinin öldüğünü, yahut başka memleketlerde bulunduğunu bildiği bazı boş arsaların taşlarını üçer beşer liraya arabacılara satmaya başlamasıdır.

Bu ilk sermaye, imama yeniden uğur getiriyor. O, bugün eskisi kadar değilse de gene mahallenin en mamur adamıdır. Bu zeki adamın yeniden yükelmesi şöyle başlamıştır: Boğaziçi iskelelerinden biri civarında bir kahve vardır ve bu kahvenin sahibi; imamın eski mahallesinde uzun zaman oturmuş bir saf adamdır, îş yapamadığından işkâyet eden bu adama imam, aynı semtte akşam üstleri ve geceleri adam almıyan içkili gazinoları misal gösteriyor: «Zamana uymak lâzımdır; kahve ile, çayla bu iş

yürümez; sen de onlar gibi yap. Günahı varsa Allah bana yazsın. Sen benim ne Müslüman adam olduğumu bilirsin!» diyor.

Bu teklif imamın pek de fazla bir şey ümidetmeden rastgele attığı bir oltadır. Fakat kahveci derhal yakalanıyor.

îmam, içki yasağı zamanında Anadolu'da rakı kaçakçılığı yapmış ve son zamanlarda çok perişan bir vaziyet-202

te istanbul'a düşmüş olan büyük oğlunu ona yardımcı veriyor.

Bu çocuk, şimdi otuz beşi geçmiş, koskoca bir erkektir. Meyhaneciliği biliyor. Bunca yıl türlü sefalet ve rezalet içinde, tavada balık gibi evrile çevrile kızardıktan sonra oldukça aklını başına almıştır.

Sonra, ne de olsa babasının oğludur. Nihayet bir içkili gazinonun icabet-tirdiği resmî muameleler ve rakip komşularla, polisle olan daha bir sürü nazik iş için imamın arkada olduğu düşünülürse bu

teşebbüsün yürüyeceğine inanmak lâzımdır, îmam, ölmemiştir; işler mevzuunu değiştirmiş de olsa mahiyetini değiştirmemiştir.

İmam, çalgılı gazinoları şöyle dolaşıyor. Vaktiyle en büyük camilerde, bütün vüzerası, vükelâsiyle mevlûtlar, hafız tenhiyeleri, sazı, hokkabazı, ortaoyunu ile hünkür düğününe benziyen döğünler idare etmiş bir adam için bir miktar boyalı bez ve tahta ile bir çalgılı gazino kurmak nedir?

Büyük oğuldan sonra Şile'deki hafız oğul da istanbul'a getirtiliyor. Hıfzı dinlediği sıralarda Kur'an okurken, en meşhur mevlutçulara yardım ederken sesinin ve okuyuşunun tatlılığına herkesi hayran etmiş olan hafız, etrafını alan birkaç çalgıcı ve hanende kız arasında Kız Kulesi'ne karşı gazele başlayınca gazino altüst oluyor.

Asıl kahvecinin ne olduğunu bilmem. Fakat, hafız şimdi musikinin en şöhretli üstatlarından biridir.

Büyük kardeşi Beyoğlu'nda büyücek bir çalgılı gazinonun sahibidir. Bizim mahalledeki ev, baştanbaşa tamir edilmiş ve boyanmıştır. Küçük kız, alt katta bir terzihane açarak artık ihtiyarlayan eski ustasını yanına makastar almıştır. Yukarı katta kumar oynanır ve hemen her gece ortalık karardıktan sonra araba araba kibar kadınlar ve erkekler gelir. Bu işin idaresi Anadolu'daki kocasının yanında çok sıkıntı çekmiş, fakat buna mukabil evde gizli kumar oynatmak sanatını bütün incelikleriyle öğrenmiş olan büyük kıza verilmiştir.

Sakalın «bamteli» tâbir edilen kısmının biraz altında eski güzel sakalından, mecidiye çeyreği büyüklüğünde ,bir ağarmış hâtıra ve numune bırakmış olan imamın vazifesi arasıra misafirlerinin arasında dolaşmaktan ibaret gibidir. Yalnız, kapı zilinin hızla çalınması, yahut sokakta yüksek sesle bir münakaşa olması gibi hallerde, misafirlerden biri ürkeklik gösterecek olursa, imam, çevik bir hareketle elinden teşbihi havaya atıp tutar, eski dil alışkanlığiyle «saye-i resulûllahta hiç endişe buyurmayın, keyfinize bakın!» diye teminat verir ve gülümseyerek gözlerinden birini kırpar.

IX

t

Mavi Konağın mukabilindeki köşe başında, muallimin bir ev aşınsındaki yeni tuğla binanın üst katında, gecenin geç vakitlerinde

bir mavi ışık yanmaya başlamıştır.

Burası imamın tamir edilen evinden sonra mahallenin en yeni evidir; ben buraya yerleştikten galiba iki sene sonra yapılmıştır. Bu evin mavi ışık yandığını söylediğim üst katında genç bir işçi ile kansı oturmaktadır.

Birkaç sene evvel düğünleri oldu; birtakım çarşaflı ihtiyar kadınlarla Feshane kumaşından yeldirme biçimi mantolar giymiş başı örtülü genç kadınlar, İstanbul'un bir kenar mahallesinden, atlarının boynuna renkli basmalar sarılmış, eski talika arabalariyle, kızı gelin getirdiler.

Erkek, büyük fabrikalardan birinde tornacı, tesviyeci gibi bir şeydir; yakınlarda da ustabaşı olmuştur.

Otuz yaşlannda sağlam ve yakışıklı bir delikanlıdır, tşini ve karısını çok sever; birinden ayrıldı mı, arada hiç vakit

kaybetmeden, ötekine koşar. Vaktiyle epeyce haşarı imiş. Sık sık sarhoş olur ve arkadaşlariyle kavga çıkarırmış. Galiba gene böyle bir sarhoşluk esnasında yaptığı bir vukuat yüzünden iki ay hapis yatmış. Fakat evlendikten sonra bunların hepsi bitmiştir. Arasıra buluştuğu uygunsuz bir kadını bir odaya kapatmayı ciddî surette düşündüğü sıralarda şimdiki karısını tanıdı. O, fabrikada kolunu bir çark kayışına kaptırarak parçalamış bir ihtiyar gece bekçisinin dört veya beş çocuğundan biriydi.

Delikanlı, .bu kızı fabrika kapısında göz yaşlariyle yıkanmış sedef gibi yüzüyle görünce aşık olmuş ve hemen o saatte onu kendine kan yapmaya karar vermişti. Hele o perişanlık gününde bir dilenci kızmkinden farkı kalmamış kıyafetine bakarken memnun oluyor, her şeyi kendisine borçlu olacağı için bir Tanrı gibi tapacağını düşünüyordu. Nitekim ilk evlendikleri zaman, değil, viranede yetişmiş aç ve çıplak bir bekçi kızı, bu tunç heykellere benzi-yen genç vücut ve çehre için mükellef bir hanımefendi de pekâlâ evini, barkını yıkabilirdi.

Genç âşıklar aşklarının tam tadını çıkarmak için onu şarkı, şiir, yahut güzel sözle süslemek ihtiyacındadırlar. Bu delikanlı, bunların hiçbirini beceremediği için kendi sanatının sazı demek olan çekiç

vesairesin eline alır ve evde bulunduğu zaman, yani akşamüstleri ve tatil günleri aşk u şevk ile evi ve eşyayı tamir ederdi. Böylece yeni evin geniş balkonundaki kapı ve demir parmaklık başka bir şekle sokuldu ve maviye boyandı; üzerine telden bir ağ örülerek boyalı saksılar içinde yetiştirilmiş

sarmaşıklarla sardırıldı. Sonra, gene bu balkona kurulan bir küçük tezgâhta tahtalar rendelendi; yeni biçimde masalar, dolaplar, raflar ve doğacak çocukları için bir tahta karyola yapıldı ve boyandı.

Gerçekten tüy gibi bir fıkara güzeli olan karısı tiril tiril ince entarilerle etrafında döner; tahtalarını, çivileri-

205

ni getirip götürerek, boya tenekelerini tutarak ona yardım ederdi.

Kızın öteki kardeşleri ne olmuştu bilmiyorum. Fakat anası onlarla beraber yaşamaya gelmişti. Yaşı, artık evlenmeyi düşünmek zamanının geldiğine karar veren bazı kibar aile kızlarının yaşını pek fazla geçmemiş olmakla beraber başına bir yemeni, arkasına bir siyah entari ile kendini ihtiyar kılığına sokan bu kaynana da bazan yanlarına gelir, balkona asılacak çamaşırları veya sucukları unutarak onlara yardım ederdi.

Üst kat böyle derece derece değişerek alt katlara hiç benzemez bir boyalı oyuncak haline gelirken onların yaşama tarzları da değişiyordu. Postabaşı olduktan sonra eli büsbütün genişleyen ve öğleyin yiyeceğini bile evden götürerek sokaktaki masrafını hemen tütün parasına indiren işçi karısını ikide birde çarşıya götürerek ince çoraplar, şık iskarpinler aldı. Eve gündelikle terzi getirtti ve kendi eliyle yapıp boyadığı elbise dolabını renk renk ipekli elbiselerle donattı. Gene aynı hevesle genç kadını

berbere götürerek uzun saçlarını kestirttî; ona başka bir güzellik veren, top salata biçiminde bir kıvırcık baş yaptırdı.

Iîk zamanlarda balkonda top gibi birbirine atıp tutmakla eğlendikleri çocuğu sonradan büsbütün büyük anaya bırakarak arka odaya gönderdiler. Onun da eskisi gibi yemenisiyle iş zamanlarında entarisinin üstüne çektiği basma doniyle balkona çıkmasına artık izin yoktu. Evin işlerine yardım etmek için belki de eski mahallelerinden, on iki, on üç, yaşlarında bir kız çocuğu getirerek göğsüne bir fistolu önlük takmışlardı.

Gelelim şimdi, bir zamandan beri bu katta gecenin geç vakitlerinde yanmaya başladığını söylediğim mavi ışığa! Bütün bu anlattığım değişiklikler olduktan sonra genç kadın, kendini açık göğüslü ipek elbisesi ile, boyu-206

nü daha ziyade uzatan iskarpinleriyle, kıvırcık başiyle — kocasının eliyle yaptığı elbise dolabının bir büyük su damlası gibi uzamış söbü aynasında gördüğü zaman — öteki kibar hanımefendilerden farkı

olmadığına kanaat getirdi. Bu, bir dereceye kadar doğru idi de. Bu kibar hanımlardan birçoğunu yılan derisi iskarpinlerinden, adını bir türlü beceremediğim parlak kıvırcık tüylü kürk mantolardan soyarak onun eski kıyafetine soksanız onlardan da ne kalacaktır?

Halbuki bu genç kadın, zarif hareketler ve güzel sözler cihetinden olan ufak tefek eksikliklerini de gördüğü sinemalardan ve postacının kızlarının getirdiği romanlardan çabucak tamamlamak yolundadır. Onun yeni işlemeye başlamış taze ve hevesli zekâsı bunları âdeta sömüre-rek göz göre göre büyümektedir.

Ancak o, böyle kozasından çıkmış renkli bir kelebek gibi havaya ve güneşe kanad açarken kocası

kasketi ve deri tulumu ile hep aynı adam kalıyor ve bunu nihayet, beraber gezmeye çıktıkları

günlerde bir temiz avcı ceketi ve pantoloniyle değiştirebiliyor. Bu, onun için bir para değil, hiçbir pahaya değiştirilemiyecek bir meslek kılığı meselesidir. O, şimdikinin beş misli de para kazansa posta memurunun oğlunun taksitle yaptırdığı beli büzmeli mavi ceketi, açık yakalı, yahut kelebek boyunbağı ipek gömleği giyemeycektir.

Eskiden bu üst katın pencereleri erkenden sönerdi; karı koca da, çocuk da, kaynana da erkeden uyurlardı. Fakat bir zamandan beri genç kadın, uyumuyor ve bazı kısa yaz gecelerinde bu küçük mavi ışık sabaha kadar yanıyor.

Bu küçük mavi ışık, marifetli olduğu kadar da zevk sahibi olan işçinin demir teller ve karısının mavi ipek elbisesinden artmış kumaş parçalariyle meydana getirdiği, bir güzel abajurun ışığıdır. Genç

kadın, bu abajurun

önünde, gitgide kusurlarını görmeye başladığı kanapesi-nin üstünde bir yandan öbür yana dönerek romanını okuyor, bir mermer

sarayın mermer balkonunda, her düştüğü yere yaldızlı varak kâğıtları gibi yapışan bir mehtabın altında uzun saçlı bir genç erkeğin, kollarını boynuna dolayarak kendisine bakan bir güzel kadına söylediği işitilmemiş sözlere kendini o kadar veriyor ki biraz sonra gözlerini kapadığı zaman o sözleri ezbere tekrar ettiğini hayretle görüyor. Sonra, yerinde doğrularak başını arkaya çeviriyor, hafifçe horlayan kocasının, karyolanın kenarında sarkan çıplak koluna bakıyor. Bu sefer hangi romandan hatınnda kaldığını hatırlayamadığı için kendi içinden geliyor zannettiği bir başka cümleyi tekrarlıyor: «Seviyorum onu muhakkak. Daima da seveceğim. Fakat korkuyorum ki birbirimizi anlamadan öleceğiz.»

Gariptir ki bu duygu, şimdi onun anasında da vardır. Kızıyla damadı sokağa çıktıkları zaman onların yan yana uzaklaşmalarını balkondan seyrederken karşı taraftan postacının mavi ceketli oğlunun, imamın beyaz yakalı, güderi eldivenli, rugan iskarpinli hanende oğlunun, paşanın arasıra hastahaneden izin alarak birkaç gün Mavi Konakta misafir kalan morfin hastası oğlunun geldiği-* ni görecek olursa içini çekiyor: «Kız, böyle birilerine lâyıktır. Yazık ettik!» diyor.

Genç kadının da, anasının da haklan vardır. Bu adam iyidir, hoştur; fakat bu kadını anlayamayacaktır. Kdaın yükseldikçe o, inadına düşmekte, daha tenası bayağılaşmaktadır. Karısının en sade kadınlık haklarını anlamıyor; postacının ince ruhlu kızları ve onlar vasıtasiyle tanıdığı daha başka yüksek aile kadın ve kızlanyle ahbaplık etmesini hoş görmüyor; bu ve buna benzer şeyler yüzünden arasıra çıkan kavgalarda, fabrikada imiş gibi ağzını bozuyor ve yumruklarını sıkıyor.

Kim ne derse desin geceyarısına, doğru bütün ma-

halle karanlığa gömüldüğü zaman bir büyük mavi yıldız gibi parlamaya başlayan bu ışığı ben sevmiyorum; gecenin birinde yırtıcı haykınşlanyla yataklarımızdan uğramayacağımıza, bu yıldızın etrafındaki karanlığa uğursuz tabanca aydınlıklariyle delinip deşiliyor görmeyeceğimize bir türlü

kendimi inandıramıyorum.

Karşımızdaki aşmalı eve, muallimin alt katına elli yaşlannda kadar görünen bir dışarlık kadını

yerleşmişti. Her sabah pencereleri açarak uzun uzun temizlik yapıyor, sonra çarşafını giyerek, elinde bir küçük sepetle pazardan alışverişe gidiyordu. Konuşkan bir kadın olduğu belliydi. Fakat mahallede kimseden yüz bulamadığı için nihayet günün bir çok saatlarmda pencerede gördüğü Mesule Bacıda karar kılmıştı. Hicazlılan Arap sandığı için bacıyı «hacı hanım» diye çağırıyor ve bu, Mesule Bacının pek hoşuna gidiyordu. Birbirlerinin dilini pek anlamamakla beraber ahbaplık çarçabuk ilerledi ve iki komşu, bir zaman karşıdan karşıya konuştuktan sonra birbirlerine gidip gelmeğe başladılar. Bacı, bu

«haccaamm» lığa daha ziyâde hak kazanmak için sandıktan çıkardığı bir yeşil gaz boyamasını

başına bağlıyor ve misafirlik dönüşlerinde bana bu kadını uzun uzadıya methediyordu. Fakat bu, onu, günün birinde, bir çok sevdiği kadın için gayet ağır bir şey söylemekten alıkoymadı: Bazı geceler yatsıdan sonra bu kadına uzun boylu bir erkek misafir geliyormuş; perdeleri kapıyarak saatlerce oturuyorlar-mış; sonra kadın, onu usulca sokağa salıveriyormuş!

Mesule Bacıyı bu çirkin vesvesesi için fena halde haşladım. Fakat doğrusu kendimin de bir parça içim çürü-medi değli. Bacı, insanla maymun arası bir mahlûktur; fakat ne de olsa konak yetiştirmesidir; burnu gizli müna-

209

sebetlerin kokusuna alışıktır. Böyle olmakla beraber gene de bu güleryüzlü, tostoparlak, dışarlık kadını için fena düşünmek elimden gelmiyordu. Hattâ tesadüfen bir gece onun tıpkı, bacının tasvir ettiği şekilde, sokak kapısını açtığım, uzun boylu misafiri sokağa salıvermeden onun boynuna sarılarak tekrar tekrar öptüğünü, bununla da kalmayarak uzun uzun arkasından baktığını gördüğü-

ğüm halde de gene hükmümü veremedim.

Fakat bir gece yansı bu kadına ağır bir baygınlık geldi. Eli, ayağı şaşıran ev sahibi kadın, yukarıdan muallimi, karşıdan bizi çağırdı. Zavallı muallim, geceliğinin üstüne giydiği bir palto ile kim bilir hangi

karakolları dolaşır ve nafile yere hekim ararken kadın Mesule bacının kucağında kendiliğinden açıldı.

O gece, hastanın yanına bekçi bıraktığım Mesule Bacının çetrefil dilinden, ertesi gün, bin güçlükle hakikati öğreniyordum: Gece gelen uzun boylu misafir, kadının kendi oğlu imiş; onu evvelâ Konya'ya, sonra İstanbul'a, sonra Avrupa'ya göndererek adam etmiş, Avrupa'daki tahsilinin son yıllarında, hali, vakti yerinde bir çiftçi olan babanın işleri bidrenbire bozulduğu için kadın, boynundaki beşibirlikleri ikişer üçer bozdurmaya başlamış ve tahsil bununla tamama ermiş.

Bunların hepsi güzel. Fakat bugüne kadar oğlunu Mesule Bacıdan saklamanın sebebi ne? Kendisini sırf hastalığına baktırmak için istanbul'a gelmiş gibi göstermek niçin? Hastalık, gerçekten doğrudur; kadının midesinde ne olduğu anlaşılmamış bir yara vardır. Fakat asıl yaraya gelince, Avrupa'dan dönen oğul, istanbul'un asıl ve kibar bir ailesine damat olmuştur. Her halde bir gönül işi. Fakat Avrupa'da da okumuş olsa bir köylü çocuğuna bu kadar yüksek bir kız ancak köylü olduğunu saklamak, soyunu sopunu inkâr etmek şartiyle verilmiştir.

F: 14

210

Damadından para ve asalet istemeyen bu büyük ailenin hiç değilse bir parça yumuşak başlılık istemek elbette hakkıdır.

Düğün, Karaman'daki anadan gizli tutuluyor; o, bunu öğrenerek, son kalan beşibirlikleriyle ziynet altınlarını gelinine götürmek için tutturunca türlü bahaneler, yalanlar uyduruluyor. Fakat sonradan baba ölüp midedeki yara da bir istanbul seyahatini kaçınılmaz bir zaruret haline getirince!

İşte o zaman, bu lâf anlamaz köylü kadınına, kendisini Haydarpaşa istasyonundan almaya giden oğlunun daha oracıkta, istasyonun bekleme odasında, hakikati açık açık anlatması vâciboluyor: Anasıdır; kendisi gibi karısının başı üstünde de elbette yeri vardır. Fakat bu asil ve büyük ailenin Şişli'deki mükellef apartmanına, hâlâ çarşafmı bile sırıtndan atmamış, yeşil pazen entarili bir köylü

nasıl girecektir? Elektrik avizelerinin aksinden aynaya dönmüş kaypak cilâlı döşeme tahtaları

üzerinde nasıl yürüyecektir? Yıllarca Avrupa'da kalmış olmasına rağmen kendisi bile bir davet sofrasında hâlâ, karısının karşıdan verdiği kaş göz işaretleriyle talimli maymun gibi yemek yerken köylü ana, bunu nasıl yapacaktır? O asîl baba, o asîl ana, o her bıı i dört lisan konuşan asîl erkek ve kızkardeşler bu köylü kadım dünürümüzdür diye ortaya çıkarmaktan utanmasalar bile, onlar kendileri ne olacaklardır? Şefkatli bir ananın, böyle insanlar yanında oğlunun yüzünü yere getirmeye bu kadar hakkı var mıdır?

Kadın, evvelâ şaşırıyor; kızıyor; fakat sonradan oğluna hak veriyor. Demek ki en doğrusu, anasının istanbul'a geldiğini ailesine bile haber vermeyerek (çünkü haber verirse asîl insanlar onu mutlaka apartmana çağıracaklardır) onu şöyle kenar köşede tutulmuş bir odaya misafir etmek olacaktır. Hattâ

telgrafı alınca böyle bir

211

odayı hazırlamıştır bile. Kendisi sık sık bu evde anacğı-nı görmeye gelecektir; onun bir an evvel hastalığından kurtularak selâmetle Karaman'a dönebilmesi için en iyi doktorlar" ve hastahaneleri şimdiden temin etmiştir. Hattâ dönüş günü istasyona, şimdi konuştukları bekleme odasına, gelinini getirerek ona göstermeyi bile va'dediyor. Yalnız, bunun için her şeyi son güne kadar ailesinden saTslamak lâzımdır. Anacığı Süleymaniye'de oturduğu müddetçe kim olduğunu, kimin nesi olduğunu herkesten saklayacağına — daima göğsünde taşıdığı En'amı Şerif üzerine — yemin ederse oğlunu daha memnun edecektir. Kadın, bunları işittikten sonra yaptığına gerçekten utanıyor; hattâ bir ara geldiği trenle geri dönmeyi düşünüyor, fakat oğlunu dünyaya getirdiği günden beri düşündüğü gelinin yüzünü görmeden, onun için sağladığı ziynet altınlarını eliyle boynuna takmadan gitmeye razı

olamıyor. Ailenin kendisinin istanbul'a geldiğini bilmediğine inanmıştır; bu talihli rnaymun gibi damadın haftada iki, üç gece izin almadan nasıl sokağa çıktığını kendi kendisine sormamıştır. Bir baygınlık nöbetinden sonra kendini belki de ölecek zannettiği bir gecenin yalnızlığı içinde sırrını Hacı

Hanıma söylediği zamana kadar her şeyi herkesten saklamıştır. En'amı şerif üzerine verdiği yemini bozmanın büyük günah olduğunu

biliyor.. Fakat ertesi sabahtan tezi yok. Haccanımla pazara çıkacaktır; köpeklere bir kaç okka ekmek doğrayacaklardır.

Bir kaç gün sonra bir otomobille anasını hastaneye götürmeye gelen oğlu, gündüz gözüyle de gördüm. Çam yarması gibi, alı alına, moru moruna yakışıklı, bir delikanlı; mum gibi paltosu, beyaz ipek boyun atkısiyle gerçekten moda gazetesi resimleri gibi-bir insan olmuş. Yalnız, mahallemize pek seyrek gelen otomobilin etrafında toplanmış birkaç küçük çocukla şakalaşırken ciddiyetini bir parça kaybetti. Hele kendisine taş atan üç

212

dört yaşlarında bir küçük kızın taşiyle yaralanmış görünerek ayağının birini kaldırdığı ve incecik bir sesle: «Vay, bacağıma değdi; vay, bacağıma değdi» diye öteki ayağı üzerinde birkaç kere zıpladığı

zaman, bir an için, memleketinin çocuğu oluverdi.

Garip bir tesadüf, o senenin yazında beni bu genç adamla bir kere daha karşılaştırdı. Daha güzeli asil karısı da, sekiz on kadın ve erkekle beraber yanında idi. Bir vapur iskelesinde idik. Onlar, hep bir arada Altınkum'a gitmek için bir çatana ısmarlamışlardı; takat nedense bu çatana gecikiyordu. Gelin hanım ufak yüzlü, ufak boylu bir kadındı. Ayağına bol paçalı bir mavi pantolon giydiği için daha ziyade de küçülüyor; hele oturduğu iskele babasının üstünde sinirden ayaklarını salladığı ve uzun boylu kocasını arasıra şemsiyesiyle çağırarak karşısına diktiği zaman âdeta çelimsiz gemi muçolarına benziyordu.

İskeleden balıklan seyrediyor gibi yaparak yanlarına yaklaştım. Mesele gerçekten ehemmiyetli idi: beceriksiz adam telefonla bir çatana ısmarlamayı becereme-miş, kim bilir lâkırdıyı nasıl ağzında geveleyerek bu felâkete sebep olmuştu.

Damat, bugün deniz kıyafetiyle idi. Ayağında bir beyaz pantolon, çorapsız hasır örmesi terlikler, sırtında yakası göbeğine kadar açık, kolsuz bir beyaz gömlek vardı. Telefonla asla gevelemediğini, fakat çatanacıların ahlâksızlık ettiklerini yeminlerle anlatırken arasıra sesi yükselecek olursa hanım, birdenbire kaşlannı çatarak sert bir işaretle «yavaş» diyor, iskele memurunun odası kapalı olduğu için onu çarşıda telefon aramaya gönderiyor ve çantasından aynasını çıkararak yüzünün boyalarını

tazeliyordu.

Bir defasında kavga büyüyecek gibi olduğu için on dört, on beş yaşlarında ufak bir kız araya girdi; ellerin-

den biriyle genç adamı omuzundan tutup öbür elindeki mendille yüzünden akan terleri silerek titizlendi: «Yooo abla... Enişteme söz söyletmem... Ne kabahati var adamcağızın, gelmediler işte.»

Damat, bu küçük sevgili baldızın yere düşürdüğü mendili alıp ona verirken, benim tarafımda olan gözünde ne derin bir minnet gülümsemesi peyda olmuştu.

Nihayet, çatana geldi; kadınlar, erkekler birbirleriyle şakalaşıp gülüşerek bindiler. O bekleme odasında bir kere daha kaybolduktan sonra kollarında bir alay yiyecek paketi; şemsiye, pardesu gibi birkaç kadın eşya-siyle çatanaya geldi. Yüzü gülmeğe başlayan karısı içerden:

— Sakın bir şey unutmuş olmayasın, diye seslendi. O, bu sefer sesini çıkarmaktan korkmayarak kalın kalın güldü:

— Olur mu öyle şey?

Bununla beraber ihtiyaten, yahut da karısının sözünü hiçe saymış görünmemek için bir kere daha bekleme odasına gitti ve koşa koşa geri gelerek iskeleden ayrılmak üzere olan çatanaya atladı.

Hasır pabuçlariyle, beyaz pantolonu ve beyaz ipek gömleğiyle ne uşaktı yarabbi, ne uşak!

SON

Bu hayat içinde yıllar, yıllar geçti. Benim zavallı Gani Dedenin daima tekrar ettiği bir tâbir üzere

«geçerken mihnet gibi uzun, geçtikten sonra visal gibi kısa» yıllar!

Mesule Bacının zaten seyrek olan saçlan, başında top top oldu; gözlerini hafif bir duman bürüdü.

Yalnız geceleri sobanın ağzındaki alevde dişlerinin şenliği hâlâ devam ediyor.

Talât, şimdi artık bizimle beraber yaşamaktadır. Epeyce zamandan beri tekaüttür. Oğullar, kızlar birbiri ardınca yetişip ötede, beride evlendikçe üstündeki yük hafifler gibi oluyor, fakat çok geçmeden onlar, kuyruklarında çifte çifte kabaklarla tekrar ona çullanıyorlardı... Nihayet, öyle bir zaman geldi ki bütün kabile, çeşit çeşit dertleri, kavgaları ve rezaletleriyle onun başına çöktü. Üstelik hasta kadın da hâlâ ağlaya, inleye ortada yatıyordu.

Talât, artık haritayı, pusulayı, iyice şaşırmıştı. Dairede işe güce bakamıyor; zaman zaman gözlerini sımsıkı yumup ağzını, yüzünü çarpıtarak kendi kendisiyle konuşuyor, ötüyor gibi acayip sesler çıkararak etrafında-kileri kendine güldürüyordu.

Zaten bakımsız olan kılık kıyafetini büsbütün süfli, gülünç, pis bir şekle sokmaktan âdeta bir melâmet zevki duyar olmuştu. Düğmeleri

kopmuş pantolonunu çengel iğneleriyle ilikliyor, burnunu gazete parçalarına silerek öteye, beriye atıyordu.

Böyle olunca daire, onu vaktinden birkaç sene evvel tekaüt etmeğe mecbur oldu. Kâğıdını aldığı

akşam evi-

ne uğramadan bize gelmişti. Şiddetli bir göğüs nezlesinden dolu dolu öksürüyordu. Sobanın karşısında onu soyup kafes gibi kalmış sırtına kupa çeken Mesule Bacı, ne yiyeceğini sordukça, ağzım kapayarak burnundan çıkardığı bir acayip ince sesle: «Ben Eyüp Peygamberi de geçtim kalfacığım. Ben melek oldum bu gece. Melekler yiyip içerler mi kalfacığım?» diye soruyordu.

Fakat hayatın bazan akıl, sır ermeyen garip tavizleri vardır. Talât'ın artık içinden çıkılamayacak bir kargaşalık halini almış görünen meselesi inanılmayacak kadar az bir zaman içinde, inanılmayacak bir kolaylıkla çözüldü. Kadın öldü; kabile — vaktiyle de bana olduğu gibi — sanki yer yarıldı, takımiyle yerin içine geçti ve Talât, hemen benim kadar yalnız kaldı. Ondan sonra hepsini sicimlerle bağlı bir ufak çanta ile kese kâğıdına sığdırdığı eşyasiyle bizim eve yerleşmeye geliyordu.

Bizim ev, epeyce zamandan beri gerçekten bizim evdir. Sahibi olan ihtiyar hanımefendi öldükten sonra bu ev az bir para ile büsbütün bizim olmuştur. Onu söylemenin sırası da gelmişti ki Kocabaşlann son torunu da artık kendi mesleğinin bir... mütekaididir. Benim bir yana konmuş birkaç

paramdan ziyade Talât'ın becerikliliği sayesinde şimdi bir küçük dükkânımız vardır. Bir kere daha kendini toplayan Talât orada tütünden başka gazete, kâğıt, kalem gibi şeyler de satıyor. Benim Sinop-taki arzuhalci dükkânımı uzaktan uzağa hatırlatan bu dükkâna ben de sık sık uğrar ve sokaktan görünmeyen bir köşesine oturarak onu seyrederdim.

Geçen yıllar içinde Talât, bana birkaç defa ismail'den haber vermiştir. Zaten ayrıldığımızdan beri bu çocuk için ne öğrendimse ondandır.

Talât, gecenin birinde sesini biraz değiştirip alçaltarak: «Çocuktan haber var» der. Başımı önüme eğerek,

bir kelime söylemeden, dinlerim. Âdetimi öğrendiği için benden ne başka bir hareket ne bir cevap beklemeden söyler ve susar. Aylar, yıllar sonra yeni bir havadis çıkıncaya kadar.

îsmail, Bursa'ya giderken hemen hemen anlaşmıştık. Yaza gene gelecekti. Fakat daha bahar gelmeden bunun olamıyacağını bir mektupla haber verdi: Gene zayıf kalmış dersler, başbaşa vererek çalışılacak arkadaşlar, mektepten başka yerde bulunamayacak kitaplar, vesaire, vesaire...

ikinci senenin başında bir mektup daha: Babası ve daha ziyade Defterdar büyükbabası için ne biliyorsam yazmamı İsrarla istiyor. Bu zatın çok faziletli ve asil bir büyük baba olmasından başka hiçbir şey bilmediğim cevabını veriyorum.

Bundan birkaç ay sonra bir mektup daha: Bayram için gönderdiğim biraz parayı bana posta ile iade ettiğini haber veriyor: «Ellerini öperim; bana artık para gönderme. Burada hiçbir şeye ihtiyacım yoktur» diyor.

Bu bizim birbirimize son mektubumuzdur. Bundan sonra onun için öğrendiklerim, dediğim gibi, Talât'ın zaman zaman öteden, beriden duyduğu şeylerdir: îsmail, orada da çok çalışıyor; îsmail mektep idaresinin üstüne titrediği görülmemiş bir talebe oluyor; îsmail gene birincilikle son sınıfa geçiyor; fakat îsmail, imtihana üç ay kala, âsi diye mektepten kovuluyoı.

Bu son haberi alınca, Tamaşalık'ın Dana Bayramı'n-da bana onu, yüzü gözü kana bulanmış olarak kucakta getirdikleri günü hatırlıyorum. Talât'a bile bir şey söylemeden, hâlâ kiraz kokan eski bastonumu alarak Bursa'-nın yolunu tutuyorum. Fakat çok geç!

Mektep memurlarından birinden öğrendiğime göre

idare onun büyük zekâsına acımış, darılttığı birkaç hocadan mektupla özür dilerse tekrar mektebe almayı va'-detmiş. Fakat İsmail, cevap bile vermiyor ufak bir yevmiye ile bir mühendis heyetine katılarak îç Anadolu'ya gidiyor.

Yıllardan sonra, onun artık yaşamasından bile ümit kestiğim zamanlarda, yeniden haberler başlıyor; ismail Avrupa'da imiş... İsmail Avrupa'da mimar olmuş... İsmail Ankara'ya dönmüş, günden güne yükselip parlıyor-muş.. Talât, bana dükkândan gazeteler getiriyor, onun Anadolu'da dolaştığı yerlerde valilerle, vekillerle

çıkmış resimlerini gösteriyor... Bunlar, gerçekten güzel haberlerdir. O kadar güzel ki Mesule Bacıya da anlatarak onu da sevincimize ortak etmek istiyoruz. Fakat o, söylediklerimizi bir türlü doğru anlamıyor. İsmail eve geliyor sanarak: «Bugün mü gelecek, yarın mı?» diye sualler soruyor, onu hâlâ on iki yaşında bir çocuk sandığı için bir dolaba sakladığı terliklerini aramaya kalkıyor. Hay-kırıp ağlamalar faslı çoktan geçtiği için İsmail'in ne yarın, ne hiç bir zaman gelmeyeceğini acı acı söylemekten çekinmiyoruz. Fakat o, inanmıyor, başını geriye atıp: «Yooo gelece... ben biliyorum» diye pınl pınl dişleriyle gülüyor.

* **

Derken bir gün, bir akşam vakti kapımızın önünde bir otomobil duruyor. Bakıyorum, İsmail. Beni görünce ellerimi, yüzümü öpüyor; sonra Mesule Bacıyı, feryat, figân, kucağına alarak taşlığın ortasında döndürmeye başlıyor.

Ben, şaşkın, onları seyrederken omuz başımda mu-şambalı bir genç kadın beliriyor, kollarımı

okşıyarak,

218

karanlıkta ancak gülümsemelerini farkedebildiğim sözlerle:

— Baba, ben sizin gelininizin!, ismail'in karışıyım ben, diyor.

Sonra, ikisi de bizi bırakarak, aceleleri varmış gibi el ele odalara girip çıkıyorlar; îsmail, çocukken oynadığı yerleri, kitap okuduğu yerleri gösteriyor.

Onlar, trenden çıkar çıkmaz ayaklarının tozuyle bize gelmişlerdir. Bu gece hep beraber yemek yiyeceğiz.

Mutfakta Mesule Bacıya yardım eden Talât, arasıra aklına bir şey estikçe elinde kepçeler, bıçaklarla koşa koşa yanımıza geliyor; fakat daha söze başlarken ateşte bıraktığı tavayı hatırlayarak tutuşmuş

gibi zıplaya zıp-laya gene mutfağa koşuyor.

Yemek vakti gelince Mesule Bacı, içinde ne olduğunu hiç merak etmemiş olduğum bir dolap gözünden kullanılmamış çatal bıçak takımları, çiçekli tabaklar, bembeyaz yemek havluları çıkarmaya başlamıştı. Benim hayretime cevap verir gibi:

— Ban solamasmıdım gelece diye, dedi ve kollarını yanına bırakarak gülümsiye gülümsiye uzaklara baktı.

îsmail, yemekte birbirimizi görmediğimiz yılların havadisini veriyor, bunlardan gülüneceklere gülüyor; gülünecek yeri olmayanlara daha kuvvetle gülüyor, içlerinde ilk gördüğüm gün bana ince kan serpintileri gibi görünmüş olan kızıl benecikleri hâlâ kaybetmemiş gözleri pınl pırıl...

Ben, bir sokak adamıyım. Uzaktan, yakından insanların nelerini görmedim!... Fakat kimsenin böyle sedef gibi konuştuğunu hatırlamıyorum.

219

ismail, bir aralık bana bakmadan karısına eğilerek ve onun parmaklarından birini tutarak:

— Evvelce de birkaç kere söyledim sana, dedi, babamdan bir alacağımız var. Onunla sana bir güzel yüzük alıp burada takacağız. Daima parmağında taşıyacaksın.

Sonra, gene bana bakmayarak değişik bir sesle ilâve etti:

— Bu alacak, babamın bana Bursa'ya göndermiş olduğu bir bayram parasıdır ki ben, onu posta ile geri göndermiştim.

ismail, bu sefer bana dönüyor; birdenbire yanakları ateşlenmiş, hasta bir çocuk gibi:

— isterim onu baba, mutlaka isterim, o, benim hakkımdır; bu kadar çalıştım, diye titizleniyor.

Pek de kısa olmayan bir susmadan sonra yavaşça başımı sallıyarak: «Olur» diyorum ve ismail benim sofra üstünde duran sakat elimi eğiliyor; onu öpüyor.

Sonra, gene kansına dönerek kısa kısa gülüşlerle anlatıyor.

— Bir defa da ona faziletli büyük babamdan haber sordum. Kim bilir arayıp bulmaya mı

çalışacaktım? Yoksa, hiç değilse adını, sanını öğrenerek «ben şuyum» diye övünecek miydim?

Çocuk, ne namussuz bir gaddardır.

Bu sefer, gene bana doğru sert bir dönüş ve sert bir itham:

— Hep kabahat babamındır. Hiçbir aile çocuğu benim kadar mağrur ve muhteşem büyümedi. Bir padişah çocuğu mutlaka

babasından, amcasından yalvararak birçok şeyler istemiştir. Fakat o, beni hiçbir şey için yal-220

vartmadan büyüttü. Sonra, mektebe gittim. Mektep, babalar, amcalar ve hattâ ahbapların serveti, mevkii ve şöhretiyle övünülen bir cemiyettir; birçokları için sahte gururlar, sahte gösterişle fideliğidir.

Yani sefil bir evlâtlık olan anamla beni sokağa atmış bir büyük babayı bana arattırmış olan o buhran çağında ben, pekâlâ kaynayıp gidebilirdim. Fakat öyle sanıyorum ki ben, kendimi bu uçurumdan kurtarmak kuvvetini gene bu insanın bende bıraktığı hâtıralarda buldum: Onun hiç kimsede görmediğim sükûneti, mazlumluğu soğuk gecelerde beni yorganının içine alarak söylediği şeyler arasında bana görünmüş başka bir âlemin hâtıraları... izmir'deki Mevlâna'yı. çocukların taşla öldürdüğü o zavallı meczup Giritliyi hatırlar mısın baba? Bütün çocuklar gibi, hattâ bir akşam, onu alayla karakola götüren polisler gibi ben de onun geceleri küçük çocukları öldürerek taze mezarlara gömdüğüne inanıyordum. Halbuki sen, bana onu geceleri karda, yağmur da sokak fenerlerine elini uzatıp asıl Mevlâna'dan beyitler okuyan bir adam olarak anlattın. Bir serseri gibi gittiğim Avrupa'da, ilk zamanlarda benim de hemen hemen bu Mevlâna kadar sefil zamanlarım oldu. Kışın soğuk ve ışıksız bir tavanarasına sığınmıştım. Pencerenin ilerisinde ve ağaçlar arasında bir sokak feneri yanardı. Karanlıkta onun zayıf ışığı etrafına yağan karlardan başka bir şey görünmediği için bütün gökyüzünü bu fenere çullanıyor gibi tasavvur etmekten zevk duyardım. Sonra bu, bana zavallı

Mevlâna'yı hatırlattı. Bunlar, pek küçük şeylerdi. Fakat senin yıllardan beri hâlâ yatağının yanında duran şu Mesnevi'ye sardırdığın merakın ve beni sonradan sarmış bir takım iptilâlann o zavallı

meczup Giritliden başlamadığına emin miyiz?

İsmail, çocukluğunun sefaletini, Tamaşalık'ın sefaletini bütün teferruatiyle çırçıplak anlatıyor, sefil anasının hâtıralanna varıncaya kadar hiçbir noktasından utanmayı aklından geçirmiyor. Beni asıl şaşırtan şey, bir ufak çocuğun, o zaman hiç farkında olmuyor gibi göründüğü şeyleri bu kadar teferruatiyle nasıl aklında tuttuğu değildir; büsbütün başka bir âlemin kızı olan karısı yanında bunları

söylemeye cesaret etmesidir. Fakat ondan da daha fazla şaştığım bir şey fakir soframızda, Talât'la benim aramda bir süslü oyuncak gibi oturan bu genç kadının onu bu kadar benimseyerek dinleyişidir.

Taşlığın karanlığı içinde kollarımı okşamaya başladığı zaman yalnız gözlerinin tatlı gülümsemesini far-kettiğim bu genç kadın, bana evvelâ rastgele bir insan gibi görünmüştü. Fakat ışıklar yandıktan sonra meydana çıkan renkleri ve çizgileriyle gitgide güzelleşiyordu. Sonra, kibar bir ailenin naz içinde yetiştirilmiş bir kızı olduğuna da şüphe yoktu. Bu vaziyette bir genç kadının kendi âleminin asalet, gurur vesaire hakkındaki türlü türlü düşünce ve göreneklerinden bu kadar sıyrılmasını, bu kadar sadelikle aramıza girmesini nasıl izah etmeli? Aşk mı? Belki bunun da tesiri var. Fakat ben, sanırım ki bunu aşktan daha büyük şeye gerçekten büyük olan bir fikrin daha küçük fikirler üzerindeki cazibesine vermek daha doğrudur.

îsmail, bu hikâyeden sonra kendisine daha sokuluyor gibi görünen karısının başını okşayarak:

— Benim babamı hor gördüğüm zamanlar oldu, dedi, fakat mevki, şeref, para itibariyle hiçbir eksiği olmayan birçok kibar insanların hattâ büyük insanların ufak bir geçim sıkıntısına düştükleri, kendilerinde olandan daha fazlasına göz diktikleri, başkalarının otomobilini, mevkiini kıskandıkları

zaman gözlenni belerterek «açız» diye ağladıklarını gördükten sonra...

Çocuğuma bakarken gözlerim kamaşıyordu. Hakikî

gurur, hakikî asalet, bildiklerimizden ne kadar başka bir şeydi.

ismail, bir aralık bana:

— Baba, sen bir şey düşünüyorsun, dedi.

— Bu kadar vakalarla bir gün gene bedbaht olmadan korkuyorum, diyecektim. Fakat kendimi topladım. Bu sefer ben, onun elini dudaklarıma götürerek:

— '- Sadakalarımın en muhteşemim ben, senden aldım İsmail, dedim.